

Rättegångskostnader

Fastighetsägarna yrkar ersättning för rättegångskostnader av Idre nya, Tännäs, Mittådalens, Handölsdalens och Tåssåsens samebyar solidariskt.)

För Idre nya sameby ~~begränsas yrkandet till~~ ersättning för kostnader t o m augusti 1995.

Skäl för det solidariska yrkandet är, att varje fastighetsägare för talan mot var och en av samebyarna, att samebyarna alltså är gemensamma motparter till varje fastighetsägare och att processmaterialet är gemensamt för samebyarna och i huvudsak inte kan särskiljas på respektive sameby.

se inga skäl för
Fastighetsägarna bestrider att kostnaderna ska hänföras till den sameby för vilken process kvarstår ~~inom respektive~~ och att frågan om rättegångskostnader ska avgöras ~~helt~~ på grund av utgången i den återstående tvisten. Kostnaderna belastar alla samebyarna. För samebyar som medgivit talan skall yrkandet om ersättning för rättegångskostnader bifallas på grund av medgivandena.

För fastighetsägarna har det varit viktigt att få klart för sig såväl om sedvanerätt föreligger som vilken eller vilka samebyar som hävdar/innehar sådan rätt. Även om fastighetsägare skulle förlora talan mot en sameby så har det varit viktigt i ska att få klarlagt att det är en sameby och vilken som har betesrätt.

Om tingsrätten skulle finna att kostnaderna ska fördelas som samebyarna hävdar så ska det enbart gälla kostnader efter den 1 september 1995. För kostnader dessförinnan, alltså före medgivandena, skall samebyarna under alla förhållanden svara solidariskt

Samebyarnas inledande anförande till sakframställan i det s k Renbetesmålet vid Hovrätten för Nedre Norrland den 1 oktober 2001

Presentation av samebyarna, gränser m m (Bild 1).

Denna huvudförhandling om den samiska rätten – sedvanerätten – till vinterbete med renar inom det som idag benämns Härjedalens kommun inleds mer än 350 år efter det att Jämtland/Härjedalen år 1645 genom fredsslutet i Brömsebro kom under svensk höghetsrätt och införlivades i Konungariket Sverige.

Långt dessförinnan och innan några nationalstater utvecklats – det var de inte ens år 1645 – levde och verkade samer – ett annat folk än det germanskt-nordiska – i området.

De frihetsbrev som utfärdades respektive anbefalldes för Thomas Jonnson respektive Mårthen Jonsen – benämnde finnekung utj Lappefiellen, motsvarande dagens samebyordförande – år 1646 är betydelsefulla, då de dels utgör en bekräftelse på den samiska närvaron, dels är en Konungens – idag statens – garanti om fortsatt användande av land och vatten för de samiska näringarna; i detta mål renbete och i övrigt rätten till jakt, fiske etc. Frihetsbreven är att uppfatta som traktat av samma slag som slöts med indianerna i Delawere, New Sweden i Amerika, vid samma tid. Härav och inom den angivna folkrättsliga grunden följer det ansvar staten Sverige har idag i förhållande till samerna och de samiska näringarna.

Hur ser då den rättsfigur ut, som nu är satt under rättslig prövning?

Från att ursprungligen ha varit ett jaktbyte domesticerade samerna renen under 1500- och 1600-talen. Renen stod – och står – i centrum för den materiella kulturen, för försörjningen kompletterad med fisken och jaktbart vilt och av det naturen i övrigt kan bjuda. Israel Røung, professor och tidigare ordförande i Svenska Samernas Riksförbund, har formulerat detta i det samiska ordet eallo – det man lever av, på sydsamiska ealoe, ordet för renhjord. Utgångspunkten blir följaktligen renen som först bytesdjur, senare betesdjur.

Vad är det som bestämmer förutsättningarna för renskötseln?

Svaret är lika enkelt som i sin praktiska tillämpning komplicerat; det är samspelet – triangeldramat – mellan naturmiljön – renen – människan. (Bild 2)

Detta samspel och ömsevisa beroende gör sig gällande i såväl det stora som det lilla perspektivet.

För att belysa "det lilla" några exempel.

Skall det vara möjligt att flytta en renhjord krävs att det finns en ledarren tämjad att följa renskötaren och ha förmågan att få andra renar att följa. Naturmiljön måste möjliggöra flyttning utan störningar, exempelvis buller och fysiska hinder som kalhyggen och vattenregleringar. Människan renskötaren skall markera sin vilja vad gäller riktning. Skall arbete bli lyckosamt gäller det att ha hand med sin hjord och att arbeta med de naturgivna förutsättningarna.

Ett annat exempel, betning. För renskötaren må det vara bekvämt om renhjorden betar just där han befinner sig. Finns inte det bete renen söker eller är det oåtkomligt är renskötarens vilja utan verkan. Det är renen och naturen som bestämmer! Eller, som förhållandena beskrivs av Särskilda utskottet i Riksdagen inför det som blev 1886-års lag:

Utskottet har ofvanfört anfört, huru som renen har helt olika lefnadsbehof vinter och sommar, att han af naturdrift uppsöker de trakter der han år efter år vant sig att få dessa behof tillfredsställda och att fjelltrakterna, som under sommaren erbjuda hvad dertill fordras, icke göra det under vintern. I öfrigt är bekant, att då renen jagas af hunger, snöstormar eller rofdjur ingen renvaktare har makt med honom, och att till följd af allt detta det lika ofta är renen som bestämmer lappens vistelseort som tvärtom. (s.15)

Mer korthugget uttrycks samma förhållanden av den s k 1919-års lappkommitté; "...sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, ..." (s.104)

Vi närmar oss "det stora perspektivet" i förhållande till processföremålet. Behovet eller, rättare sagt, kravet på olika betesområden skilda delar av renskötselområdet.

Ernst Manker, under flera årtionden intendent för Nordiska Museets samiska avdelning, myntade Samerna de åtta årstidernas folk. Han kunde egentligen mer korrekt, om än mindre säljande, formulerat Renen de olika betestidernas djur.

Det som gäller är renens årscykel med tillgång till skilda naturbetestyper olika delar av året och där de skilda betestyperna inte är utbytbara.

Renskötselns årscykel byggs alltså upp av renens behov av olika betestyper och vandring/flyttning mellan de områden där dessa betestyper är belägna.

Till renens årscykel hör också andra moment i renskötselarbetet och för renskötarens försörjning. Detta kan något schematiskt återges i följande bild (Bild 3).

Detta mönster har delvis förändrats sedan renen domesticerades, men mönstret är i grunden detsamma som dessförinnan och än idag för vildrenen.

Ett annat av naturmiljön formulerat imperativ är att ett alltför hårt utnyttjande av ett och samma område, alternativt att renar finns på områden under, relaterat till betesresursen, fel tid, kan leda till att betesresursen föröds på sikt.

Skulle därför en sameby hålla sin samlade renhjord inom ett visst årstids-betesområde hela året skulle detta förutom risk för sjukdomar hos djuret, leda till en successiv och accelerande tillbakagång av betesresursen intill ett stadium då årsproduktionen bete närmar sig noll. Det är vidare så, att det renen inte äter kan de förstöra genom tramp. Detta gäller för barmarks-förhållanden, då renens föda är gräs, örter och till viss del löv, om det i samma område finns lavförekomst. Laven äts inte av renen när den har tillgång till grönbetet. Det som händer är att den torra laven blir trampad till smulor. Denna effekt uppstår dock inte vintertid, då marken är snötäckt och renen intar sin vinterstapelföda genom att gräva fram laven, som då sitter fastjälad och är omgiven av snö.

På samma sätt, som skiftet mellan olika betestyper över året, fungerar renens sätt att beta till motverkande av nedslitning och överbetning, Till skillnad från andra idisslare utövar renen ett lätt betestryck genom att inte, som exempelvis får, "ta munnen full" utan istället nafsar och knaprar; det blir mer kvar efter betning än det renen konsumerar.

Renen är formad av ett mångtusenårigt liv i arktisk och sub-arktisk miljö på fjället och i skogslandet, där den för sin överlevnad tillgodogör sig förnybara resurser i ett ekologiskt samspel.

Detta samspel kan rubbas på olika sätt. Exploatering av renens betesmarker för andra ändamål är det mest i ögonenfallande och det allvarligaste. Denna exploatering fungerar på två plan. Förutom att den faktiskt försämrar renens livsmiljö leder den till rationaliseringskrav enligt ekonomins hårda lagar innefattande teknificering med därav följande kostnader.

Effekterna av denna, som jag vill benämna den, dubbla exploateringen, börjar nu skönjas. En sådan effekt var den under sena 1980-talet och de första åren 1990-talet ökande renstammen relaterad till avsättningsproblem för renköttprodukter, som blev följden av Tjernobylolyckan. Väl identifierade har samebyarna vidtagit olika åtgärder. Mest märkbart för omgivningen är den för tio år sedan genomförda kraftfulla reduceringen av renantalet ned till i nivå med eller under det av myndigheterna fastställda.

I nu pågående arbete med fastställande av nationella miljömål för bevarande och hållbart nyttjande med biologisk mångfald som både förutsättning och mål har särskilt beträffande renskötseln konstaterats att vid ett rätt avvägt och över tiden cykliskt betestryck är renbetet förutsättningen för den biologiska mångfalden. Samtidigt är ett långvarigt alltför högt eller, lika viktigt, alltför lågt renantal och betestryck i förhållande till betesresurserna ett hot.

Inom detta frågområde finns kvasi-vetenskapliga forskare med synpunkter, som har vunnit spridning genom media. Det är därför viktigt att kunna slå fast att de basala förhållandena är i balans med de som uppställts för en biologisk mångfald. Ett förhållande som fastlagts bl a i en i år framlagd doktorsavhandling.

I detta mål har annars inte frågan om ett för högt betestryck varit i fokus. Istället har fastighetsägarna fört fram påståenden om ett så lågt renantal att detta antal skulle finna bete inom gränserna för nuvarande renbetesfjäll.

Utöver det som redovisats om omöjligheten att renar skall vara på samma område hela året gäller särskilt beträffande renantal att det enda som kan beläggas är att detta växlat och mellan vissa perioder dessutom mycket dramatiskt (Bild 4).

En annan viktig faktor är frågan om tillförlitligheten av redovisade renantalsuppgifter.

Renantalets faktiska nivå och betydelse i förhållande till processföremålet kommer att bli föremål för närmare genomgång senare. Det är dock viktigt att från den statliga utredningen Rennäringen i Sverige (SOU 1986:16) återge dels att det "föreligger avsevärda diskrepanser mellan de årliga uppgifterna i renlängderna å ena sidan och det renantal, som erhållits genom de vid enstaka tillfällen genomförda renräkningarna", dels att "renlängernas renantal (torde) understiga det faktiska renantalet".

Slutsatsen av frågan om renantalets betydelse för enskilda år blir att detta inte är omständigheter som i sig vare sig konstituerar sedvanerättens uppkomst eller dess vidmakthållanden.

Ett stillsamt om än viktigt konstaterande är att renen i Härjedalen inte är annorlunda än renen i andra delar av renskötselområdet var sig det gäller konstitution eller betesval och betessök.

Samebyarna har i målet lagt fram material belysande och styrkande konstaterandet att det också i Härjedalen är fråga om en kontinuerlig samisk närvaro från äldsta tid till idag. Det samiska näringsfånget och markutnyttjandet har växlat över tiden. Innehållet i renskötselrätten är inte statiskt utan, i enlighet med det som gäller för andra fastighetsrättsliga rättigheter, dynamiskt.

Närvaron av samer, som ett icke germanskt-nordiskt folk beläggs genetiskt, arkeologiskt och språkligt. Att det inte satt så många spår i de svenska dokumenten kommer att få sin förklaring både genom det samiska utanförskapet och det då gällande behovet av att dokumentera exempelvis områden utnyttjade för vinterbetning vissa år.

Att i år 2001 tro sig kunna från ofullständiga dokument klarlägga detaljer i ett långt historiskt förlopp är fåfängt. Hur skall det vara möjligt att idag bättre överblicka äldre förhållanden än de som gjordes i samband med tillkomsten av den första inhemska renbeteslagen 1886. Lagstiftningens då – efter omfattande debatt och argumentation – intagna ståndpunkt om förefintligheten av en sedvanerätt till vinterbete i Härjedalen låter sig inte viftas bort.

Den enda därefter gjorda samlade bedömningen utgörs av den av Elof Huss på regeringens uppdrag år 1959 framlagda Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län. Vem kan idag lämna närmare upplysningar om betestrakter m m än de som då yttrade sig i frågan? Att Huss utöver det han med säkerhet kunde redovisa också hyste den bestämda uppfattningen att det fanns ytterligare områden för vilka sedvanerätt till vinterbete skulle komma i fråga är ett tillkommande moment.

Huss' resonemang vinner stöd i den av Norges Høyesterett den 21 juni i år givna domen i den s k Selbu-saken. Det Svegs tingsrätt lämnade åsido är för Høyesterett i fokus. Även minoriteten uttalar sig beträffande alders tids bruk/urminnes hävd att "de tradisjonelle regler om rettserverv... må tilpasses de særlige forhold som gjør seg gjeldende innen reindriften." Till detta kommer konstaterandet Høyesterett gör om kravet på frekvensen av nyttjandet av olika områden.

Tingsrätten och Høyesterett har bedömt förutsättningar för renskötsel som i allt väsentligt är identiska men kommit till helt olika slutsatser.

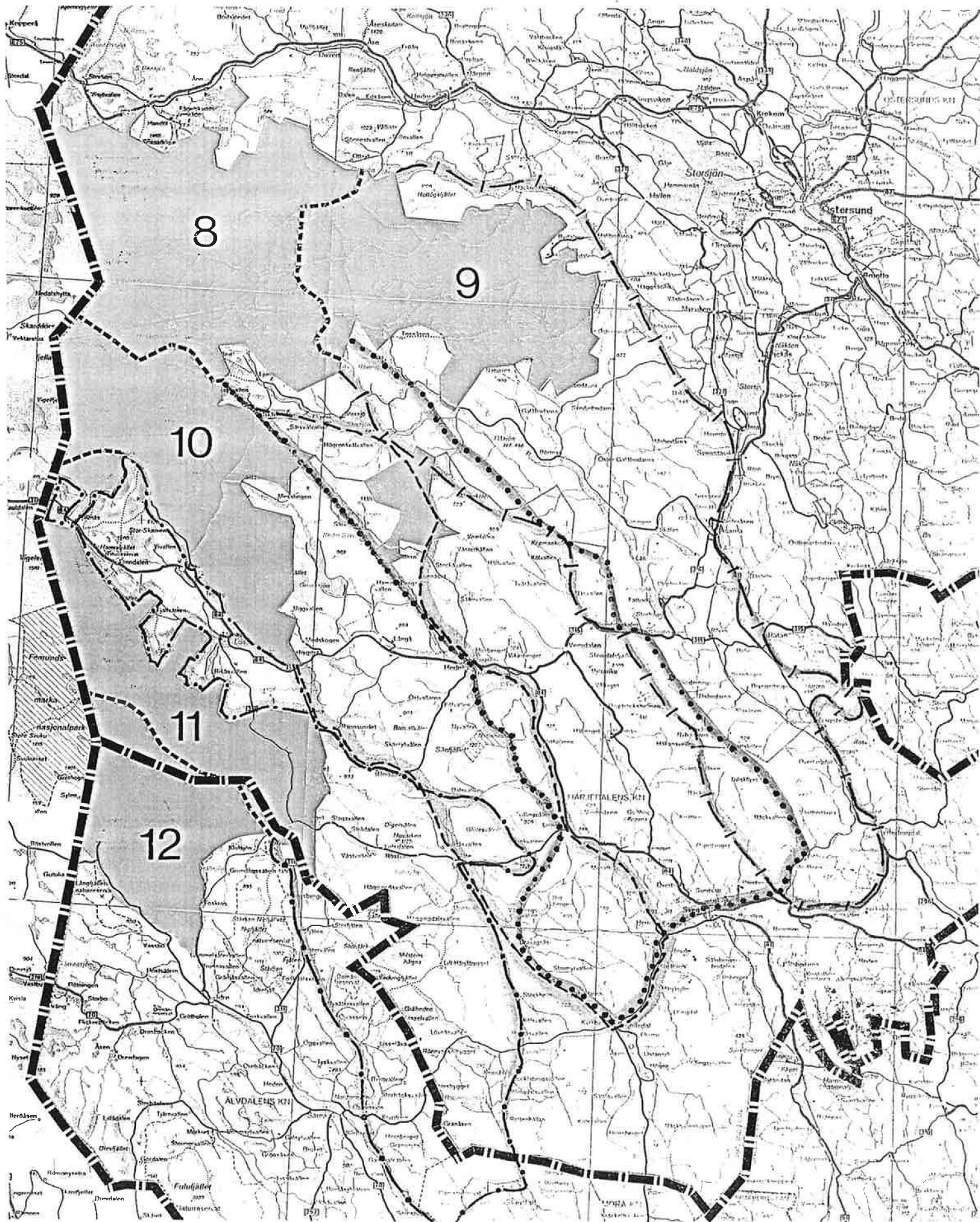
Samebyarna har hävdad och hävdar alltför att en förlikning bättre än en process löser föreliggande tvistefrågor. Samebyarna har i uppförsbacke också sökt baxa frågan vidare.

Utöver de samtal som idag pågår om en avtalsvis reglering av vinterbetningen är det vår förhoppning att den av regeringen inom kort tillsatta Gränsdragningskommissionen kommer att tillföra ytterligare kunskap om det historiska förlopp som belyser och belägger den samiska renskötseln i det sydsamiska området. Det är – med respekt för rättsordningen – inte domstolsprocesser som är bästa forum att skriva sydsamernas historia.

Det brukar hävdas att okunskapen är samernas största fiende.

Det är samebyarnas förhoppning att denna process skall bidra till att minska denna okunskap och istället sprida ljus över den samiska hemortsrätten i Härjedalen och bli en solid grund för samiskt liv och arbete eller med andra ord förutsättningar för den sydsamiska kulturen i Härjedalen och därmed återskapa en bas för goda och utvecklade kontakter mellan samer och övrig befolkning i Härjedalen. Samiskt-germanskt och/eller mångkulturellt; oberoende av betraktelsesätt och vetenskaplig ståndpunkt förutsätts en levande samisk näring historiskt likaväl som idag och för framtiden.

Samebyarnas bestämda förhoppning är att processen inte leder till en polarisering i en tid då det istället finns anledning att söka samverkan.

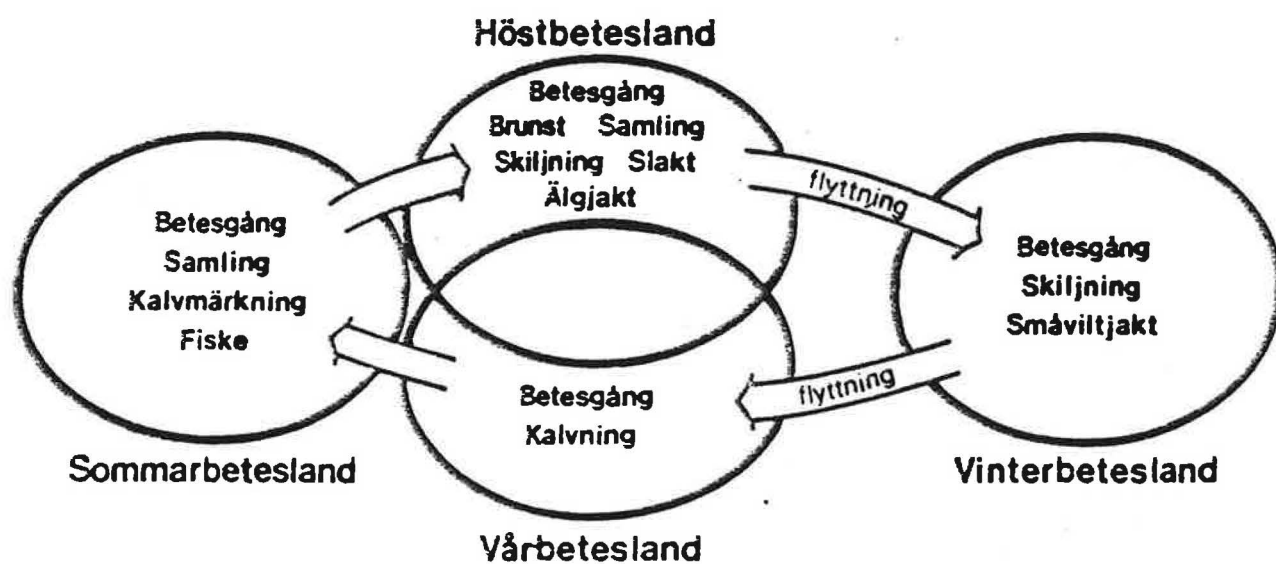
9 = Tassåsen, — | — vinderbete
 8 = Handölsdalen, — • — • — " "

10 = Mittådalen, — — — vinderbete
 11 = Tännås, — — — " "
 12 = Idus

RENEN

MÄNNISKAN

NATURMILJÖN

Renantalet i vinterhjorden under 1900-talet

Renantalet i vinterhjorden vid några olika tidpunkter under 1900-talet redovisas i tabell 2.3 och diagram 2.4. Renarna räknas under vintern efter det att årets slakt-uttag har gjorts och innan vajorna kalvat.

Av diagrammet framgår att renantalet de senaste 100 åren har varierat mellan 150 000 renar och 300 000 renar. Variationen är cyklisk med regelbundet återkommande toppar ungefär vart tjugonde år.

Dalarna har infallit runt 1920, 1940 och 1970. Topparna, då renantalet har varit strax under 300 000 renar, har infallit runt 1910, 1930, 1955 och 1990. Sedan början av 1990-talet har antalet renar minskat och 1998 fanns i Sverige ca 227 000 renar.

Renarna är beroende av att beta på lavmarker under vintern och variationen i renantalet hänger samman med den variation som finns i förekomsten och tillgängligheten av lav. Den cykliska upp- och nedgången av renantalet liknar den som finns i vilda renhjordar och beskrivs närmare i kapitel 1.

Tabell 2.3

Antal renar vid olika tidpunkter under 1900-talet

Number of reindeer at different times during the 20th century

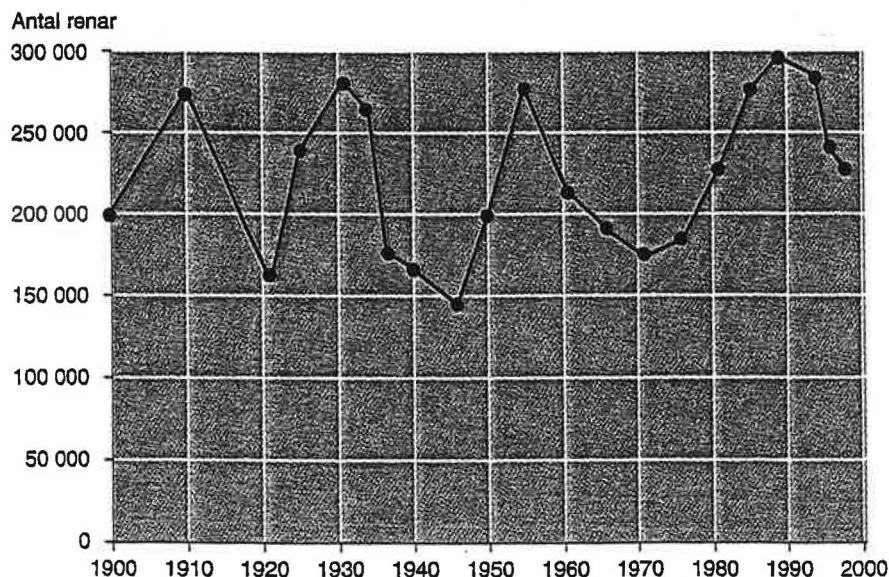
År	Antal renar	År	Antal renar
1900	248 000	1978	201 000
1910	273 000	1981	227 000
1921	162 000	1982	240 000
1925	238 000	1983	250 000
1931	279 000	1984	261 000
1934	263 000	1985	275 000
1937	167 000	1986	286 000
1940	164 000	1987	287 700
1946	146 000	1988	292 400
1950	200 000	1989	296 000
1955	275 000	1994	283 841
1961	211 000	1995	253 300
1966	190 000	1996	240 951
1971	173 000	1997	238 567
1976	182 000	1998	227 150

Källa: SOU 1983:67, Jordbruksverket, Företagsregistret för rennäringsen (not 1).

Diagram 2.4

Antal renar vid olika tidpunkter under 1900-talet

Number of reindeer at different times during the 20th century

Källa: SOU 1983:67, Jordbruksverket, Företagsregistret för rennäringsen (not 1).

Sid. 133 – 134: =

Dra sid 134 – Lunnäset nytt område 1927, Blind flyttade in 1946. 1955 första gången till Vikarsjön, Ljusnan och Linsell.

Sid. 136: Knappast inom Härjedalens kommun.

Sid. 137: Inget bete inom omstämt område förrän 1947. Inget söder om landsvägen Vemdalen – Röjan.

Sid. 138: Henvålen och Håsjöruet längst i söder.

Sid. 141: Läs. Stora oordningens tid.

Jag läser resten av det vi åberopat.

Bevistema, se 1.4.10.

Sammanställning

Kärandena bifogar en sammanställning av de åberopade uttalandena om var renbete förevarit. Se bilaga 17. Det skall anmärkas att fastighets-ägarnas uppgifter om var vinterbete förekommit inte alltid redovisar vilken sameby som vinterbetat. Dessa uppgifter kan alltså i sammandraget ha hänförts till fel sameby.

Om man schematiskt markerar uppgifterna på en karta, se bilaga 18 Ab 885 (färglagd kartbilaga inges i separat försändelse), finner man, som Huss konstaterat, att ej obetydliga områden innanför Huss linje inte besökts med renar av samerna. Vidare framgår av sammanställning och karta att de första uppgifterna om vinterbete utanför renbetesfjällen härrör sig från omkring 1890 och att betesområdena utvidgats successivt under 1900.

KVITTO

SESSION NR. = 644

12/10/95 11:46
ID=LRF JURIDISKA BYRÅN AB

DATU	TID	SÄ/MO TID	MOTSTÄENDE FAX ID	LÄGE	SIDOR	RESULT
12/10	11:46	00'25"	46 23 28074	ECM-S	01	OK 0000

Nils !

Har talat med Ivan Lundberg, se nedan.

Samebyarna har bett honom hålla sig i Sveg måndag – onsdag ! Deras reservation finns i ab 988. Jag är inte pigg på att Lundberg får lyssna på våra vittnen.

Bästa hälsningar

Leif Andersson

Samtal med Ivan Lundberg 1995-10-12

Med Fjätenområdet avses Storfjäten.

Jag redovisar innehållet i 1948 års Jämtlandsutredning beträffande Tännäs sameby.

Lundberg bekräftar, att Tännäs sameby sommarbetar i byns norra del, på Rutfjället och mot Vigeln, att syftet med avtalen med fastighetsägarna ned mot Mittån var att lösa problem med sommarbetet, att byn när isarna lagt sig flyttar till Högvålen och slaktar. Flytten har tidigare skett oktober – november, kan nu vara lite senare på grund av klimatförbättring.

Samebyarnas inledande anförande till sakframställningen i det s k Renbetes-målet vid Svegs Tingsrätt.

Presentation av samebyarna, gränser m m (Bild 1).

Denna huvudförhandling om den samiska rätten - sedvane-rätten - till vinterbete med renar inom det som idag benämns Härjedalens kommun inleds 350 år efter det att Jämtland/Härjedalen år 1645 genom fredsslutet i Brömsebro kom under svensk höghetsrätt och införlivades i Konunga-riket Sverige.

Långt dessförinnan och innan några nationalstater utvecklats - det var de inte ens år 1645 - levde och verkade samer - ett annat folk än det germanskt-nordiska - i området.

De frihetsbrev som utfärdades respektive anbefalldes för Thomas Jonnson respektive Mårthen Jonsen - benämnde finnekung utj Lappefiellen, motsvarande dagens samebyordförande - år 1646 är betydelsefulla, då de dels utgör en bekräftelse på den samiska närvaron, dels är en Konungens - idag statens - garanti om fortsatt användande av land och vatten för de samiska näringarna; i detta mål renbete och i övrigt rätten till jakt, fiske etc. Frihetsbreven är att uppfatta som traktat av samma slag som slöts med indianerna i Delawere, New Sweden i Amerika, vid samma tid. Härav och inom den angivna folkrättsliga grunden följer det ansvar staten Sverige har idag i förhållande till samerna och de samiska näringarna.

Under de följande veckorna kommer, med två olika regis-sörer, ett flertusenårigt skeende att spelas upp. Vi kan benämna scenen för Livet. Födelsen känner vi inte i detalj. Det - ur samisk synpunkt - utdöende som ligger i förlängningen av ett bifall till kärandenas talan inte heller. Scenbilderna kommer att växla i raska och tvära kast. Det gäller att hänga med. Var och när sista akten utspelas vet vi inte.

Hur ser då den rättsfigur ut, som nu är satt under rättslig prövning?

Från att ursprungligen ha varit ett jaktbyte domesticerade samerna renen successivt under 1500- och 1600-talen. Renen stod - och står - i centrum för den materiella kulturen, för försörjningen kompletterad med fisken och jaktbart vilt och av det naturen i övrigt kan bjuda. Israel ROUNG, professor och tidigare ordförande i Svenska Samernas Riksförbund, har formulerat detta i det samiska ordet eallo - det man lever av, på sydsamiska ealoe, ordet för renhjurd. Utgångspunkten blir följaktligen renen som först bytesdjur, senare betesdjur.

Vad är det som bestämmer förutsättningarna för renskötseln?

Svaret är lika enkelt som i sin praktiska tillämpning komplicerat; det är samspelet - triangeldramat - mellan naturmiljön - renen - människan. (Bild 2)

Detta samspel och ömsevisa beroende gör sig gällande i såväl det stora som det lilla perspektivet.

För att belysa "det lilla" några exempel.

Skall det vara möjligt att flytta en renhjörd krävs att det finns en ledarren tämjdd att följa renskötaren och ha förmågan att få andra renar att följa. Naturmiljön måste möjliggöra flyttning utan störningar, exempelvis buller, och fysiska hinder, exempelvis vattenregleringar. Människan renskötaren skall markera sin vilja vad gäller riktning. Skall arbetet bli lyckosamt gäller det att ha hand med sin hjörd och att arbeta med de naturgivna förutsättningarna.

Ett annat exempel, betning. För renskötaren må det vara bekvämt om renhjorden betar just där han befinner sig. Finns inte det bete renen vill ha eller är det oåtkomligt är renskötarens vilja utan verkan. Det är renen och naturen som bestämmer! Eller, som förhållandena beskrivs av Särskilda utskottet i Riksdagen inför det som blev 1886-års lag:

Utskottet har ofvanfört anfört, huru som renen har helt olika lefnadsbehof vinter och sommar, att han af naturdrift uppsöker de trakter der han år efter år vant sig att få dessa behof tillfredsställda och att fjelltrakterna, som under sommaren erbjuda hvad dertill fordras, icke göra det under vintern. I öfrigt är bekant, att då renen jagas af hunger, snöstormar eller rofdjur ingen renvaktare har makt med honom, och att till följd af allt detta det lika ofta är renen som bestämmer lappens vistelseort som tvärtom. (s.15)

Mer korthugget uttrycks samma förhållande av den s k 1919-års lappkommitte; "...sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, ..." (s.104)

Vi närmar oss "det stora perspektivet" i förhållande till processföremålet. Behovet eller, rättare sagt, kravet på olika betesområden skilda delar av renskötselområdet.

Ernst Manker, under flera årtionden intendent för Nordiska Muséets samiska avdelning, myntade Samerna de åtta årstidernas folk. Han kunde egentligen mer korrekt, om än mindre säljande, formulerat Renen de många betestidernas djur.

Det som gäller är renens årscykel med tillgång till skilda naturbetes typer olika delar av året och där de skilda betestyperna inte är utbytbara.

För renen gäller: Rätt bete på rätt plats med rätt vomflora.

Renskötselns årscykel byggs upp av renens behov av olika betestyper och vandring/flyttning mellan de områden där dessa betestyper är belägna.

Till renens årscykel hör också andra moment i renskötselarbetet och för renskötarens försörjning. Detta kan något schematiskt återges i följande bild (Bild 3).

Detta mönster har förstärkts och markerats i olika avseenden sedan renen domestiserades, men mönstret är i grunden detsamma för vildrenen.

Ett annat av naturmiljön formulerat imperativ är att ett alltför hårt nyttjande av ett och samma område, alternativt att renar finns på område under fel tid, kan leda till att betesresursen föröds på sikt.

Skulle därför en sameby hålla sin samlade renhjord inom ett visst årstidsbetesområde hela året skulle detta förutom sjukdomar hos djuret, leda till en successiv och accelerande tillbakagång av betesresursen intill ett stadium då årsproduktionen bete närmar sig noll. Det är vidare så, att det renen inte äter kan den förstöra genom trampning. Detta äger framförallt avseende på barmarksförhållanden, då renens föda är gräs, örter och till viss del löv, om det i samma område finns lavförekomst. Laven äts inte av renen när den har tillgång till grönbetet, men väl blir den torra laven trampad till smulor. Denna effekt uppstår dock inte vintertid, då marken är snötäckt och renen intar sin vinterstapelföda genom att gräva fram laven, som då sitter fasttjälad och är omgiven av snö.

På samma sätt, som skiftet mellan olika betestyper över året, fungerar renens sätt att beta till motverkande av nedslitning och överbetning. Till skillnad från andra idisslare utövar renen ett lätt betestryck genom att inte, som exempelvis får, "ta munnen full" utan istället nafsar och knaprar; den lämna mer kvar efter betning än den konsumerar.

Renen är formad av ett mångtusenårigt liv i arktisk och sub-arktisk miljö på fjället och i skogslandet, där den för sin överlevnad tillgodogör sig förnybara resurser i ett ekologiskt samspel.

Detta samspel kan rubbas på olika sätt. Exploatering av renens betesmarker för andra ändamål är det mest i ögonfallande och det allvarligaste. Denna exploatering fungerar på två plan. Förutom att den faktiskt försämrar renens livsmiljö leder den till rationaliseringskrav enligt ekonomins hårda lagar innefattande teknificering med därav följande kostnader.

Effekterna av denna, som jag vill benämna den, dubbla exploateringen börjar nu skönjas. En sådan effekt var den under sena 1980-talet och de första åren 1990-talet ökande renstammen också i kombination med de avsättningsproblemen för renköttprodukter, som blev följden av Tjernobylolyckan. Väl identifierade har samebyarna vidtagit olika åtgärder. Mest märkbart för omgivningen är den kraftfulla reduceringen av renantalet ned till i nivå med det av myndigheterna fastställda.

I nu pågående arbete med en nationell aktionsplan för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald har särskilt beträffande renskötseln konstaterats att vid ett rätt avvägt och över tiden dynamiskt eller cykliskt betestryck tycks renbetet ha förutsättningar att öka den biologiska mångfalden. Samtidigt är ett långvarigt alltför högt eller, lika viktigt, alltför lågt renantal i förhållande till betesresurserna ett hot.

22. Inom detta frågområde finns kvasi-vetenskapliga forskare med synpunkter, som inte minst denna sommar har vunnit spridning genom media. Det är därför viktigt att kunna slå fast att de basala förhållandena är i balans med de som uppställs för en biologisk mångfald.

I detta mål har annars inte frågan om ett för högt betestryck varit i focus. Istället är det fastighetsägarnas påståenden om ett så lågt renantal att detta antal skulle finna bete inom gränserna för nuvarande renbetesfjäll, som förts fram.

Utöver det som redovisats om omöjligheten att renar skall vara på samma område hela året gäller särskilt beträffande renantal att det enda som klart kan sägas är att detta växlat och mellan vissa perioder dessutom mycket dramatiskt.

En annan viktig faktor är frågan om tillförlitligheten av redovisade renantalsuppgifter.

Renantalets faktiska nivå och betydelse i förhållande till processföremålet kommer att bli föremål för närmare genomgång senare. Det är dock viktigt att från den statliga utredningen Rennäringen i Sverige (SOU 1986:16) återge dels att det "föreligger avsevärda diskrepanser mellan de årliga uppgifterna i renlängderna å ena sidan och det renantal, som erhållits genom de vid enstaka tillfällen genomförda renräkningarna", dels att "renlängdernas renantal (torde) understiga det faktiska renantalet".

Slutsatsen av frågan om renantalets betydelse för enskilda år blir att detta inte är omständigheter som i sig vare sig konstituerar sedvanerättens uppkomst eller dess vidmakthållanden.

Ett stillsamt om än viktigt konstaterande är att renen i Härjedalen inte är annorlunda än renar i andra delar av renskötselområdet vare sig det gäller konstitution eller betesval och betessök.

Samebyarna har i målet lagt fram material belysande och styrkande konstaterandet att det också i Härjedalen är fråga om en kontinuerlig samisk närvaro från äldsta tid till idag. Det samiska näringsfånget och markutnyttjandet har, på sätt ovan redovisats, växlat över tiden. Innehållet i renskötselrätten är inte statistiskt utan i enlighet med det som gäller för andra fastighetsrättsliga rättigheter dynamiskt.

Närvaron av samer, som ett icke germanskt-nordiskt folk, beläggs arkeologiskt och språkligt. Att det inte satt så många spår i de svenska dokumenten kommer att få sin förklaring både genom det samiska utanförskapet och det faktiska behovet av att dokumentera exempelvis områden utnyttjade för vinterbetning vissa år.

Att i år 1995 tro sig kunna från ofullständiga dokument klarlägga detaljer i ett långt historiskt förlopp är fåfängt. Hur skall det vara möjligt att idag bättre överblicka äldre förhållanden än som gjordes i samband med tillkomsten av den första inhemska renbeteslagen 1886. Lagstiftningens då - efter omfattande debatt och argumentation - intagna ståndpunkt om förefintligheten av en sedvanerätt till vinterbete i Härjedalen låter sig inte viftas bort.

Den enda därefter gjorda samlade bedömningen utgörs av den av Elof Huss på regeringens uppdrag år 1959 framlagda Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län. Vem kan idag lämna närmare upplysningar om betestrakter m m än de som då yttrade sig i frågan? Att Huss utöver det han med säkerhet kunde redovisa också hyste den bestämda uppfattningen att det fanns ytterligare områden för vilka sedvanerätt till vinterbete skulle komma i fråga är ett tillkommande moment.

Samebyarna har hävdats och hävdar alltför att en förlikning bättre än en process löser föreliggande tvistefrågor. Samebyarna har i uppförsbacke också sökt baxa frågan vidare. Detta har inte lyckats och vi står idag inför en mångårig rättslig process.

Jag brukar hävda att okunskapen är samernas största fiende.

Det är samebyarnas förhoppning att denna process skall bidra till att minska denna okunskap och istället sprida ljus över den samiska hemortsrätten i Härjedalen och bli en solid grund för samiskt liv och arbete eller med andra ord förutsättningarna för den sydsamiska kulturen i Härjedalen och därmed återskapa en bas för goda och utvecklade kontakter mellan samer och övrig befolkning i Härjedalen.

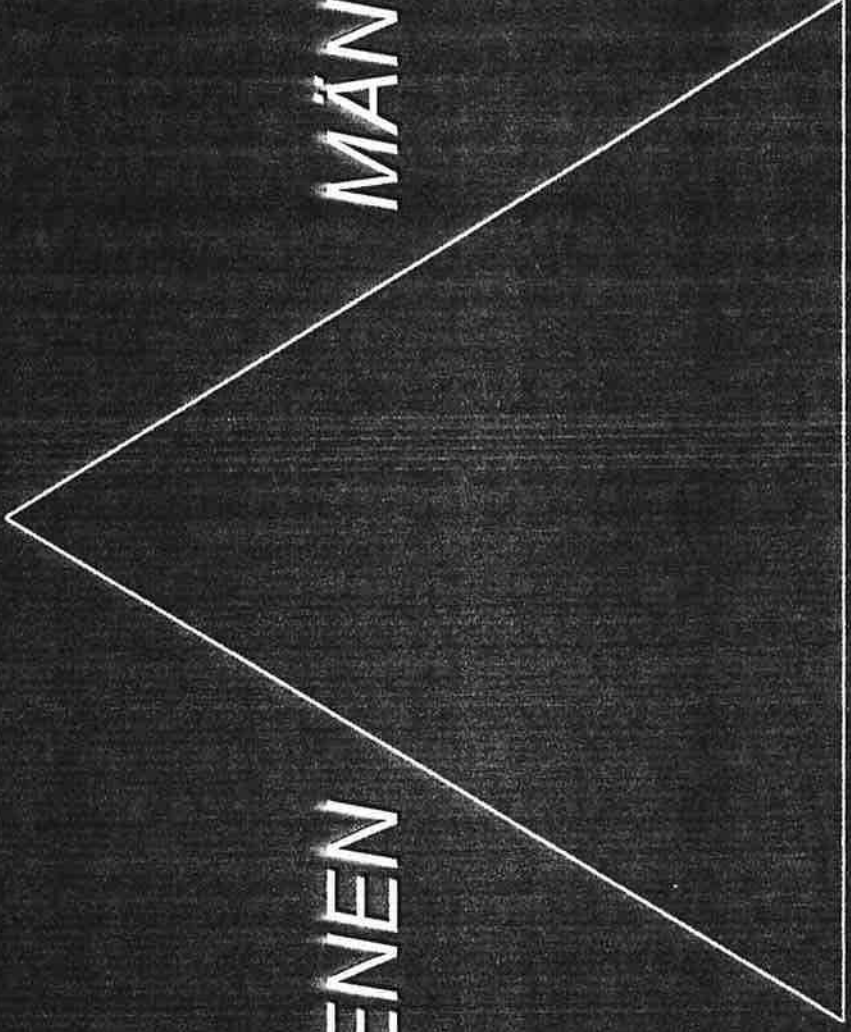
Samebyarnas bestämda förhoppning är därför att processen inte leder till en polarisering i en tid då det istället finns anledning att söka samverkan.

Huss-
Lösen

RENNEN

MÄNNISKAN

NATURMILJÖN

**Schema för Sedvanerättsprocessen
den 17 september - den 25 oktober 1995**

Måndagen den 18 september (Dag 1)

09.00 Huvudförhandlingen inleds
Yrkanden och grunder, Fastighetsägarna (F) och
Samebyarna (S)
Inledningsanföranden F och S
Avsnittet Förhållandena före 1500 (ev)

Tisdagen den 19 september (Dag 2)

09.00 Utvecklande av talan och föredragning av den
skriftliga bevisningen S och F
Förhör med sakkunniga Inger Zachrisson, Evert
Baudou och Knut Bergsländ

Onsdagen den 20 september (Dag 3)

09.00 Avsnittet Förhållandena 1500-1880
Utvecklande av talan och föredragning av den
skriftliga bevisningen S

Torsdagen den 21 september (Reservdag)

Måndagen den 25 september (Dag 4)

09.00 Fortsättning på avsnittet Förhållandena 1500-1880 S

Tisdagen den 26 september (Dag 5)

09.00 Samma avsnitt F

Onsdagen den 27 september (Dag 6)

09.00 Fortsättning

Torsdagen den 28 september (Reservdag)

Måndagen den 2 oktober (Dag 7)

09.00 Fortsättning

Tisdagen den 3 oktober (Dag 8)

09.00 Förhör med sakkunniga Rolf Sjölin, Anders Lööv
och Kjell Haarstad

Onsdagen den 4 oktober (Dag 9)

09.00 Fortsatta förhör

Torsdagen den 5 oktober (Reservdag)

Måndagen den 9 oktober (Dag 10)

09.00 Avsnittet Förhållandena 1880-90
Utvecklande av talan och föredragning av den
skriftliga bevisningen S

Tisdagen den 10 oktober (Dag 11)

09.00 Samma avsnitt F

Onsdagen den 11 oktober (Dag 12)

09.00 Fortsatt behandling
Förhör med Lars Thomason och Kjell Haarstad

Torsdagen den 12 oktober (Reservdag)

Måndagen den 16 oktober (Dag 13)

09.00 Avsnittet Förhållandena efter 1900
Utvecklande av talan och föredragning av den
skriftliga bevisningen S och F

Tisdagen den 17 oktober (Dag 14)

09.00 Förhör med sakkunniga Olof Rune och Iwan
Lundberg

Onsdagen den 18 oktober (Dag 15)

09.00 Vittnesförhör med Oskar Holmin m fl

Torsdagen den 19 oktober (Dag 16)

09.00 Förhör med sakkunnige Lars Thomason

Måndagen den 23 - Onsdagen den 25 oktober (Dag 17-19)

09.00 Slutförande av talan

Huvudförhandlingen hålls i lokaler i Folkets Hus i Sveg
med adress Box 135, 842 00 Sveg. Telefon 0680-125 05 och
fax 0680-114 32.

Rest tin oportuna = 120 an sau

Krit omnia

rel.

— 1880

ia

— 78 1880 m

— NCS

1880-1900

LA 1888

1885

lucrat pe carbo. ref. reabilita in

— " — ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

1880-talea

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

Varpe povera

— exp. alt. imp.

— sau lucrat liliu

— G. bruci - indigest.

— 1780 lucrat liliu

— 1880 lucrat liliu

— Lucrat - 60 liliu

— Lucrat 70 - Lucrat 70

Lucrat lucrat

— 80-talea reabilita pe carbo. ref. reabilita in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

— ^{instructia} ^{reabilita} ^{construie} — in

1578-50

→ Student 80-100 - excellent work per J
Kun

- Spannung speicher an CD ~~trans~~ ^{trans} ~~lata~~ ^{lata} ~~lata~~ ^{lata} + ~~lata~~ ^{lata}

— Fink. gr.

- Process - varpro - elegant

→ SUGAR LAGGET. VAR?

→ That reminds
→ expansion
→ ...
→ ...
= input per line.

→ SOLAR LAGST.
VAR?

Grand troyante rock
bete or alder - VAR ???

Var gör gränser? Som vi talar - som samman -
talar - eller egentligen återstår

Vs gñ ləst. jəh;

[illegible]

10 months ill'd for laboratory work 38 Rev-L.
~~mean in unit~~ 5 km; we have resubmitted bidments
or 'slides' = ~~Rev~~ Tube we (workshop-planner)

Råndalen 1989-04-10

Öppet brev till länsstyrelsens renströvningsgrupp och lantbruksnämnden i
Jämtlands län

Vi har i protokoll från renströvningsgruppen och i massmedia kunnat notera att det finns planer på att starta en grupp, liknande Tännäs-Idre-gruppen, för att försöka lösa konflikten mellan markägare och rennäringen i Härjedalen. I ett protokoll från renströvningsgruppen framhåller bland andra renägarnas juridiska ombud Jörgen Bolin och landshövding Sven Heurgren att Tännäs-Idre-avtalet har fungerat bra.

Vi är mycket förvånade över att både Bolin och Heurgren vägrar acceptera de fakta som framlagts av Härjedalens Markägareförening. Avtalet från 1981 mellan Tännäs sameby och ett antal skifteslag i Härjedalens och Älvdalens kommuner har aldrig trätt i kraft. Markarrendet (30 öre per hektar, indexreglerat enligt konsumentprisindex) har aldrig betalats och därigenom har avtalet aldrig blivit giltigt. Dessutom har de som undertecknat avtalet för samebyns räkning enbart TILLSTYRKT avtalet under förutsättning att staten skulle betala arrendet, något som alltså ej har skett. Samarbetsnämnd och kontaktorgan enligt avtalet har självfallet inte heller blivit inrättade. Det är dessutom viktigt understryka att Tännäs-Idre-avtalet tillkom under hot från staten om expropriation av renbetesrätten på de berörda privata markerna.

2) 1) (Inom Råndalens skifteslag har vi innevarande vinter haft mycket stora problem med enorma mängder ren (från Mittådalens sameby). Renarna trampar och gräver sönder trädplantorna på de hyggen där plantorna inte når över snön. På äldre hyggen renskalas i synnerhet ^{mycket} ~~tallplantorna~~ när renarna fejjar sina horn. (En fejning som renar ägnar sig åt hela vintrarna, trots att basthuden redan är bortfejjad. Nuvarande Tännäs sameby har renbetesland som gränsar mot Råndalens skifteslag. Trots detta förhållande har aldrig Tännäs samebys ^{här} renar invaderat skifteslaget i ~~den~~ otroliga omfattning (som nu sker av Mittådalens samebys renar. Det är skifteslagets bestämda uppfattning att alla renägare som försöker hålla renar inom Råndalens skifteslag saknar laglig rätt till detta.

I början av trettio-talet gjorde renägare från Mittådalens sameby intrång med sina renar på marker tillhörande Råndalens skifteslag och vållade då skador

61351

på stackat hö vid Översjön. Intrånget ledde till åtal och Mittådalens sameby ålades av Högsta domstolen att betala ersättning till målsägaren för dennes skadade hö samt betala dennes rättegångskostnader. Högsta domstolen slog i sitt domslut år 1937 fast att någon renskötsel inte hade bedrivits i dessa trakter. HD konstaterade att ifrågavarande marker var belägna utanför samernas sedvanerättsmarker. Eftersom sedvanerätt saknas på de marker vid Översjön som gränsar mot renbeteslandet kan vi med fog hävda att detta också är fallet för övrig mark inom skifteslaget. Observera att när HD-domen avkunnades, år 1937, existerade inte Tännäs sameby. Den målsägande Råndalsbonden processade därför mot Mittådalens sameby. Nuvarande Tännäs samebys renbetesland var då vinterbetesland för Mittådalens sameby, ett vinterbetesland som tillskapades för Mittådalens sameby under slutet av 1800-talet när staten under hot om expropriation tvingade bönderna i Högvålen att sälja sina hemman. Dåtidens självägande Högvålsbönder hade säkert inte någon starkare ställning gentemot staten än vad deras ättlingar (nutidens kronoarrendatorer i Högvålen) har gentemot lantbruksnämnden. Det är därför förståeligt att de föll till föga inför expropriationshotet.

Processen mellan Råndalsbonden och Mittådalens sameby startade i Hede tingsrätt. Domen i tingsrätten föregicks av en mycket omfattande utredning där bland annat en mängd vittnesmål från äldre personer i byarna Hede, Långå, Särvsjön, Ransundet och Råndalen entydigt fastslog att någon renskötsel inte hade förekommit inom Hede socken under deras egna levnadsår med undantag från ett område norr om Särvfjället samt vid Lillfjället norr om Långå. Flera vittnen redogjorde även för vad de hört berättats av sina föräldrar samt ännu äldre anförvanter. Vittnesuppgifterna sträcker sig därför indirekt tillbaka till 1700-talet.

I domslutet från Högsta domstolen står skrivet att domen länder samebyn till efterrättelse, d v s något intrång skulle inte få förekomma. Mittådalens sameby rättade sig också efter domslutet fram till år 1955 när de återigen gjorde intrång på Råndalens marker med sina renar. Tack vare ett snabbt myndighetsingripande ledde intrånget 1955 inte till några nya domstolsprocesser. Länsstyrelsen beordrade Mittådalens sameby att utrymma Sonfjällsområdet vilket också skedde. De kvarvarande renarna avlivades av särskilda skidburna jägar-

patruller under ledning av länsstyrelsens lapptillsyningsman Edor Burman. Från år 1955 har Råndalens skifteslag varit renfritt fram till de senaste fem - sex åren när Mittådalens renar ånyo har trängt in på våra marker. Vi har under de senaste åren upprepade gånger tagit kontakt med lantbruksnämnden för att få rätsida på Mittådalens reninvasion men myndigheten lyssnar inte på oss.

4
3) 1

Vi frågar oss hur denna olagliga tjuvbetning och skövling kan få fortgå år efter år utan att länsstyrelse och lantbruksnämnd reagerar. Under de senaste hundra åren har skogarna utefter Randa älv producerat virke för hundratals miljoner kronor. Värdet av de nyplanteringar som gjorts uppgår till mångmiljonbelopp. Nyplanteringarna kan ge en årlig tillväxt som är värd mångmiljonbelopp, men då är förutsättningen att planteringarna inte skadas. De senaste åren har våra nyplanteringar trampats och skövlats. Trampningen ger förutom direkta plantskador också upphov till djup marktjäle vilket i sin tur leder till försämrad skogstillväxt. Vi har skogsvårdslagstiftningens orubbliga krav att återväxten skall tryggas. Värdet av skogsbruket i de delar av Härjedalen som under de senaste åren våldtagits av Mittådalens och Handölsdalens samebyar bör ställas i relation till de eventuella tillskott som dessa byars expansion gett till vår gemensamma samhällsekonomi. Vi föreslår att sakkunniga från skogsvårdsstyrelsen tar kontakt med skifteslagen i Hede gamla kommun så ska de få se de förödande konsekvenserna av fem års renbetning med superrenhjordar. Vi instämmer i Naturvårdsverkets krav att Sonfjället ska vara fritt från renbete. Sonfjället har aldrig varit renbetesland. De senaste åren har dock Mittådalens sameby i strid mot gällande bestämmelser låtit sina renar skövla fjällets unika lavar. Det är beklämmande för oss som känner till fakta att höra de rena lögnare som ordföranden i Mittådalens sameby ständigt framför i massmedia. Enligt nämnda ordförande utgör Sonfjället en central del i Mittådalens vinterbetesområde och att undanta Sonfjället skulle enligt ordförandes egna ord: "vara att slå undan benen för Mittådalens sameby". Mot detta påstående står det faktum att Sonfjället fram till de senaste åren varit helt opåverkat av renbete.

I början av sjuttio-talet startade arbetet med att utöka Sonfjällets nationalpark. Sonfjället var ett fjäll opåverkat av både renskötsel och turistexploatering. Naturvårdsverkets främsta argument för en utökning av nationalparken

var att utökningen skulle säkerställa bevarandet av Sonfjällets unika lavar samt områdets i övrigt orörda och speciella natur.

42

Vi ifrågasätter inte rennäringens rätt att existera och utvecklas (inom sitt renbetesområde i Härjedalen) men vi emotsätter oss bestämt att de senaste årens "utveckling" ska få fortsätta. Vi har under de senaste åren bevitnat hur (Mittådalens och Handölsdalens) renhjordar^{na} ökat i antal till en numerär som flera gånger om överstiger vad deras renbetesmarker kan föda. Renantalbestämmelserna är helt satta ur spel. Renägarna tar för varje år nya marker i besittning] medan myndigheterna uppmanar oss markägare att "förhandla". Avtal som tecknats behöver renägarna emellertid inte följa, enligt lantbruksnämnden och länsstyrelsen fungerar avtalen bra ändå. Den verkliga orsaken till konflikten mellan rennäring och markägare i Härjedalen är Mittådalens och Handölsdalens expanderande renhjordar. Detta förhållande förbigår myndigheterna helt. Visserligen uttrycker lantbruksnämnden ibland pliktskyldigast att renantalet måste åtgärdas men dessa "viljeyttringar" är inte ägnade att tas på allvar. Både myndigheterna och samebyarna avvisar kategoriskt en opartisk renräkning. Vi förstår mycket väl varför. Resultatet skulle säkert chocka somliga, medan det för andra är känt och viktigt att dölja.

En opartisk renräkning är en grundförutsättning om konflikten mellan markägare och rennäringen i Härjedalen överhuvudtaget ska kunna lösas. När renräkningen är utförd skall samebyarnas renhjordar omedelbart decimeras till de renantal respektive by har rätt att hålla. Denna åtgärd kommer att bilägga 90 % av de konflikter som nu råder. Renantalsbestämmelserna grundar sig på det antal renar som samebyarna i en uthållig renskötsel kan föda inom sitt renbetesland.

Vi företräder enbart Råndalens skifteslag men vi vet att problemen är likartade över hela landskapet. Vår förhoppning är att samtliga berörda myndigheter tillerkänner oss Härjedalingar samma rättskydd för vår egendom som vad övriga innevånare i Sverige har.

För Råndalens skifteslag:

Stanfred Andersson
Hugo Halvarsson
Måda Kallin
Per Göran Andersson
Nils Göran

Gunn Persson
Arne Persson
Lilly Holmqvist
Anders Kjekshus

Eira Andersen
Irene Andersson
Jonas Vastlund
Knut Norder

Ole Bergström
Gunnar Kerron
Inez Wilson
Rina Wallin

F lagmannen Bengt Bohman m fl

Förhandlingsgrupp för renbetesmarker; direktiv

Under senare år har klagomål beträffande påstådd olovlig renbetning ökat påtagligt. I huvudsak har det gällt renförekomst i områden inom Härjedalens kommun (Hede-Vemdalen-Sveg med kringliggande byar), som normalt nyttjas för renbetning av Handölsdalens och Mittådalens samebyar men även i viss utsträckning av Tåssåsens sameby. Klagomålen har avsett både otillåten betning under perioden maj-september (utanför renbetesfjällen) och betning vintertid på marker där sedvanerätt ifrågasatts.

Renbetes- och renströvningsfrågan medför idag oönskade konsekvenser i flera avseenden. Särskilt besvärande är tendenser till ökade motsättningar mellan rennäringsutövarna och den övriga Ortsbefolkningen. Frågan måste således snarast finna sin lösning.

Länsstyrelsen tillsatte 1987-09-18 en arbetsgrupp med uppgift att söka komma till rätta med renströvningsproblemet. Gruppen har fortlöpande haft överläggningar. Som ett resultat av dessa kontakter har numera avtal slutits mellan markägare och samebyar kring sommarbetningen. Länsstyrelsen har även 1987-04-28 tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att söka komma till rätta med renolyckorna i trafiken. Parallellt med länsstyrelsen arbetar lantbruksnämnden aktivt med samma målsättning, nämligen att finna en konstruktiv och långsiktig lösning av renströvningsfrågan. Nämnden har härvid särskilt engagerat sig i frågan som berör renantal och renskötselåtgärder (stängsel och slakteri) i samebyarna. Enligt länsstyrelsens mening har vissa framsteg vunnits i detta arbete.

En gemensam linje i arbetet kring renbetes- och renströvningsfrågan har varit att söka samförståndslösningar, som således kan omfattas av både markägare och renägare. Detta bör även gälla vinterbetesfrågan, som det nu är angeläget att försöka lösa.

Rätten till vinterbete för Handölsdalens, Mittådalens och Tåssåsens samebyar är sedan gammalt omtvistad. Länsstyrelsen finner nu tiden vara mogen för att tillsätta en förhandlingsgrupp - bestående av representanter för berörda markägare och samebyar - med uppgift att utreda omfattningen av de vinterbetesmarker som aktuella samebyar regelbundet kan utnyttja.

1989-01-24

Till ordförande i förhandlingsgruppen utser länsstyrelsen f lagmannen Bengt Bohman, Östersund och till sekreterare Markägarna och samebyarna utser vardera tre representanter (jämfte erforderlig juridisk expertis) att ingå i förhandlingsgruppen.

Förhandlingsgruppen äger efter beslut av ordföranden rätt att företa behövliga resor. Gruppen bör arbeta med sikte på att inom ett år redovisa sitt arbete för länsstyrelsen.

Som ersättning för uppdraget skall till Bohman utgå arvode med kronor per

Till Bohman och representanterna för markägarna och samebyarna jämfte av dem anlita juridisk expertis skall vid gruppens möten utgå reseersättning och traktamente enligt bestämmelserna i det statliga resereglementet.

PRESSMEDDELANDE

1989-12-19

Förhandlingsgruppen för vissa vinterrenbetesmarker i Härjedalen har vid sammanträde den 19 december 1989 konstaterats att den enkät som sänts ut till berörda markägare resulterat i mycket stor övervikt för det alternativ som innebär att markägarna föredrar att genom rättegång få prövat om s k sedvanerätt föreligger inom de omstridda markområdena. Sådan rättslig prövning kan komma att inledas år 1990. Förhandlingsgruppen har därför funnit att förutsättningar för fortsatta förhandlingar för att uppnå ett avtal om nyttjande i större eller mindre utsträckning av vinterbete på berörda marker för närvarande inte föreligger. Med anledning härav har förhandlingsgruppen beslutat förpuppa sitt arbete.

Förhandlingsgruppen har vidare konstaterat att arbetet med att få till stånd ett avtal beträffande de marker som berörs av ett ifrågasatt stängsel Ljungdalen - Lossen, avsett att hindra renströvning österut under barmarksperioden, kommer att fortsätta.

1989-12-19

Minnesanteckningar från sammankomst med förhandlingsgruppen för renbetesmarker den 19 december 1989 hos länsstyrelsen i Östersund

Närvarande

Se deltagarförteckning.

Bengt Bohman hälsar de närvarande välkomna, särskilt Bernt Hjalmarsson, som är ny företrädare för Mellanskog. Vidare uppger Bengt Bohman att vid sammankomsten kommer fortsatta överläggningar att ske beträffande dels Handölsdalens och Mittådalens samebyars önskemål om sträckningen av stängslet mellan Ljungdalen och Lossen dels samebyarnas anspråk på vinterbetesmarker, baserat på byarnas markanvändningsplaner. Förhandlingen bör börja med den sistnämnda frågan.

Karl Henriksson

Jag vill först svara på renstängselfrågan. Stora är beredd på att ta emot samebyarnas bud. Detta är något som bör avhandlas mellan parterna. Det är således inte en fråga som vi kan behandla i gruppen.

Jan Salomonsson

Jag har lovat komma med yttrande från markägarna avseende renstängslet men jag kan ännu inte lämna något svar eftersom det har förekommit olika uppgifter om renstängslets sträckning.

Bengt Bohman

Vi har skickat ut kartor avseende de fyra samebyarnas anspråk på vinterbetesområden och stängslets tilltänkta dragning. Det har framkommit i pressen att det har ägt rum flera möten med markägarna. Vad har tilldragit sig där?

Leif Andersson

Markägarnas målsättning har varit att lösa hela frågan. En grundförutsättning var att frågan om sedvane- rätt till renbete lades åt sidan. Vi hade två grundkrav dels att vi skulle komma överens om bete mot ersättning dels att anspråken på betesmarker var skäliga. Därefter skulle förhandlingen avse ersättningens storlek, renströvningens omfattning etc. Vi har fått svar från rennäringsringen, innebärande att det inte lämnas någon ersättning och att anspråken på betesmark omfattar hela Härjedalen. Detta är inte förhandlingsbart. Vi har haft två möten, till vilka det kom tillsammans ca 300 markägare. Vi har skickat ut en enkät till övriga markägare. Vid mötena har de fått svarat på en enkät. Det har kommit in tillhopa 400 skriftliga svar. Det fanns tre alternativ i enkäten som de hade att välja på rörande hur man nu skall gå vidare.

1. Upplåta mark med nyttjanderätt mot skälig ersättning.
2. Inte beredd att förhandla utan förordar istället rättslig prövning.
3. Att man låter det vara som idag.

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

12 % av markägarna har förordat en lösning enligt punkt nr 1 och hela 70 % har förordat punkt nr 2, dvs att pröva frågan rättsligt. Därför finns det inga förutsättningar att förhandla vidare i denna grupp. Vi har granskat olika utredningar, både tidigare och nu gällande bestämmelser inklusive förarbeten etc avseende renbetesfrågorna inom Härjedalen. Vi har funnit att om det finns någon sedvanerätt den är långt mer begränsad än vad anspråken på betesmarker är.

Vi kommer därför att i början av nästa år lämna in en stämningsansökan i sedvanerättsfrågan, begära skadestånd för uppkomna betesskador och begära avskjutning av renar etc. Jag saknar således mandat för att fortsätta att förhandla. Det borde gå att komma till rätta med dels renströvningsproblemen dels renantalet. Det skall inte finnas fler renar än vad som tillåtet.

Bengt Bohman	Om Ni hade fått in flera svar från markägarna kanske procentantalen för de olika alternativen varit annorlunda?
Leif Andersson	Om vi fått in ytterligare svar torde siffran på punkt 1 i alla händelser inte ha varit högre än 25 %. Processbenägenheten bland markägarna är minst lika stor i Ytterhogdal som i Messlingen.
Bengt Bohman	Ni har kanske inte fått in svar från några bolag?
Leif Andersson	Korsnäs-Marma har svarat.
Karl Henriksson	För att få en lösning på problemet måste markägarna uppträda efter samma linje. Stora är beredd att agera på samma sätt som övriga markägare.
Ove Jacobsson	Leif Andersson har gjort en utmärkt summering. Vi har för dåligt underlag för att kunna förhandla. Storleken av de ersättningar som har diskuterats är densamma som i TIG-avtalet. Den ersättningsnivån skrattar markägarna åt.
Bengt Bohman	Enligt TIG-avtalet är ersättningen 30 öre per ha och år med viss indexmässig uppräknings.
Jörgen Bohlin	Den 17 oktober 1989 uppvaktade vi regeringen i frågan. Det svar som vi fick från departementssekreterare Bjarne Öhrnstedt uppfattade jag som om att man inte kunde lämna besked i ärendet förrän man vet något bestämt om omfattningen av betesmarker och ersättning.
Bengt Bohman	Vi fick träffa utbildningsminister Bengt Göransson. Vi fick besked om att förutsättningarna för att få medel ur statsbudgeten är ytterst små. Landshövdingen var även med vid uppvaktningen.
Jörgen Bohlin	Bengt Göransson är ordförande i den departementala samarbetsgruppen för samefrågor. Vad har Bengt Ekendahl fått för uppfattning vid kontakter med Bjarne Öhrnstedt?

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

- Bengt Ekendahl Min uppfattning är att han inte ser några möjligheter att få budgetmedel.
- Jörgen Bohlin Det förekommer olika uppfattningar. Svaret från Öhrnstedt är ett nej nu men man kan spekulera i om det även blir ett nej i ett senare skede. Man tar inte ställning förrän man får klarhet i hur mycket pengar det är fråga om.
- Bengt Ekendahl Erik Berglund skall ha fått ett muntligt besked, som jag inte känner till.
- Leif Andersson Bengt Göransson var dock klar över att det i förekommande fall ankommer på staten att svara för ersättningen till markägarna. I så fall är det ingen idé att förhandla här.
- Bengt Bohman Om det sker "underverk" och vi kommer överens i gruppen om omfattningen av marker och vi vet vilken ersättning som skall utgå, då kan vi få besked.
- Ingrid Rehnfeldt Skall det utgå ersättning för alla marker utanför renbetesfjällen?
- Leif Andersson Ja.
- Ove Jacobsson Vi har inte diskuterat frågan i detalj, vi har bara fått ett fnysande åt storleken av den ersättning som regleras i TIG-avtalet.
- Ingrid Rehnfeldt Skall det utgå samma ersättning oavsett om marken ligger i Messlingen eller i Ytterhogdal?
- Leif Andersson Det jag sade var att processbenägenheten är lika stor inom båda områdena.
- Jörgen Bohlin Det måste vara olika ersättningsnivåer på marker inom Messlingen och Ytterhogdal.
- Ove Jacobsson Det är ingen idé att diskutera denna fråga när markägarna på angivna skäl inte är benägna att förhandla i grundfrågan.
- Bengt Bohman Det bör vara en bindande försäkran om ersättning från rennäringens sida. Det kan ske på olika sätt endera att samebyarna betalar eller att den utgår ur de s k Stensjömedlen. Det är regeringen som bestämmer om dispositionen av Stensjömedlen.
- Ingrid Rehnfeldt Enligt Leif Andersson var det 70 % av markägarna som ville ha en rättslig prövning. Kommer den igång efter nyår?
- Leif Andersson Ja.
- Bengt Bohman Stämningsansökan lämnas in till Svegs tingsrätt men innan ärendet kommer upp blir det, vad jag förstår, en omfattande skriftväxling. Kommer Ni att lämna in stäm-

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

ning för hela Härjedalen?

- Leif Andersson Det kommer att bli svårt att starta förfarandet omfattande hela landskapet. Om det blir för varje skifteslag eller hur det blir vet vi ännu inte.
- Bengt Bohman Har markägarna bestämt sig slutgiltigt för att lämna in stämningsansökan till tingsrätten?
- Leif Andersson Jag har svårt att se hur vi skall kunna gå tillbaka till markägarna när läget i förhandlingarna är sådant som det nu är. Inom den allra närmaste framtiden kommer det att bli en domstolsprövning av sedvanerätten kring Ytterhogdal. Frågan är: Har man sedvanerätt i det området? Därefter kommer vi att arbeta vidare område för område. Jag tror att det blir praktiskt omöjligt att hantera ett helt landskap på en gång.
- Bengt Bohman Om vi får ner renantalet till vad markerna tål och väsentligt minskar det område som renägarsidan önskar utnyttja för renbetning, vad blir det då för reaktion?
- Jörgen Bohlin Det är svårt att lämna besked. Man kan aldrig minska området så mycket att Messlingen inte skall ingå i betesområdet. Det är svårt att på detta sätt vara markägarna till lags. Renströvningsfrågan är bortsorterad ur denna "församling". Landshövdingen har ju klart uttryckt ett starkt intresse för att ett stängsel kommer till stånd. Lösningen på renströvningen för dessa byar är stängslet men frågan är om markägarna vill ha ett sådant.
- Leif Andersson Stängslet löser inga problem i Tännäs eller Vemdalen. När vi frågat renägarna om detta har vi fått till svar att det inte finns något att göra åt renströvningen i dessa områden. Kan man redovisa konkreta fördelar för markägarna som grupp kan vi höra markägarna igen. Har vi inte några sådana att redovisa är det ingen mening att på nytt kontakta markägarna.
- Jörgen Bohlin Det kommer att bli förhandlingar med markägarna i Messlingen i stängselfrågan. Det kommer att finnas tre grupper av markägare dels en grupp närmast stängslet dels en grupp längre österut dels en grupp ytterligare längre österut.
- Karl Henriksson Förhandlingen om stängslet är inte förenad med några villkor i denna grupp.
- Bengt Bohman Så länge vi förhandlar i gruppen blir det ingen rättslig prövning. Enligt Leif Andersson måste dock rennärningen jämka sina anspråk som de kommit till uttryck på kartorna.
- Jörgen Bohlin Vi kan lämna besked den 10 januari 1990 då renströvningsgruppen har sitt sammanträde. 70 % av markägarna vill gå den rättsliga vägen men därmed är inte alla

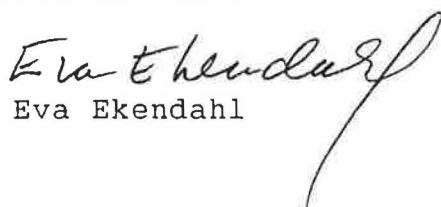
LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

förhandlingskontakter brutna. Trots att man prövar sedvanerätten rättsligt bör man ändå kunna seriöst diskutera stängselfrågan.

- Bengt Bohman Huvudfrågan skall i så fall vila i avvakten på vad som följer av en process. Du menar således att vi skall fortsätta att förhandla i stängselfrågan. Jag konstaterar att det inte är någon idé att diskutera huvudfrågan.
- Leif Andersson Trots att vi kommer att göra en saklig prövning i ärendet hoppas jag att Ni kan skilja på sak och person. Diskussionen bör heller inte föras i pressen. Vi bör kanske gå ut med ett pressmeddelande.
- Bengt Bohman Ja, vi bör göra ett gemensamt offentliggörande i pressen.
- Ingrid Rehnfeldt Handölsdalens och Mittådalens samebyar har enats om stängslets dragning. Vill inte markägarna ha något stängsel vet jag inte vad vi skall göra.
- Bengt Bohman Har Bengt Ekendahl några uppgifter att lämna om renstängslet?
- Bengt Ekendahl Man måste uppnå en överenskommelse mellan renägarna och markägarna för att stängslet skall komma till stånd. Det betyder att vi helst bör hantera frågan i förhandlingsgruppen. Vi kan i så fall begära tilläggsdirektiv. Jag ser det närmast omöjligt att diskutera frågan med varje markägare och därvid nå en lösning.
- Bengt Bohman Kan vi få markägarnas bemyndigande att diskutera stängslet i gruppen?
- Leif Andersson Jag måste i så fall få uppgift om vilka markägare som berörs av stängslet och därefter ingå avtal med samtliga.
- Ove Jacobsson Det går inte att gå några genvägar när det gäller förhandlingar om stängslet. Förhandlingar måste föras med varje markägare.
- Bengt Bohman Ett avtal mellan samebyar och markägare i denna grupp binder juridiskt sett inte en enskild markägare.
- Karl Henriksson Stängslet är något som gagnar rennäringen. Vad är då rennäringen beredd att lämna för bud på ersättning för att få detta stängsel till stånd? Normalt brukar den som har nytta av något erbjuda något istället. Vi kan därefter ta ställning till budet.
- Ove Jacobsson Det enda besked vi har fått från markägare är att de inte är intresserade av något stängsel. Det är de enda klara åsikter vi har fått hittills.
- Leif Andersson Jag har förståelse för att rennäringen vill komma ifrån problemet med att förhandla med varje markägare men så måste det dock gå till. Jag anser att lantbruksnämnden bör ta initiativ i detta ärende och ta

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

- kontakt med markägarna och framföra nyttan med stängslet.
- Karl Henriksson Om man utnyttjar markerna som sommarbete kan det bli problem med renströvning. Det kommer därför även att behövas tvärstängsel.
- Bengt Bohman Har samebyarna för avsikt att lämna ett bud till markägarna grundat på av nyttan av stängsel?
- Jörgen Bohlin Ja.
- Bengt Bohman Är Ni beredda från renägarsidan att lämna besked om hur mycket stängslet är värt?
- Jörgen Bohlin Den 10 januari 1990 när renströvningsgruppen har sammanträde kan vi lämna uppgift om när vi kan lämna besked.
- Ingrid Rehnfeldt Det är mycket svårt att ange ett datum när vi kan lämna besked eftersom vi först måste ha ett gemensamt möte med de fyra samebyarna.
- Leif Andersson Jag uppfattar denna grupp inte längre som något hinder mot att vi inleder en rättslig prövning.
- Ove Jacobsson Vi anser inte, från Mellanskogs sida, att denna grupp skall fortsätta att arbeta. Stängselfrågan hör snarare ihop med renströvningsgruppen.
- Bengt Bohman Jag finner det värdefullt att stängselfrågan diskuteras i gruppen och att den inte upplöses. Jag för min del har inget emot att fortsätta arbetet i gruppen.
- Bengt Bohman tackar herefter de närvarande för framförda synpunkter samt avslutar sammankomsten som pågått kl 12.30-13.45.

Eva Ekendahl

NÄRVARO FÖRTECKNING

1989-12-19

LEIF ANDERSSON

LEIF CONSVLT

Carl H. Håkansson

Jens Salomonsson

Öve Jansson

Ing. Håkansson

Anders-Erving Blund

Torgny Pehr Jeldt

Håkan Blund

Must Branderup

En Thendahl

Bengt Bohman

Härjedalens Markägareförening

McClanchoj (Särle)

- " - Ljusdal

Handölsdalen

Kir Härdalens Samfund

SAR, anbud

LNF

härskypelsen

ordförande

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

-10- 27

Minnesanteckningar från sammankomst med förhandlingsgruppen för renbetesmarker den 29 september 1989 hos länsstyrelsen i Östersund

Närvarande

Se deltagarförteckning.

Bengt Bohman hälsar de närvarande väkomna och uppger att vid sammankomsten kommer Handölsdalens och Mittådalens samebyars önskemål om sträckningen av stängslet mellan Ljungdalen och Lossen att behandlas. Vidare kommer Handölsdalens, Mittådalens, Tåssåsens och Tännäs samebyar att redogöra för sina anspråk på vinterbetesmarker, baserade på byarnas markanvändningsplaner.

Jörgen Bohlin

Jag vill först anmäla behov av att ta upp några saker. Det gäller minnesanteckningarna från renströvningsgruppen. Vi anmälde vid den sammankomsten, som inte är protokollfört, missnöje med det sätt som markägareföreningen arbetar. Vårt missnöje består i att ena dagen sitter vi och förhandlar om samförstånds lösningar och nästa dag finner man olika krav på tvångsåtgärder etc i tidningarna eller i skrivelser till länsstyrelsen. Det gynnar verkligen inte arbetet i de olika grupperna. Vi framförde också önskemålet att markägareföreningen i gruppen bör vara företrädd av sin ordförande. Jag för nu åter fram dessa synpunkter här och hoppas att de blir noterade i minnesanteckningarna.

Bengt Bohman

Vad har markägareföreningen för synpunkter på detta?

Jan Salomonsson

Inga kommentarer.

Göran Persson

Det är inte renägarna som skall bestämma vem som skall sitta med i de olika grupperna. Vi är en intresseorganisation och kommer även i fortsättningen att föra fram våra synpunkter till massmedia och andra.

Jörgen Bohlin

Då måste vi överväga om det är meningsfullt att fortsätta diskussionerna i dessa grupper.

Bohlin visar på overhead en annons med rubriken "Skogsbruk eller renskötsel", som varit införd i tidningarna och fortsätter: Detta är inte ägnat att göra det lättare att arbeta i förhandlingsgruppen.

Vidare visar Bohlin en affisch med rubriken "Snart kan Du få nya delägare i fastigheten" och framför vidare: Den delades ut vid markägaremöten. Man använder samerättsutredningens förslag i syfte att mobilisera medlemmar. Det är inte särskilt ansvarsfullt och befrämjande för vårt arbete i denna förhandlingsgrupp.

Ove Jacobsson

Affischen är undertecknad av skogsägareföreningen Mellanskog, men jag anser inte att vi skall diskutera Mellanskog här.

Jörgen Bohlin

Detta försämrar arbetsklimatet för fortsatta förhandlingar.

Ove Jacobsson

Vi upplever att vi har väntat i så många år på att renfrågorna skall lösas men det händer ingenting. Rennäringen har expanderat oerhört i Härjedalen. Det råder stor otålighet från markägarna. Om vi sitter och förhandlar skall vi inte få agera då? Syftet med annonsen var

att få våra medlemmar att komma på mötet. Jag anser att detta är utanför ämnet avseende dagens förhandlingar.

-
- Bengt Bohman Vad finns det för faktiska möjligheter att kunna uppföra ifrågavarande stängsel?
- Bengt Ekendahl Finansieringsfrågan är inte löst men landshövdingen har uppgett att han avser att medverka till att söka hitta en lösning. Vi vill dock ha kännedom om markägarnas inställning innan vi fortsätter arbetet. Renströvningsgruppen diskuterade stängslet vid sitt förra sammanträde och var överens i den frågan. Kan vi arbeta vidare efter den överenskommelsen? Det är ett stort arbete att fråga samtliga markägare som berörs av stängslet. Det är därför viktigt att vi får besked om markägaresidans övergripande ståndpunkt för att det skall vara meningsfullt att fortsätta arbetet. Vi vill alltså veta om den nu aktuella sträckningen är en handlingslinje vi kan arbeta efter.
- Leif Andersson Jag representerar vissa markägare avseende vinterbetesmarkerna men jag har ingen rätt att uttala mig i frågan om stängslet.
- Jan Salomonsson Jag har framfört att när vi får se stängslet inritat på karta skall vi kunna lämna vår åsikt om det. Kartan har jag sett först idag.
- Bengt Bohman Är Härjedalens markägare representativa i den här gruppen?
- Jan Salomonsson Du kommer att få våra medlemmars syn i frågan.
- Härefter följer en allmän diskussion om stängslet. Nils-Gunnar Kråk uppger att han och Ingrid Rehnfeldt redovisade syftet med stängslet vid förra sammankomsten. Bengt Ekendahl upplyser om att det kommer att byggas, förutom de stängsel som är inritade på kartan, ytterligare ett stängsel tvärgående mot Ljungdalens by eller Storsjön, för att förhindra strövning från Handölsdalens åretruntmarker.
- Ove Jacobsson Jag kan inte uttala mig generellt för alla markägare. Det är var och ens rätt att få ha sin åsikt i den frågan. Rent principiellt är det ingen markägare som anser att stängsel är bra. Bedömer lantbruksnämnden och samebyarna att det finns stora fördelar med ett sådant får vi ta upp det till diskussion med markägarna.
- Bengt Ekendahl Vi vill ha en generell syn från markägarna om det skall vara meningsfullt att fortsätta arbetet med stängselförslaget.
- Jan Salomonsson Det är svårt att säga när vi kan lämna besked men det skall nog gå under hösten.
- Jörgen Bohlin Vi vill ha markägarnas grundinställning. Blir stängslet motarbetat från dem är det ingen idé att fortsätta arbetet.
- Bengt Bohman Det är inte meningen att denna grupp skall förhandla med varje markägare. Ännu har det inte tagits några kontakter för att lösa finansieringsfrågan. När kan stängslet vara klart?

- Bengt Ekendahl Om markägarna ställer sig positiva i ett tidigt skede kan vi börja bygga nästa år. Målsättningen är att arbetet skall vara slutfört 1991.
- Ove Jacobsson Det är oerhört viktigt att ha en dialog med markägarna. Deras grundinställning är dock att de inte vill ha något stängsel. Det bör kallas till överläggningar med markägarna så snart som möjligt för att få en diskussion i frågan. Vi kommer inte att agera i detta.
-
- Bengt Ekendahl Huvudsyftet med markanvändningsplaneringen i samebyarna är att få fram en dokumentation över rennäringens markanvändning. Det textmaterial och de kartor som arbetas fram för varje sameby är avsedda att ligga till grund bl a vid de överläggningar och förhandlingar som skall föras med exempelvis kommuner och andra planeringsorgan samt med skogsbruket och övriga konkurrerande markanvändningsintressen. Lantbruksnämnden arbetar i detta sammanhang närmast som konsulter åt samebyarna, som själva skall besluta om markanvändningsplanerna och vara ansvariga för dem.
- Jörgen Bohlin Kartorna är således inte framtagna för detta ändamål. Bohlin redogör närmare för deras användning i samband med kommunernas arbete med översiktsplaneringen.
- Representanterna från de fyra samebyarna redovisar härafter utifrån kartor för byarnas markutnyttjande. Därpå följer en allmän diskussion främst avseende vinterbetesmarkernas utbredning.
- Bengt Ekendahl Kartorna är i nuläget preliminära. Vår förhoppning är att de skall bli klara under år 1990.
- Bengt Bohman Vad jag kan förstå kommer det endast att bli marginella förändringar på kartorna, därför bör de kunna lämnas ut idag. Mitt uppdrag skall vara färdigt inom ett år, därför bör företrädarna för markägarna få kartorna så snart som möjligt för synpunkter.
- Bengt Ekendahl Som jag tidigare nämnde arbetar lantbruksnämnden enbart som konsult åt samebyarna. Rent formellt är det alltså samebyarna som skall besluta om kartorna kan lämnas ut nu innan de är klara. Jag utgår från att kartorna skall behandlas och godkännas på bystämma.
- Leif Andersson Vi måste ha material nu för att veta vilka anspråk rennäringen har.
- Bengt Bohman Det finns en karta där Handölsdalens och Mittådalens samebyar redovisar sina behov av vinterbetesmarker. Den kan kompletteras med uppgift om Tässåsens och Tännäs samebyars motsvarande anspråk.
- Lars-Gunnar Kråk Det viktiga är väl ändå yttergränserna för samebyarna.
- Karl Henriksson Det är yttergränserna för vinterbetet inom samebyarna som vi i gruppen är intresserade av.
- Bengt Bohman Mitt uppdrag är att försöka åstadkomma ett avtal enligt Tännäsmodellen samt att det finns garantier för ersättning för ianspråktagen mark. Vår utgångspunkt måste således vara att få kännedom om hur

stora arealer det är frågan om.

Leif Andersson

Jag har fått uttryckliga instruktioner från markägarna att diskutera frågan om omfattningen av rennäringens vinterbetesmarker i syfte att nå en för båda parter acceptabel lösning. En sådan lösning måste självfallet innebära en kompromiss mellan parternas uppfattningar. Enligt vår mening måste riktlinjerna för en sådan kompromiss vara följande. Den principiella frågan om sedvanerätt till renbete läggs åt sidan. Parterna träffar ett avtal varigenom markägarna inom ett visst avgränsat område upplåter nyttjanderätt till vinterbete för renar. Rennäringen betalar en årlig avgift för upplåtelsen. Som redovisades vid förra sammankomsten skall betalningsskyldigheten i förhållande till markägarna åvila rennäringen. I sakfrågan, sedvanerätt till vinterbete för renar, skiljer sig våra ståndpunkter väsenligt. Om vi överhuvudtaget skall ha någon möjlighet att komma överens måste samerna lämna seriösa anspråk på betesmarker.

Bengt Bohman

Föreligger det någon skillnad i synen på vem som betalar arrendena?

Ove Jacobsson

Det finns en principiell skillnad, samerna eller staten. Samebyarna bör ta ansvaret i frågan.

Jörgen Bohlin

Vi har deklarerat vår syn tidigare.

Bengt Bohman

Mitt uppdrag är att om möjligt få till ett avtal i likhet med TIG-modellen. Anser Ni det meningsfullt att fortsätta detta arbete?

Karl Henriksson

Om inte samebyarna skall betala för arrendena bör markägarna förhandla med staten istället.

Bengt Bohman

Jag var inte med i Tännäs-Idregruppen men enligt uppgift var det mycket låsta ståndpunkter även där i början. Det löste sig efter hand och det blev ett avtal.

Karl Henriksson

Man skall alltid föra diskussioner mot en part. Samebyarna måste föra diskussioner mot två parter om de skall kunna få ersättning från staten. Finns det några sådana kontakter tagna?

Bengt Bohman

Landshövdingen är beredd att medverka till att få medel. Vi kan dock inte få ett principlöfte om medel utan att veta vad det ungefärligen kommer att kosta statsverket. När vi vet det är landshövdingen beredd att ta erforderliga kontakter.

Leif Andersson

Om jag får kartmaterialet inom två veckor kan jag lämna mina intressenters ståndpunkt i december.

Jan Salomonsson

Vi kan även lämna besked i december.

Karl Henriksson

Kan Ni lämna ett bud på vad det kommer att kosta?

Leif Andersson

Vi kan endast lämna synpunkter på områdets gränser, dock inte i ersättningsfrågan.

Ove Jacobsson

Jag har tidigare nämnt att otåligheten är mycket stor bland markägarna. Vi har i decennier diskuterat dessa problem avseende rennäring-

ens expansion. Vi kommer att lämna besked om gränserna inom två månader.

Göran Persson

Det är inte renströvningen som är det största problemet utan det är att renantalet fått den numerär den har idag. Renarna kommer längre och längre österut. För ett antal år sedan fanns det inga renar öster om Råndalen. Man måste därför förstå markägarnas otålighet och missnöje.

Jörgen Bohlin

Varför skriver ordföranden i markägareföreningen att renarna skall slaktas om det inte är ett renströvningsproblem. Eftersom det inte är problem med renströvningen kan man lägga ner renströvningsgruppen.

Göran Persson

Orsaken till problem^{en} är att det finns för många renar. Om samebyarna och renägarna anpassade sitt reninnehav till vad de egentligen tillåts ha skulle vi i vart fall ha ett betydligt mindre problem.

Jon Artur Renhuvud

Renantalet har ingen betydelse för renströvningen i augusti månad. Renarna söker sig till skogsområden vid den tiden oavsett om det är få eller många.

Bengt Ekendahl

Vi försöker angripa problemet på olika fronter: stängsel, slakteri, reducering av renantalet, förhandlingar och överenskommelser. Det kommer att ta tid men jag är personligen övertygad om att samförståndslösningar mellan parterna är den bästa och snabbaste metoden att åstadkomma en lösning av renbetes- och renströvningsfrågan. Tvångsåtgärder och processer kommer enbart att skapa ökade konflikter och fördröja en sådan lösning.

Det är ett möte idag i Hede med markägare, samebyn, lantbruksnämnden och Bror Saitton avseende renbetesinventeringen i Mittådalens sameby. Det är Bror Saitton som har lett det arbetet. Inventeringen är klar och vi kan nu få ett mått på Mittådalens vinterbetesmarker. Därefter ligger det nära till hands att börja inventera Handölsdalens samebys marker. Problemet är att vi inte har vegetationskarta för hela samebyns område men inventeringen kan kanske ändå genomföras. Såvitt avser Tännäs sameby har lantbruksnämnden beslutat att inte förändra det högsta renantalet för samebyn för den period TIG-avtalet var avsett att gälla. För Tåssåsens sameby saknas vegetationskarta för de östra delarna av byn. Lantbruksnämnden har medgett en viss höjning av renantalet i samebyn utifrån den tidigare genomförda renbetesinventeringen.

Göran Persson

Är syftet med vinterbetesinventeringen i Mittådalens och Handölsdalens samebyar att höja renantalet?

Bengt Ekendahl

Den kan även betyda en sänkning av renantalet. Inventeringen är avsedd att ligga till grund för beslut om högsta renantal inom de områden parterna träffar överenskommelse.

Bengt Bohman

Betesinventeringen är ett led i att komma fram till en förhandlingslösning. Många av åtgärderna för en förhandlingslösning kommer att ta tid.

Göran Persson

Det är mycket avgörande vilket renantal jag kommer att ha på mina

marker, 25 eller 5000 renar.

Jörgen Bohlin

Det kommer inte fler renar på markerna än vad de tål.

Ove Jacobsson

Dessa frågor har vi diskuterat i renströvningsgruppen.

Bengt Bohman

Till nästa sammanträde har således markägaresidan ställt i utsikt att lämna reaktioner på samebyarnas förslag på avgränsningen av vinterbetesmarkerna. Bohlin svarar för att markägarerepresentanterna får erforderligt kartunderlag.

Efter viss diskussion bestäms preliminärt att nästa sammankomst äger rum tisdagen den 19 december 1989 kl 12.30.

Bengt Bohman tackar de närvarande för framförda synpunkter samt avslutar sammankomsten som pågått kl 9.00-11.40.

Eva Ekendahl

NÄRVARO FÖRTECKNING

1989-09-29

Era Eken Dahl
 Nils-Gunnar Kjark
 Lof Andersson
 Ove Jacobson
 Lachlleen Loran
 Göran Persson
 Jan Palmomorsson
 Per-Erik Jonasson
 Oluf Lundberg
 Jan Arne Runkum
 Per Jon Fjellgren
 Jörn Nordin
 Nils Eken Dahl

Länsstyrelsen
 Handölsdalen
 Lof Konsult - projek
 Sef Mellanberg
 Bolagsbyggsbyrå
 Härjedalens Markägarefö
 Härjedalens Markägareförening
 Tärnäsens Sameby
 Tärnäs Sameby
 Mittädalens Sameby
 — — —
 Ssk. ombud samebyarna
 LN, 2

-07- 18

Datum

1989-06-28

Dnr (anges vid skriftväxling)

Minnesanteckningar förda vid sammankomst med förhandlingsgruppen

Närvarande: se bilaga.

- Bengt Bohman hälsar de närvarande välkomna till förhandlingsgruppens första sammankomst.
- Bohman menar att det är viktigt att få till stånd samförståndslösningar även vad beträffar vinterbetet. Samebyarna kan på kartor ange vilka områden de önskar ta i anspråk. Markägarna får ta del av detta förslag och sedan träffas gruppen på nytt för nya diskussioner.
- Jörgen Bohlin anser det nödvändigt att betningsområdet är tillräckligt stort så att det rymmer ett visst antal renar. Det kan vara önskvärt med större områden och med en viss flexibilitet även utanför dessa områden.
- Leif Andersson meddelar att han har studerat det material som finns idag samt även viss litteratur. Området tenderar att växa med åren, vilket inte kan accepteras. Han anser att syftet med denna grupp är, att man når en överenskommelse, att ett område fastställs, som upplåts åt rennäringen samt att man fastställer en ersättning.
- Bohman hänvisar till TIG-avtalet, där regeringen menade att budgetmedel inte kunde komma ifråga.
- Andersson menar att man redan vid detta tillfälle skall komma överens i ersättningsfrågan, så att inget förbehåll kommer fram i slutet om att ersättning skall bestridas av budgetmedel.
- Bohman finner det olyckligt att ta in en klausul i ett avtal, som sedan inte efterföljs.
- Bohlin tycker att först skall området preciseras på marken för att sedan ta fram vad det kostar. I stället för årliga ersättningar kan man t ex expropriera.
- Ove Jacobsson menar att man redan nu vet inställningen vad gäller ersättningsfrågan. Det är meningslöst att diskutera i flera omgångar och att ingen i slutändan är villig att betala.
- Bohlin jämför med TIG-avtalet. Det finns ingen anledning för Mittådalens och Handölsdalens samebyar att göra annorlunda.
- Andersson tycker att vid en lösning skall även Tossåsens och Tännäs samebyar vara med. Han önskar att man från länsstyrelsens sida sonderar möjligheterna om ändrad inställning från regeringens sida att få ta budgetmedel i anspråk.

- Bohlin finner det önskvärt att få ett positivt svar på förfrågan om det går att få fram budgetpengar.
- Bohman önskar i så fall stöd från båda parter i förhandlingsgruppen. Det kan vara värt ett försök för att få ett principalsvar.
- Ingrid Rehnfeldt omtalar att betesinventeringen har börjat. 5 personer deltar, 2 från Mittådalen och 3 från Bruksvallarna.
- Nils-Gunnar Kråik Inom Handölsdalens sameby avser man att börja betesinventeringen nästa år.

Samebyarna visar kartor på tilltänkta områden.

- Karl Henriksson vill att samtliga samebyar redovisar sina områden på samma karta. Det räcker med yttergränserna samt gränsen mot öster. Reservområdena bör redovisas för sig. Kartan bör vara färdig så fort som möjligt.
- Jan Salomonsson tycker att renstängslet skall märkas ut på kartan.
- Rehnfeldt anser att representanter för samebyarna bör få vara med när kartan skall göras i ordning.
- Bohlin Kartan kommer att vara färdig och redovisas skriftligt och muntligt i samband med renströvningsgruppens möte den 1 september 1989.
- Nästa möte Som reservdag till den 1 september 1989 träffas förhandlingsgruppen torsdagen den 21 september 1989. Plats: ev Östersund.

Förhandlingsgruppen informerades om det nya renstängslets sträckning. Samebyarna fann sträckningen felaktigt utmärkt på en av lantbruksnämnden upprättad karta jämfört med upprättat protokoll, varför rättelse gjordes på kartan. Närvarande markägare var ej villiga att kommentera sträckningen. Samtliga markägare måste få ta del av förslaget.

Sammankomsten varade mellan 14.00 - 16.30.

Boel Hjelm

Nils Gunnar Kråk
Fjerner Sørensen
Lagvid Rasmussen
Göran Persson
Jan Jafarsson
Leif Andersson
Ove Jafarsson
LEIF ANDERSSON

Handölsdalen samer
SSR, ombud byarna
Handölsdalen Samerby
Härjedalens Markägareförbund
Härjedalens Markägareförbund
STORA SKOG FALUN
Shopsiga församling
Jukidska Byrå, LRF

VARFÖR RÄTTSLIG PRÖVNING AV SEDVANERÄTTEN?

- 1 Orimligt för båda parter att leva med den ständiga tvisten.
- 2 Samernas successivt ökade ockupation kan inte få fortsätta.
- 3 Andra byar har börjat utnyttja områdena ost och sydost om de gränser som drogs upp för Tännäs och Idre i TIG-avtalet.
- 4 Den fortgående oviljan från samebyarna att redovisa renantalet och därmed skapa balans mellan betestillgång inom tillåtna marker och betesbehovet.
- 5 Skapa underlag för diskussioner om eventuell upplåtelse av marker för att möjliggöra en reglerad positiv utveckling av rennäringen.
- 6 Osäkerhet om vad en förstärkning av samernas rättigheter kan få för följder för ett aktivt skogsbrukande.
- 7 Om sedvanerätten klarläggs borde det också vara lättare att komma till rätta med den okontrollerade renströvningen.
- 8 Konflikterna jakt/renskötsel efter den 1 oktober borde kunna diskuteras och lösas enklare.
- 9 Samerna får säkert underlag för planering av respektive bys renantal och drift.
- 10 Ersättningskonflikterna orsakade av skador eller intrång på grund av renskötsel bör minska i antal. Klarare underlag för när ersättning kan begäras respektive vägras med sakskaäl.

1989-12-06

Karl Henriksson

PM - FÖRSÖK ATT LÖSA RENBETESFRÅGAN I HÄRJEDALEN

Före stämningsansökan i september 1990

I april 1989 tillsatte dåvarande landshövdingen Sven Heurgren en förhandlingsgrupp för att utreda omfattningen av de vinterbetesmarker som aktuella samebyar regelbundet kan utnyttja. Gruppen "förpuppades" i december 1989 sedan samebyarna förklarat, att de gjorde anspråk på vinterbete i hela Härjedalen, att de inte skulle betala ersättning för upplåtelse av mark samt att dessa ståndpunkter inte var förhandlingsbara. Det ledde till att process i rättsfrågan inleddes i september 1990.

Före domen i Svegs tingsrätt den 21 februari 1996

Under förberedelsearbetet i tingsrättsprocessen förekom det ett flertal kontakter mellan ombuden i fråga om förlikning. Från markägarnas sida förklarades ett önskemål om att hitta en avtalsvis lösning, en så kallad samförståndslösning, lokalt i Härjedalen mellan fastighetsägare och samer. Markägarna förklarade dock att sedvanerättsfrågan måste bli klarlagd. Detta mot bakgrund av att markägarna uppfattade sedvanerätten som roten till tvistigheter och problem som förekommit i samband med ett kraftigt utökat renantal och utökade områden för renbete.

Vid två dagars förhandling och samvaro i februari 1995 på Karl den XI:s Hotell i Storhogna kom parterna varandra närmare. Representanter för samebyarna och markägarna enades parterna om att tillskriva kommunen och länsstyrelsen för att få ekonomiskt stöd för att arbeta med en förhandlingslösning. Som framgår av skrivelsen av den 22 februari 1995 var parterna ense om bl a att processen skulle fortgå tills sedvanerättsfrågan helt klarlagts genom dom samt att utgångspunkten för förhandlingarna skulle vara civilrättsliga avtal formulerade så att de kan accepteras på en fri marknad av båda parter i sådan omfattning att erforderligt renbete erhålles i Härjedalen.

Utgångspunkten var då alltså gemensam. Sedvanerättsfrågan skulle avgöras genom dom. Samerna skulle således medge markägarnas talan och förutsättningslöst skulle därefter försök göras att på marknadsmässiga villkor hitta en avtalslösning mellan respektive sameby och respektive markägare och skifteslag runt i Härjedalen på för renbete lämpliga platser. Enklaver

av mark skulle avsättas för enklaver av ren till ett visst antal inom respektive område för att hindra skada och bevara den biologiska mångfalden. De förhandlingar som parterna var överens om att sätta igång var beroende av ekonomi. Det gällde kostnader för förhandlingsarbete. Gemensamt tillskrevs länsstyrelsen och kommunen.

I beslut den 17 maj 1995 avslog länsstyrelsen framställningen, med motivering att avtalen kan komma att omfatta marker på vilka renskötsel får bedrivas med stöd av rennäringslagen. Med andra ord, tvisten måste lösas först.

Parterna gjorde en ny framställan om medel för förhandlingsarbete i november 1995. Regeringen avslog framställningen i februari 1996, veckan innan dom gavs i målet, med motivering att betesrättens närmare geografiska omfattning kommer att prövas genom det pågående domstolsförfarandet.

Efter domen den 21 februari 1996

Svegs tingsrätt har i sin dom den 21 februari 1996 förklarat, att någon av avtal oberoende rätt till bete med ren till förmån för samebyarna ej belastar fastighetsägarna tillhöriga fastigheter.

Förhandlingsklimatet förändrades drastiskt efter domens avkunnande. Markägarna behöll samma linje i sina ställningstaganden som tidigare. I pressrelease gick markägarnas representanter ut direkt efter domen och förklarade sig villiga att uppta förhandlingar om en lokal samverkansuppgörelse mellan markägare och samer i Härjedalen.

Tydligt blev regeringen förvånad över domen vid Svegs tingsrätt. Redan den 14 mars 1996 uppdrog regeringen i ett regeringsbeslut (Jo96/640) åt länsstyrelsen i Jämtland att mot bakgrund av pågående rättsprocesser om rätt till renbete på viss mark snarast utreda och lämna förslag på hur nödvändig tillgång till bete skall kunna åstadkommas för de fem aktuella samebyarna. Regeringen avsåg i sitt beslut också den pågående processen vid Mora tingsrätt ang rätt till renbete inom Särna och Idre socknar i Dalarna.

Pressreleasen som gavs i samband med domen den 21 februari 1996 lämnades till samebyarnas ombud. Några initiativ till förlikning eller något svar på vår framställan om förhandling till samebyarna gavs inte. Samebyarna har överklagat domen.

Länsstyrelsen i Jämtlands län beslutade 1996-04-29 en förhandlingsordning innebärande bl a att tillsätta fd landstingsrådet Ivar Johansson, Höglunda, att leda förhandlingsarbetet mellan samebyarna och markägarna. Staten lämnade parterna viss ekonomisk ersättning.

Två sammanträden hölls under ledning av Ivar Johansson. Det första måndagen den 17 juni 1996 i Sveg. Från fastighetsägarnas sida framfördes, att de fortfarande trodde på en samförståndslösning och ansåg att förhandlingarna om upplåtelse skulle fortsätta även om samebyarna fortsätter processen. Från samebyarnas sida krävdes att avtal skulle innefatta en förlikning i sedvanerättsfrågan vilket markägarna förklarade vara omöjligt. Detta var då en ny inställning från samebyarnas sida. Nästa sammanträde hölls på Karl den XI:s Hotell i Storhogna den 12 augusti 1996. Vid detta sammanträde visade, såsom markägarna uppfattade det, samebyarna ännu mindre intresse för att träffa avtal.

Den 23 augusti 1996 gick Svenska Samernas Riksförbund ut med en pressrelease rubricerad Den fria småviltsjakten. Där angavs bl a: "Ivar Johansson har diskvalificerat sig själv att leda den arbetsgrupp som skall komma tillrätta med vinterbetesfrågan i Härjedalen". Samebyarnas ombud advokaten Fredrik Skagerberg skrev i brev av den 28 augusti 1996 till länsstyrelsen. I brevet anger han bl a: "att samebyarna inte ser det möjligt att fortsätta utrednings- och förhandlingsarbetet under ledning av Ivar Johansson. Detta med anledning av vad som framkommit av Johanssons engagemang och bindningar i övrigt."

Advokat Skagerbergs brev föranledde markägarombuden Nils Larsson och Leif Andersson att i brev av den 29 oktober 1996 till länsstyrelsen konstatera, att samebyarna återgått till att i förhandlingarna hävda en rätt till vinterbete över hela Härjedalen och även stora delar av Dalarna. Vidare sade sig samebyarna inte kunna vika från denna inställning i rättsfrågan.

Markägarombuden konstaterade därför att pågående processer fortsätter. Även åretruntbetesfrågan i Tännäs hade blivit tvistig sedan Tännäs sameby förklarat sig inte vilja ha avtal. Markägarombuden konstaterade att de "uppfattat situationen vara sådan att samebyarna inte önskar få till stånd en avtalsmässig lösning". Markägarombuden framförde vidare "Vi har stort förtroende för Ivar Johansson och vi uppskattar det arbete han har gjort. Det nu framförda yrkandet om hans avgång uppfattar vi vara ett taktiskt försök från samebyarnas företrädare att dölja sitt ointresse av att föra saken framåt. Ivar Johansson bör kvarstå som utredare och medlare."

Måndagen den 2 september 1996 gick Olof Johansson, ordförande i Tossåsens sameby och representant för Svenska Samernas Riksförbund, ut i lokalradion och informerade om de krav som han ställt i arbetsgruppen för certifiering av svenskt skogsbruk. I radion framhöll Olof

Johansson att som krav för certifiering skulle skogsbruket och skogsägarna förbinda sig att upplåta renbete enligt de krav som samebyarna ställer i sina egna markanvändningsredovisningar.

I brev till länsstyrelsen den 6 september 1996 förklarade markägarombuden sin syn på den uppkomna situationen. Det var ett långt brev på sex sidor med fullständig redovisning om förutsättningarna för certifieringsarbetet. Det avslutande sammanfattande stycket lyder "Samebyarna har i förhandlingarna visat ointresse av att föra saken framåt och ställt sådana krav att rättsprocesserna måste fortsätta. De har nu dessutom tydligt visat att de tror sig kunna lösa sina behov av ökade betesmarker genom att utnyttja certifieringsfrågorna på ett otillbörligt sätt. Olof Johanssons agerande kan rimligtvis inte uppfattas på annat sätt än att samebyarna nu inte har något som helst intresse av att hitta en förhandlingslösning. Vi kan därför inte se att det för närvarande finns några förutsättningar för resultatgivande förhandlingar och ser därför inte någon anledning att försöka hitta någon ny medlare".

Omkring den 10 september 1996 framförde då tillförordnade rennäringsexperten Bertil Hedman till processgruppens ordförande länsstyrelsens förslag på ny medlare efter Ivar Johansson. Länsstyrelsens förslag var tre medlare: juristen Bo Lenter, fd lappfogden Ivan Lundberg och Konrad Nordström. Från länsstyrelsen gavs uppgiften om att förslaget hänförde sig initiativ av diskrimineringsombudsmannen Frank Orton.

I brev av den 12 september 1996 svarade markägarombuden Nils Larsson och Leif Andersson länsstyrelsen att förslaget till medlare inte godtogs. Som skäl angavs att Bo Lenter med hänsyn till kommunikationsmöjligheter och kostnad inte är lämplig eftersom han är jurist arbetandes i södra Sverige. Eftersom fd lappfogden Ivan Lundberg är samebyarnas vittne i renbetesprocessen är han olämplig. I brevet anger markägarombuden: "Som ombud för markägarna i de pågående renbetesprocesserna får vi meddela att vi kvarstår vid den bedömningen gjord i vårt senaste brev till länsstyrelsen. Vi bedömer således att det nu inte finns förutsättningar för sådana förhandlingar med parterna att tillsättande av ny medlare är erforderlig. Vi utesluter emellertid inte att en sådan situation kan uppkomma genom att samebyarna åter igen visar intresse för att förhandla med den markägande lokalbefolkningen."

Markägarombuden hade vid den här tiden fått besked från samebyarna att de, då det gäller processen i Dalarna, först vill förhandla om mark med berörda bolag. Markägarombuden visste att förhandlingar med bolag pågick och uppfattade detta som att de privata markägarna blev diskriminerade av berörda samebyar.

I brev av den 12 september 1996 förklarade Svenska samernas riksförbunds ordförande Lars Anders Baer att markägarombuden missuppfattat frågan om certifiering.

I kommuniké 1996-10-14 från granskningsnämnden för radio och TV redovisades att granskningsnämnden fällde TV2:s Reportrarna för partiskhet mm i programmet Kriget mot samerna.

Den 5 oktober 1996 avlämnade Ivar Johansson till länsstyrelsen en skriftlig rapport över sitt arbete. Han anger bl a "För samernas del verkar det vara så att problemet med renbete i Härjedalen och norra Dalarna skall kopplas i hop med samernas krav på en urbefolkningsrätt innehållande även andra rättigheter." Ivar Johansson avslutar sin skrift "Av denna redovisning framgår att positionerna är rätt låsta och, måste jag tyvärr konstatera troligen blivit ännu mer cementerade under de månader jag arbetat med ärendet." Vidare "Till sist frågan måste ju lösas. Överväg noga om det är meningsfullt att fortsätta arbetet innan hovrätten fattat sitt beslut i det överklagade ärendet från Svegs tingsrätt. Detta har nämligen varit en av bromsarna i förlikningsarbetet."

Ivar Johansson entledigades formellt först genom länsstyrelsens beslut den 14 oktober 1996. Länsstyrelsen angav i det beslutet att länsstyrelsen kommer att i särskild ordning överlägga på vad sätt frågan skall drivas vidare.

Markägarrepresentanterna inbjöds till länsstyrelsen genom skriftlig inbjudan den 6 december 1996 till sammanträde den 18 december 1996 mellan kl 10.00 till 12.00 med landshövdingen. Sammanträdet den 18 december uppfattades av markägarrepresentanterna som konstruktivt och nyttigt. För första gången fick markägarna tillfälle att informera den nya landshövdingen Christina Persson om hur markägarna ser på renbetesfrågan.

Den 23 januari 1997 skickade länsstyrelsen till markägarrepresentanterna och samebyarna en inbjudan om sammanträde tisdagen den 18 februari 1997 i Folkets Hus Sveg. Denna inbjudan uppgavs vara ett led i länsstyrelsens uppdrag från regeringen att eftersöka en lösning på vinterbetesmarker för de fem samebyarna. Inför mötet i Sveg översände länsstyrelsen 1997-02-11 en promemoria. I promemorian anges bl a att jordbruksminister Annika Åhnberg meddelat att det inte är aktuellt med expropriation, att samebyarna kräver att domen i Sveg skall ingå i en förlikning och att länsstyrelsen ifrågasätter om det är realistiskt att kräva att domen skrivs bort. Länsstyrelsen konstaterar, att samebyarna kräver långa avtal och att samebyarna ifrågasätter om avtal är tillräckligt. Vid sammanträdet krävde samebyarna, på sätt länsstyrelsen förutsatt i sin promemoria, långa avtal och förklarade att expropriation egentligen var den riktiga lösningen. Samebyarna förklarade, att om det skulle bli fråga om avtal var det minst 50 år som

skulle gälla. Vidare att staten skulle stå för samtliga avgifter. Markägarrepresentanterna uppfattade att samebyarna vid mötet helt saknade avtalsvilja.

Markägarombuden Nils Larsson och Leif Andersson tillskrev den 19 februari övriga markägare i Härjedalen, bolagen, kommunen samt även länsstyrelsen. I brevet som också var en pressrelease klarlades i det avslutande stycket följande: "mot bakgrund av samebyarnas inställning i frågan har processgruppen beslutat och vid mötet förklarat att endast en avtalslösning är möjlig att diskutera och att i avsaknad av visad förhandlingsvilja från samebyarna vidareförhandling därmed inte sker. De privata markägarna är inte beredda att diskutera om att upplåta markerna för expropriation eller annan slags långsiktig lösning utan att renskötseln inordnas i ett hänsynstagande till skogsbruket. De privata markägarnas besked till länsstyrelsen blev således att de inte är beredda att ytterligare diskutera frågan om avtal med samebyarna och ej heller med staten. Till samebyarna framfördes att renbete inte accepteras på andra marker än sådana där renbete av ålder har skett. Denna fråga kommer att få sin lösning genom renbetesprocesserna i Härjedalen och Dalarna. De privata markägarna genom processgruppen beklagar att samebyarna på detta sätt sagt nej till en samverkanuppgörelse."

Detta brev från markägarombuden har tillställts länsstyrelsen två gånger. I brev den 1 mars 1996 tillskrev de fem samebyarnas ordföranden regeringen. Under rubriken "förutsättningarna för den samiska kulturen i Härjedalen och norra Dalarna" framhölls bl a att rennäringslagstiftningen förutsätter förekomst av sedvanerättsmarker i Härjedalen och norra Dalarna, att rennäringsverksamheten är helt beroende av en sådan förekomst och att det inte är rimligt att samebyar och markägare skall behöva skapa klarhet i rättsförhållanden. I ett brev av den 26 februari 1997 har samebyarna också begärt att staten skall garantera renbete. Vidare har samebyarna skriftligen begärt att staten skall svara för eventuella avgifter. Av regeringens beslut 1997-04-03 (Jo97/811) framgår att samebyarna tillskrivit regeringen vid ett flertal tillfällen. Regeringen avslog samebyarnas framställningar i detta beslut. Regeringen konstaterade i beslutet att länsstyrelsen ännu inte redovisat sitt uppdrag och att det därför saknas skäl för regeringen att nu ta ställning till omfattningen av behövligt renbete, villkor för eventuella upplåtelser och finansiering av upplåtelseerna.

Därefter gjorde länsstyrelsen, sedan länsstyrelsen också dragit slutsatsen att det inte går att få till stånd konstruktiva förhandlingar, försök att förhandla direkt lokalt mellan markägare och respektive sameby. Länsstyrelsen försökte att fastlägga en sådan förhandlingsordning hos oss ombud och få oss ombud att yttra oss över förslag till avtal. I brev från markägarombuden den 23 april 1997 till länsstyrelsen förklarade Leif Andersson och Nils Larsson att länsstyrelsens

initiativ inte är möjligt. Det är inte möjligt för ombud att förhandla till viss del och inte delta i hela förhandlingsarbetet.

Länsstyrelsen har nu gjort ytterligare försök att samråda med respektive ombud. Därvid har framkommit att samebyarna för att inleda förhandlingar fortfarande kräver att processerna skall vilandeförklaras, att det skall finnas en färdig godtagen mall för avtal, att det skall föreligga bekräftelse på att samtliga samebyar skall omfattas (vad som menas med det sistnämnda är oklart samt att staten skall betala samtliga arrendekostnader vilket samebyarna menar är en motprestation för kortare avtalstid än 50 år.

Falun/Östersund den 22 maj 1977

Nils Larsson

Leif Andersson

PM - SAKLEGITIMATION

Saklegitimation - befogenheten att processa som part angående det materiella rättsförhållande som utgör processföremål.

Frågan om subjekten i det omprocessade materiella rättsförhållandet: Om käranden befinnes icke vara berättigad eller svaranden inte förpliktad så bör detta ej föranleda sakens avvisande utan prövning skall istället ske och käromålet ogillas.

Frågan om befogenheten att processa som part angående nämnda rättsförhållande: Denna fråga är processuell och talan skall om befogenheten ej föreligger avvisas.

Partssuccession - singularsuccession - den omständigheten att en process pågår betar inte käranden rätt att överlåta till annan den rättighet han gjort gällande. Avhändelsen medför inte att avhändaren upphör att vara part eller att förvärvaren av den materiella rätten på samma gång som han succederar över avhändarens partsställning. Blir överlåtelsen uppmärksammas i rättegången skall, om käranden trots avhändelsen upprätthåller sin instämnda talan, denna ogillas. Talan skall således sakligt prövas och underkännas. Den omtvistade rätten tillhör ju nämligen efter avhändelsen inte längre käranden. (se E Kallenberg, Svensk processrätt, §§ 34-35, sid 576 ff, se vidare NJA 1946 s 638, NJA 1950 s 570 samt NJA 1953 s 9 A, se vidare Ekelöv, Rättegång II, 7 uppl, sid 151, och NJA 1915:388.)

Enligt allmänna rättsprinciper lagfästa i rättegångsbalken 13:7 äger den som övertagit det varom tvistas överta kärandens talan i målet sådan denna vid hans inträde i rättegången är förd.

I rättsfallet NJA 1985 s 368 har när ägarbyte skett under pågående förrättning den nye ägaren ansetts övertaga den förre ägarens ställning som sökande och därmed ansvaret för förrättningskostnaderna. Högsta domstolen har på s 373 utlatit sig: "En genomgående princip i tillämpningen av FBL är emellertid att ställningen som sakägare för en fastighet är knuten till äganderätten till fastigheten och följer med ändringar i äganderätten. När en fastighet byter ägare är det sålunda den

nye ägaren som i fortsättningen som skall tala och svara för fastigheten. I överensstämmelse härmed får, efter ägarbyte under pågående förrättning, den nye ägare - oavsett om han önskar att förrättningen fullföljs - anses ha övertagit den förre ägarens ställning som sökande. Detta får anses gälla också i fråga om förrättningskostnaderna." - Högsta domstolen hänför sig till fastighetsbildningslagens regler men hänvisar till denna lags tillämplighet även på anläggningslagen genom de hänvisningar som görs i sistnämnda lag. - Rättsfallet rör fastighetsägares ställning som part och sökande i anläggningsförrättning. Högsta domstolens utslag ger stöd för att ny ägare till fastigheten oberoende av om denna meddelar sitt inträde eller övertagande av processen automatiskt inträder som part i densamma. Om så är fallet måste en underlåtenhet från den nye fastighetsägaren att framställa yrkanden eller att ge besked om talan innebära att det inte längre finns något besvärsyrkande. Kvarstår inte den nye ägaren vid besvärsyrkandet måste detta likställas vid en återkallelse. Det kan också tänkas att passivitet eller tystnad från den nytillträdde fastighetsägaren skall betraktas som att han vidhåller den talan som finns i målet från tidigare fastighetsägare.

I NJA 1991 s 488 har Högsta domstolen godkänt att ägarna av en fastighet som berördes av en anläggningsförrättning överklagade anläggningsbeslutet trots att de dessförinnan hade sålt fastigheten. Deras talan har inte ansetts böra avvisas. Högsta domstolen uttrycker på s 490: "I tvistemål i allmänhet för anses gälla att om en part har överlåtit sin rätt till tvisteföremålet innan han har fullföljt sin talan detta inte utgör anledning att avvisa hans sedemera fullföljda talan. En annan sak är att om partssuccession inte äger rum i den högre instansen överlåtarens talan kan komma att ogillas." Högsta domstolen uttalar här en annan princip än i rättsfallet 1985. Högsta domstolen utgår inte ifrån att den nye ägaren till fastigheten automatiskt inträder som förpliktas part i processen. Högsta domstolen uttalar att det i anläggningsförrättningsens prövning i högre instans erfordras partssuccession varigenom den nye ägaren aktivt inträder i processen vid äventyr att talan annars ogillas.

Fel! Okänt växelargument.

Nils Larsson

2

(NJA 2000 s 10)

Arrende har efter fastighetsreglering kommit att gälla i två fastigheter. Ägarna till de båda fastigheterna har härigenom blivit gemensamt förpliktade gentemot arrendatorn vad avser arrendet i dess helhet. Det har ansetts råda nödvändig processgemenskap mellan fastighetsägarna. Även fråga om tillämpning av 14 kap 8 § 2 st RB.

Bo M, Gösta M, Börje M, Birger M och Rune M, i fortsättningen kallade bröderna M, har sedan 1976 av Mats H arrenderat Stora Bjurums huvudgård med Bredegården och Mårbylund i Falköpings kommun.

Den 13 sept 1993 sade Mats H upp arrendekontraktet till upphörande vid kontraktstidens utgång d 14 mars 1996. Som grund för uppsägningen åberopades självinträde från jordägarens sida. Samtidigt upplystes om att bl a Stora Bjurum och Mårbylund skulle säljas. Mats H hänsköt tvisten till arrendenämndens prövning d 3 okt 1994 och vidhöll sin uppsägning. Bröderna M bestred ansökan och yrkade att arrendet skulle förlängas på fem år, räknat från d 14 mars 1996. Båda parter begärde att villkoren för arrendet skulle ändras. Genom beslut d 30 okt 1995 ogillade arrendenämnden Mats H:s yrkande om att arrendet skulle upphöra och förlängde arrendet fem år. I beslutet anförde arrendenämnden att villkoren för det fortsatta arrendet skulle prövas när nämndens beslut vunnit laga kraft eller när part påfordrade det. Ärendena beträffande villkorsdelen förklarades vilande.

Mats H överklagade arrendenämndens beslut genom ansökan om stämning som kom in till *Mariestads TR, fastighetsdomstolen* d 15 jan 1996. Sedan stämning utfärdats förordnade rätten d 3 april 1996 en särskild medlare. Denne anmälde d 1 nov 1996 till TR:n att medling inte hade varit möjlig att genomföra. Det upplystes vidare i målet att Mats H genom köpeavtal d 18 april 1996 sålt en del av arrendestället till staten genom Naturvårdsverket. I köpeavtalet antecknades bl a att Mats H sagt upp arrendet och att frågan om uppsägningen var föremål för prövning i fastighetsdomstolen samt att köparen förband sig att acceptera arrendet i den del som omfattade det förvärvade området men förbehöll sig rätt att begära ändring i arrendevillkoren i den ordning som nämns i arrendenämndens beslut d 30 okt 1995.

Genom beslut av lantmäterimyndigheten d 20 dec 1996 skedde en fastighetsreglering och avstyckning varigenom det område som Naturvårdsverket förvärvat fördes över till

fastigheten Hornborga 13:6. I beslutet förordnades att arrendet skulle belasta denna fastighet.

I en skrift som kom in till TR:n d 3 jan 1997 yrkade bröderna M att Mats H:s talan skulle avvisas. Som stöd härför anfördes att det råder nödvändig processgemenskap mellan Mats H och Naturvårdsverket och

2000:2

s 11

att verket inte inträtt i processen. Något yrkande från bröderna M att Naturvårdsverket skulle inträda som part framställdes inte.

TR:n, fastighetsdomstolen (rådmannen *Nilson*) meddelade d 21 Jan 1997 följande *beslut* i avvsningsfrågan: Frågan om vad som gäller då ett förordnande om fortsatt arrende medför att arrenderätten kommer att gälla i två eller flera fastigheter med olika ägare synes inte vara besvarad i lag eller rättspraxis. Den mest ändamålsenliga lösningen är enligt TR:ns mening att anse arrenderätten uppdelad i separata avtal i förhållande till varje fastighetsägare. På grund härav avvisar TR:n Mats H:s talan såvitt avser det markområde som efter försäljning d18 april 1996 till staten genom Naturvårdsverket numera ingår i fastigheten Hornborga 13:6, men lämnar i övrigt Bo M:s och medparters avvsningsyrkande utan bifall.

- - -

Bröderna M överklagade i *Göta HovR* och yrkade i själva saken att HovR:n skulle avvisa Mats H:s talan i dess helhet.

HovR:n (hovrättslagmannen *Thorelli*, fastighetsrådet *Landin*, hovrättsrådet *Holm*, referent, och hovrättsassessorn *Bragsjö*) anförde i slutligt beslut d 3 dec 1997 efter en redogörelse för saken i allt väsentligt överensstämmande med referatets inledning: *HovR:ns skäl*. Efter förslag av fastighetsbildningsutredningen (SOU 1986:29) infördes ett tillägg till fastighetsbildningslagen (FBL) vad gäller en fastighetsbildnings verkan på avtalsrättigheter. Vid en fastighetsreglering som avser marköverföring får lantmäterimyndigheten förordna att en avtalsrättighet, som upplåtits i den avstående fastigheten och som utövas inom det område som överförs, skall bestå i det överförda området (5 kap 33 a § FBL). Utredningen anförde härvid att en rättighet, som efter fastighetsindelning gäller i flera fastigheter, från rättighetshavarens synpunkt fortfarande bara är en rättighet. Den regleras i samma upplåtelseavtal i förhållande till samtliga fastighetsägare. Från fastighetsägarnas synpunkt föreligger däremot, trots det gemensamma avtalet, två eller flera upplåtelser vilka kan ha sina emellan olika karaktär. Utredningen framhöll härvid att den uppdelade rättigheten måste betraktas från rättighetshavarens synpunkt när det gäller tillämpningen av bestämmelser som gäller förhållandet mellan fastighetsägare och rättighetshavare samt anförde följande. "Att upplåtelsen efter fastighetsbildningen gäller mot flera fastighetsägare gemensamt hindrar inte att en av dem för sin del gör uppsägning enligt de bestämmelser som gäller till följd av avtalet samt lagregler beträffande det slags upplåtelse som är i fråga. En sådan uppsägelse från en fastighetsägare gäller inte för de övriga. Rättighetshavaren kan också säga upp avtalet. Därvid gäller på motsvarande sätt att en uppsägning som riktas mot en av fastighetsägarna inte har någon betydelse i förhållande till de övriga." Eftersom det ansågs äventyrligt för rättighetshavaren att rättigheten skulle kunna upphöra att gälla i en del av

rättighetsområdet men fortsätta att belasta återstoden föreslogs ett

2000:2

s 12

tillägg till JB 7 kap 28 § av innebörd att rättighetshavaren i en sådan situation ägde samtidigt frånträda upplåtelsen även med avseende på övriga fastigheter. Nyttjanderättshavaren skulle därmed inte löpa risken av att vara bunden av upplåtelseavtalet efter att ha förlorat rätten till en del av det ursprungliga upplåtelseområdet (SOU 1986:29 s 209 f).

Departementschefen ansåg emellertid att rättighetshavarnas intressen redan var säkerställda inom det nuvarande regelsystemet och framhöll att upplåtelsen gäller mot fastighetsägarna gemensamt under den återstående upplåtelse tiden. Detta innebar att en av de båda fastighetsägarna därför inte kunde säga upp avtalet med verkan enbart på förhållandet mellan honom och rättighetshavaren, varför avtalet i hela sin vidd skulle bli föremål för prövning vid en uppsägning. Enligt departementschefen saknades det anledning att göra ett tillägg till 7 kap 28 § JB eftersom en nyttjanderättshavare inte kunde förlora rätten enbart till en del av det upplåtna området (prop 1988/89:77 s 54-55). I kommentaren till arrendelagen har Bäärnhielm-Larsson för sin del anfört att en mera ändamålsenlig lösning är att anse nyttjanderätten uppdelad i separata avtal i förhållande till varje fastighetsägare.

Det framgår således av departementschefens uttalande att, vid en uppsägning av en av fastighetsägarna, avtalet i hela dess vidd skall kunna bli föremål för prövning. Enligt HovR:ns mening föreligger i en sådan situation en nödvändig processgemenskap mellan fastighetsägarna. I det nu aktuella målet har uppsägningen ursprungligen avsett arrendeavtalet beträffande Stora Bjurum, Mårbylund och Bredegården, vilken egendom Mats H fortfarande ägde när han ansökte om stämning. Visserligen har staten genom Naturvårdsverket förklarat att arrendet kvarstår i det område som förvärvades i april 1996 men staten har förbehållit sig möjligheten att få villkoren i arrendet ändrade. Det kan således för rättighetshavaren finnas ett intresse av att få uppsägningen av arrendet i sin helhet prövad.

Reglerna i 13 kap 7 § RB torde vara analogiskt tillämpliga på Mats H:s överlåtelse av en del av fastigheten (jfr Ekelöf, Rättegång II, 7:e uppl s 150). Äger partssuccession inte rum kan överlåtarens talan komma att ogillas (jfr NJA 1991 s 488 med hänvisningar till litteratur och äldre rättsfall). Såväl Mats H som bröderna M torde vara oförhindrade att med stöd av 13 kap 7 § RB begära att staten genom Naturvårdsverket inträder i rättegången.

Mot denna bakgrund har fastighetsdomstolen enligt HovR:ns mening förfarit felaktigt genom att avvisa Mats H:s talan i viss del. Bröderna M har visserligen inte överklagat avvisningsbeslutet i denna del men beslutet har påverkat målets handläggning i övrigt. Något hinder att pröva Mats H:s talan beträffande arrendet av den fastighetsdel han har behållit föreligger inte. På grund av det anförda bör fastighetsdomstolens avvisningsbeslut undanröjas. - - -

HovR:ns beslut. Med ogillande av bröderna M:s yrkande i HovR:n undanröjer HovR:n fastighetsdomstolens avvisningsbeslut.

2000:2

s 13

Bröderna M (ombud för samtliga jur kand Anders Lundmark) överklagade och yrkade i själva saken att HD skulle avvisa talan som, sedan Mats H avlidit, fördes av hans dödsbo eller ogilla denna talan.

Dödsboet efter Mats H (ombud advokaten Staffan Uvabeck) bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, RevSkr *Bramstång*, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande beslut:

Skäl. Enligt 7 kap 29 § 2 st JB upphör nyttjanderätt att gälla i den mark som frångår fastighet vid fastighetsreglering. Denna huvudregel har emellertid, efter förslag av Fastighetsbildningsutredningen (SOU 1986:29), modifierats genom införandet av bestämmelsen i 5 kap 33 a § fastighetsbildningslagen, enligt vilken lantmäterimyndigheten under vissa förutsättningar kan förordna att nyttjanderätten skall fortsätta att gälla i den överförda egendomen. Beträffande frågan om vad som skall anses gälla när ett förordnande om fortsatt nyttjanderätt medför att rättigheten uppdelas på flera fastigheter med olika ägare uttalade utredningen bl a följande. "En rättighet som efter fastighetsindelning gäller i flera fastigheter är från rättighetshavarens utgångspunkt fortfarande bara en rättighet. Den regleras i samma upplåtelseavtal i förhållande till samtliga fastighetsägare. Från fastighetsägarnas synpunkt föreligger emellertid, trots det gemensamma avtalet, två eller flera upplåtelser vilka kan ha sins emellan olika karaktär." Utredningen framhöll att den uppdelade rättigheten måste betraktas från rättighetshavarens synpunkt när det gäller tillämpningen av bestämmelser som gäller förhållande mellan fastighetsägare och rättighetshavare samt anförde vidare. "Att upplåtelsen efter fastighetsbildningen galler mot flera fastighetsägare gemensamt hindrar inte att en av dem för sin del gör uppsägning enligt de bestämmelser som gäller till följd av avtalet samt lagregler beträffande det slags upplåtelse som är i fråga. En sådan uppsägning från en fastighetsägare gäller inte för de övriga. Rättighetshavaren kan också säga upp avtalet. Därvid gäller på motsvarande sätt att en uppsägning som riktas mot en av fastighetsägarna inte har någon betydelse i förhållande till de övriga." Eftersom det ansågs riskfyllt för rättighetshavaren att nyttjanderättsupplåtelsen skulle kunna upphöra att gälla i en del av området men fortsätta att belasta återstoden föreslogs i ett tillägg till JB 7 kap 28 § att rättighetshavaren i en sådan situation ägde samtidigt frånträda upplåtelsen även beträffande övriga fastigheter (SOU 1986:29 s 209 f).

Departementschefen ansåg däremot att rättighetshavarnas intressen redan var säkerställda inom det nuvarande regelsystemet. Genom förrättningen tillkommer inte någon ny upplåtelse utan denna gäller mot fastighetsägarna gemensamt under den återstående upplåtelse tiden. Detta innebar att en av de båda fastighetsägarna därför inte kunde säga upp avtalet med verkan enbart på förhållandet mellan honom och rättighetshavaren, varför avtalet i hela sin vidd skulle bli föremål för prövning vid en uppsägning. Enligt departementschefen saknades det anledning att göra ett tillägg till 7 kap 28 § JB eftersom en nyttjanderättshavare inte kunde förlora rätten enbart till en del av det upplåtna området (prop 1988/89:77 s 54-55).

Frågan vad som skall gälla när en nyttjanderätt uppdelas så att den blir gällande i flera fastigheter med olika ägare har emellertid inte berörts i förarbetena till JB och kan knappast besvaras med ledning av vare sig

bestämmelserna om förlängning av upplåtelseiden, om ändringar och tillägg till upplåtelseavtalet eller rättighetens ställning vid fastighetens övergång till ny ägare. En följd av departementschefens tolkning skulle bli att en av fastighetsägarna inte kan säga upp avtalet med verkan enbart på honom och rättighetshavaren. Vid en uppsägning kommer avtalet i hela dess vidd att upphöra. Även i övrigt synes det angivna synsättet medföra tillämpningsproblem. Är exempelvis arrenderätten förverkad på grund av betalningsförsummelse mot en av fastighetsägarna skulle detta kunna leda till att arrendet upphör även i förhållande till övriga fastighetsägare. Å andra sidan skulle en gårdsarrendator kunna åberopa det för gårdsarrende gällande besittningsskyddet mot fastighetsägare för vilka upplåtelsen har karaktär av sidoarrende (jfr Bäämhielm-Larsson, Arrendelagen s 7:34). Nyttjanderätten bör därför i den aktuella situationen anses uppdelad i separata avtal i förhållande till varje fastighetsägare. Vid denna bedömning skall dödsboets efter Mats H talan avvisas såvitt avser det markområde som efter försäljning d 18 april 1986 till staten genom Naturvårdsverket ingår i fastigheten Hornborga 13:6.

Slut. Med ändring av HovR:ns beslut fastställer HD TR:ns beslut. - - -

HD (JustR:n Magnusson, Munck, Westlander, referent, Blomstrand och Lundius) fattade följande slutliga beslut: *Skäl.* Av utredningen i målet framgår sammanfattningsvis följande. Bröderna M arrenderar en dödsboets jordbruksfastighet. Arrendeavtalet blev uppsagt av tidigare ägaren Mats H men förlängdes till d 14 mars 2001 genom beslut av arrendenämnden. Mats H klandrade beslutet genom att väcka talan mot bröderna M vid fastighetsdomstolen. Medan tvisten var föremål för fastighetsdomstolens prövning sålde Mats H en del av arrendestället till staten. Den fransålda delen överfördes genom fastighetsreglering till en av staten ägd fastighet. Lantmäterimyndigheten förordnade därvid att nyttjanderätten skulle fortsätta att gälla i den överförda egendomen. Staten har inte inträtt i rättegången och har, såvitt framkommit, heller inte anmodats att göra det.

Fråga i målet är om dödsboet efter fastighetsregleringen i fortsättningen ensamt kan föra talan om upphörande av arrendet avseende hela den ursprungliga fastigheten eller i vart fall beträffande den del av fastigheten som dödsboet fortfarande äger eller om dödsboet och staten endast tillsammans kan föra talan och då om upphörande av arrendet i dess helhet.

I 7 kap 27 § JB föreskrivs, för det fall delning sker av en fastighet som, besvärar av nyttjanderätt som inte genom upplåtelseavtalet är begränsad till visst område, att nyttjanderätten gäller i var och en av de nya fastigheterna. Denna bestämmelse infördes genom JB. Dessförinnan saknades regler angående vilken inverkan en delning av en fastighet hade på en nyttjanderätt som upplåtits i fastigheten. Förslaget till bestämmelsen hade framförts av Lagberedningen i dess förslag till jordabalk. I anslutning till förslaget anförde Lagberedningen att det torde vara tydligt att, då rättigheten belastar envar av de nya fastigheterna, däri innefattas en solidarisk skyldighet för ägarna att i förhållande till rättighetshavaren fullgöra ägarsidans förpliktelser. (Se SOU 1960:25 s 339 f.)

Enligt 7 kap 29 § 2 st JB gäller nyttjanderätt inte vidare i mark som genom fastighetsreglering frångår fastighet vari rättigheten upplåtits. Genom en lagändring år 1990 modifierades emellertid denna bestämmelse. I en ny 33 a § i 5 kap fastighetsbildningslagen (FBL) föreskrevs efter förslag av Fastighetsbildningsutredningen (SOU 1986:29) att det vid fastighetsreglering under vissa förutsättningar kan förordnas att nyttjanderätten skall fortsätta att gälla i den mark som överförs till en annan fastighet. Ett sådant förordnande innebär enligt vad som sägs i paragrafen att nyttjanderättsupplåtelsen såvitt avser den överförda egendomen gäller mot tillträdaren som om denne förvärvat den genom en överlåtelse vid vilken det har gjorts förbehåll om upplåtelsen.

Om rättigheten efter ett förordnande enligt 5 kap 33 a § FBL kommer att belasta såväl upplåtelsefastigheten som den tillträdande fastigheten, blir effekten således i princip densamma som om fastigheten hade delats genom klyvning eller avstyckning.

Fastighetsbildningsutredningen uttalade bl a följande om fastighetsägarnas förhållande gentemot rättighetshavaren efter en fastighetsreglering med sådant förordnande som sägs i 5 kap 33 a § FBL (SOU 1986:29 s 209 ff): "En rättighet som efter fastighetsbildning gäller i flera fastigheter är från rättighetshavarens synpunkt bara *en* rättighet. Den regleras av samma upplåtelseavtal i förhållande till samtliga fastighetsägare. Från fastighetsägarnas synpunkt föreligger emellertid, trots det gemensamma avtalet, två eller flera upplåtelser som kan ha sins emellan olika karaktär." Som exempel på det sistnämnda framhöll utredningen att ett jordbruksarrende som utgör ett gårdsarrende genom fastighetsbildningen kan ha delats upp i vad som ur fastighetsägarnas synpunkt utgör ett gårdsarrende och ett sidoarrende.

Utredningen anförde vidare: "Att upplåtelsen efter fastighetsbildningen gäller mot flera fastighetsägare gemensamt hindrar inte att en av dem för sin del gör uppsägning enligt bestämmelser som gäller till följd av avtalet samt lagregler beträffande det slags upplåtelse som är i fråga. En sådan uppsägning från en fastighetsägare gäller inte för de övriga."

Eftersom det ansågs riskfyllt för rättighetshavaren att nyttjanderättsupplåtelsen således skulle kunna upphöra att gälla i en del av det utarrenderade området men fortsätta att gälla i återstoden föreslog utredningen att det i ett tillägg i 7 kap 28 § JB skulle föreskrivas att rättighetshavaren i en sådan situation skulle få frånträda upplåtelsen i dess helhet.

Fastighetsbildningsutredningen hade således i den fråga som här har berörts en annan uppfattning än Lagberedningen som, enligt vad som nyss återgivits, menade att de olika fastighetsägarna var solidariskt skyldiga att i förhållande till rättighetshavaren fullgöra ägarsidans förpliktelser.

Departementschefen gav i lagstiftningsärendet uttryck för en uppfattning som låg i linje med Lagberedningens och ansåg inte att det av

utredningen föreslagna tillägget var erforderligt. Departementschefen anförde bl a att det genom fastighetsbildningen inte tillkom någon ny upplåtelse utan att den ursprungliga upplåtelsen gällde mot fastighetsägarna gemensamt under den återstående upplåtelse tiden. En av fastighetsägarna skulle därför inte med verkan enbart på rättsförhållandet mellan honom och rättighetshavaren kunna säga upp avtalet. Vid uppsägning skulle nyttjanderättshavaren inte kunna förlora rätten enbart till en del av det upplåtna området utan avtalet i hela dess vidd skulle bli föremål för prövning. (Se prop 1988/89:77 s 55.)

Departementschefens uttalande har kritiserats i doktrinen där det har framhållits att den

mest ändamålsenliga lösningen är att nyttjanderätten efter fastighetsbildningen i den aktuella situationen är uppdelad i separata avtal i förhållande till varje fastighetsägare (se Bäärnhielm-Larsson, Arrendelagen s 7:34).

Ett sådant synsätt skulle kunna synas vara förenat med praktiska fördelar för vissa fall. Det skulle emellertid leda till att, om arrendeförhållandet upphör att gälla i förhållande till någon av fastighetsägarna, arrendatorn alltså skulle vara bunden av avtalet med avseende på återstoden av det arrenderade området, en konsekvens som inte synes godtagbar. Gällande rätt får därför i enlighet med departementschefens nyss återgivna uttalande anses innebära att de båda fastighetsägarna efter en fastighetsbildning, där det förordnats att nyttjanderätten skall fortsätta att gälla i den överförda egendomen, är gemensamt förpliktade gentemot arrendatorn vad avser arrendet i dess helhet.

Av det anförda följer att frågan om arrendets upphörande i den angivna situationen är sådan att endast en dom kan ges för alla på fastighetsägarsidan som har del i saken och att det mellan fastighetsägarna råder nödvändig processgemenskap i frågan. Om endast en av fastighetsägarna väcker talan om arrendets upphörande, kan den därför inte tas upp till prövning. Fastighetsägaren skall i detta läge i enlighet med praxis beredas tillfälle att se till att även den andre fastighetsägaren inträder som part i målet (se t ex NJA 1979 s 377); sker inte detta skall hans talan avvisas.

Mats H ägde fortfarande hela den fastighet som arrendeupplåtelsen avsåg när han klandrade arrendenämndens beslut genom att väcka sin talan vid fastighetsdomstolen, och han var då således behörig att föra talan avseende hela upplåtelsen. Med hänsyn till att han under målets handläggande vid TR:n överlät en del av fastigheten till staten samt det vid den följande fastighetsregleringen förordnades att arrendeupplåtelsen skulle fortsätta att gälla i den överförda egendomen, uppkommer frågan om han bort beredas tillfälle att låta staten inträda som medpart i rättegången vid påföljd av att hans talan annars skulle komma att avvisas.

När vid nödvändig processgemenskap talan väl har väckts i behörig ordning, följer det emellertid av 14 kap 8 § 2 st RB att en rättegångshandling som en medpart företar skall gälla till förmån för de övriga

även om den strider mot deras handlingar. Denna regel har i rättspraxis tillagts den innebörden att det mest aktiva beteendet blir utslagsgivande. Den part som aktivt vill föra processen har alltså ansetts kunna göra detta oberoende av om medparten förhåller sig passiv eller tom bestrider hans yrkande (se NJA 1975 s 611 och NJA 1988 s 78). Eftersom talan i detta fall har väckts i behörig ordning och dödsboet efter Mats H således har rätt att - med giltighet för arrendeupplåtelsen som helhet - få sitt yrkande prövat oberoende av statens inställning i saken, bör inte prövningen av hans talan göras beroende av att staten samtycker till att inträda i rättegången. Staten bör emellertid beredas tillfälle att inträda.

Av det anförda följer att TR:n har förfarit felaktigt genom att avvisa Mats H:s talan beträffande den del av upplåtelsen som avsåg den till staten överförda egendomen, men tillåta hans talan i övrigt. Enligt grunderna för 50 kap 26 § 2 st RB bör, som HovR:n funnit, avvisningsbeslutet undanröjas trots att Mats H inte överklagade detta.

HD:s avgörande. HD lämnar överklagandet utan bifall.

INFOLEX - FAKTA INFO DIREKT
2001-09-06

HD:s beslut meddelades d 4 jan 2000 (mål nr Ö 4918-97).

SVEGS TINGSRÄTT

PROTOKOLL

1995-09-18 --

1995-10-25

Huvudförhandling i

Sveg

Mål nr T 88/90

(T 70/91 och T 85/95)

Aktbil 1148

RÄTTEN

lagmannen Claes Ljungberg, ordförande, f d lagmannen Harry Tjernberg, referent
och hovrättsassassorn Sten Ekstrand

PROTOKOLLFÖRARE

tingsnotarien Mathias Wiberg

KÄRANDE

Ägare till fastigheter i Härjedalens kommun i enlighet med partsförteckning;
protokollsbilaga 1 (T 88/90 och T 70/91) och protokollsbilaga 2 (T 85/95);
närvarande genom

ombuden: Larsson, Nils, advokat, Åsgatan 41, 791 71 FALUN, och
Andersson, Leif, förbundsjurist, Box 293, 831 23 ÖSTERSUND

SVARANDE (nr 1-5 i T 88/90 och T 70/91, nr 1-4 i T 85/95)

1. Handölsdalens sameby, Box 37, 830 10 UNDERSÅKER
2. Mittådalen sameby, Mittådalen, 840 95 FUNÅSDALEN
3. Tåssåsens sameby, Glen 2, 840 31 ÅSARNA
4. Tännäs sameby, Box 66, 840 93 HEDE
5. Idre nya sameby, Foskros, 790 91 IDRE

Svarande nr 1-5 närvarande genom

ombuden: Sandow, Lars, advokat, Box 137, 901 04 UMEÅ, och
Bohlin, Jörgen, förbundsjurist, Brogatan 5, 902 48 UMEÅ

SAKEN

renbetesrätt

Måndagen den 18 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.1.

Fastighetsägarnas ombud ger in en rättegångsfullmakt aktbil 1149.

Fastighetsägarna anmäler hinder mot huvudförhandlingen, under åberopande av att

de behöver ytterligare tid för att bemöta samebyarnas inlagor som ingetts kort tid före huvudförhandlingen.

Efter enskild överläggning avkunnar tingsrätten i partsombudens närvaro följande

BESLUT

Tingsrätten, som anmärker att det åligger den att kontinuerligt under huvudförhandlingen pröva fråga om hinder mot målets slutliga handläggning, finner att vad som anförts till stöd för att ställa in huvudförhandlingen inte utgör skäl härför.

Från beslutet är referenten, f d lagmannen Harry Tjernberg, skiljaktig och anför: Av vad fastighetsägarna uppgett i sin den 15 september 1995 inkomna inlaga sammanställt med vad de tidigare anført i frågan framgår att målet inte är helt förberett för huvudförhandling, bl.a. på grund av att samebyarna så sent som den 4 september 1995 intagit ändrade ståndpunkter till fastighetsägarnas yrkanden och att de ännu ej avgett den förutskickade förteckningen över fastigheter, som ligger inom respektive samebys vinterbetesområde. Oklarheterna synes vara av sådan art att de bör undanröjas vid en fortsatt muntlig eller skriftlig förberedelse i målet. Jag anser därför att det för närvarande föreligger hinder mot huvudförhandling i målet och att den på grund härav bör ställas in.

Fastighetsägarna yrkar att tingsrätten förklarar att någon av avtal oberoende rätt till bete med ren till förmån för samebyarna inte belastar fastighetsägarna tillhöriga fastigheter. Som grund för käromålet åberopar fastighetsägarna att rätt till renbete inte föreligger på fastigheterna med mindre särskild upplåtelse skett. Dessutom yrkar fastighetsägarna ersättning för rättegångskostnader med belopp som kommer att anges senare.

Samebyarna uppger sin inställning till käromålet, varvid de hänför sig dels till en tidigare ingiven, av Lantmäteriet och Länsstyrelsen i Jämtlands län upprättad, karta (aktbil 1133), med särskilda beteckningar för samebyarnas markanvändningsredovisningar i Härjedalens kommun samt dels till de bifogade, av Lantmäteriet upprättade, beteckningarna T, TM, M, MH 2, MH 3, H, HTO 1, HTO 2, TO 1, TO

2, RTO, RMH, vilka korresponderar med beteckningar på kartan (aktbil 1133).

Tännäs sameby bestrider fastighetsägarnas yrkande avseende omstämda fastigheter i områden på kartan betecknade T och TM, men medger talan beträffande övriga omstämda fastigheter. Mittådalens sameby bestrider fastighetsägarnas yrkande avseende omstämda fastigheter i områden på kartan betecknade M, TM, MH 1, MH 2, MH 3, RMH, men medger talan beträffande övriga omstämda fastigheter. Handölsdalens sameby bestrider fastighetsägarnas yrkande avseende omstämda fastigheter i områden på kartan betecknade H, MH 1, MH 2, MH 3, RMH, HTO 1 och HTO 2, men medger talan beträffande övriga omstämda fastigheter. Tåssåsens sameby bestrider fastighetsägarnas yrkande avseende omstämda fastigheter i områden på kartan betecknade TO 1, HTO 1, HTO 2, TO 2, och RTO, men medger talan beträffande övriga omstämda fastigheter. Idre nya sameby medger fastighetsägarnas yrkande avseende samtliga omstämda fastigheter i målen T 88/90 och T 70/91.

Samebyarna redovisar grunderna för bestridandena i enlighet med protokollsbilaga 2 till aktbil 851 (aktbil 889).

Fastighetsägarna yttrar sig över de av samebyarna angivna grunderna. Fastighetsägarna hänför sig härvid dels till tingsrättens sammanställning av grunderna i protokollsbilaga 2 till aktbil 851 (aktbil 889) dels till det övergripande förtydligande avseende fastighetsägarnas invändningar mot grunderna 1-3 vilket fastighetsägarna uppgett i skriftligt yttrande, aktbil 1091.

Samebyarna yttrar sig över vad fastighetsägarna anför.

Fastighetsägarna presenterar de omstämda fastigheternas geografiska läge i Härjedalen, övriga geografiska förhållanden i Härjedalen samt lämnar en kortfattad översikt över målet. I samband härmed förevisar fastighetsägarnas ombud kartor, aktbil 823 och bil 1 och 2 till 710.

Samebyarna presenterar de omstämda fastigheternas geografiska läge i Härjedalen, övriga geografiska förhållanden i Härjedalen samt lämnar en kortfattad översikt över målet. Samebyarnas ombud ger in det muntliga anförandet i skriftlig form aktbil 1150.

Sedan parterna samtyckt därtill förordnar tingsrätten att den skriftliga bevisning som parterna åberopat vid förberedelsen i målet skall anses upptagen vid huvudförhandlingen, utan att bevisningen föredras i sin helhet.

Samebyarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisning avseende förhållandena före 1500-talet (se punkterna 1.1.1 - 1.1.7 i protokollsbilaga 4.1).

Fastighetsägarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisningen avseende förhållandena före 1500-talet (se punkterna 1.1.1 - 1.1.5 i protokollsbilaga 6.1). I samband därmed åberopar fastighetsägarnas ombud samtliga i målet ingivna kartor.

Förhandlingen den 18 september 1995, som pågått kl. 09.00 till 17.15, med avbrott kl. 11.45 till kl. 13.00, förklaras avslutad för dagen.

Tisdagen den 19 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.2.

Sedan parterna samtyckt därtill förordnar tingsrätten att de i tingssalen närvarande vittnena Inger Zachrisson, Evert Baudou och Knut Bergsland, som skall höras under dagen, får övervara förhandlingen i målet, innan förhören med dem äger rum.

Samebyarna genmäler mot fastighetsägarnas talan i vad den avser förhållandena före 1500-talet.

Förhör hålls med sakkunniga Inger Zachrisson, född 1936, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av samebyarna (se punkt 2.1.1 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 5, sid A, nr 0-slut.

Förhör hålls med sakkunnige Evert Baudou, född 1925, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av fastighetsägarna (se punkt 2.1 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 5, sid B, nr 0-slut, band R 6 sid A, nr 0-slut.

Sakkunnigvittnena Inger Zachrisson och Evert Baudou hörs mot varandra. Förhöret upptas fonetiskt. Band R 6, sid B, nr 0-505. Var och en av Inger Zachrisson och Evert Baudou uppger att deras ersättningsanspråk kommer att redovisas i respektive partsombuds kostnadsräkning. Partsombuden uppger att man överenskommit att behandla ersättningsanspråk från övriga åberopade vittnen på samma sätt.

Fastighetsägarna ger in Hedréns Christina karta aktbil 1151
vilken förevisas.

Vittnesförhör hålls med Knut Bergsland, född 1914, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av samebyarna (se punkt 2.1.2 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 6, sid B, nr 506-slut, band R 7, sid A, nr 0-slut, sid B, nr 0-424.

Förhandlingen den 19 september 1995, som pågått kl. 09.00 till 16.30, med avbrott kl. 12.00 till kl. 13.15, förklaras avslutad för dagen.

Det antecknas att tingsrätten i beslut denna dag avskrivit målet, såvitt avser Olof Sten Olssons, Ester Thunells, Oskar Thunells, Ann Roséns, Carl Olof Sundts, Paulina Olofssons och Haldo Roos i målet förda talan.

Onsdagen den 20 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.3.

Samebyarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisning avseende förhållandena åren 1500-1880 (se punkterna 1.2.1 - 1.2.15 i protokollsbilaga 4.2).

Förhandlingen den 20 september 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 14.00, med avbrott kl. 12.00 till kl. 13.15, förklaras avslutad för dagen.

Tisdagen den 26 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.4.

Samebyarnas ombud ger in dels skrift aktbil 1154,
dels Anders Løøvs kommentar till Kjell Haarstads yttrande aktbil 1039 aktbil 1155,
dels precisering av inställningen till fastighetsägarnas yrkande aktbil 1156,
dels förteckning över omstämda fastigheter aktbil 1157
vilka genomgås.

Fastighetsägarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisning avseende
förhållandena åren 1500-1880 (se punkterna 1.2.1 - 1.2.20 i protokollsbilaga 6.2).

Förhandlingen den 26 september 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 17.00, med
avbrott kl. 12.05 till kl. 13.20, förklaras avslutad för dagen.

Onsdagen den 27 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.5.

Fastighetsägarna fortsätter att utveckla talan och föredra den skriftliga bevisning
avseende förhållandena åren 1500-1880 (se punkterna 1.2.1 - 1.2.20 i protokolls-
bilaga 6.2).

Förhandlingen den 27 september 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 15.50, med
avbrott kl. 11.45 till kl. 13.00, förklaras avslutad för dagen.

Torsdagen den 28 september 1995 (Folkets hus, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.6.

Fastighetsägarna fortsätter att utveckla talan och föredra den skriftliga bevisning
avseende förhållandena åren 1500-1880 (se punkterna 1.2.1 - 1.2.20 i protokolls-
bilaga 6.2).

Fastighetsägarnas ombud ger in dels skrift av Gösta Holm aktbil 1158,

dels Kjell Haarstads artikel "Bruk og misbruk i historiefaget" införd i Heimen 2/94 aktbil 1159,
dels ytterligare ett exemplar av Hedréns Christina karta aktbil 1160,
dels Sundings avvitringskarta från 1819 aktbil 1161
vilka genomgås eller förevisas i tillämpliga delar.

Samebyarna genmäler mot fastighetsägarnas talan i vad den avser förhållandena 1500-1880.

Förhandlingen den 28 september 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 14.25, med avbrott kl. 11.30 till kl. 12.45, förklaras avslutad för dagen.

Tisdagen den 3 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.7.

Sedan parterna samtyckt därtill förordnar tingsrätten att de i tingssalen närvarande vittnena Rolf Sjölin, Anders Løøv och Kjell Haarstad som skall höras under dagen, får övervara förhandlingen i målet, innan förhören med dem äger rum.

Samebyarna fortsätter sitt genmäle mot fastighetsägarnas talan i vad den avser förhållandena åren 1500-1880. I samband därmed ger samebyarnas ombud in Knut Bergslands kommentar till Kjell Haarstads yttrande (aktbil 1114) aktbil 1164, vilken genomgås.

Förhör hålls med Rolf Sjölin, född 1935, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av samebyarna (se punkt 2.2.1 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 18, sid B, nr 0-slut och band R 19 sid A, nr 0-131.

Förhör hålls med Anders Løøv, född 1943, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av samebyarna (se punkt 2.2.2 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 19, sid A, nr 140-slut, band R 19 sid B, nr 0-240.

Förhör hålls med Kjell Haarstad, född 1935, som avlägger vittnesed och erinras om

dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.2 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 19, sid B, nr 250-slut, band R 20 sid A, nr 0-458.

Sakkunnigvittnena Anders Løøv och Kjell Haarstad hörs mot varandra. Förhöret upptas fonetiskt. Band R 20, sid A, nr 460-slut, band R 20 sid B, nr 0-338.

Förhandlingen den 3 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 15.30, med avbrott kl. 11.50 till kl. 13.05, förklaras avslutad för dagen.

Efter förhandlingens avslutande genomgår tingsrätten i partsombudens närvaro samebyarnas inställning till fastighetsägarnas yrkande, aktbil 1156. I samband därmed besvarar samebyarnas ombud frågor från rätten och fastighetsägarnas ombud.

Tisdagen den 10 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.8.

Samebyarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisningen avseende förhållandena åren 1880-1900; de första renbeteslagarna (se punkterna 1.3.1 - 1.3.4 i protokollsbilaga 4.3).

Fastighetsägarna utvecklar sin talan och föredrar skriftlig bevisning avseende förhållandena åren 1880-1900; de första renbeteslagarna (se punkterna 1.3.1 - 1.3.6 i protokollsbilaga ^{6/}3.3). I samband därmed ger fastighetsägarnas ombud in det muntliga anförandet i skriftlig form aktbil 1169.

Förhandlingen den 10 oktober 1995, som pågått kl. 08.30 till kl. 13.55, med avbrott kl. 08.40 till kl. 09.00 och kl. 11.50 till kl. 13.05, förklaras avslutad för dagen.

Onsdagen den 11 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.9.

Samebyarnas ombud justerar grunden "urminnes hävd", aktbil 889, genom att lägga till följande: "Men samebyarna hävdar att det är en fråga för den allmänna rättstillämpningen att värdera betydelsen av fortsatt hävd efter 1972, då rättigheten för tid dessförinnan satts ifråga. Kvalifikationstiden kan således fortlöpa efter 1972."

Samebyarna genmäler mot fastighetsägarnas talan i vad den avser förhållandena åren 1880-1900.

Vittnesförhör hålls med sakkunnige Lars Thomasson, född 1928, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av samebyarna (se punkt 2.3 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 23, sid A, nr 419-slut, band R 23, sid B, nr 0-slut, R 24, sid A, nr 0-slut, sid B, nr 0-173. I samband härmed ger samebyarnas ombud in papperskopia av Lars Thomasson OH-bilder aktbil 1170.

Förhandlingen den 11 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 12.00 förklaras avslutad för dagen.

Måndagen den 16 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.10.

Fastighetsägarnas ombud att motsätter sig att Iwan Lundberg, som är närvarande i tingssalen, får övervara förhandlingen innan förhöret med honom äger rum.

Samebyarnas ombud invänder att tidigare sakkunnigvittnen fått vara närvarande innan förhöret med dem ägde rum.

Efter enskild överläggning avkunnar tingsrätten följande

BESLUT

Mot fastighetsägarnas bestridande finner tingsrätten ej sådana skäl som motiverar att Iwan Lundberg får övervara förhandlingen innan förhöret med honom äger rum.

Fastighetsägarnas ombud ger in dels fastighetsägarnas yttrande över samebyarnas genmåle mot fastighetsägarnas sakframställning avseende tiden 1880-1900 aktbil 1185,
 dels kronolänsmannens i Hede brev den 11 december 1882 aktbil 1186 ✓
 vilka genomgås.

Fastighetsägarna genmäler mot samebyarnas talan i vad den avser förhållandena åren 1880-1900.

Samebyarnas ombud ger in två kartor över samebyarnas markanvändning under 1900-talet aktbil 1187 - aktbil 1188
 och samebyarnas yttrande över fastighetsägarnas skrift aktbil 1171 aktbil 1189.

Samebyarna utvecklar sin talan och fördrar den skriftliga bevisningen avseende förhållandena under 1900-talet (se punkterna 1.4.1 - 1.4.8 i protokollsbilaga 4.4).

Fastighetsägarna utvecklar sin talan och föredrar den skriftliga bevisningen om förhållandena under 1900-talet (se punkterna 1.4.1 - 1.4.42 i protokollsbilaga 6.4). I samband därmed ger fastighetsägarnas ombud in sakframställningen i skriftlig form aktbil 1190 - aktbil 1192,
 samt ett lappfogdeprotokoll från år 1952 aktbil 1193,
 vilket genomgås.

Samebyarna genmäler mot fastighetsägarnas talan i vad den avser förhållandena under 1900-talet.

Förhandlingen den 16 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 17.55, med avbrott kl. 12.05 till kl. 13.20, förklaras avslutad för dagen.

Tisdagen den 17 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.11.

Sedan parterna samtyckt härtill förordnar tingsrätten att de i tingssalen närvarande vittnena Olof Rune och Iwan Lundberg, som skall höras under dagen, får övervara förhandlingen i målet, innan förhören med dem äger rum.

Fastighetsägarna fortsätter att utveckla sin talan och föredra den skriftliga bevisningen avseende förhållandena under 1900-talet (se punkterna 1.4.1 - 1.4.42 i protokollsbilaga 6.4). I samband därmed ger fastighetsägarnas ombud in den muntliga sakframställningen i skriftlig form aktbil 1192.

Vittnesförhör hålls med sakkunnige Olof Rune, född 1919, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av samebyarna (se punkt 2.4.3 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 29, sid A, nr 170-slut, band R 29, sid B, nr 0-190.

Vittnesförhör hålls med sakkunnige Iwan Lundberg som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av samebyarna (se punkt 2.4.2 i protokollsbilaga 4), upptas fonetiskt. Band R 29 sid B nr 197-slut, band R 30 sid A nr 0-slut, R 30, sid B, nr 0-544.

Fastighetsägarna genmäler mot samebyarnas talan i vad den avser förhållandena under 1900-talet.

Förhandlingen den 17 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 15.45, med avbrott kl. 11.50 till kl. 13.05, förklaras avslutad för dagen.

Onsdagen den 18 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.12.

Samebyarnas ombud justerar grunden "sedvana", aktbil 889 sid 7 överst. Där står orden "kan styrkas" läs "anses styrkt". Vidare justerar ombuden vid rubrik "Utvecklingen av grund 3" de två sista meningarna längst ned på samma sida. Där står "För reservbetesmarker och återupptagna betesmarker kan det ej uteslutas /.../ under förutsättning att renbetning ägt rum okvalt." läs "För reservbetesmarker och återupptagna betesmarker gäller att om urminnes hävd ej anses styrkt kan sedvanerätt ändå gälla under förutsättning att renbetning ägt rum okvalt."

Vittnesförhör hålls med Oskar Holmin, född 1911, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.1 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 31 sid A nr 615-slut, band R 31 sid B nr 0-67.

Vittnesförhör hålls med Erik Sundin, född 1924, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.2 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 31 sid B nr 76-663. I samband härmed ger Erik Sundin in en karta aktbil 1194.

Vittnesförhör hålls med Leif Eriksson, född 1927, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.3 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 32 sid A nr 9-236.

Vittnesförhör hålls med Yngve Smeds, född 1924, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.4 i protokollsbilaga 7) upptas fonetiskt. Band R 32 sid A nr 249-659.

Vittnesförhör hålls med Hans Eriksson, född 1918, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.5 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 32 sid B nr 8-239.

Vittnesförhör hålls med Arne Sundvisson, född 1916, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som återopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.6 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 32 sid B nr 255-550.

Vittnesförhör hålls med Manfred Andersson, född 1914, som avlägger vittnesed och erinras om dess vikt. Förhöret, som åberopas av fastighetsägarna (se punkt 2.3.7 i protokollsbilaga 7), upptas fonetiskt. Band R 32 sid B nr 580-slut, band R 33 sid A nr 0-145.

Fastighetsägarnas ombud ger in karta aktbil 1194 B.
Samebyarna vitsordar de förhållanden kartan (aktbil 1194 B) återger som riktiga i och för sig.

Förhandlingen den 18 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 16.10, med avbrott kl. 11.20 till kl. 13.30, förklaras avslutad för dagen.

Torsdagen den 19 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.13.

Fortsatt vittnesförhör hålls med sakkunnige Lars Thomasson, som erinras om att eden alltjämt är bindande för honom. Förhöret, som åberopas av samebyarna, (se punkt 2.4.1 i protokollsbilaga 5), upptas fonetiskt. Band R 33, sid A, nr 170-slut, band R 23, sid B, nr 0-215.

Fastighetsägarna genmäler mot vad Lars Thomasson uppgett. I samband därmed ger fastighetsägarnas ombud in anförandet i skriftlig form aktbil 1195.

Fastighetsägarnas ombud anmäler att Barbro Danielsson överlätit fastigheten Härjedalen Glöte 1:4 i Linsells socken till Anna Karin Vennberg. Den nya ägaren begär att få överta tidigare ägarens talan i målet. I samband härmed återkallar fastighetsägarnas ombud talan för fastighetsägaren Kjell Larsson (Härjedalen Tännäs Kyrkby 27:3).

Samebyarna har inte någon erinran mot återkallelsen.

Tingsrätten avkunnar i parternas närvaro följande

BESLUT

Tingsrätten avskriver målet, såvitt avser den av Kjell Larsson (Härjedalen Tännäs Kyrkby 27:3) i målet förda talan.

Överklagande senast den 9 november 1995.

Förhandlingen den 19 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 11.40, förklaras avslutad för dagen.

Måndagen den 23 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.14.

Fastighetsägarna slutför sin talan.

Förhandlingen den 23 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 16.30, med avbrott kl. 11.50 till kl. 13.05, förklaras avslutad för dagen.

Tisdagen den 24 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.15.

Fastighetsägarna fortsätter slutförandet av sin talan.

Samebyarna slutför sin talan.

Förhandlingen den 24 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 15.50, med avbrott kl. 11.55 till kl. 13.10, förklaras avslutad för dagen.

Onsdagen den 25 oktober 1995 (Tingshuset, Sveg)

Rätten m.m. samt närvarande partsombud; se protokollshuvudet.

Närvarande fastighetsägare; se protokollsbilaga 3.16.

Fastighetsägarna ger in skrift med en återkallelse av den av Jan Eriksson förda talan i målen aktbil 1202,
samt sakägarförteckning aktbil 1203.

Samebyarna har inte någon erinran mot återkallelsen.

Tingsrätten avkunnar i partsombudens närvaro följande

BESLUT

Tingsrätten avskriver målet, såvitt avser den av Jan Eriksson (Härjedalen Hån 34:3) i målet förda talan.

Överklagande senast den 15 november 1995.

Samebyarna fortsätter slutförandet av sin talan.

Fastighetsägarna genmäler mot vad samebyarna anfört vid slutförandet av talan.

Fastighetsägarna yrkar ersättning för rättegångskostnader enligt räkningar som inges aktbil 1204 - aktbil 1230.

Samebyarna genmäler mot vad fastighetsägarna anfört vid slutförandet av talan. I samband härmed vitsordar samebyarna fastighetsägarnas ersättningsanspråk.

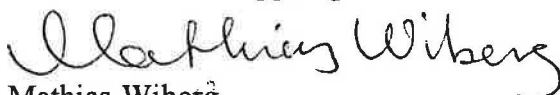
Samebyarna yrkar ersättning för rättegångskostnader enligt räkningar som inges aktbil 1231 - aktbil 1235.

Fastighetsägarna genmäler mot samebyarnas rättegångskostnadsyrkande.

Samebyarna utvecklar grunderna och övriga omständigheter för sitt rättegångskostnadsyrkande.

Förhandlingen den 25 oktober 1995, som pågått kl. 09.00 till kl. 18.20, med avbrott kl. 11.30 till kl. 13.15, förklaras avslutad. Parterna underrättas om att dom kommer att meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli onsdagen den 17 januari 1996 fr.o.m. kl. 14.00.

Vid enskild överläggning beslutas dom.

Mathias Wiberg

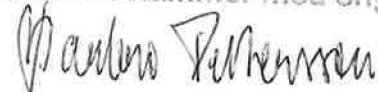
Vidi

Hovrätten för Nedre Norrland

☐ Aveliden ☒ Koplan

överensstämmer med originalot

S A M E B Y A R N A S B E V I S N I N G

1. Skriftlig bevisning

1.1 Förhållandena före 1500-talet

1.1.1 Docenten Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia" (aktbil 732) särskilt sid 6-9, 11, 12-15 och 26 f och 28-41.

1.1.2 Två artiklar av Inger Zachrisson, varav den ena "Mötet mellan skandinaver och samer", publicerad i Tolvte tvaerfaglige Vikingsymposium 1993 (aktbil 842) och den andra Herdalir i Finnland - Finnlendinga i Herdala, publicerad i "Odlingslandskap och fångstmark", Riksantikvarieämbetet 1994 (aktbil 848).

1.1.3 Yttranden avgivna av Inger Zachrisson dels den 17 september 1993 med sju underbilagor (aktbil 812 bil 1), dels den 19 november 1994 med en underbilaga (aktbil 895), dels den 25 juli 1995 (aktbil 976), dels den 11 september 1995 (aktbil 1121) i anledning av Evert Baudous yttranden (aktbil 807 bil 1, aktbil 868, och aktbil 1042).

1.1.4 Föredraget "Om sydsamiske dialekter og stedsnavn, Sydsamiske stedsnavn", hållet av Knut Bergsland den 6 augusti 1994 (aktbil 895 bil 1).

1.1.5 Skriften "Bidrag til "Sydsamenes historie" av Knut Bergsland (aktbil 1123).

1.1.6 Yttranden avgivna av Knut Bergsland dels den 29 januari 1995 (aktbil 935), dels den 13 februari 1995 (aktbil 936), dels den 4 juli 1995 (aktbil 979) i anledning av vad fastighetsägarna anfört i yttranden den 29 december 1994 (aktbil 905) och den 16 juni 1995 (aktbil 946), dels den 14 september 1995 till komplettering av tidigare yttranden (aktbil 1122).

1.1.7 Artikeln "Finnanger" av Gösta Holm, intagen i tidskriften "Praal og minne" 1994 (aktbil 1137 bil 4).

S A M E B Y A R N A S B E V I S N I N G

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.2 Förhållandena åren 1500-1880

1751 års kodicill

1.2.1 "Codecill till Gränse Tractaten emellan Konunga Rikerna Sverige och Norge, lappmännen beträffande" (aktbil 774). I kodicillen åberopas särskilt § 10.

1.2.2 Utlåtande avgivet av professor emeritus Knut Bergsland den 8 april 1994 (aktbil 842 A) samt yttrande avgivet av denne den 24 oktober 1994 (aktbil 896).

1.2.3 Utdrag ur Norges offentlige utredninger (NOU 1984:18) "Om samernes rettsstilling" sid 599 samt 183-185 och 198-200 (aktbil 896 bil 1).

Avvittringen

1.2.4. Kungligt brev av den 26 mars 1831 till Kammarkollegium i fråga om bestämmande av grunder för avvittring och skattläggning i lappmarkerna samt av vissa åtgärder till tryggnad av lappallmogens bestånd (aktbil 775).

1.2.5 1841 års brev om säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter (aktbil 776).

1.2.6 Fyra kartor (aktbil 812, bil 2-5) upprättade av S. Rudberg.

1.2.7 Utlåtandet "Angående samernas politiska utanförskap" (aktbil 797) och yttrande jämte elva underbilagor avgivna av fil mag Rolf Sjölin (812 bil 6).

1.2.8 Kommentar av Anders Lööv (aktbil 842 B) till "Beskrivning av socknarna inom Härjedalen med utgångspunkt från sekelskiftet" (aktbil 822).

- 1.2.9 Provinsialläkaren Ellmins årsrapport 1851 (aktbil 788 och 810). Av rapporten återopas sid 25 ff med rubriken "Lappbefolkningen" och särskilt sid 27 i vad avser – stängselskyldighet.

Övriga yttranden

- 1.2.10 Skrift av docenten Anders Lööv "Hvilke muligheter fins det till å dokumentere sameenes eldre historie i Herjedalen?" (aktbil 782).

- 1.2.11 Yttranden avgivna av Anders Lööv (aktbil 812 bil 7 och 844), jämte artikeln "Kilder til sørsameenes historie - bruk og misbruk. Refleksjoner rundt Kjell Haarstads arbeider om sørsamisk historie" (aktbil 845).

- 1.2.12 Yttrandet "Samiskt bruk, äganderätt till jord, boskapsstatistik och källupplysningar" avgivet av Anders Lööv (aktbil 897) med synpunkter med anledning av fastighetsägarna yttrande den 27 september 1994 (aktbil 866) och Kjell Haarstads kommentar (aktbil 871) till Anders Löövs yttrande (aktbil 842 B).

- 1.2.13 Yttrandet "Upplýsingar om antalet kreatur i Härjedalen på 1800-talet" avgivet av Anders Lööv den 26 februari 1995 (aktbil 937).

- 1.2.14 Yttrande avgivet av Anders Lööv den 26 februari 1995 (aktbil 938) med synpunkter med anledning av fastighetsägarna av den 29 december 1994 och den 18 januari 1995 (aktbil 905 och 919).

- 1.2.15 Komplettering och utveckling av tidigare uttalanden jämte tre underbilagor avgiven av Anders Lööv den 28 augusti 1995 (aktbil 1039).

S A M E B Y A R N A S B E V I S N I N G

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.3 Förhållandena åren 1880-1900 (de första renbeteslagarna)

1.3.1 Utdrag ur särskilda utskottets utlåtande nr 1 avlämnat den 2 april 1886 i anledning av Kungl Maj:ts till utskottet remitterade proposition med förslag till lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige, sedermera 1886 års renbeteslag (aktbil 777). - Av utdraget återopas, särskilt såvitt gäller betydelsen av tidigare avvitrning samt förutsättningarna för och rätten till vinterbetning utanför skattefjällen, dels sid 8 från rubriken "Jemtlands län" till och med rubriken "Renen" sid 12f, dels sid 14 från rubriken "Lag angående de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige" till rubriken "Lapparnes befogenheter..." sid 29, varav särskilt sid 26 från meningen "Hur mycket är..." och sid 28 från "Då det alltså..." till meningen "Det har inom...".

1.3.2 Utdrag ur lagutskottets utlåtande nr 66 till i propositionen 1898 nr 66 (aktbil 778) sid 18-27 vad avser kommentarer till lagförslagets 15 § avseende bestämmelser om ersättning för skada (aktbil 779).

1.3.3 Utdrag ur förarbeten till 1898 års lag - lapplagskommitténs förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, sid 53 (aktbil 779).

1.3.4 Utlåtandet "Inför sedvanerättsprocessen " avgivet av Lars Thomasson den 25 november 1994 (aktbil 899 sid 1-25).

S A M E B Y A R N A S B E V I S N I N G

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.4 Förhållandena under 1900-talet

Offentliga utredningar m.m

1.4.1 Utdrag ur 1919 års lappkommittés utredning, sid 103-104 (aktbil 780).

1.4.2 Utdrag ur prop 1971:51 med förslag till rennäringslag m.m. sid 158 (aktbil 781).

1.4.3 Utdrag ur " Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län " jämte karta avgiven av E. Huss den 16 mars 1959 (aktbil 857 och, 856), särskilt t. f. lappfogde A. Dahlqvists tjänsteberättelse för år 1896 avseende Åre-Storsjö lappby, sid 28 n - 29 n samt följande företrädare för lappbyarna, Lars Larsson-Kråik, sid 129-131, Jonas Jonasson, sid 131-132, Daniel Fjällen, sid 132, Britta Mårtensson, sid 132-133, Teodor Torkelsson, sid 133, Lavus Larsson, sid 136, Paulus Fjällström, sid 137, Jonas Nilsson, sid 138-139, Lars Johansson, sid 140, Nils Thomasson, sid 141, Anders Jonasson Renskyldt, sid 142, Martin Nordfjäll sid 143, Edvard Willenfeldt, sid 146, Nils Henriksson, sid 147, Olof Andersson, sid 148-149, Herbert Öster, sid 301, Karl Persson, sid 303, Sven Eriksson, sid 304, Hans Jonsson, sid 306-307, Jon Olofsson sid 307, Jonas Larsson, sid 308, Olle Håkansson, sid 310, Karl Hellström, sid 314., Per Johan Persson, sid 315, Staffan Långström, sid 317, Janne Melin, sid 318, Axel Thunell, sid 319, Staffan Långström, sid 321, Olof Häggberg, sid 322 och Per Hägglund, sid 322-323.

Utlåtanden och yttranden

1.4.4 Yttranden avgivna av Iwan Lundberg dels den 20 oktober 1994 (aktbil 898) dels den 17 februari 1995 (aktbil 939) över fastighetsägarnas yttranden 27 september 1994 (aktbil 866) och den 29 december 1994 (aktbil 905).

1.4.5 Utlåtandet "Inför sedvanerättsprocessen" avgivet av Lars Thomasson den 25 november 1994 (aktbil 899 sid 26-111).

1.4.6 Yttranden "PM" jämte två underbilagor (aktbil 940) och "PM 2" jämte en underbilaga (aktbil 977 och 978) avgivna av Lars Thomasson den 14 februari 1995 , dels den 4 augusti 1995 med anledning av fastighetsägarnas yttranden den 29 december 1994 (aktbil 905) och den 21 juni 1995 (aktbil 906) och den 21 juni 1995 (aktbil 946).

1.4.7 Utlåtande avgivet av docenten Olof Rune (aktbil 814).

Övrigt

1.4.8 Protokoll från lappbyssammanträden i Tåssåsens, Anarisets, Tranris, Handölsdalens, Mittådalens och Tännäs lappbyar (aktbil 791-796) samt registersammanställning av f.d. avdelningsdirektören Iwan Lundberg jämte bilaga (aktbil 789 och 790) och av denne den 28 september 1993 gjord komplettering därav (aktbil 812 bil 8).

S A M E B Y A R N A S B E V I S N I N G

2. Muntlig bevisning

2.1 förhållandena före 1500-talet

2.1.1 Vittnesförhör med sakkunnige docenten Inger Zachrisson Historiska Museet,
box 5405, 114 84 STOCKHOLM.

2.1.2 Vittnesförhör med sakkunnige professorn Knut Bergsland, Jeppes Vej 0768
OSLO.

2.2 Förhållandena åren 1500-1880

2.2.1 Vittnesförhör med sakkunnige fil mag Rolf Sjölin, Boarp, 510 20, JÄLLSTAD.

2.2.2 Vittnesförhör med sakkunnige Anders Lööv, Victor Baumans Väg 3 B, 7020
TRONDHEIM, Norge.

2.3 förhållandena åren 1880-1900 (de första renbeteslagarna)

Vittnesförhör med sakkunnige förvaltningschefen Lars Thomasson, Pl 71, Grängen,
712 00 HÄLLEFORS.

2.4 Förhållandena under 1900-talet

2.4.1 Fortsatt vittnesförhör med Lars Thomasson.

2.4.2 Vittnesförhör med sakkunnige f.d. avdelningsdirektören Iwan Lundberg,
Storgatan 50 A, 831 33 ÖSTERSUND.

2.4.3 Vittnesförhör med sakkunnige docenten Olof Rune, Nydalavägen 18 B, 903 39
UMEÅ.

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISNING

1 Skriftlig bevisning

1.1 Förhållandena före 1500-talet

1.1.1 Yttrande avgivet av professor Evert Baudou den 19 april 1992 (ab 807 bil 1) över Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia" (ab 732).

1.1.2 Svar avgivet av Evert Baudou den 10 januari 1994 jämte två underbilagor (ab 820) på Inger Zachrissons yttrande den 17 september 1993 (ab 812 bil 1) över Evert Baudous yttrande (ab 807 bil 1).

1.1.3 Yttranden avgivna av Evert Baudou dels den 16 september 1994 (ab 868) över Inger Zachrissons artiklar (ab 842 och 848), dels den 22 december 1994 (ab 906) över hennes yttrande (ab 895), dels den 27 augusti 1995 (ab 1042) över hennes yttrande (ab 976), dels den 15 september 1995 (ab 1137) till komplettering av tidigare yttrande (ab 1042).

1.1.4 Skriften "Hur länge har det funnits samer i Jämtland-Härjedalen?" av professor Gösta Holm, publicerad i tidskriften "Folk og samer i Nord, 1982" (ab 1071).

1.1.5 Utdrag ur HD:s dom i "skattefjällsmålet" (NJA 1981:1) fr o m sid 184 p 5.4 t o m sid 230 p 8.

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISNING

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.2 Förhållanden åren 1500-1880

1751 års kodicill

1.2.1 Yttrande avgivet av Kjell Haarstad den 16 maj 1994 (ab 869) med bemötande av Knut Berglands utlåtande (ab 842 A) och kommentar sid 1 och 2 av Kjell Haarstad (ab 920) till Knut Bergslands yttrande den 24 oktober 1994 (ab 896) samt yttrande den 14 september 1995 (ab 1108).

1.2.2 Kungl Håf Rättens Bref den 6 maj 1752, angående Rättegångssättet emellan Lappmän och andra på gränsen emellan Sverige och Norge (ab 950)

1.2.3 Utdrag av häradsrättens dombok hållen i Hede den 16 mars 1772 (ab 874).

Avvittringen

1.2.4 Kungl Maj:ts brev den 20 april 1841 angående bestämmandet av säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands läns renbetestrakter ("Skattefjällsbrevet"sid 433) (ab 776).

1.2.5 Kungl. Maj:ts brev den 20 april 1841 angående grunderna för avvittringen i Hede pastorat ("Hedebrevet") (ab 807, bil 5 och 1101).

1.2.6 Dokumentation över avvittringen i Härjedalen (ab 808). Anm. Aktbilagorna 870 och 873 har förts över till ab 808 "Dokumentation över avvittringen i Härjedalen" och insatts under flik 22 resp. flik 17 a).

1.2.7 K.B:s utslag 1842 rörande avvittring och skattläggning av hemman och

lägenheter inom Lillhårdals, Vemdalens, Svegs, Linsells, Älvros och Överhogdals socknar (ab 908).

1.2.8 Kartor över avvittringen i Storsjö, Tännäs, Vemdalens, Lillhårdals, Linsells, Älvros, Överhogdals, Hede och Svegs socknar (ab 921-929).

1.2.9 Beskrivning av socknarna inom Härjedalen med utgångspunkt från sekelskiftet (ab 822) jämte karta över Härjedalens kommun (ab 823).

Utlåtanden och yttranden

1.2.10 Kjell Haarstads "Sørsamisk historie . Ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1992 (ab 809).

1.2.11 Recension av Sven Lundqvist av "Sørsamisk Historie" införd i Heimen 3. 93, sid 216 - 218 (ab 1044).

1.2.12 Utredningen "Samers bruk av Herjedalen inntil 1900 - en historisk utredning" avgiven av professor Kjell Haarstad (ab 807 bil 2).

1.2.13 Kommentar av Kjell Haarstad (ab 833) till Anders Löövs yttrande (ab 812 bil 7) över Kjell Haarstads utredning (ab 807 bil 2), kommentarer av densamme (ab 871) till Anders Löövs yttrande "Beskrivning av socknarna inom Härjedalen" (ab 842 B) och kommentar sid 2-6 (ab 920) till Anders Löövs yttrande "Samiskt bruk, äganderätt till jord...." (ab 897).

1.2.14 Utlåtande avgivet av professor Sten Rudberg den 1 november 1993 (ab 821).

1.2.15 Gunnar Prawitz utlåtande i skattefjällsmålet sådant det redovisats i tingsrättens dom, sid 255 - 291 (ab 907).

Övrigt

1.2.16 Utdrag ur domböcker för Jämtlands län (1691-1783 (ab 874).

1.2.17 Utdrag ur Janrik Bromés arbete "Jämtlands och Härjedalens historia". Andra delen, 1537-1645, sid 31-35 (ab 947) och tredje delen 1645-1720, sid 162-170, (ab 948).

1.2.18 K. B. Wiklunds artikel "Huru länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen?", publicerad i Jämtländska studier, Uppsala 1928, sid 391 - 412 (ab 949). Utredningen "Härjedalens fäbodar ur riksperspektiv" (ab 807 bil 4).

Utredningen "Fäbodar inom Malmagens, Funäsdalens, Kyrkbyn och Valmåsens skifteslag vid sekelskiftet 1899-1900" (ab 1118 A). en av Olof Burman år 1801 ritad "Charta öfver Herjeådalen" (ab 1102).

1.2.19 Handlingar angående avskiljande av Ljusnedals bruk kronoallmänning upprättad år 1819 (ab 872).

1.2.20 Provinsialläkaren Ellmins årsrapport 1851 (ab 788 och 810).

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISNING fortsättning

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.3 Förhållandena åren 1880-1900 (De första renbeteslagarna).

- ✓ 1.3.1 1882 års lappkommittés betänkande avseende utredning om Jämtland (ab 710 bil 3) sid 47 - 56, och om Härjedalen, sid 56 - 59. (ab 710 bil 3). Protokoll hållet hos den för revision av gällande lagbestämmelser angående de svenska lapparnas rätt till renbete och angående åretruntmarken år 1895 tillsatta kommittén vid sammanträde i Funäsdalen den 29 juli 1895 (ab 710 bil 5 och 6). ✓ ✓
- ✓ 1.3.2 Av skogsinspektören Th. Haahr upprättad karta, vilken karta åtföljde 1882 års lappkommittés betänkande (ab 710 bil 2).
- ✓ 1.3.3 Brev av den 18 januari 1883 till lappkommittén från landshövdingesämbetet jämte till detta brev bifogade svarsbrev från länsmännen. Särskilt återopas breven från länsmannen i Tännäs den 16 december 1882 sid 67 - 68 och brev från länsmannen i Hede den 28 december 1882 sid 69 - 70 (ab 807 bil 23).
- ✓ 1.3.4 Brev av den 5 november 1883 från lapparnas ombud B.Em Olsson till landshövdingen (ab 710 bil 4).
- ✓ 1.3.5 Särskilda utskottets utlåtande vid 1886 års riksdag, sid 11 (ab 777).
- ✓ 1.3.6 Utlåtandet "Den svenske lappekommisjonen av 1883" (ab 825) av Kjell Haarstad angående förarbetena till första renbeteslagen och därvid företagen undersökning om då förekommande renbete utanför renbetesfjällen.

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISNING fortsättning

1. Skriftlig bevisning fortsättning

1.4 Förhållandena under 1900-talet

Offentliga utredningar

1.4.1 Promemoria den 10 oktober 1913 angående organisation med renskötseln inom Jämtlands och Kopparbergs län, särskilt sidorna 5, 10, 11 och 23 (ab 807 bil 6).

1.4.2 Länsstyrelsens resolution den 15 juni 1914 (ab 807 bil 7).

1.4.3 Lappfogden Abraham Staaffs till 1919 års lappkommitté avgivna utlåtande, sid B 6-7 (ab 710 bil 7).

1.4.4 Redogörelse för renskötselförhållanden i Jämtlands län m.m. avgiven den 23 april 1935 av lappfogden W. Gardham, särskilt sid 7, 10, 11, 24 och 25 (ab 807 bil 8).

1.4.5 1940 års Jämtlandsutredning, sid 1, 76 och 77 (ab 807 bil 9).

1.4.6 1948 års utredning rörande ordningen inom renskötseln i Jämtlands län (1948 års Jämtlands utredning) särskilt sid 3, 10f, 17, 23, 26, 28, 29, 33, 38f och 43, (ab 807 bil 10).

1.4.7 Länsstyrelsens yttrande över 1948 års Jämtlandsutredning avgivet den 3 november 1949, särskilt sid 2, 11 och 12 (ab 807 bil 11).

1.4.8 PM upprättad av B. Ejdemo den 20 januari 1959 med förslag till åtgärder i Södra delen av Jämtlands län under första halvåret 1959 (ab 807 bil 12).

1.4.9 Utdrag ur utredningen rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län avgiven av Elof Huss den 16 mars 1959 sid 89ff (ab 882).

1.4.10 Utdrag ur Huss utredning de avsnitt som markerats i aktbil 883 samt sid 334 och 335 (ab 828).

Protokoll från sammanträden med samebyar (Vinterbetestrakter)

1.4.11 Sammandrag av protokoll för Tännäs sameby (ab 875). Av sammandraget med bilagor framgår att bete inte skett utanför samebyns område och att utvidgning av renbetesfjällen inte erfordrats för vinterbete utan för sommarbete.

1.4.12 Sammandrag av protokoll för Åre-Storsjö sameby förda under åren 1898-1915 (ab 876).

1.4.13 Sammandrag av protokoll för Ovikens sameby, som delades 1916 i Tåssåsens och Anaris samebyar men slogs samman med Tåssåsens sameby 1947 (ab 878 och 911).

1.4.14 Sammandrag av protokoll förda under åren 1917-1961 för Anarisets sameby jämte underbilagor (ab 879).

1.4.15 Sammandrag av protokoll, utöver av samebyarna ingivna protokoll (ab 791), förda för Tåssåsens sameby (ab 881). Sammandrag av protokoll förda under åren 1916-1929 för Mittådalens sameby (ab 880).

Protester

1.4.16 Skrivelse från Långå byamän den 17 januari 1910 till lappfogden A Staaff (ab 886).

1.4.17 Protokoll vid sammanträde den 9 december 1928 med fastighetsägare inom Kyrkbyn, Hede socken (ab 831).

1.4.18 Skrivelse från hemmansägare Vemdalens kyrkby den 31 januari 1929 till lappfogden A Staaff (ab 832).

1.4.19 Skrivelse den 26 augusti 1947 från länsstyrelsen (ab 807 bil 14) till lappordningsmannen för Idre sameby.

1.4.20 Anteckningen under § 7 i protokoll fört vid sammanträde med lapparna tillhörande Tranris lappby den 17 maj 1949 (ab 793 sid 32).

1.4.21 Protokoll vid sammanträde med markägare i Vemdalens socken den 16 april 1950 ang. renbete m.m. (ab 807 bil 17).

1.4.22 Lappfogden Åke Wikmans skrivelse den 2 juni 1950 till jordbruksdepartementet (ab 807 bil 18).

1.4.23 Skrivelse den 4 juli 1951 från markägare i Långåskans till Konungen (ab 807 bil 20).

1.4.24 Protokoll den 19 februari 1957 vid sammanträde inför länsstyrelsen med ett femtiotal markägare (ab 807 bil 21).

1.4.25 Skrivelse den 11 september 1957 från Idre Jordägarenämnd - Idre samfällighetsförvaltning m.fl. till jordbruksdepartementet (ab 807 bil 15).

1.4.26 Uppgifterna från köpmannen Sundt i Hede, sid 311-312 i Huss utredning (ab 883).

Om Sonfjället

1.4.27 Utdrag ur proposition 1909:125 angående åtgärder till skyddande av naturminnesmärken å kronans mark m.m., särskilt sid 18-20 (ab 915).

1.4.28 Utdrag ur naturvårdsinventeringen "Sonfjället med omnejd", Länsstyrelsen i Jämtlands län 1976, sid 108 och 109 (ab 918).

1.4.29 Rapporten "Renbeteseffekter på Sonfjället" avgiven i januari 1989, särskilt sid 5 och 8 (ab 916).

Övrigt

- 1.4.30 Utdrag ur 1886 års lappfogdeberättelse (ab 1045). "Förteckning över lappbyarna i Jemtlands län, med deruti indelta lappar och renar", upprättad av lappfogden Adolf Suwe den 15 december 1889 (ab 1099).
- 1.4.31 Utdrag av Hede tingslags dombok den 14 september 1891 och följande dagar (ab 912).
- 1.4.32 Protokoll hållet vid sammanträde i Funäsdalen den 19 september 1893 (ab 913).
- 1.4.33 Utdrag ur lappfogde Brännströms protokoll från sammanträde den 8 december 1898 med Tännäs sameby (ab 909).
- 1.4.34 Länsstyrelsens resolution den 30 oktober 1913 (ab 807 bil 13).
- 1.4.35 Tablå över de jämtländska lapparnas renars skadegörelse inom Sverige å de bofastas marker under åren 1916 - (1921) (ab 807 bil 22).
- 1.4.36 Svea Hovrätts utslag den 19 december 1936 i mål mellan Hede pastorat och lappmannen Nils Nilsson Schain angående avhysning (ab 914).
- 1.4.37 Ernst Mankers utredning "De svenska fjällapparna, 1947", sid 514 - 529 (ab 829). Lappfogden W. Gardströms skrivelse den 27 oktober 1948 (ab 827).
- 1.4.38 Karta över lappbyarna, renbeteslanden och antalet renar under 1940 utgiven av Grafiska förbundet i Stockholm (ab 830).
- 1.4.39 Länsstyrelsens brev den 5 december 1950 till länsskogvaktaren Otto Fladvad i anledning av klagomål från markägare i Vemdalens socken (ab 807 bil 19).
- 1.4.40 Rapport över vidtagna åtgärder med strövrener i trakten av Hede våren 1956, avgiven av fjälltillsyningsmannen Edor Burman den 14 juni 1956 (ab 917).
- 1.4.41 Lappfogden Iwan Lundbergs skrivelse den 2 juni 1959 till kammarkollegiet

med anledning av den under punkten 1.4.25 angivna skrivelsen (ab 807 bil 16).

- 1.4.42 Sammanställning avseende renantalet i Tännäs sameby åren 1900 - 1971 (ab 910)

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISNING**2. Muntlig bevisning****2.1 Förhållandena före 1500-talet**

Vittnesförhör med sakkunnige professorn Evert Baudou, Lingonvägen 11, 903 39 UMEÅ, angående innehållet i hans utredningar och yttranden, se punkt 1.1.1-1.1.3.

2.2 Förhållandena åren 1500-1880

Vittnesförhör med sakkunnige professorn Kjell Haarstad, Trondheims universitet, 7005 Trondheim, Norge, angående innehållet i hans utredningar och yttranden, se punkterna 1.2.1 samt 1.2.10, 1.2.12 och 1.2.13.

2.3 Förhållandena under 1900-talet

2.3.1 Vittnesförhör med förre skogsvaktaren Oskar Holmin, Glissjöberg 3270, 842 94 SVEG.

2.3.2 Vittnesförhör med förre skogsvårdskonsulenten Erik Sundin, Löfstigen 2, 842 33 SVEG

2.3.3 Vittnesförhör med förre förvaltaren Leif Eriksson, Landstormsvägen 20, 824 33 HUDIKSVALL

2.3.4 Vittnesförhör med förre förvaltaren Yngve Smeds, Berggatan 20 A, 842 32 SVEG.

2.3.5 Vittnesförhör med förre skogsvaktaren Hans Eriksson, Herrö, 842 94 SVEG.

2.3.6 Vittnesförhör med förre skogsvårdskonsulenten Arne Sundvisson, Läkargatan

15, 840 93 HEDE

— 2.3.7 Manfred Andersson, Råndalen, 840 93 HEDE.

TELEFAX	TILL/TO	Leif
	ATTENTION	
	FRÅN/FROM	Nils
	DATUM/DATE	
	FAX NUMMER/FAX N:O	

Post-rt Självhållande kontorsblankett 7677

N: 81.

pay 636.

1882 den 11 decemb.

Till Konungens Refsaeringshofrätt i Jemtlands
län.

Anteckning af Konungens Refsaerings-
hofrättens ordn den 14de Måttidne November, för
jag vordammast upplyst, att deri anfördes
Mitt ädels, Skrivarens och Lärarens
Samtliga och Lärare inom Jemtlands län, att

här följande kunnat jag seken kunnedom om det
afstärken, som den kunna finnas.

Perffjäre deignat af Gylde i inom Stads
distrikt, men då i den Gylde än den ene
och än den andre loppes stundat mågen gång
hufvudvris och mågen, Charta under den och
Stommarmanens hand betar den, samt jag
ej heller om dessa pengar antas en tiunärman.
Kvinnans hustru.

En sådan uppgift skulle dock vara
min förståelse, bara vilseledande, ena sam-
ma pengar, som mågen gång hufvudvris upphäver
den på det af Perffjäre, otvivelaktigt komma
den uppgiften uti den uppgift, som Kungens Be-
skedning, och kunde antas igen af fordrat hufvudman.
Men i denna distrikt. Den länsmannens Kon-
tor den 10. December 1882

O. M. M. M.

Noteringar vid huvudförhandling i renbetesprocessen

Måndagen den 18 september 1995

Jörgen Bohlin skiljer klart mellan höst- och vinterbete i sitt inledningsanförande, se skissen i hans material "Tännäs sameby flyttar genom stängslet"..

Bra att prof. Baudou är med !

Det låter som om Sandow inte tror på vad han säger själv ! Viktigt för oss att tänka på !

Plädering: var finns sambandet mellan Vivallen och urminnes hävd till renbete ?

Strijks brev – bra för oss !

Ivar Nilssons brev – bra för oss !

Wiklunds Skarvfjäll = NO om Haftorsstöten.

Tisdagen den 19 september 1995

Sandow: Strijks brev innebär inget förbud mot vinterbete !!!!!!!!!!!!!

Inger Zakrisson och Baudou: Vivallen = blandad befolkning i NV Härjedalen, nordisk befolkning i SV Härjedalen, olika uppfattning om kontinuiteten.

Onsdagen den 20 september 1995

Sandow: fastighetsägarna har sagt att antalet djur och människor inte var lägre i början än i mitten av 1800-talet – jfr vår inlägga 29/12 1994, sid. 11

Befolkning i Härjedalen i dag ? 1994-12-31: 11.278 *innehavare*

1810 – 8175 kreatur och 4293 innevånare. Rudbergs karta – ca 90 prickar. Varje prick = ca 90 kreatur och 47 människor.

Lööv: Mycket information under ockupationen 1564 – 1570 ! Något om samer i Härjedalen ?

Om samer inte kristnades förrän på 1700-talet enligt Lööv – varför hittar man inga andra gravar än Vivallen ?

sid.6 "österut mellan Härjedalen och Jämtland"

Utanförskapet – Läs på materialet om skolan
– regler om rösträtt
– talesman – kolla förarbetena

— svar på Sidenbladhs brev

Kgl brev 1831 upphävdes 1866, ta fram !

Ellmins brev – finns det en dom från Kgl Maj:t ? Menar han inte 1831 års brev ?

Jon A – se aktbil 776

Minnesanteckningar från huvudförhandling i renbetesmålet 26/9 1995

Kodicillen: Övertygande! HD:s uttalande räcker i pläderingen?

Sadow påstår att HD:s uttalande gäller äganderätten inte bruksrätt!

Rudberg m m

Yttrandet är förkrossande! Särskilt inledning, punkterna 2, 3 och 6 samt slutsatsen.

Socknarna

Långt!

Kort sammandrag i pläderingen.

Jörgen Bohlin: Vitsordar faktiska förhållandena men ej den rättsliga betydelsen.
Uppgifterna spänner över en lång tidsrymd (!?).

Avvittringen

Gränserna och utökningen är viktiga! Likaså uppgifterna om vinterstamhåll.

27/9 1995

Rutfjället: Tidigare upplåtet för fiske, slåtten m m till bönder. Övertogs av samer 1823, enhet om gränserna vid avvittringen.

Grönfjället: Anspråk på Össjödalen vid avvittringen.

Särfjället: Hävdad av byamännen, anspråk ogillade, endast Särvdalen nordväst om övre Särvsjön nyttjats under förutsättning att ingen skada skedde på böndernas mark.

Helags: Ingenting i Mässlingen, inte spår av ren, nyttjat marker som avvitt rats, begränsade anspråk i Össjödalen utöver vad som avvittrades, enighet med Ljungdalsborna och Storsjöborna om gränserna.

28/9 1995

Nils ger in Gösta Holms delyttrande och Haarstads yttrande samt förvarnar om ytterligare material från Holm.

Sadow uppger att det innebär risk för förskjutning eftersom Bergsland måste få ta del av Holms kommande yttrande.

Bohlin undrar om datumet på yttrandet är riktigt och om Holm skrivit i egenskap av professor vid fakulteten eller inte!

1819 års avvitringsförsök

Mycket övertygande!

Prawitz

Suveränt!

Bromée m fl

Vi behöver nog inte orda mer om Saris om inte samebyarna drar upp det pläderingsvis.

Minnesanteckningar från huvudförhandling i renbetesprocessen den 10 september 1995

Lars Sandow föredrar tiden 1880–1900.

konflikter berodde på flera antal människor och större antal djur.

Ab 696, punkt 8, frågan om rätten till vinterbete var central.

Mycket allsidigt belyst!

Ab 773, bil E = skillnad Västernorrland och Jämtland.

Särskilda utskottet sid 21 m fl = vårbetet.

Andra orsaker än renflyttning = Frostviken.

Bemötande: Uppgifterna om renantal avser länet, utan åtskillnad av uppgifter från samebyarna och av lappfogdarna skönsmässigt uppskattade antal samt oavsett vilket man väljer så var 1880–1895 den tid som det fanns mest med ren, jämför ab 1 091.

Sammanträde med Bohlin och Sandow angående rättegångskostnader

Återkallelse

Samebyarna kan tänkas acceptera att de som är parter sista huvudförhandlingsdagen bland fastighetsägarna delar kostnaderna lika.

Fastighetsinnehav

Samebyarna kan tänka sig att acceptera vår indelning i fastighetsinnehav.

Medgivande

Samebyarna menar att rättegångskostnaderna skall fördelas utefter hur sakfrågan prövas, det innebär att en sameby kommer att svara för respektive fastighetsägares kostnader.

Vi avser att yrka ersättning av samebyarna solidariskt. Det är upp till samebyarna sedan att bestrida kostnaderna. Domstolen får då ta ställning till innebörden av medgivande.

1803–1807

Vi föreslår att man går förbi de frågorna.

Sandow börjar redogöra i sakfrågan varför vi skulle svara för Idres kostnader. Då blir Nils förbannad och sammanträdet avslutas.

Minnesanteckningar från huvudförhandling i renbetesprocessen den 16 oktober 1995

Ivan Lundberg närvarande, vi gör invändning.

Tingsrätten beslutar att det, mot fastighetsägarnas invändning, inte finns tillräckliga omständigheter för att Lundberg skall tillåtas vara närvarande.

Sandow utvecklar.

Han ger exempel på ofullständiga uppgifter om vinterbete för tiden före 1900.

1. Gustaf von Dübeln, Huss sid 23-24.

Alrik Dahlbom, 1896, oordningen.

Tännäs flyttar långt, Huss sid 29, Fjät fjället.

Rensberg i protokollet 1898, måste vara dalgången söder om Häggingberget! ?

Åre Storsjö betat i skogstrakterna kring Särvfjället enligt 1882 års kommission. Mot Vemdalskölen och Långå enligt Dahlström 1896. Han anger Vemdalskölen ner mot Vemdalen, vilket är fel. Han påstår att renarna återsamlades under den stora oordningens tid. Ivan Lundberg påtalar bristen på tekniska hjälpmedel, det måste ha bedrivits renskötsel: Se sid 29 + ab 1895.

Sandow säger att det visar renbete långt utanför fjällen under 1800-talet!

Kommentar: Samebyarna har sopat rent på uppgifter. Detta är allt!

Huss, sid 3; Lappfogdarna har inte insett betydelsen av utförliga anteckningar.

Kommentar: Skjuter sönder sin egen utredning!

Sid 335: Till allra största delen "= även utanför!

Han drar Ivan Lundbergs sammanställning: Observera felaktigheterna! Han menar att de har varit i Högvålen, de har varit utanför åretruntmarker, att Storfjäten omfattar intilliggande skogsmark mot Lofsdalen och att Strådalen är en bostadsort och att bete ägt rum i fjället.

Han gör också gällande att området mellan Glöte och Sonfjället betats.

Han drar Rune: Obs vinterbeteslanden för Mittådalen och Tännäs!

OBS Klövsjöfjällen: Gottbete.

Huvudförhandling den 17 oktober 1995

Olof Rune hörs: Renarna är ett självständigt djur som inte låter sig påverkas. Den vet var den skall gå på vintern på grund av väl utvecklat luktsinne. Den går vart den vill. Härjedalen är vid sidan av norra Lappland det mest kontinentala området, väldigt rika lavamarker. Medför att man inte behöver flytta så långt. Renen går naturligtvis inte längre än den behöver. Rune menar att den varit över hela landskapet även tidigare.

Hans uppgifter avser en besiktning han gjorde för två år sedan. Han vet ingenting om tiden dessförinnan. Han vill inte uttala sig om betydelsen av 5, 10, 20, 30 eller 40 000 renar.

Om renantalet halveras medför det ingen mindre yta, renarna sprider sig.

Ivan Lundberg hörs.

Han drar Huss utredning i av samebyarna åberopade delar.

OBS sid 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 139 och 142.

Huss ansåg, liksom alla andra på länsstyrelsen, att det fanns sedvanerätt i hela Jämtlands län, men han kunde inte belägga det.

Angående den östra linjen kan Lundberg inte redovisa exakt var och när man betat men han har påstått det och får stå för det!

Som skäl till oordningen påpekar han dåligt bete m m.

Vad gäller årsprotokollen säger Lundberg att lappfogdarna gjort så gott man kunnat.

På fråga uppger Lundberg att han inte har några belägg för vinterbete på andra ställen än Huss angivit, att han inte har några belägg för bete utanför Huss linje, att det inte finns några belägg för bete på andra ställen än som angivits i årsprotokollen. De belägg han själv har för sin egen angiven linje framgår av mina minnesanteckningar.

Han vitsordar att dålig skötsel kan vara en orsak till oordningen.

Han säger att det var väldigt mycket ren 1953 men att renantalet ändå under hans period ökade med 10 – 15 000 fram till 1986, och det var före Tjernobyl.

Huvudförhandling den 11 oktober 1995

Sandow genmäler på min föredragning av tiden 1880–1900.

Sid 1: I tillköp till areal ingår Säma Kronopark.

Sid 2: Samebyarna åberopar även 1866 års brev till stöd för att 1831 års brev ägt tillämpning i Härjedalen. I vart fall återinfördes bestämmelserna 1886.

Sid 3: 6 § JB innebär i princip att ny rätt inte kan uppstå efter 1972. Det är emellertid en fråga för den allmänna rättstillämpningen att utvärdera betydelsen av fortsatt hävd efter 1972 då rättigheten för tid dessförinnan satts ifråga. Det innebär att kvalifikationstid kan fortsätta att löpa.

Sid 3–4: Flyttningar från Frostviken ca 30 mil. Uppgiften om "närhet" skall ses i belysning av denna sträcka för Frostviken.

Sid 4: Bevistema 3.3.1.

2 Sid 7: Fjätenområdet ej åretruntmarker.

Sid 10: Bovallar – källmaterial, ger inte underlag för att bedöma omfattningen av vinterbetesmarkerna, sista stycket föredras. Uppräkningen av vinterbostäder är inte fullständig. Vinterbostäderna bestod regelmässigt av plats med tältkåta.

Sid 6: Huss kommentarer till Haarstads karta.

Sid 7: Vet ej hur frågan ställdes till kronolänsmännen. Brevet som Hede kronolänsman hänvisar till saknas.

Sid 9: OBS Utvidgning

Lars Tomasson

Sid 3, stycke 2 + sid 4, stycke 2 + sid 7–8 + sid 9, stycke 3 + sid 10, stycke 3 + sid 13 visar var tvist förekom. Endast på Ljusnedal och i Ljungviks och Skärvaksdalen.

Sid 21, sista stycket – 1866 års brev!

Bra material angående intensiv renskötsel. Övergången skedde 1900–1930. Manker ansåg den genomförd på 1920-talet.

Minnesanteckningar från huvudförhandling i renbetesprocessen 18 oktober 1995

Samebyarna vitsordar "duttarna" på kartan och att det överensstämmer med årsprotokollen med förtydligandet att det avser sittplatser.

Samebyarna justerar grunden nr 3. Kan "styrkar" sätt in inom citat.

Syftet är att grunderna skall vara neutrala i förhållande till bevisbördefrågan. 3 av de 4 sista raderna i utveckling av grunderna stryks och sätts in, gäller att om urminneshävd ej anses styrks kan osv.

Vittnesförhör med Oskar Holmin, född 1911.

Född i Glissjöberg och har arbetat åt virkesmätesföreningen och Iggesund. Såg ren första gången 1930 i Glissjöberg. En engångsföreteelse. Ökningen började när renarna kom till Korselhögen. Minns inte när det var. Minns inga renar i Lillhärdal eller Ytterhogdal där han också arbetat.

Vittnesförhör med Erik Sundin, född -24.

Fram till 1950 betade Tännäs sameby söderut mot Högvålen. Det inträffande skador vintertid vid fäbodvallar. Skadorna reglerades.

1954 flyttade samebyn till Brännåsen. Efter det började problemen för Tännäs del. Då började exploateringen av markerna upp mot Lossen mer och mer, det blev klagomål, bland annat vid sammanträde 1957 och under hela 60-talet.

När han kom till Hede 1961 såg han inte ren vare sig i Hede eller Vemdalen. Han besiktigade skador på åsen mellan sør- och norr Vemhån.

1964 flyttade han till Sveg. Förvaltade då Lillhärdal, Sveg, Ytterhogdal. Första tre månaderna körde han bil efter vägen Hede-Sveg oktober-januari. Han såg aldrig ren. Mossatäcket var vitt, nu är det mörkt.

60-talet inget nämnvärt med ren. Det började på 70-talet med att mark uppläts på Korselhögen för slakteri. Det ledde till en väldig ökning ner mot Ytterberg och Överberg. Sedan kom Tjernoby. 1987 fanns ren i Älvros första gången.

Vittnesförhör med Leif Eriksson, född 1927.

Han arbetade under åren 1956 - 71 som assistent och förvaltare åt Iggesunds bruk. Markerna framgår av markägarekartorna.

På 50-talet betades inget söder om Vikarsjön och söder om Vemhån. -64 arrenderade han ut markerna vid Sonfjället, Dalsvallen och Mittådalen på ett år. Troligen beroende på svåra betesförhållanden.

Sonfjället hade då en helt obetadmatta bland de förnämsta i Sverige. Det fanns ingen ren i Klaxåsen, inte i Lillhärdal och inte i Linsell.

Vän?
När?
Vår?
Inkörsporten blev utarrenderingarna av Korselhögen. Troligen omkring 1965. Då började ren svämma över undan för undan över allt större områden.

Han jagade ripa påfjället på 50-talet, då fanns ingen ren. På 60-talet kom klagomål. Han har också flugit över området och sett expansionen.

Han har protesterat, bland genom att polisanmäla. Inget hände.

(Det var en otrolig expansion med en stark ökning av antalet ren.

Vittnesförhör med Yngve Smeds, född 1924.

Nämndeman

| Född i Sveg, bott där i 30 år. Sedan Hälsingland 10 år. Åter 1965 till Hede.

Inget vinterbete i södra delarna av Härjedalen under hans första 30 år.

Under perioden Hede minns han beten ner mot Hede, skador på skidspår och mosstäcket däromkring, 1966. Bete sedan mot Vemdalen. Samerna ville ha tillstånd att anlägga ett skiljeställe mellan Vemdalen och Hede. Fick tillstånd av Stora.

Vän?
När?
Vår?
(Slutet av -60 början av 70-talet kom samer från Lappland, bröderna Ångman, vill arrendera vinterbete mellan Ransjö, Hedeviden och Vemhån. Mycket renlav. Helt nytt område, nu är det slutbetat.

Tidigare mycket renlav kring Hede. Nu utbetat.

= Jagat ripa i Lövnäsullen från -67. Börjar komma ren. Renarna försvann efter stängslet.

Problem i Lofsdalen, vet inte när det började,TLC.....gruppen.

När?
Vår?
Vår?
(Våldigt mycket ren drog sig söder mot Sveg i början av 1970-talet. Avtal med Kor-selbränna - Domänverket.

| Skrev till länsstyrelsen två ggr och påtalade problemen.

| Sammanträde i Lillhärdal i slutet av 1960-talet, protester.

Vän?
När?
Vår?
(Till Sveg på 80-talet.

Bott i Överhogdal till -55. Inga renar.

Renarna har ökat i antal, det har skett överbetning och renarna har sökt efter mat.

Haft problem med elljusspåret och upptagning av bilvägar.

Samråd i slutet av 70-, början av 1980-talet.

Bohlin påpekar att samebyn enligt 1928 års lag skulle ta kontakt med markägarna för anläggningar.

Han var med en gång och samlade upp renar med helikopter i ^{u mulet} Ramseletrakten. En kall vinterdag. Renarna togs upp på lastbilar och fraktades levande. Han vill inte vara med om det igen.

Ren problemen var även vintertid, det var en väldig oppinion. De gick mot Lillhärdal. Det var mycket protester.

Vittnesförhör med Hans Eriksson, född -28.

Han har arbetat mellan 1956 och -91 åt Korsnäs.

Distriktet: Ytterhogdal, Överhogdal, Kårböle, Los, Sveg och Linsells socknar.

Arbetet fram till -70 var mest vintertid, därefter åretrunt. Han har varit mycket ute i fält.

På 50-talet inget vinterbete med ren. På 60-talet inget vinterbete med ren, möjligen enstaka renar vid Västbergavallen, vid Lofsån i slutet av 60-talet. Det fanns ren kvar vid jakten. Han ringde Brännåsen och bad dem ta bort renen.

Mitten av 80-talet kom ren till Mosätt vid en avverkning.

Även öster om Bølberget, Råndalen så han ren i slutet på 80-talet.

I slutet av 30-talet gjorde han skolutflykt till Linsell för att titta på ren.

Ren kom till Linsell på 70-talet och senare delen av 80-talet.

Ingen ren i Ytterhogdal och Överhogdal. Ren mot Älvros, Ytterhogdal slutet av 1980-talet. Klar expansion, reaktioner, renar i byarna.

Han har inte protesterat.

Under senare delen av 60-talet samrådde han med Brännåsens sameby före hormoslyrbehandling i Vänsjö. Han har aldrig sett någon ren där.

Vittnesförhör med Arne Sundvisson, född -16

Kom 1950 till Hede som skogsvårdskonsulent, hade dessförinnan inga kontakter eller kunskaper om renar.

Det första han fick vara med på var ett sammanträde i april 1950 i Vemdalen där markägare från Vemdalen, Hedeviden och Tännäs hade protesterat mot vinterbete med ren. Det fanns inte renar i Hede på 50-talet. Han åkte skidor en gång mellan Hede och Råndalen utan att se ett rentramp. Det förekom vinterbete i Vemdalen och på södra sidan om Hede i Kronoparken. Det förekom också renbete väster om Hede på Långå-området, Hovden. Efter otaliga klagomål från markägarna inventerades

skadorna 1953. Samerna hade svårt att komma över Mittån före isläggning på den tiden eftersom den var oreglerad.

I Vemdalsområdet gick man i vart fall inte längre ner än till Kvisthån.

(Det fanns kritvitt lavtäck i Hede och mycket fint lavtäck i Hedeviken. Det har förändrats alldeles kolossalt.) På senare delen av 60-talet kom renar till Sonfjället och Skärsjövålen. Han känner inte till hur det var i Ransundet.)

(På mitten av 50-talet var det möte på församlingshemmet i Hede angående strövre-
nar.)

Renantalet har ökat kolossalt med början på slutet av 50-talet och 60-talet, men framförallt på 1970-talet. Under senare delen av 70-talet nådde man med hjordar mot Hede och från Vemdalen ner mot Svegsgränsen.

Det förekom protester, det var rent otrevligt på vissa ställen.

In på 60- och 70-talen började kalvfödslar förekomma på vinterbeteslanden. Det var en helt ny företeelse.

Omkring 1960 var han med på ett möte i Tännäs.

Vad vi talat om gäller vinterbete, och protester mot vinterbete.

Vittnesförhör med Manfred Andersson, född -14

Han är född och uppväxt i Råndalen, även hans föräldrar bodde där. De hade lite åk-
rar/odling i byn, men två fäbodar mot Lofsdalen respektive Högvålen, 6 resp 13 km
från Råndalen. De tog mycket renlav i olika delar av byn och slog även myrslätten m
m som stackades till vintern. Den enda gången skada inträffade var 1932
(Råndalenmålet). Han arbetade åt Bergvik Arla fram till 60-talet. Han minns att
Schein betade på Sonfjället omkring 1928. Han känner inte till att det har funnits en
kåta eller spår av en kåta i Lillråndalen. Han har talat med äldre Ortsbor och vet från
sin farfar, född 1858, att ingen har hört talas om ren eller kåta där.

På 80-talet blev det ett nytt rengärde längs vägen mellan Råndalen och Hede. Då kom
renarna och då började även skogsskadorna. Mossatäckten förekom ända fram till
1966. Det är omöjligt att det har förekommit ren utan att markägarna har sett det. Man
körde ju hem mossa och hö på vintern.

= ~~Inte uppgift~~ 1/ efter 1972 2/ före 1972 = angivet
3/ efter 1972 - vissa av utl.
som inte riktigt minns
intuellt tiller på att klagas till
grund på en byrå till
förbruk; om man ska säga - om inte något
man ju redan är - byrå. att de
följer på protester = ej oerhål;
Tack för att du
helt minns
= efter 1972; kan inte säga
1/ det inte klagat
2/ är - ej till

1748. Den 1. Dec. Förordning, hwarefter Lapparne med deras Qwinnor och Barn i Wasterbottn och dertil lydande Lappmarker hafwa sig at rätta, när de utom Lappmarkerna sig uppehålla wilja.

Som, oaktadt förre Förbud, ännu deröfwer klages, at en del Lappar, med deras Qwinnor och Barn, begifwa sig ifrån Lappmarken til andra orter, der fara by från by, samt med tiggande beswära Kongl. Maj:tes Undersåtare, och derjemte tilfoga dem både intrång och skada på Skogarne, samt olägenhet med diurs och fogels skjutande och fångande, igenom hwilket kringstrykande jemwål händer, at de icke hålla sig til någon wis Församling, utan lefwa i mörker uti sin Christendom, hwarförutan och derigenom blifwer brist i Lappmarken på nödigt folk til Renhjördarnes skötsel; Så warder, til förekommande af sådant offick, påbudt, det ingen Lappman, Qwinna eller deras Barn, må sig ifrån Lappmarken begifwa til någon annan ort i Riket, för än han, eller hon, icke allenast fått Tings Rättens låf och tilstånd dertil, igenom utdrag utur Protocollet, sedan behörigen undersökt blifwit, och Tings Rätten funnit, at samme Person utaf Lapp-Allmogen i tjenst icke åstundas eller behöfwes, utan ock Kyrkoherdens i den Lappmarken witnessbörd om hans eller hennes kundskap i Christendomen, samt förde wandel. Och när den, som således med desse bewis blifwit försedd, kommer til någon annan ort, bör densamme der års-tienst taga, och sedan tilstålla näste Crono-Betiente det bewis han af Tings Rätten undfådt, samt tillika gifwa tillkänna, hos hwilken han tjenst tagit, hwarefter bemänte Crono-Betient åligger, at derom til Landshöfdingen i orten berätta. Ock skal Husbonden, inom en Månad, ifrån det sådant Legohjon i hans tjenst kommit, låta Kyrkoherden i Församlingen derom få kundskap, på det han derså föria må, at en sådan Lappman, eller Qwinna, warder i sin Christendom underröist, samt tilhållen, at bruka sina Salighetsmedel, åfwen som ock Husbonden åligger, at derom wara sorgfällig,

1748.

slig, arbemålte Lapp-hion flitigt kommer til Kyrkan och Catechismi förhören, samt annars hemma i huset underwises och öfwes i Christendomen. Den Husbonde, som, utan laga förfall, försummar, at, inom förenämnda tid, gifwa Kyrkoherden kundskap om bemålte tjenste-hion, böte 5 daler S:mt, angifwarens ensak. Och i fall ändå sedan någon Lappman, eller Qwinna, uppå andra orter utom Lappmarken finnes, hwilken ei hafwer sådana bewis, och i ständig tjenst sig icke begifwit, böte 5 daler S:mt, Lappmarks Kyrkornes ensak, eller, i brist af botum, straffes med 4 par spö, eller 4 par ris, 3 slag af paret, hwarefter han, eller hon, skal til Lappmarken återföras. Men den som hyser eller tilståndier någon ledig och tjenstlös Lappman, eller Qwinna, at på sina ågor och Skogar, utom Lappmarken, wistas, skal böta 10 daler S:mt, hälften til angifwaren, och den andra hälften til Socknens fattiga, til hwilka böter jenwål den Crono-Betient skal wara förfallen, som härom fått behörig kundskap, och derwid sin skyldighet icke fullgör. Och aldenstund någon af Lapp-Allmogen kunde redan hafwa sig ifrån Lappmarken begifwit, som ännu icke någon tjenst tagit, eller med sina Renar sig utom Lappmarken uppehåller; Fördenskul böra de, med första som ske kan, sig til Lappmarken återbegifwa, eller dirföras. Men är någor så gammal och manför, at den ei kan med tienande, eller annat i Lappmarken wanligt arbete sig der föda, och ei eller der hafwer sådana närskylda, som kunna densamma försörja, då må den qwarblifwa, och med wallgång, eller annat arbete, födan förtiena. Alliggandes mederbörande, så i Städer som å Landet, så wål som Prästerkapet, at noga tilse, det detta alt behörigen fullgiordt warder.

**Den 2. Dec. Kongl. Swea Hof-Rätts Bref,
angående Forum för Rättegångs twister,
som angå Husesnyer på Capellans-Bol.**

Detta målet har Kongl. Maj:it, uppå Kongl. Cammar Collegii hemställande, tagit i öfwerwägande: Och aldenstund 1686 års Kyrko-Ordnings 24 Cap. 19 §. förmår, at Probstn äligger

Minnesanteckningar från huvudförhandling 3 november 1995

Sadow: Fastighetsägarna lägger huvudvikten vid avvittningsepoken. Vi har olika uppfattning om den rättsliga betydelsen. Det är en pläderingsfråga. Samma gäller beträffande perioden före avvittningen.

Utredningen av Prawitz och Bergsland, se yttrande 3/3 -95, sid 4; Skattefjällsmålet gällde bättre rätt till fast egendom, ej bruksrätt, se Bergslands utlåtande AB 946. Det finns inget som säger emot att samerna skulle ha en rätt att nyttja marker utanför skattefjällen.

Anders Lööv 1600-1880; I Norge en gammal rätt till egendom där rättigheten gradvis samlades på en hand. Det förelåg inget utmärkande äganderättsbegrepp förrän 1645. Hänvisar till Bäärnhielm och citerar sid 58-59. Det fanns ingen äganderätt, samernas möjlighet att grundlägga hävd ska beaktas mot böndernas begränsande besittningsrätt.

Citera vissa avsnitt ur Holms "Finnånger" och säger: "Lamt försök att något neutralisera den uppfattning han redovisat i Finnånger" samt "nytt yttrande lär underminera trovärdigheten".

Sadow inger nytt yttrande av Bergsland.

Sjölin hörs. Bemöts pläderingsvis.

Anders Lööv hörs. Meriter: Bibliotekarie sedan 1976. Ej klar med ett arbete som man fått stipendium för 1985-86. Åtagit sig uppdrag som han avslutat på grund av familjeskäl.

Lööv framhåller betydelsen av framväxning av arkivmaterial och möjligheten till samexistens.

Kjell Haarstad hörs.

Haarstad redovisar innehållet i sin bok och hävdar att det inte har funnits några samer söder om järnvägen före 1600-talet. På 1600-talet finns belägg för att samerna suttit i Kall (1610) och Sylarna (1620).

1740 har samer tillåtits att bosätta sig söder om Röros i Norge.

1870-1880 exploderade konflikterna, beror sannolikt på övergången från intensiv till expansiv renskötsel, vilket medförde betydligt större hjordar.

1880 - 1900

1900 -

1. Utredning

2. ² ~~2~~ ² ~~2~~ 2. ~~2~~ ² ~~2~~

3. ~~3~~ ³ ~~3~~ 3. ~~3~~ ³ ~~3~~

4. ~~4~~ ⁴ ~~4~~ 4. ~~4~~ ⁴ ~~4~~

5. ~~5~~ ⁵ ~~5~~ 5. ~~5~~ ⁵ ~~5~~

6. ~~6~~ ⁶ ~~6~~ 6. ~~6~~ ⁶ ~~6~~

7. ~~7~~ ⁷ ~~7~~ 7. ~~7~~ ⁷ ~~7~~

8. ~~8~~ ⁸ ~~8~~ 8. ~~8~~ ⁸ ~~8~~

9. ~~9~~ ⁹ ~~9~~ 9. ~~9~~ ⁹ ~~9~~

dramatiskt till av samebyarna redovisade drygt 30.000 st och av länsstyrelsen uppskattade minst 45.000 st omkring år 1990.

Samebyarna anser att det finns skäl som talar för att antalet djur numera redovisas på ett sätt som återspeglar det reella antalet. Fastighetsägarna vill i anledning därav erinra om dels att länsstyrelsen omkring år 1990 uppskattat att renantalet var 50 % högre än det av samebyarna uppgivna och dels att Lundberg 1959 redovisat ett uppskattat verkligt renantal i Handölsdalens, Tranris, Tossåsens och Mittådalens samebyar om 20.500, att jämföra med av samebyarna uppgivna 7.777 renar. (ab 807 bil. 12)

Att renbete i Norge inte upphörde år 1905 framgår bl a av fastighetsägarnas inläga den 27 maj 1993, aktbil 806, sid 19 med bilagor. Som framgår därav var en utvidgning av renbeteslanden en nödvändig följd av att bete på ömse sidor om gränsen mot Norge skulle upphöra, vilket blev ett faktum genom konventionen den 5 februari 1919.

Vad som är normalt eller onormalt renantal är i och för sig ointressant. Det intressanta är var och när bete faktiskt utövats. Vad gäller uppgifter om var renbete förekommit samt renantal kan konstateras, att fastighetsägarna i målet i allt väsentligt åberopar av samebyarna i förarbeten och protokoll från lappfogdens årliga förhör lämnade uppgifter medan samebyarna argumenterar mot dessa uppgifter.

Lussumu = utent

Förhållandena 1880 – 1900 (De första renbeteslagarna)

PM till den 9 – 10/10 1995; förhållandena 1890 – 1900 (De första renbeteslagarna)

⌈
① Jag berörde inledningsvis skillnaden mellan de avvittrade renbetesmarker och tillköpta marker. 137 400 ha + 204 500 ha = 342 000 ha. Till det
⌋ kommer bete i Norge.

Inlaga 8/4 – 92, ab 710, s 9f.:

Förslag till förordning rörande Lapparna i de förenade konunga- rikena Sverige och Norge

*Kongl Majt:s befallningshafvande i Jemtlands län avgav 1879 ut-
låtande angående förslag till förordning rörande Lapparna i de
förenade konungarikena Sverige och Norge.*

*Förordningen innehöll förslag till inskränkning i tiden för de
ömsesidiga lapparnas rätt till flyttning in på det andra rikets
område. Enligt KB:s uppfattning (sid 131) stod detta stadgande i
strid mot vissa jämtländska lappars gamla sedvana att emellanåt
vintertid flytta över till de norska fjällen och där för sina
renhjordar söka bete, egentligen blott när det till följd av vissa
väderleksförhållanden mossan på hemtrakterna blir oåtkomlig, såsom
ofta händer under ogynnsamma vintrar; och det upp-
gavs att å flera trakter, varifrån denna vinterflyttning ägde
rum, lapparne därest fortfarande rätt därtill dem betoges,
skulle hotas av undergång.*

Jag återkommer till den här frågan senare.

Indelning i samebyar

Se aktbil 710, sid. 9 och aktbil. 1092 – 1098.

se bil till sig an + AB 710 sid 9

Visa översiktligt på karta. Jag drar inte i detalj, men försöker att hänföra uppgifter i sakframställningen till nuvarande samebyindelning.

Samebyarnas inlaga den 27/11 – 91 (696):

P. 5, sid. 5–6: "Det framstod helt klart.....ängsmark instänga", bevistema se 3.2.4.

Fastighetsägarna:

(ab 710, bil 3)

1) se s 50 –51 i 1882 års kommitterades utlåtande och jämför med Haars karta. Det fanns inga "lappmarker" i Härjedalen.

2) se K. M:ts Brev den 3 oktober 1866, underbil. 1. Regeln gäller enbart inom avvittrade områden.

Med samebyarnas bevistema skulle alltså vara bevisat, att det inte fanns någon betesrätt utanför avvittrade renbetesfjäll ! Frågan avgörs naturligtvis inte av sådana omständigheter utan av om och var bete faktiskt skett !

P. 7, det var det sista målet, de tidigare vann Faarup.

Sid. 6, p. 8: Det vitsordas, att frågan om rätten till vinterbetning blev mycket allsidigt belyst under lagstiftningsarbetet.

men fel an anlägg

1886 års förordning angående de svenska lapparna och de bofasta i Sverige

Regeln: 1 §: Lapparne äro berättigade att uppehålla sig med sina renar icke allenast inomde för dem inom Jemtlands länafsatta

land, utan äfven i å de trakter i öfrigt, hvilka de efter gammal sedvana
hittills hafva besökt.....På enskildas egor.....må dock

Lapparne utan vederbörande jordegares eller brukares samtycke uppehålla
 sig endast under oktober, november, december, januari, februari, mars och
 april månader.....

Ej sagt klart under förhandlingen, men som framgår av handlingarna
 gäller tvisten vinterbete.

Hitintills = "kodifikation och närmare bestämning af hvad som redan
 förut finnes meddeladt i spridda stadganden eller som eljest iakttages af
 gammal sedvana" (dep.chefen i prop. 1885:2, sid. 36)

1. Den första rennäringslagen trädde i kraft 1/1 – 1889. Rekvisitet av ålder
 anses utgöra en tid om 90 år. Utgångspunkten för beräkning av "av ålder"
 var alltså 1/1 1799 (samebyarnas andrahandsgrund).

2. Renskötselrätten anges i 1 § rennäringslagen vara en på urminnes hävd
 grundad rättighet. Av 6 § JP följer, att rättigheter som grundas på
 urminnes hävd består, men efter 1/1 1972 är sådana rättigheter inte
 möjliga att förvärva. Erforderlig tid för uppkomst av urminnes hävd anses
 vara 90 år. Utgångspunkten för beräkning av urminnes hävd eller av ålder
 blir alltså i andra hand den 1/1 1882 (samebyarnas första och
 andrahandsgrunder).

Hittills i målet finns inte ett enda konkret belägg för att vinterbete skulle
 ha förekommit utanför nuvarande åretruntmarker vare sig 1799 eller före
 1880-talet.

Samebyarnas inlaga 21/12 – 92, ab 773, (1/10 – 93, aktbil. 812, sid. 3)

p. 7 – läs bil. E, sid. 10n – 11m.

resten förändrad?

Bevistema (1.3.5): Utskottets utlåtande visar, att vinterbete med ren vid tiden för första rennäringslagens tillkomst inte skedde utanför område för nuvarande renbetsfjäll.

Inlaga 27/5 -93 (ab 806, sid. 11)

Samebyarna har åberopat utskottets utlåtande sid 8 - 12 och 14 - 29. Angivet bevistema är att innehållet åberopas såvitt gäller betydelsen av tidigare avvitrning samt förutsättningar för rätten till vinterbetning utanför skattefjällen.

När det gäller betydelsen av avvitrningen så har samebyarna inte preciserat sitt bevistema. Kärandena uppfattar att samebyarna avser bevisa att samerna i Härjedalen inte deltog i avvitrningen.

Med hänvisning till vad vi anför^{tutby}t (ovan under punkten 6) bestrider kärandena att så skulle ha varit fallet. Särskilda utskottet anför på sid 9 i utlåtandet att vid avvitrningen i Jämtland samernas renbetesrätt inte beaktats. Vidare anges att kommitterade av äldre handlingar inhämtat att det före avvitrningen varit så att samerna vår och höst fört sina renar på trakter som numera innehas av bofasta. Avslutningsvis under rubriken avvitrningen anför^{tutby}t att de två kungliga breven av den 20 april 1841 det ena angående grunderna för avvitrningen inom Hede pastorat i Härjedalen, bl a bestämning av vinterstamhåll för lapparnas renhjordar, och det andra angående bestämmande av säkra gränser för lappallmogen i Jämtlands renbetestrakter kom för sent och inte ledde till resultat.

Det som anføres i särskilda utskottets utlåtande om avvitrningen är fel. Det är möjligt att sakinnehållet är rätt vad gäller Jämtlands landskap. Beträffande Härjedalen är sakinnehållet fel vilket framgår av vad vi ovan anför^{tutby}t under punkt 6 och av dokumentationen över avvitrningen i Härjedalen. De båda kungliga breven 1841 kom inte för sent för samerna i Härjedalen. Samtliga samer i Härjedalen deltog i avvitrningsarbetet och

framförde sina krav. När det gäller marker utanför avvittrade skattefjäll eller lapps katteland som samerna nyttjat så har kommitterade redovisat dessa trakter i den av Haahr upprättade kartan vilken kärandena ingivit i målet som bilaga 2 till inlagan av den 8 april 1992. ²¹⁰ Samtliga de områden inom Härjedalen som de kommitterade sålunda redovisade ingår numera efter utvidgningen i renbetesfjällen.

(Vad gäller sedvanerätt vid vinterbete innehåller det åberopade utlåtandet enbart ett uttalande. Detta återges på sid 11 där utskottet avger följande utlåtande: "Härjeådalens lappar föra sina renar under sommaren utom på sina skattefjäll till Norge samt på vintern såväl till Norge som till Serffjället och i anseende till det knappa utrymmet å skattefjällen på enskildas ägor i dessas närhet".)

9 på en smula av 21

Kärandena bestrider inte befintligheten av den genom 1886 års lag införda rättsregeln om sedvanerätt till vinterbete. Tvisten gäller om och i så fall ^{här m} var sedvanerätt uppkommit och således var renbete vintertid skett. Därom uttalar sig inte särskilda utskottet. I övrigt redovisar särskilda utskottet särskilt genom sin sammanfattning på sid 28 skälen för ett införande av regeln ifråga. Dessa skäl säger ingenting om förekomsten av sedvanerätt inom det omstämda området. Det skall särskilt observeras att lagen till-kom för hela riket och att förutsättningarna skilde sig markant mellan lappmarkerna i norra Jämtland och det omstämda området. Norrut var det så att renbete vintertid skedde utanför skattefjällen.

li m

OBS ! Vi gör inte gällande att det inte finns rätt till vinterbete utanför ursprungliga skattefjäll, men väl att det inte finns sådan rätt utanför nuvarande åretruntmarker !

Inlaga 8/4-92 (ab 710), sid. 10 – (samebyarnas inlaga ab 696, p 8 och 19/2 -93, ab 786, , bil. F)

1886 års förordning angående de svenska lapparna och de bofasta i Sverige

Kommitterade redovisade inledningsvis utförligt hur renskötseln bedrevs och kompletterade även med en av Haahr upprättad karta över Norrland, bilaga 2.

Visa på kartan.

F d landskamreraren E Huss beskriver flyttningsvägarna på kartan på följande sätt i sin utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands- och Kopparbergs län (sid 25 f):

"Lappar i Undersåkers socken: Lappar i Bunnerfjällen flyttade till trakten väster om Anasjön och därifrån efter två skilda stråk, nämligen.

1) till trakten av Åhn och Överhallens byar eller över trakten söder om Dörrsjöarna mot trakten norr om Viggesågen (Ovikens- och Bergs

kommuner); andra lappar flyttade från Tävendalsfjällen till trakten söder om Ottsjön (Tåssåsens sameby).

Lappar i Skärvaxdalen, Ljungris, Mittådalen och Grönfjället (Mittådalen och Handölsdalen) flyttade alla till Särffjället och lapparna i Rutfjället (Tännäs) till trakten av Högvålen"

Det enda vinterbetet som förekom utanför dåvarande renbetesfjäll men inom Härjedalens kommun var på Högvålen, som numera inköpts och ingår i renbetesfjällen.

Bevistema (1.3.2): Kartan visar att det vid tiden för lappkommitténs arbete inte ägde rum några flyttningar utanför nuvarande renbetesfjäll.

*Kommitterades utredning avseende Jemtland (sid 47–56) och Herjeå-
dalen (sid 56–59) bifogas, bilaga 3.*

*(Läs sid. 54 – 55). Enligt redogörelsen flyttade inga samer från Jämtland
sina renar till Härjedalen.*

*(Läs sid. 57 ö – m.) Av redogörelsen framgår, att bete för
"Herjeådalslapparna", enligt den för samerna förmånligaste
redovisningen, vintertid ägde rum på Särvfjellet och på de omkring detta
fjäll liggande skogstrakter, inom norskt område samt på Högvå lens- och
Fjätensområden.*

*Bevistema (1.3.1): Kommitténs utlåtande visar, att vid tiden för
kommitténs arbete inga samer från Jämtland flyttade sina renar till
Härjedalen och att Härjedalens samer enligt den för dem förmånligaste
redovisningen vintertid höll sina renar på bete på Särvfjellet och på de
omkring detta fjäll liggande skogstrakten, inom norskt område samt på
Högvå lens område. Sammantaget visar utlåtandet, att det vintertid inte
förekom renbete på marker utanför nuvarande renbetesfjäll.*

*I skrivelse från KB i Jämtland 1883-01-18 till kommitterade redovisades
från kronolänsmännen infordrade uppgifter "angående vid vilka av länets
renbetesfjäll lapparna för vintern söka bete åt renarna utanför fjällets
område".*

Aktbil. 807, bil 23. Läs 1 (KB), 4– 6 (Undersåker), 7 – 8 (Oviken), 11 –
12 (Tännäs), 13 – 14 (Hede) och 17 – 18 (Hallén)

*(Länsman Behm vid Tännäs Länsmanskontor hade till KB i brev 1882–
12-15 meddelat: "att de lappar som tillhörde detta distrikt under
vintertiden icke söka bete för sina renar utom fjällets område". I brev till
KB 1882-12-16 omtalar samme länsman att Rutvfjellet, Grönfjellet samt*

Mittådals-, Skärvaxdals- och Ljungris renbetesfjäll falla inom detta Länsmansdistrikt (Tännäs, Mittådalens och Handölsdalens samebyar).

Länsmannen vid Hede Länsmanskontor svarade KB i brev 1882-12-28 att det inte inom distriktet fanns några andra renbetesfjäll än Särvfjället varför frågan inte var aktuell. Av brevet framgår att renbete förekom endast inom Särvfjället och där endast tillfälligtvis under våren eller sommaren då trakten ifråga besöktes av inom Tännäs bosatta lappar.

För de i norr i Storsjö belägna skattefjällen, Sällsjö, Anariset och Hundhögen (Tåssåens sameby) lämnade länsmannen i Hallens Länsmanskontor i brev till KB 1883-01-11 det beskedet att renbete vintertid förekom utanför dessa renbetesfjäll i anslutning till dessa i den mån lapparna hålla renar där, vilket inte är alla år.

Länsmannen redovisar som trakter som ofta besöks områden belägna norr om fjällen såsom Bastudalen och Höglekardalen. Länsmannen för Ovikens Kronolänsmanskontor bekräftar genom sitt skriftliga svar till KB att de lappar som med sina renar pläga uppehålla sig inom Hundhögs- och Tossås skattefjäll inte på vintern söka bete för sina renar på avlägsna trakter utan att de i stället flytta till låglänta ställen i fjällets omnejd.

Kronolänsman i Undersåker svarade för de inom detta distrikt belägna skattefjällen i Tranris, Hittings, Bunner, Säverdals samt Anaris. Enligt Länsmännen skedde flyttningarna till angränsande skogsmarker.)

Bevistema (1.3.3): Breven visar, att vinterbete med ren vid tiden för kommitténs arbete inte ägde rum utanför nuvarande renbetesfjäll. Av svarsbreven från länsmännen inom Jämtland framgår att förhållandena var annorlunda där och att inga samer från Jämtland flyttade sina renar till Härjedalen.

Den utredning som vidtogs genom de kommitterades försorg visar således att något vinterbete med ren inte förekom inom det omstämda området. Inom de trakter som senare under framför allt 1890-talet köptes upp av staten till utvidgning av skattefjällen och som omfattade en markareal betydligt större än dessa förekom i vissa fall vinterbete.

I skrivelse från KB 1883-01-18 redovisas inhämtade uppgifter om att antalet renar inom skattefjällen Rutfjället, Grönfjället, Mittådalsfjället, Ljungrisfjället och Skärvaxdalen då var uppskattat till mellan 4 545 och 5 410 stycken.

1882 års kommitté uppger följande renantal (sid 59):

Frostviken	4 335
Hotagen	4 200
Undersåkers lappm	13 660
Tännäs	10 180
Summa	32 375

Vad gäller renantalet ansåg kommittéerade (sid. 60) att bl a i Jemtlands län någon nämnvärd förhöjning av renantalet inte kunde vara att förvänta.

Är kommittén på en uppgift?

Behandlingen i särskilda utskottet föregicks av sammanträden med samerna och bofasta för att höras över kommitteradés förslag till lag. En punkt var: "1:o. Äro de åt lapparna inom orten anvisade fjell och nuvarande rättigheter till flyttning och bete tillräckliga för deras renskötsel ? Om så icke är hvar önskas utvidgning ?"(se t ex särskilda utskottets utlåtande sid. 116)

Vid sammanträde i Funäsdalen den 25 oktober 1883 framkom bl a följande (sid. 85 i särskilda utskottets utlåtande). Jag läser ur protokollet, underbil. 2. i stället för ur inlagan.

Obs! Ju mer man läser - desto mer skakar man sig!

Vin på kanten

Visa på kartan !

(Vid sammanträdet framförde närvarande lappar följande önskemål angående trakter de önskade måtte införlivas i deras nuvarande renbetesland: "en trakt efter södra Tensjön, trakt i Urgdalen, dito i Fiskbäcksdalen och dito i Myskeldalen, Gröndalen (som då tillhörde Ljusnedals Bruk). Anderssjöåkälén (tillhör Funäsdalens byamän) och en mindre trakt nordost om sjön Glen, en trakt på norra och södra sidan av Mittån, (som då tillhörde Ljusnedals Bruk) och till vinterbeten: Henvålen, Krafttraen, Brännåsen och Anåfjället.")

✓
Kunsk
✓

Till utskottets utlåtande finns även fogad redovisning av vallar från lapparnas ombud (**bilaga 4 till ab 710**). Platserna har markerats på kartan med svarta trianglar. Läs och peka !

Obs ! Markeringarna gjorda av Markus Forsberg i Lossenmålet. Vissa markeringar avser flera vallar. Någon är fel, t ex vid Messlingen. Av avvitringskartan framgår att vallarna låg utanför byområdet. Visa.

✓
Som framgår av kartan ligger av samerna angivna områden i allt väsentligt inom skattefjällen och tillköpta områden.

Bevistema (1.3.4): Brevet visar, att av samerna 1883 påstådda vallar och boplatser samt sedvanerättstrakter är belägna inom nuvarande renbetesfjällen med något ringa undantag i renbetesfjällens direkta närhet. Ombudet uttalade sig för hela samebefolkningen i Härjedalen.

Samebyarna (**inlaga den 18/8 – 92, aktbil. 732, sid. 4**): "Däremot vittnar dokumentet om den aktiva samiska rättsbevakningen." Detta vitsordas av fastighetsägarna.

OBS ! Vi gör inte gällande att det inte finns rätt till vinterbete utanför ursprungliga skattefjäll, men väl att det inte finns sådan rätt utanför nuvarande åretruntmarker !

Efter den här tiden skedde inköpen.

I protokollet från sammanträdet med lappbefolkningen inom Undersåkers-, Kalls- och Åres socknar den 27 oktober 1883 redovisades samernas önskemål om inköp av mark för utökning av renbetestrakterna. (läs sid 109 – 110 i utskottets utlåtande, underbilaga 3). Inget av de framställda önskemålen avsåg mark inom Härjedalen. Vid sammanträdet var sedermera bildade Handölsdalens-, Tranris- (numera inom Handölsdalens sameby) och Anaris (numera Tossåsen) samebyar företrädade. Inte heller vid sammanträde med lappallmogen inom Ovikens- och Hallens socknar den 27 oktober 1883 (utskottets utlåtande sid 114 – 116, underbilaga 4) framfördes från lapparnas sida (Tåssåsens sameby) önskemål om utökning av renbetestrakterna inte ens i närheten av Härjedalen.

Haarstads utlåtande, aktbil. 825.

Bevistema (1.3.6): *Utlåtandet visar, att det vid tiden för första rennäringslagen inte förekom renbete inom det omstämda området.*

Underbilagorna åberopas med samma bevistema.

Slutsats: Vid tiden för första rennäringslagens tillkomst 1886 förekom inte vinterbete med ren utanför nuvarande renbetesfjäll.

1895 års kommittés förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige

Inlaga 8/4 -92 (ab 710 – (samebyarnas ab 696, p 9)

1895 års kommitté inleder sina motiv med en redovisning för de åtgärder till lappväsendets främjande som vidtagits efter utfärdandet av 1886 års renbeteslag, företrädesvis inom Jemtlands län, och för de svårigheter som varit, (sid 27 – 30). Här redovisas bl a arbetet med inköp av utvidgnings-hemman, upplåtelsen av Särna norra kronomark i Kopparbergs län till renbete och bildandet av Idre sameby och förslaget från Jemtlands län till ny lag med avskaffande av sedvanerätten vad gäller Jämtlands län.

Vilka förändringar som inträffade i lapparnas flyttningar efter 1886 års lag redovisas i protokoll från sammanträde i Funäsdalen den 29 juli 1895, (sid 1 – 3) bilaga 5. Läs ! Närvarande + § 4.

Bevistema (inlaga 14/9 – 95): Protokollet åberopas för att styrka att inte heller vid denna tid flyttningar med ren synes ha förekommit utanför nuvarande renbetesfjäll.

Samebyarnas inlaga 18/8 – 92, aktbil. 732, sid. 5 – jfr Dahlkvist, aktbil. 857, sid. 26f. och + ordalydelsen i § 4 ovan.

Den stora oordningens tid: återkommer till detta, men vill redan nu säga, att ett okontrollerat nyttjande som t ex beror på att djur skrämts bort från sina rätta marker eller av annan orsak går sina egna vägar, som sker obestämt, som alltså sker t o m mot samernas egen vilja, som möts av reaktioner från myndigheterna, som möts av protester från fastighetsägarna och som slutligen leder till utslaktning av renerna, aldrig kan grunda någon rätt till bete på annans fastighet.

Inte heller vid denna tid synes flyttningar ha förekommit utanför nuvarande renbetesfjäll.

Kommittén redovisar även uppgift på antalet renar år 1895 (s 79),

bilaga 6.

= 1883

Enligt Ivan Lundbergs är detta den period då det var som mest med ren !

Slutsats: Inte heller vid tiden för andra rennäringslagens tillkomst, 1898, förekom vinterbete med ren utanför nuvarande åretruntmarker.

Inlaga 27/5 -93 (ab 806), sid. 13 (Samebyarnas inlaga 21/12 - 92, ab 733, bil. F)

Charles Engel

Samebyarna åberopar lagförslaget och lagregeln ifråga (15 §) indicievis under påstående att regeln om ersättning för skador orsakade av renar vilka betat på mark inom lappmarker eller inom andra trakter å vilka renarna ägt vistas överhuvudtaget inte skulle ha varit påkallad om renbetning inte ägt rum på enskildas ägor. Kärandena bestrider att förefintligheten av lagregeln ifråga kan sägas ha en sådan betydelse.

Samebyarnas indicieresonemang är motsägelsefullt. Regeln i sig förutsätter att rätt till renbete på trakten ifråga föreligger men säger inget om var. Sådana trakter med rätt för renbete fanns inom Jämtlands län. Regeln ger emellertid inte på något vis besked att sådana trakter skulle finnas inom Härjedalen. Grundläggande skillnader förelåg mellan norra Jämtland och Härjedalen.

OBS ! Vi gör inte gällande att det inte finns rätt till vinterbete utanför ursprungliga skattefjäll, men väl att det inte finns sådan rätt utanför nuvarande åretruntmarker !

(Samebyarnas inlaga 21/12 - 92, ab 773, bil. G)

W. Lundberg

Kärandena menar att lagens utgångspunkt är klar och att denna är att samerna skall vara bibehållna att nyttja de trakter de nyttjat av ålder vid första rennäringslagens tillkomst.

Lagregeln: 1 § 2p: ".....å de trakter utom nämnda lappmarker och renbetesfjällen i Jemtlands län, hvilka lapparne efter gammal sedvana hafva besökt....." = tagit bort "hitintills".

Se bilaga G till samebyarnas ab 773. Ovillkorligen = Huvudregeln var densamma. Bete skall av ålder ha skett före 1889. Undantaget som öppnas är, att fortsätta nyttja marker som man 1886 hade nyttjat i 80 år. Däremot kan inte ändringen innebära möjlighet att ianspråkta nya marker för bete !

skulle en sådan geometrisk afmåttning af egorna bekosta och någon grund för hemmans i Lappmarken skattdäggning och områdes tilldelning eller afvittring icke finnes bestämd, emellertid fråga derom för omkring Tjugu år sedan varit väckt, på sitt Vår Nådiga skrifvelse till f. d. Cancellistyrrelsen och Eder af den 26 Mars 1831 innehåller, Oss täcktes i Näder förklara: 1:o huruvida antingen kronan eller vederbörande äboer borde bekosta kronohemmans i Lappmarken geometriska afmåttning och beredande till skattdäggning samt afskiljande ifrån andras tillhörigheter, så i afseende på Landtmätarens och hans biträdens arvoden samt resersättningar, som handläggning; 2:o om Skattdäggning borde ske efter den i 1773 års skattdäggningens metod för Länets bestämda eller någon annan för Lappmarken mera lämplig grund; 3:o huruvida i sammanhang med skattdäggningens beredning, egor, tillhörande en by eller ett hemman, borde angränsandes tillhörigheter fränskiljas, hvilket Vår Befallningshafvande dock ansåge utan serdeles olägenhet kunna undvikas, intilldess en allmän afvittring i Lappmarken kunde komma i fråga; 4:o om icke, sedan egorne blifvit afmåttade, Landtmätaren och hans biträden må verkställa desamma uppskattning och upprätta förslag till räkta och mantal enligt de grunder, som Vi kunde finna för godt i Näder bestämmande, till undvikande af den uti offtaberörde § af Kronofogde-Instructionen onformliga omgång med skattdäggningens förslagens upprättande och examinerande vid Tings Rätten; — samt 5:o om Vår Befallningshafvandes beslut rörande i Lappmarken sålunda förrättade skattdäggningar borde Eder vidare pröfning underställas.

Efter inhemtande af Eder den 22 Augusti nästlidet år afgifna underdåniga utlåtande hafve Vi detta ärende Oss förordragas låtit samt dervit funnit godt att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad I underdånigast hemställt, i Näder förklara:

1:o Att i fråga om skyldighet att bekosta kronohemmans i Lappmarkerna geometriska afmåttning och beredande till skattdäggning m. m., vederbörande ega att, utom öfriga i ämnet gällande Författningar ställa sig till efterrättelse 43 § i Kongl. Resolutionen på Allmogens allmänna besvär af den 17 Augusti 1762, som innehåller, bland annat, att Lappallmogen skall njuta befrielse ifrån utgifvande af ersättning för utsynningar och ekonomiska besigtningar, så att hvarken Domare, Landtmätare, Fogde och flere, som utsynningar och skattdäggningar komma att förrätta, böra något därför af Allmogen begära eller utfordra;

2:o att tills vidare och intilldess annorlunda kan varda bestämdt, de grunder som hittills varit följde för mantals bestämmande å hemman i Vesterbottens Läns Lappmarker, skola fortfarande lända till efterrättelse;

3:o att, då den geometriska afmåttningen af ett hemmans tillhörigheter för närvarande bör inom Lappmarkerna inskränkas till hemmanets inegor, med afskiljande från angränsande af de en by eller ett hemman tillhörande egor må anstå intilldess den allmänna afvittringen i Lappmarken kommer att för sig gå;

4:o att, jemte det den, enligt 9 § af Instructionen för Kronofogdarne i Lappmarken af den 5 Augusti 1760, Tings Rätterne åliggande skyldighet att vid Tingen låta upprätta och examinera skattdäggningen å hemman i Lappmarken, bör, på sätt i hemställt, upphöra, de Landtmätare, som komma att verkställa förberörde geometriska afmåttning af inegorne, skola ega att jemväl upprätta förslag till mantals och räkta bestämmande; samt

5:o att skattdäggningen å Lappmarkshemman må fortfarande, såsom hittills, utan att underställas Eder pröfning, af Vår Befallningshafvande fastställas.

Meddelande Eder detta till kännedom och underdånig efterrättelse, låte Vi nu äfven Nådiga skrifvelse i ämnet till Vår Befallningshafvande i Vesterbottens Län afgå. Och Vi befalla etc.

K. Mts Br. t. Dess Både i Norrbottens län d. 3 Oktober 1866 (ang. tillämpning af föreskrifterna rörande skyldighet för nybyggarna i Lappmarkerna att hålla stängsel kring sina höstäckar m. m.). CARL etc. Sedan, dels Vi den 3 Maj 1825 för Vesterbottens läns lappmarker stadgat, att nybyggare och hemmansinnehafvare, hvilka å sina ängar och slottersmyror icke förvarade sitt hö i ordentliga lador, utan lade detsamma i stackar, skulle förse sådana höstäckar med en stadig och tät gärdsgård till fyra alnars höjd på fem eller sex alnars afstånd å alla sidor från stacken för att emot Åverkan af renkreaturen densamma förvara, vid äfventyr för egaren till höet att i annat fall, om slaget, bergadt och i stack upplagdt hö uppåtes eller nedtrampades, sin skada stända; dock att, der gärdsgårdar icke ansåges uppfylla ändamålet eller icke kunde utan svårighet uppföras, andra lämpliga lägnader borde uppsättas efter de föreskrifter och förordnanden, som af Vår Befallningshafvande i länet blefve

meddelade; hvaremot det jemväl skulle åligga Lapparne att genom noga tillsyn å deras renhjordar söka förekomma förluster för nybyggarna och att, om genom bevislig uraktlåtenhet å Lapparnes sida skada skedd, som eljest kunnat undvikas, Lapparne derför borde vara till ersättning förbundne; dels och genom Nådigt Bref till Vårt och Rikets Kammarkollegium den 26 Mars 1831 är vordet förordnadt, att hvad som för Vesterbottens läns lappmarker redan den 3 Maj 1825 blifvit stadgat rörande gärdsgårdshägnader omkring det hö, som af nybyggare icke i lador förvarades, borde gälla till efterrättelse äfven för lappmarkerna i Norrbottens och Jemtlands län; samt efter det Kongl. Förordningen den 21 December 1857 angående egors fredande från skada af annans hemdjur utfärdats, Vi, i anledning af en från häradshöfdingen i Norrbottens norra domsaga inkommen underdånig hemställan, genom Nådigt Bref den 22 Juni 1858, med förklarande att hvad genom Nådiga Brevet den 26 Mars 1831 blifvit stadgat, icke kunde anses genom förordningen den 21 December 1857 till sin giltighet undanröjd, förständigat Eder att genom allmän kungörelse inom länet upplifva innehållet af Nådiga Brevet den 26 Mars 1831; så och efter det Norrbottens läns Landsting uti underdånig skrifvelse den 5 Oktober 1863, uppå anförda skäl, hemställt, att de i Vårt Nådiga Bref den 22 Juni 1859 meddelade föreskrifter måtte upphävas och förordningen den 21 December 1857 förklaras gällande för lappmarken, samt så väl I, som Vår Befallningshafvande i Vesterbottens och Jemtlands län i ämnet blifvit hörde, hafve Vi, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad I samt Vår nyssnemälda Befallningshafvande tillstyrkt, funnit skäl icke hafva förekommit, att ofvanberörda föreskrifter på annat sätt upphävas eller ändra än att Vi härmed velat i Näder förklara, dels att, hvad särskildt Jemtlands län angår, föreskriften angående nybyggares skyldighet att omgärda sina höstäckar skall inom de trakter, der det egentliga lappmarkrådet blifvit genom afvittring bestämdt och gränserna utstakade, endast inom detta område ega tillämpning, och dels att renägare vid påföljd, som stadgas i förordningen den 21 December 1857 och allmänna Strafflagen, åligger att taga sådan vård om sina renar, att de icke skada vexande eller afskuren gröda å åker, äng eller slottersmyror under tiden från den 1 Juni till den 1 September; hvarom I hafven att inom det Eder Nådigt anförtrödda län, så vidt nu meddelade föreskrifter samma län afse, utfärda kungörelse.

Meddelande Eder detta till kännedom och underdånig efterrättelse, befalla Vi etc.

K. Mts Br. t. Dess Både i Norrbottens län d. 13 December 1867 (ang. bestämmandet af en provisionel gräns emellan lappmarkernas kulturland och fjellbygd). CARL etc. Sedan vid sista riksdag fråga blifvit väckt derom, att en gräns borde bestämmas emellan den del af Vesterbottens läns lappmarker, i hvilken odling ansåges kunna med framgång bedrivas, och lappmarkernas öfra del eller den egentliga fjellbygden, och att i sammanhang härmed måtte stadgas: att nybyggsanläggningar ofvanom berörda gräns icke änge, utan Vårt särskilda Nådiga begifvande, tillåtas; att, då nybyggen inom lappmarkernas öfre del eller fjellbygden, på grund af åsidosatt bygnads- eller odlingskyldighet, förklarades åboedige, den mark, dessa nybyggen omfattat, borde till allmän kronomark å nyo utläggas; att fjellbygden med derinom befintliga dalsträckningar änge till Lappar eller andra renägare såsom renbetesland upplåtas; att gränserne mellan de olika renbetes- eller lappskatteländan skulle af landtmätare eller kronoberget med biträde af gode män utstakas; och att med afvittringen af det öfra lappmarkslandet eller fjelltrakten skulle anstå till dess den nedre delen af lappmarkerne blifvit fullständigt uppmätt och afvittrad; så har Riksdagen uti skrifvelse af den 8 sistlidne Maj i underdånighet tillkännagifvit, att Riksdagen stannat i den öfverflytelse, att uppgåendet af en sådan gräns, som föreslages blifvit inom Vesterbottens och Norrbottens lappmarker vore af stor vikt och betydelse ej blott för skyddandet af lapparnes och nybyggarnes ömsesidiga rättigheter och förebyggandet af tvistigheter dem emellan, utan äfven till förekommande af nybyggens anläggande i trakter, helt och hållet ojenlige för kultur, hvilket missbruk mer än något annat bland nybyggarna förorsakat hungersnöd och brist, för hvars afhjelpande statens mellankomst så ofta påfordrats; och att Riksdagen, som sålunda funnit den väckta frågan vara särdeles behjertansvärd, ansett sig böra i underdånighet anhålla, att Oss täcktes låta tillse, om och på hvad sätt en gräns emellan den egentliga fjellbygden och den till odling tjenliga delen af Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker kunde utan allt för stora kostnader provisionellt bestämmas, intilldess genom afvittringen dessa förhållanden blifvit slutligen ordnade.

Derefter hafven ej mindre I, än Vår Befallningshafvande i Vesterbottens län afgifvit underdåniga utlåtanden i anled-

Ur: Svensk lagsamling utg af G.R. Lilienberg
1875

dels slätter, och arrendesumman sedermera gått till den lapp som utarrenderat trakten, utan att denne delat den med andra lappar, som egt del deri. Detta hade varit det vanliga.

Kommunalnämndsordföranden P. Norberg i Funäsdalen visste dock berätta, det han, som sjelf arrenderat slätt af lappar i fjellen, funnit att arrendesumman blifvit delad mellan de lappar, som egde inrymningsbref på fjellet.

Handlanden Sjöstedt fann paragrafen vara till fördel för lapparne och borde inflyta i lagen.

Lapparne önska fortfarande mottaga de bofastes renar till vård och ogilla därför bruksegaren Farups reservation; klagomålen från jordegarnes sida, säga de, är ej annat än afund. Och vilja de icke höra talas om någon inskränkning i den rätt de hitintills egt att mottaga jordegares renar till vård.

Bruksegaren Farup framhöll vådan för lapparne att mottaga ett obegränsadt antal jordegares renar.

Förslaget till lag om renmärken

gillades, under förmodan att en renegare har rätt ega flera renmärken.

Sedan de båda förslagen voro genomgångna, tillfrågades närvarande lappar, hvilka trakter de önskade måtte införlifvas med deras nuvarande renbetesland, dervid

lappmännen Pål Zakrisson och Nils Ransberg m. fl. på Rutfjellet uppgåfvo en trakt efter södra sidan af Malmogen och vidare österut efter Tenån till öfra Tensjön, trakt i Örgdalen, dito i Fiskbäcksdalen och dito i Myskeldalen, hvilka orter nu tillhöra jordegare i Malmagen, Funäsdalen och Tännäs byar;

lappmannen Anders Larsson Doj på Grönfjellet uppgaf Gröndalen, (som nu tillhör Ljusnedals bruk) Andersjöåkalen (tillhör Funäsdalens byamän) och en mindre trakt nordost om sjön Glän, (som nu tillhör Funäsdalen m. fl.)

lappmännen Per Andersson och Jo Larsson uppgåfvo en trakt på norra och södra sidan om Mittån (som nu tillhör Ljusnedals bruk) och till vinterrenbeten: Henvålen, Kraftraen och Brännåsen.

lappmannen Jo Jacobsson önskar Anåfjellet till vinterbetestrakt (tillhör Ljusnedals bruk).

lapphustrun Sofia Fjellström dito dito.

Funäsdalen som ofvan.

V. Behm.

§ 5.

Att justera detta protokoll utsågos kronofferdingssmannen Erik Andersson i Edsåsen och handlanden C. Bergstedt i Stamgårde, hvarefter sammanträdet upplästes.

Dag som ofvan.

J. Löfgren.

Justeradt af
Erik Andersson.
Carl Bergstedt.

Protokoll hållet vid sammanträde med lappbefolkningen inom Undersåkers, Kalls och Åre socknar, å Stamgårde gäst-gifvaregård i Undersåkers socken den 27:de Oktober 1883.

S. D. På grund af Konungens Befallningshafvandes skrifvelse den 17:de i denna månad, deri Konungens Befallningshafvande anmodat mig att vid det sammanträde med lappbefolkningen inom Undersåkers, Kalls och Åre socknar, hvilket i enlighet med Konungens Befallningshafvandes Kungörelse den 18:de sistlidne September blifvit utsatt att hållas härstädes denna dag, höra lapparnas åsigter och uppfattning uti följande punkter:

1:o. Äro de åt lapparna inom orten anvisade fjell och nuvarande rättigheter till flyttning och bete tillräckliga för deras renskötsel? Om så icke är hvar önskas utvidgning?

2:o. Finnas inom orten kronan tillhöriga marker som kunna anses vara behöfliga för lapparna och i så fall hvilka?

3:o. Räcka icke de nu varande skattefjellen och kronan tillhörig mark till, utan behöfves utvidgning till enskildes marker och i så fall hvilka?

4:o. Yttrande öfver hvad i §§ 7—11 föreslås om skyldigheter för lapparna till indelning i lappbyar utseende af ordningsman, frivillig och tvungen utflyttning m. m.

5:o. Yttrande öfver hvad i §§ 17 och 20 föreslås om indelning i skadeersättningsområden och gemensam ansvarsskyldighet i vissa fall.

6:o. Yttrande om det i § 26 föreslagna förbud mot upplåtelse åt bofasta af rättighet till slätter m. m. å de för lapparnas renskötsel afsatta områden.

7:o. Yttrande öfver det på senare tider allt mer tilltagande bruk att lappar emottaga till vård renar, som tillhöra bofasta:

I hvad mån detta bruk, om det får ohejdadt fortgå, kan anses inkräkta på den renskötsel, som drifves af lappar med egna renar?

Om emottagande af bofastes renar till vård fortfarande skall tillåtas utan medgifvande af öfriga till området rätt egande lappar?

Om den inkomst, som kan tillfalla lappar genom att vårda och föda bofastes renar, bör ensamt tillfalla den lapp, som mottagit djuren, eller om han bör dela med sig åt andra lappar, som hafva rätt till bete inom området, hafva nu omförmälda punkter blifvit för lapparna föredragna, dervid de afgåfvo följande utlåtanden:

§ 1.

Beträffande första punkten uttalades enhälligt den åsigten, att de åt lapparna inom orten anvisade fjell och nuvarande rättigheter till flyttning, voro alldeles otillräckliga för deras renskötsel äfven om inom orten kronan tillhöriga marker upplåtas åt dem till renbetestrakter.

För att deras behof i detta hänseende skulle kunna fullt tillgodoses, borde Kongl. Maj:t låta inköpa och till lappallmogens disposition öfverlåta följande inom Kalls, Undersåkers och Åre socknar belägna fjellbyar och kronoparker nemligen: Kälåsen, Gånelfven, Gråsjön, Backsjönäset, Sågen, Sandnäs, Björkede, Bergsjö, Ede, St. Rännsjön, Vestra Flandern, Äggesjön, Skalstugan, Medstugan, Gråsjölien, Storlien, Lilla Tevedalen, Enkroken, Enbogen, Handöl, Bunnerviken, Bunnervikens kronopark, Skorsdalen, Våladalen, Vallbo, Fångamon samt Hattö och Amuns kronoparker.

Genom en sådan anordning skulle de ständiga klagomålen öfver bristande utrymme från lappbefolkningens sida och intrång af lapparna från den bofasta befolkningens sida snart upphöra.

§ 2.

Emot bestämmelserna i 7, 8, 9, 10 och 11 §§ i lagförslaget, om skyldighet för lapparna till indelning i lappbyar, utseende af ordningsman, frivillig och tvungen utflyttning m. m. gjordes ingen anmärkning, utan godkändes dessa paragrafer i sin helhet.

Hvad särskildt beträffar indelning i lappbyar bestämdes att följande fjell hvar för sig skulle utgöra en lappby: inom Kalls socken *Skjöckerfjell* och *Sösjöfjell*, inom Åre socken, *Blåskall*, inom Undersåkers socken *Handölsdalen* (omfattande Bunner och Tevedalsfjellen) *Tranris* och *Anaris*.

Att dessa byar skulle bära samma namn som fjellen, utom Bunner och Tevedalsfjell, som skulle benämnas »Handölsdalen».

Inom distriktet finnas få af den bofasta befolkningen, som ega renar hvilka vårdas af lapparna, och de som ega några hafva då endast få och kunna ej då inkräkta på lapparnas renskötsel, samt att den lilla ersättning, som tillfaller den lapp, som sköter renarna, må af honom ensam behållas.

För öfrigt gjordes ej några anmärkningar eller förslag.

Sålunda förlupit betygar

Dag som ofvan.

Adolf Souve.

Protokoll, hållet vid sammanträde med lappallmogen inom *Ovikens och Hallens* socknar belägna fjelltrakter å Borgens gästgifvaregård den 27 Oktober 1883.

S. D. Sedan Konungens Befallningshafvande i länet medelst utfärdad kungörelse den 18 nästlidne September, som enligt föreskrift i flera exemplar blifvit spridd bland lappallmogen inom härvarande fjelltrakter och tillika uppläst i *Ovikens* och *Myssjö* kyrkor den 30 i samma månad, kallat bemälde allmoge till sammanträde denna dag, för att höras öfver af komiterade utarbetade förslag till förordning angående de svenska lapparne och de bofaste i Sverige äfvensom angående renmärken, samt undertecknad, kronolänsman och landsfiskal, blifvit förordnad att såsom ordförande härvid leda förhandlingarne, så hade jag för sådant ändamål mig härstädes inställt; och som klockan redan slagit 10 f. m. samt åtskilliga lappar och renegare tillstädeskommit, bland hvilka följande må nämnas: *Olof Jansson, Thomas Andersson, Anders Jonasson Fjällberg, Lars Pålsson, Elias Fredriksson, Nils Nilsson, Nils Fredriksson, Lisbet Nilsdotter, Maria Fredriksdotter från Ovikens fjäll* samt *Thomas Olofsson och Anna Nilsdotter från Hallens fjäll*, så öppnades sammanträdet med uppläsande af till en början Konungens Befallningshafvandes omförmälda kungörelse jemte förordnande, hvarefter lagförslagen föredrogos för samtliga närvarande, hvilka efter öfverläggning deremot enades om följande anmärkningar, som uti protokollet antecknas skulle:

1:o) *Förordningen angående de svenska lapparne och de bofaste i Sverige.*

§ 12.

I denna paragraf förekommande stadgande, att det skulle åligga lapparne inom Jemtlands län taga sådan vård om sina renar, att de ej under tiden från den 15

Maj till den 1 Oktober göra skada å växande eller afskuren gröda på åker o.s. v., ansågs, hvad den föreslagna tiden beträffar, icke lämpligt; det vore nemligen, i anseende till den å fjellbetena ännu qvarliggande isskorpan, nästan alltid omöjligt för lapparne att före den 1 Juni med sina renhjordar flytta från sina vinterqvarter nere på de skogsbärande markerna, å hvilka kunna finnas bofaste tillhöriga, ohägnade slätterlägenheter, och mången gång kunde till och med af enahanda orsak någon flyttning ej företagas förr än i medio af Juni månad; med anledning häraf framställes den önskan, att den i paragrafen för Jemtlands län föreslagna tiden från den 15 Maj till den 1 Oktober måtte ändras till från den 15 Juni till den 1 Oktober.

§ 15.

De närvarande yrkade, att föreskriften uti denna paragraf måtte, i fråga om stängselskyldigheten omkring slaget och bergadt hö, som icke förvaras i lador utan i stackar och hässjor, utsträckas till alla sådana hemman och lägenheter inom Jemtland, hvilka gränsa intill lapparnes områden, utan inskränkning af tiden, på sätt, för Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker finnes föreslaget.

§ 21.

Enligt denna paragrafs sista moment skall hund, som har till vana att å tillåtna uppehållsställen döda eller jaga renar, af egaren, efter polismyndighetens föreskrift, dödas. Ett stadgande, som vore egnadt att lemna skydd för lapparnes renar emot hundar, hvilka hafva omnämnda elaka vana, ansågs visserligen af behovet högeligen påkalladt; men att en lappman, hvars renhjord ofredas af en ilsken hund, enligt förslagets lydelse skulle vara tvungen att först anmäla förhållandet för polismyndigheten innan han kunde påräkna att efter mycket besvär och många omvägar blifva qvitt sina renars plågoris, ansågs föga tillfredsställande för syftemålets vinnande; ty först och främst kunde en hund med omnämnda egenskaper under den långa tid, som ovilkorligen måste gå till ända innan alla formaliteter för hundens undanrödjande blifvit iakttagna, hinna göra oberäknelig skada, och vidare kunde det förhållande inträffa, att hundens egare vore okänd, i hvilket fall man stode alldeles rättslös. Med anledning af hvad sålunda blifvit anfördt ansågs, att lagens bestämmelser i berörda hänseende borde blifva sådan, att hund, som bevisligen har till vana att å tillåtna uppehållsställen döda eller jaga renar, eller ock å nämnda ställen träffas på »bar gerning», må saklöst dödas utan föregången anmälan för polismyndigheten i orten.

§ 26.

Då de för lapparnes renskötsel afsatta land med dertill hörande rätt till jagt och fiske inom Hundshögs och Tossås skattefjell jemlikt inrymningsbref sedan längre tid tillbaka innehafves af vissa lappmän, ansågs att desse lappmän och deras arfvingar eller rättsinnehafvare borde fortfarande få oinskränkt bibehålla denna sin rätt, jemväl hvad upplåtelse af såväl slätter och bete, som jagt och fiske åt bofaste beträffar, utan inskränkning från länsstyrelsens sida.

2:o) Förordningen angående renmärken.

Emot förslaget till denna förordning hade de närvarande ingenting att anmärka, men ville dock särskildt framhålla denna sin önskan, att då förordningen skulle komma att träda i kraft, de renegare, som af ålder haft bestämda renmärken, hvilka likväl hittills icke blifvit inför häradsrätt föredragna, måtte tillerkännas företrädesrätt att framför annan använda dessa märken.

Mot öfriga paragrafer i föreliggande 2:ne lagförslag framställdes inga anmärkningar, utan tvärt om uttalade de närvarande sin fulla belåtenhet dermed.

Härförutan hade från Konungens Befallningshafvande ytterligare ankommit en skrifvelse af den 17 i denna månad, hvaröfver särskildt infordras lapparnes åsigt och uppfattning i följande punkter:

1:o) Äro de åt lapparne inom orten anvisade fjell och nuvarande rättigheter till flyttning och bete tillräckliga för deras renskötsel?

Härpå svarades Nej! Utvidgning önskas derför åt kronoparkerna Rönnåsen och Bastudalen inom Hallens område för vinter- och vårbete.

2:o) Finnes inom orten kronan tillhöriga marker, som kunna anses vara behöflige för lapparne, och i så fall hvilka?

Svar: Vesterhallams-, Mantals- och Mustabodarnes-, samt Öster- och Vesterarådalens kronoparker inom Ovikens socken till vårbete, äfvensom Hottöns och Huckrens kronoparker inom Undersäkers socken till vår- och höstbete.

3:o) Räcka icke de nuvarande skattefjellen och kronan tillhörig mark till, utan behöfves utvidgning till enskildas marker och, i så fall, hvilka?

Utvidgning till sistnämnda marker ansågs ej erforderlig.

4:o) Yttrande öfver hvad i §§ 7—11 föreslås om skyldigheten för lapparne till indelning i lappbyar, utseendet af ordningsman, frivillig och tvungen utflyttning m. m.

Närvarande lappar förklarade på fråga härom, att de godkände lagförslagens bestämmelser i förevarande fall, hvilket äfven torde inhemtas af slutliga uttalandet till protokollet.

5:o) Yttrande öfver hvad i §§ 17 och 20 föreslås om indelning i skadeersättningsområden och gemensam ansvarsskyldighet i vissa fall.

KVITTO

SESSION NR. = 616

30/09/95 09:35

ID=LRF JURIDISKA BYRÅN AB

DATU	TID	SÄ/MO TID	MOTSTÄENDE FAX ID	LÄGE	SIDOR	RESULT	
30/09	09:22	12'37"	46 23 28074	ECM-S	23	OK	0000

L E F

E

A

T

X

TILL *Nils*

FAX NR

FRÅN *Luf*

ADRESS: RÅDHUSGATAN 46
831 34 ÖSTERSUND

TEL. 063-145910
FAX. 063-145911

TEXT *Bifogas fördragsgörst 705 er.*

sympmatten i alla riktlinjer

underbilagarna 5-6

Luf

ANTAL SIDOR INKL. DENNA

Postadress
Box 293
831 23 ÖSTERSUND

Besöksadress
Rådhusgatan 46
ÖSTERSUND

Telefon
063-14 59 10

Telefax
063-145911

Postgiro
7 03 27-2

Bankgiro
261-4287

FÖRHÅLLANDENA UNDER 1900 - TALET

Disposition

1. "Offentliga" utredningar
2. Protokoll
3. Huss
4. Lars Thomasson
5. Ivan Lundberg
6. Protester

1. "Offentliga" utredningar

Inlaga 8/4 -92 (ab 710), sid. 15 - (samebyarnas ab 696 p. 10)

1919 års lappkommitté

Beträffande de områden som av fjälllapparna får nyttjas för renskötsel, anförde kommittén (prop 1928:43, sid 69): "I fråga om Jämtlands län har utredningen givit vid handen, att så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete; och torde, vidkommande Gävleborgs län, förhållan-dena där i stort sett vara lika, åtminstone såvitt angår den del av länet, som tillhör Helsingland. Beträffande Kopparbergs län torde förutom Idre socken även vissa andra mindre områden omedelbart mot gränsen till Jämtlands län ha besökts av lappar för renbete". Den utredning som synes ligga till grund för kommitténs uttalande är en redogörelse från lappfogden Staaff upprättad år 1922.

I anledning av samebyarnas inläga aktbil. 812, sid 6, och den skriftväxling som varit med uttryckta citat, vill jag läsa hela inledningen till Staaffs utlåtande, underbilaga 1. Läs bilaga 7.

(Eftersom kommitténs slutsatser av Staaffs utredning synes felaktiga återges följande citat ur Staaffs utredning. Staaff anför efter det att han redovisat flyttningsvägarna för de norra Jämtlandslapparna: "Vad beträffar alla övriga lappar inom länet synes de ej haft några flyttningar utom länet och inom länet har flyttningarna – synnerligast i äldre tider – varit helt obetydliga om man bortser från Hotagens- och Offerdalslapparna, som hafva haft något längre flyttningar. Kalls-, Oviks- och Härjedalslapparna kunna i det närmaste anses ej hafva haft några flyttningar annat än till deras fjäll närmast angränsande trakter. Först på senare tid, då mossbete och deras egna renbetesland och de omkring dem närgränsande enskilda marker blivit sämre, hafva de måst utsträcka sina vinterflyttningar; och torde de i framtiden bli nödsakade att än vidare utsträcka dem".)

Staaff redovisar därefter "De trakter utanför renbeteslanden där Jämtlandslapparna haft sina flyttningsvägar och vinterbetesplatser" (sid B 6 - 7), bilaga 7.

V. 187

Vad gäller behovet av lagstiftning anförde departementschefen bl a följande (sid 51), underbilaga 2, : "Men å andra sidan visar utredningen att renantalet under de senaste åren väsentligt ökats..... De spörsmål, som främst kräva skyndsam lösning, äro dels i frågan om effektiva åtgärder för nedbringandet av renantalet inom lappby, där sådant påkallas av betets otillräcklighet eller av andra anledningar.... Den stora ökningen av renstammen, som under de senaste åren ägt rum, givit anledning till allvarliga bekymmer. Denna ökning av renstammen i förening med den på sina håll allt knappare tillgången på bete samt odlingens framträngande har ökat riskerna för skadegörelse å den bofasta befolkningens egendom".

Inlaga 27/5 –93 (ab 806) (Samebyarnas inlaga 21/12 – 92, ab 773, bil. H, inlaga 1/10 – 93, ab 812, sid. 3)

(Det av samebyarna åberopade kommittéuttalandet är dåligt underbyggt. Kärandena har bemött detta kommittéuttalande redan i inlagan av den 8 april 1992 sid 15 ff.) Uttalandet säger heller ingenting om renbete vintertid som utövats av ålder. (Kommittéuttalandet är baserat på slutsatser av Staaffs utredning. Som vi anført i vår tidigare inlaga har kommittén felciterat Staaffs utredning.)

Inlaga 28/2 –94 (ab 819), sid. 5.

(Det felaktiga kommittéutlåtandet bygger på Staaffs utredning.)

Staaff var en omvitnat ambitiös lappfogde, se bilagda minnesanteckningar från sammanträffande med f lappfogden Iwan Lundberg, bilaga 7. Staaff har grundat sina uttalanden på tillgängligt material m m samt sin 18-åriga erfarenhet som lappfogde inom Jämtlands län. Staaffs utredning synes, tvärtemot vad han själv säger, vara grundligt gjord och ger besked om var renbete förekommit. Det finns ingenting som tyder på någon försiktighet i uttalandena rörande betets geografiska utsträckning.

(Staaffs redovisning över var vinterbete förekommit har ingivits tidigare. Som nedan anges har av Staaff omnämnda betestruker markerats på kartor.) Av Staaffs redovisning och kartorna framgår, att vinterbete endast förekommit inom mycket begränsade delar av Vemdals, Tännäs, Hede, Linsells och Lillhärads socknar. Inga uppgifter finns om bete inom Svegs, Ytterhogdals, Älvros, Ängersjö och Överhogdals socknar.

Bevistema: Staaffs utredning (1.4.3) och departementschefens uttalande visar, att Härjedalssamerna tidigare i det närmaste inte haft några flyttningar annat än till deras fjäll närmast angränsande trakter, att

vinterflyttningarna måst utsträckas först på senare tid till i utredningen angivna, mycket begränsade delar av Vemdalens, Tännäs, Hede, Linsells och Lilhärads socknar, och att det berodde på att renantalet ökat och betet blivit sämre.

1971 års rennäringslag

8/4 -92 (ab 710), sid. 17

(I förarbetena till denna lag förekommer ingen utredning om områden där sedvanerättslig renskötsel förekommer. (I prop 1971:51, sid 158, anføres följande: "Det bör anmärkas att någon nedre gräns för de områden där renskötelsen sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop 1928:43 sid 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland och utanför lappmarkerna och renbetes-fjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd".)

Inlaga 27/5 -93 (ab 806), sid. 13. - . (Samebyarnas inlaga 21/12 - 92, ab 773, bil. I, inlaga 1/10 - 93, ab 812, sid. 3)

Samebyarna åberopar vad som anges på sid 158 i propositionen till stöd för att 1971 års rennäringslag utgår, i likhet med föregående renbetes-lagar, från att rätt till vinterbete i bl a Härjedalen föreligger.

Kärandena bestrider samebyarnas påstående att rennäringslagen skulle ha en sådan utgångspunkt. Förarbetena ger inte det besked som samebyarna påstår. Skulle det ha varit lagstiftarens avsikt att fastställa att vinterbetesrätt föreligger i Härjedalen skulle detta ha angivits. Det lagstiftaren har gjort från och med den första rennäringslagen var att i lagregel ge samerna rätt till de trakter de av ålder utövat vinterbete på.

Departementschefens uttalande i propositionen ger inget besked om huruvida förutsättningarna för lagregelns tillämpning föreligger inom något område av Härjedalen. Departementschefen anger: "Det bör anmärkas att någon nedre gräns för områden där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop. 1928:43 s 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminneshävd (prop. 1928:43 s 71)". Departementschefens uttalande är sålunda ett referat av förarbetena till 1928 års ren-näringslag. De bedömningar som återfinns i departementschefens uttalande om förekomsten av sedvanerätt saknar juridisk betydelse och är inte till ledning för lagregelns tillämpning. I departementschefens uttalande anges också detta då han förklarar att i tvistiga fall förutsätts att frågan avgörs av domstol på grundval av bevisning om urminneshävd.

Inlaga 28/2 – 94 (aktbil 819)

(Lagstiftaren införde 1886 en regel som innebär att rätt till vinterbete med ren utanför renbetesfjällen finns inom fastigheter där sådant nyttjande dittills av ålder bedrivits. Regeln har förnyats i senare lagstiftning. Lagstiftaren har inte sagt något om var i Jämtland sådan rätt föreligger. Ingen av åberopade handlingar ger besked eller ens ledning i den frågan. Tvärtom fastslås att någon gräns inte kan anges och att tvistiga fall förutsätts bli prövade av domstol).

Till förtydligande bör framhållas, att kärandena i och för sig inte bestrider att vinterbete kan ha förekommit utanför de vid tillkomsten av 1886 års lag befintliga renbetesfjällen. Däremot bestrids att sedvanerätt föreligger utanför **nuvarande** renbetesfjäll.

Inlaga 8/4 – 92 (aktbil 710)

Förändringen av antalet renar

<u>Renantal</u>	<u>1928</u>	<u>1971</u>	<u>1990</u>
Handölsdalens	4518	3467	6257(avser89, då 90 saknas)
Idre (1928 = 0)	911(1925)	1477	3117
Mittådalen	1994	2735	8892
Tossåsen	1275	3337	7990 (91)
Tännäs	<u>651</u>	<u>4586</u>	<u>6587 (91)</u>
	9349	15602	32843

Aktbil. 806, sid. 18

Samebyarna har redovisat antalet renar inom hela renskötseområdet vid olika tidpunkter under 1900-talet. Uppgifterna avser således det totala antalet renar för alla samebyar i hela Sverige.

Syftet med dessa uppgifter, liksom vad det i övrigt anförts från samebyarnas sida i målet, synes vara att hävda, att rennäringen i Härjedalen alltid haft den utbredning som samebyarna gör gällande idag, alltså vinterbete i hela Härjedalens kommun.

Vad gäller renskötseln före 1900 hänvisas till vad som anförts ovan och i inlagan den 8 april 1992. Utvecklingen under 1900-talet synes erfordra viss ytterligare belysning.

Norge – Sverige

Under främst 1910-talet framfördes otaliga klagomål, skadeståndskrav och krav på betesavgifter från Norge i anledning av att svenska renar uppehöll sig där.

Frågan utreddes bl a 1913, bilaga 6. Av utredningen (inledningen) framgår att bl a Tännäs sameby regelbundet betade sommartid på norskt område och att strövrenar från Idre, Tännäs och Åre–Storjö samebyar uppehöll sig på norskt område. Utredningen framhöll, att renskötsel uteslutande på svenskt område skulle kräva åtgärder såsom stängsel, decimering av renantal eller ytterligare betesmarker utanför renbetesfjällen.

Av utredningen framgår vidare, att Tännäsrenarna om vintern befanns sig i trakterna kring Högvålen och Sörvattnet (sid 7) Läs första stycket + första stycket på sid. 5. och att Åre–Storsjö lappbys renar om vintern befann sig antingen i Särvfjället, i Långåtrakten eller i Högvålen (sid 10). Läs sid. 10 –11. För alla dessa samebyar (Tännäs, Mittådalen och Handölsdalen) uttalar utredningen att en kustflyttning vore den enda lösningen. Där man kunde nyttja marker som samerna förfogade över – Kall, Offerdal, Frostvikens byars sedvanerättstrakter. Någon utökad vinterbetning i Härjedalen var således inte på fråga eftersom de aktuella samebyarna inte hade sedvanerätt till vinterbete i Härjedalen.

(Särskilt om Åre–Storsjö lappby uttalas (sid 11): "Åre–Storsjö renarnas (Storvallenhjordens) naturliga utfartsväg vore visserligen Ljungans dalgång, men skulle de följa denna, komme de snart utanför sedvanerättsgebitet".)

Vidare uttalas (sid 23): "En viktig fråga är även, att Ovikenlapparnas renbetesrätt i Klövsjöfjällen ordnas fullt klart, detta bl a för att hindra en kollision mellan denna by och Åre–Stor–sjö".

Bevistema (1.4.1): Utredningen visar, att det enda bete som förekom utanför nuvarande åretruntmarker var "i Långåtrakten", att konventionen med Norge medförde behov av nya vinterbetesmarker för Tännäs och Åre–Storsjö samebyar och att någon utvidgning i Härjedalen inte kom ifråga eftersom man då kom utanför sedvanerättstrakter.

Frågan har ytterligare belysts i resolution från Länsstyrelsen den 15 juni 1914, bilaga 7. Läs sista stycket.

Bevistema (1.4.2): Av resolutionen framgår att utvidgning av renbeteslanden var en nödvändig följd av att betning på ömse sidor riksgränsen mot Norge skulle komma att upphöra.

Det förutskickade förbudet mot att svenska samebyars renar betade i Norge infördes genom konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge om flyttlapparnas rätt till renbetning.

1935 års utredning

1935 upprättade bl a lappfogden W. Gardham en redogörelse för renskötsel förhållandena i Jämtlands län samt Idre lappby av Kopparbergs län, bilaga 8. Såvitt avser vinterbete anförs i utredningen bl a följande.

Läs sid. 7ö. Obs ! En reduktion av renantalet till 2 000 ansågs nödvändig. (Handölsdalens sameby söker vinterbete nedåt östra Härjedalen, vanligen omkring Vemdalen eller Klövsjö. Flyttningen företages efter köllandet mellan Ljungan och Ljusnan, förbi Särvfjället (sid 7).)

Läs sid. 10, Vinterflyttning. Obs ! Högsta renantal 1 500. (Goda beten för vintern har Tranrislapparna (Handölsdalens sameby) alltid funnit i omedelbar närhet av sitt byaområde, nämligen i de mindre, fristående lågfjäll, som grupperar sig norrut från Ottfjället kring sjön Gräpplingen (sid 10). Under vintern 1934 – 35 har man således första gången genomfört en något längre vinterflyttning, till trakten norr om Ljusnan vid Hede kyrkoby; eljest har Ljungrisgruppen pläгат nyttja vinterbete i Särvfjället norr om nyss nämnda trakt.)

Anarisets och Tåssåsens samebyar begagnar, enligt utredningen, Tåssåsfjällen (sid 11). Läs. Renantal 1 000 + 2 000.

Vanliga vintertrakter för Mittådalens sameby anges vara Högvålen och Långå (sid 24). Högst 3 000 renar.

För Tännäs sameby anges (sid 25) Läs. att hela lappbyns område är ett utomordentligt rikt lavland, att tillgångarna på detta slag av bete kunna aldrig ens tillnärmelsevis bliva utnyttjade och att flyttningar inför vintern utom byaområdet inte är av behov påkallade. Renantal 1 800.

Renantal 11 300 + Idres 1 000 = 12 300 tillåtna renar för samtliga byar.

Bevistema (1.4.4): Utredningen åberopas för att visa var vinterbet med ren ägde rum omkring år 1935.

1940 års jämtlandsutredning

1940 års jämtlandsutredning, bilaga 9, uttalar, att stadigvarande betes- utrymme finns för omkring 30 000 renar, vilket synes motsvara det totala antalet renar i hela länet omkring 1935. Enligt utredningen uppgick antalet renar för, i målet berörda samebyar, till 7 142 st år 1920, 13 821 st år 1930 samt 15 170 st år 1935.

Utredningen redovisar ett fåtal önskvärda tillköp, belägna i omedelbar närhet av renbetesfjället.

Bevistema (1.4.5): Utredningen visar, att antalet renar ökat och att önskvärda tillköp var belägna omedelbart i närheten av renbetesfjällen.

1948 års jämtlandsutredning

Nästa utredning angående renskötseln i Jämtlands län kallas "1948 års jämtlandsutredning", bilaga 10.

Enligt utredningen (sid 3) har klagomål vid upprepade tillfällen framförts beträffande ordningen inom renskötseln i Jämtlands län.

Utredningen påkallades från det allmännas sida för att en bättre ordning inom renskötseln i Jämtlands län skulle kunna åvägbringas.

Utredningen redovisar (sid 10f.) tidigare vidtagna åtgärder, bl a utslaktning av Åre-Storsjö samebys renhjord, så gott som årliga sammanträden under 1930-talet samt skrivelse 1943 angående orsakerna till missförhållandena inom renskötseln. Läs sid. 10m.

I utredningen (sid 17) påtalas att ett skäl till missförhållandena kunde vara att renantalet inom lappbyarna vore för stort. Läs.

Utredningen påtalar vidare övergången från intensiv till extensiv rensköt-sel, som i allmänhet ägt rum under tiden 1915 - 1925 (sid 19). Läs.

Vad gäller förhållandena inom de enskilda byarna, uttalas bl a följande.

(Idre sameby (sid 23) uppges vinterbeta ned mot Nipfjället och Städjan, en arbetsordning som inte avvek i nämnvärd utsträckning från tidigare inom byn tillämpade arbetsmetoder.)

Tännäs sameby (sid 26) Läs. (uppges vinterbeta på sträckningen Lill-fjället - Kölåsen - Storffjäten, där renarna hölls väl samlade genom att man så gott som dagligen rände runt hjorden.)

Beträffande Mittådalen uppges (sid 28), Läs sid. 22y-23x.(att flyttning skedde i två grupper till Högvålen samt att det kunde inträffa att ren-

hjorden flyttades längre mot sydost till området Strådalen – Lofssjön och fjällen söder därom.) I utredningen påtalas vissa svårigheter beträffande sedvanerätten på vinterbetestrakten (sid 29m).

Beträffande Tåssåsens sameby uttalar utredningen (sid 33), Läs sid. 33m. (att flyttningen gick över Lövdalen – Flåsjön – södra sidan av Ljungan mot Klövsjö-fjällen. Under vinterbetning hölls renarna väl samlade genom att renvaktarna så gott som dagligen rände omkring renhjorden.)

Vad gäller Tranris sameby (Handölsdalens sameby) berörs inledningsvis det förhållandet, att husbonden Olle Blind, våren 1946 inflyttat till samebyn, (sid 36). Vinterbetet uppges (sid 38f) Läs sid. 38n–39ö. ske i området öster om Storsjön på ömse sidor om Ljungan.

Handölsdalens sameby uppges (sid 43) Läs sid. 43m. flytta mot Sär-vfjället för att därefter fortsätta ned mot Hedeviken och Tumsjön. Man höll renhjorden under ständig kontroll. Denna arbetsordning avvek, enligt utredningen, högst väsentligt från tidigare arbetsmetoder. (Jfr 1935 års utredning).

Bevistema (1.4.6): Utredningen visar var vinterbete med ren ägde rum 1948.

Länsstyrelsen yttrade sig över utredningen, bilaga 11. I yttrandet (sid 2) påpekas som orsaker bl a övergången från intensiv till extensiv renskötsel samt att den aktiva kontrollen eftersatts inom vissa av samebyarna.

Utredningen redovisar vidare på (sid 11 f.) Läs sid. 11y–12ö. att protester mera allmänt börjat förekomma på den grund att sedvanerätt inte skulle föreligga. Länsstyrelsen har därför hemställt att lämplig person förordnas för att undersöka sedvanerättens omfattning (sid 12).

Bevistema (1.4.7): Ordningen beror på bl a övergången från intensiv till extensiv renskötsel samt att den aktiva kontrollen eftersatts inom vissa

byar. I yttrandet redovisas att protesterna allmänt börjat ifrågakomma på den grund att sedvanerätt inte skulle förekomma.

Renantal

Kärandena utgår ifrån att i inlägga den 8 april 1992 redovisade uppgifter om renantal är ostridiga och att bevisning inte behöver föras i den delen.

Som redovisats ovan utgjorde det totala antalet renar i aktuella samebyar vid tidpunkten för avvitrningen drygt 7 000 st. Ovan har även redovisats uppgivna renantal ur 1940 års jämtlandsutredning.

Av bilagda PM med förslag till åtgärder i södra delen av Jämtlands län under första halvåret 1959, bilaga 12, redovisas av tf lappfogden Lundberg uppskattat verkligt renantal i Handölsdalens, Tranris, Tåssåsens och Mittådalens samebyar. Läs inledningen och tabellen Som framgår därav uppgick detta antal till 20 500 renar, att jämföra med renantal enligt renlängden, 7 777. Jfr uppgifterna i 1935 års utredning. Vidare framgår, att en decimering av renantalet var nödvändig.

Bevistema (1.4.8): PMen visar det uppskattade verkliga renantalet. Av det och tidigare utredningar framgår, att renantalet ökat och att en decimering var nödvändig.

Enligt uppgifter från Länsstyrelsen uppgår renantalet för de byar som vinterbetar i Härjedalen för närvarande till minst 45 000 st.

Slutsats (och bevistema för ovan angivna utredningar mm)

Sammanfattningsvis ger redovisade utredningar entydigt belägg för, att vinterbetet före sekelskiftet 1900 skedde inom nuvarande renbetesfjäll samt att betesområdet, särskilt från 1950-talet och framåt, successivt utökats till följd av övergång från intensiv till extensiv renskötsel,

missförhållanden inom samebyarna och, framförallt, en ökning av renantalet från 5 – 7 000 till nuvarande minst 45 000 renar inom i målet aktuella samebyar.

Inlaga 28/2– 94, ab 819

Ernst Manker, De Svenska fjällapparna (1947)

För att ytterligare belysa var vinterbete förekommit samt att renbetet vintertid utökats successivt under 1900-talet åberopas bilagda utdrag jämte karta ur Ernst Manker, De Svenska fjällapparna, samt karta utgiven 1940 av Geografiska förbundet, bilaga 10–11. De viktigaste delarna har förstruktis i marginalen. Läs.

(Materialet visar bl a att Handölsdalens sameby före 1940-talet vinterbetat i trakten av Storlien och söder om tvärbanan till Storsjön samt vidare söderut neremot Röjan och Rätan. Angivna områden ligger utanför omtvistade trakter.

Enligt Manker betade Tranris sameby före 1925 nordost om höst- och vårlandet fram till Åre och Undersåker, alltså långt norr om Härjedalen.)

(ERNST MANKER, DE SVENSKA FJÄLLAPPARNA (inlaga 28/4 – 94, ab 841, s. 6)

Huss uttalanden hänför sig till Mankers arbete; Acta Laponica VII. Kärandena har åberopat ett annat arbete, De svenska fjällapparna.)

Kärandena åberopar nu även Mankers arbete sådant det redovisas i Huss utredning, läs sid. 35 – 36.

Bevistema (1.4.37 – 38): Utredning och karta åberopas för att belysa var vinterbete förekommit samt att vinterbetet succesivt utökats under 1900 – talet

Avskrift.

Bil. Staaff

Till 1919 års Lappkommitté,
Stockholm.

Genom Lappkommitténs skrivelse den 25 oktober 1921 har jag anmodats avgiva utredning huru långt utanför renbeteslanden de Jämtländska lapparna dels för de närvarande pläga flytta/dels ock i äldre tider plägat flytta inom Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Jämtlands och Kopparbergs län; och får jag i sådant avseende översända -

1. ett av undertecknad under innevarande år fört protokoll med lappar och bofaste angående Jämtlandslapparnas flyttningar utom renbeteslanden;
2. ett utdrag ur f. lappfogden A. Dalkvist årsberättelse för år 1896 rörande lapparnas vistelseorter och flyttningsvägar;
3. ett utdrag ur protokoll fört av förre lappfogden Patrik Brännström under olika dagar 1898;
4. ett transumt av protokoll fört vid sammanträde med Idre lappby den 6 april 1907;
5. en avskrift av utdrag av Domboken, hållen vid lågtima vintertinget med Undersåkers tingslag å tingsstället i Järpen den 19 januari 1910 - & 43.
6. ett transumt av protokoll fört av undertecknad den 20 september 1911 i Högvålen. Med åberopande av i ovanskivna protokoll av lappar och bofaste lämnade uppgifter samt av mig/under min adertonåriga tjänstetid som lappfogde inom Jämtlands län/eljest kända förhållanden rörande lapparnas flyttningar och vistelse utanför renbeteslanden/under tiden mellan 1 maj och 1 oktober, får jag härneda göra en kort sammanfattning av de trakter utanför renbeteslanden, där lapparna inom Jämtlands län haft sina flyttningsvägar och vinterbetesplatser. Tiden har varit för knapp för att någon utförlig och uttömmande utredning skolat kunna utföras, och någon utredning har ej alls kunnat ske rörande trakter, som icke på länge besökts av lapparna och varom de nu levande lapparna själva saknat all kännedom. Givet är emellertid att sådana trakter kunna finnas och med all sannolikhet finnas de ock troligen inom Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län. Inom Västerbottens län torde däremot Jämtlandslapparna knappast haft någon vinterbetning utan endast genomflyttning i den mot Jämtland angränsande Dorotea socken. Detta är ock helt naturligt, enär de norra Jämtlandslapparna (här Frostvikslapparna) alltid sökt sig söderut dels för snöförhållandets skull och dels - och kanske mest - för att få bättre avsättning för sitt renkött. Detta sistnämnda förhållande torde ock varit förnämsta orsaken till Frostvikslapparnas mer än nödigt långa vinterflyttningar ned åt kuststäderna Sundsvall, Hudiksvall och Söderhamn. Ty att det gammalt ej var bristen på renbete längre upp i landet, som gjorde det, synes mig uppenbart. Detta synes mig ock framgå av det förhållandet att nu, sedan dock brist på gott renbete förekommer inom renbeteslandet och därtill angränsande trakter, de alldeles upphört med sina långa vinterflyttningar ned till kustsocknarna. De uppsökas nämligen numera - var de än vistas - av renuppköpare och få till dem sälja allt vad de önska. Jag vill dock härmed ej hava sagt, att det endast varit avsättningen av renprodukterna, som gjort att Frostvikslapparna numera upphört med sina långa vinterflyttningar. Andra orsaker torde ock förefinnas: såsom ökade för renflyttningarna försvårade trafikförhållanden efter vägarna, hindrande stängsel genom odlingars uppkomst

i flyttningsvägarna, svårigheter att kunna passera över järnvägslinierna och deras stängsel samt ökade kostnader och - kanske ej minst - besvärligheterna med långa flyttningar.)

Vad beträffar alla övriga lappar inom länet synas de ej haft några flyttningar utom länet och inom länet hava ock flyttningarna - synnerligast i äldre tider - varit helt obetydliga om man bortser från Hotags- och Offerdals-lapparna, som hava haft något längre flyttningar. Kalls- Oviks- och Härjedals-lapparna kunna i det närmaste anses ej hava haft några flyttningar annat än till deras fjäll närmast angränsande trakter. Först på senare tid, då mossbete å deras egna renbetesland och de omkring dem närgränsande enskildas markerna blivit sämre, hava de måst utsträcka sina vinterflyttningar; och torde de i framtiden bli nödsakade att än vidare utsträcka dem. Här vill jag erinra att vinterflyttningar även oavsett betesförhållandena synes mig absolut nödvändiga för renskötselns bestående, ty det är huvudsakligast genom dessa flyttningar renarna kunna hållas tama. Där flyttningar ej förkommit hava renarna alltid till sist blivit förvildade. Exempel härför saknas ej från Åre-Storsjö, Kalls- och Oviks-lapparnas rendrift. Där nämnvärd flyttning ej förekommer, är de nämligen endast under mjölkningstiden, som renarna få någon verklig beröring med folk och utan sådan bli renarna, i likhet med alla djur, vilda. Gammalt, då mjölkningen under sommaren och hösten pågick, om ej dagligen så åtminstone annan var dag under flera månaders tid och kalvarna "tjävlades" samt renarna i övrigt ständigt vårdades så väl dag som natt, var detta nog för att bibehålla renarna fullständigt tama, men sedan allt detta numera kan sägas i det närmaste hava upphört och mjölkningen vanligen sker endast ett fåtal gånger under sommaren, är detta otillräckligt för att bibehålla en så tam renstam, att den kan helt behärras av folk, och kan den ej det, bli renarna ett skadedjur för den bofasta befolkningen.

De trakter utanför renbeteslanden där Jämtlandslapparna haft sina flyttningsvägar och vinterbetesplatser synes mig - lappbyvis taget - vara inom nedanskrivna socknar och därinom uppräknade byar, skogs- och fjällmarker:

De understrukna namnen avse vinterbetesplatser under längre tid av vintern samt sittplatser.

1. Frostvikens norra, mellersta och södra lappbyar.

Inom Västerbottens län:

Dorotea socken och Risbäcks kapell endast flyttningsvägar efter Norra Borgafjäll och Gittfjäll, Långfors, Långsele till Ormsjön eller Lillånäs, Sörfors, Harrsjön, Onbäcken till Ormsjön och efter Ormsjön eller landsvägen till Bellvik.

Inom Västernorrlands län:

Tåsjö socken: Korselbränna, Tjärnmyrberget, Rotnäs, Norrby, Tåsjön, Hoting, Bellbik, Rörström, Stornäset, St. Skyrsjön.

Bodums socken: Flyn, Hocksjö, Gårdvattenberget, Böle, Näset, St. Skyrsjön, Hällvattnet, Nagasjön, Gässjön, Tannsjön.

Fjällsjö socken: Stensvattnet, Grytåsen, Jansjö, Backe, Rudsjön, Mörtsjön, Bo-näset, Norrby, Vängelsnäset, Vängelsby, Österåsen, Ljungby, Sil.

Junsele socken: Vallen, Näset, Betarsjön, Ruske, Lillsele, Gulsele, Krånged, Omsjö, Kläppsjö, Långvattnet, Eden.

Ramsele socken: Nordantjäl, Meåfors, Strömsnäs (bete en tid, Forsmo, Krok, fors, Flyn, Terrsjö, Västvattnet, Lungsjön, Tunåsen, Tarasjönäs, Ovanmo, Nordsjö, Bölen, Forsås.

FÖRHÅLLANDENA UNDER 1900-TALET

2. Protokoll

Inlaga 27/5 - 93 (aktbil 806) - (samebyarnas inlaga 9/2 - 93, ab 786, p. 12 och 21/12 - 92, sid. 5)

12. Utdrag ur lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser

Det nyttjande som redovisas i de ingivna protokollen och årsberättelserna bestrids inte. Det nyttjande som skett sporadiskt vid vissa angivna tidpunkter ger dock inte stöd för att det förekommit ett renbete vintertid av ålder och ej heller under den kortare tid som samebyarna påstår skulle kunna utgöra grund för uppkomsten av en vinterbetesrätt. (För att tillmötesgå samebyarnas önskemål om ytterligare kartmaterial kommer vi snart att inge markägarkartor i skala 1:100.000. På kartorna skall vi markera de trakter som återfinns i sammanträdesprotokollen och årsberättelserna. På markägarkartorna är redovisat socknar och byar.) Under inga förhållanden kan det nyttjande varom det talas i sammanträdesprotokollen och årsberättelserna ge upphov till renbetesrätt på andra delar av Härjedalen än de trakter som besökts enligt dessa handlingar. Fråga är om högst begränsade områden.

① Kärandena utgår från att samebyarnas redovisning är uttömmande och att det således inte görs gällande i målet att renbete skett vintertid utanför renbetesfjällen utöver vad som anges i protokollen.

GODE MÄN

Ab 782 fel; inträdes ej ⇒ prot

I anledning av vad kärandena anfört om gode män inför kärandena följande.

(2)

Till gode män för Tännäs sameby valdes år 1910 bl a (för Linsells socken) " arrendatorn John Söderlund i Sörvattnet inom Linsells och Lillhårdals socknar" och för Lillhårdals socken hemmansägaren Olof Nilsson i Storfjäten, Fel. Ska vara " samt hemsg. Jöns Persson i Fjätvallen inom byarna Hågådalen, Grundagen, Klutsjön och Fjätvallen". Alla omnämnda (båda har) byarna belägna inom nuvarande renbetesland.

Kärandena kan inte finna att beslutet utvidgats 1916 i enlighet med samebyarnas påstående. (Hågådalen, Grundagen, Klutsjön och Fjätvallen ligger inom Idre socken.)

För Tåssåsen valdes år 1916 gode män i byarna Börtnan, Flåsjön, Lövsta, Källberget, Gavelåsen, Lövdalen, Nybo, Galberget samt Storsjö socken; Klövsjö socken och angränsande delar av Vemdalens socken.

Förordnande beträffande Klövsjö socken och angränsande delar av Vemdalens socken synes fr o m 1920 ha ersatts med byarna Lövsta och Henvålen. Samma synes gälla för Anarisets sameby.

För Mittådalens sameby har några gode män inte ansetts erforderliga av 1917. Fr o m 1918 har förordnats godman för Tännäs i Funäsdalen och för Hede i Långå.

Vad gäller Tranris finns inget namn angivet på den som påstås ha förordnats år 1929 i Långå för Hede socken. Beslutet har inte heller upprepats. Se efterföljande protokoll.

De enda förordnandena som avser omstämt område är alltså Klövsjö socken"angränsande delar av Vemdalens socken" (Tåssåsen år 1916 – 1919) samt Funäsdalen och Långå (Mittådalen 1918).

3

I lappfogdens arkiv återfinns bilagda "Tablå över de Jämtländska lapparnas renar och skadegörelse inom Sverige å de bofastas marker under åren 1916 - ", bilaga 22.

Redovisa.

Av förteckningen kan utläsas, att inträffade skador under åren 1916 - 1921, i den mån de överhuvudtaget inträffat inom omstämt område, är lokaliserade till närheten av renbetesfjäll, att längden upptar skador såväl sommar - som vintertid samt att ersättning regelmässigt, oavsett årstid, erlagts godvilligt utan syn.

Bevistema (1.4.35): Av förteckningen framgår, att renar inte vistats utanför åretruntmarkerna annat än i närheten av dessa och att samerna även i dessa fall frivilligt ersatt skador på vintern, vilket inte kan uppfattas på annat sätt än att samerna inte ansett sig ha rätt att vistas i området.

Inlaga 28/2 -94, ab 819, sid. 6 (Samebyarnas inlaga 1/10 - 93, ab 812, p. 12)

Lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser

Kärandena bestrider att nyttjanderätt av vinterbete förekommit utöver vad som redovisats i lappfogdarnas årsberättelser eller sammanträdesprotokoll, att fogdarna inte insåg att redovisningen skulle ha betydelse för framtida bevisning av sedvanerätt och att lappfogden haft att ta hänsyn till landshövdingens uppfattning.

Vad gäller det sist nämnda kan anmärkas att John Ericsson var landshövding under åren 1883 - 1895. Han deltog inte i arbetet med 1898 års lag fr o m 1895.

1777
"Storbygd"
"Lappfogden"

Frågan om vinterbetesrätten var den stora tvistefrågan vid tillkomsten av såväl 1886 års som 1898 års renbeteslag. Frågan har ägnats stort utrymme i förarbeten. Frågan behandlades vid sammanträden med samerna och de bofasta under båda lagstiftningsarbetena. Uttryckliga frågor ställdes om var vinterbete förekom och vilka marker som erfordrades. Jfr PM ang. 1880 – 1900, sid. 9 och underbilaga 1.

Lagstiftaren har särskilt utrett var vinterbete förekommit i samband med båda lagarnas tillkomst och dessutom 1921 givit lappfogden Staaff särskilt uppdrag att utreda hur långt utanför renbeteslanden de jämtländska lapparna brukar flytta. I sammanhanget bör även omnämnas de tvister som förekommit, till exempel Faarups tvister på 1890-talet samt tvisterna i Vemdalen, Långå och Råndalen på 1930-talet. Slutligen kan nämnas att Kungl Majt 1956 uppdrog åt f d landskamreraren E Huss att utreda renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län.

Se också Dahlkvists tjänsteberättelse för år 1896, ab 1045: " För en närmare utredning af sedvanerätten torde en redogörelse för de olika lappbyarnas vistelseorter och flyttningvägar vara nödig".

Det framstår som uppenbart att lappfogdarna måste ha insett betydelsen av uppgifterna i årsberättelserna.

I sammanhanget inges även skrivelse av lappfogden Gardham den 27 oktober 1948, bilaga 8(ab 827). Bevisstema: Skrivelsen visar dels att lappfogden betraktade frågan om betesrätt osäker i till exempel Klövsjö-fjällen och Skorvdals-fjällen och att lappfogden bedrev en medveten taktik som gick ut på att utsträcka betesområdet utan kontakt med markägarna. Inlagen visar också att lappfogden insett värdet av dokumentation.

Det finns ingen utredning i målet som stöder samebyarnas påståenden.

((Sid. 8) I sammanhanget kan dock nämnas att Huss på flera ställen i sin utredning framhållit att protokollen i sammanträden med lappbyarna inför lappfogden i Jämtlands län utgjort ett mycket värdefullt material.)

Kärandena vitsordar inte att vinterbete förekommit utöver vad som angivits i protokollen från lappfogdens förhör.

Inläga 27/9 – 94, ab 866, sid. 7 (Samebyarnas inläga 28/4 –94 (ab 841, s 4)

SAMEBYARNAS INLAGA DEN 28 APRIL 1994; LAPPFOGDARNAS ÅRSSAMMANTRÄDESPROTOKOLL

Svarandenas tolkning av Elof Huss uttalanden om lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll är fel. Huss konstaterar i förordet att de: "utgör ett mycket värdefullt material vid bedömningen av lapparnas sedvanerätt". På sid 43 anför Huss vidare: "Emellertid får tilltro sättas till dessa anteckningars riktighet med hänsyn till att upplysningarna i allmänhet lämnats helt kort tid efter vinterbetningens avslutande och minnesfel hos uppgiftslämnarna åtminstone i dessa fall måste anses uteslutna. Protokollsanteckningarna, som har skett utan att föreskrift om deras förande funnits, har stort värde vid bedömning av frågor om lapparnas sedvanerätt."

Det är väl också därför protokollen åberopats av samebyarna.

Påståendet att anteckningarna började föras först i början av 1920-talet är felaktigt. Anteckningarna har börjat föras 1898 till följd av införandet av 11 § i renbetslagen.

Kärandena har upprättat sammandrag över uppgifter som lämnats vid förhören med samebyarna för tiden före de protokoll som åberopats av svarandena.

Obs ! Uttrycket "i trakten av" förekommer ofta i protokollen och ger en bra bild av vad samebyarna menar med detta.

Tännäs sameby

Förklara kartan. Dra Dahlkvist först (ab 1045, sid. 5 bakifrån !), sen Brännström (ab 883, sid. 32).

Sammandraget över Tännäs sameby bifogas. Se bilaga 8 (ab 875). Bevistema (1.4.11): Av sammandraget med bilagor framgår, att bete inte skett utanför samebyns område och att utvidgning av renbetesfjällen inte erfordrats för vinterbete utan för sommarbete.

6
Dra sedan ab 796. Först 1958 är Tännäs sameby utanför åretruntmarkerna.

Åre-Storsjö sameby

Förklara kartan. Dra Dahlkvist först (ab 1045, sid. 2-3 bakifrån !), sen Brännström (ab 883, sid. 31).

För Åre-Storsjö sameby har således protokoll förts under åren 1898-1915. Sammandrag över protokollen med vissa bilagor bifogas. Se bilaga 9 (ab 876). Dra. Som framgår därav är protokollen förda under "den stora oordningen tid" (se 1935 års Jämtlandsutredning, bilaga 8 till inlaga den 27 maj 1993, 1948 års Jämtlandsutredning, bilaga 10 till samma inlaga, uttalanden av företrädare för Åre-Storsjö lappby vid sammanträde i Funäsdalen den 29 juli 1895, bilaga 5 till kärandenans inlaga den 8 april 1992 samt bilaga 8:3 och 10:7 till denna inlaga). Bevistema (1.4.12): Fastighetsägarna hävdar att det bete som förekom under denna tid och som slutade med utslaktning av Åre-Storsjö lappbys renar, inte kan grunda sedvanerätt.

Som redovisas i inlagen den 8 april 1992 delades Åre–Storsjö sameby 1916 i Tranris, Mittådalens och Handölsdalens samebyar. Tranris sameby inkorporerades 1962 i Handölsdalens sameby.

Mittådalens sameby

Beträffande Mittådalens sameby har förhör hållits årligen sedan samebyn bildades 1916. Se bilaga 13. Dra (ab 880).

Dra ab 795.

Handölsdalens sameby

Protokoll har förts årligen beträffande Handölsdalens sameby sedan byn bildades 1916, se bilagda sammandrag, bilaga 10. Dra (ab 877).

Dra ab 794.

Tranris sameby

Även beträffande Tranris sameby, numera ingående i Handölsdalens sameby, har protokoll förts sedan byns bildande 1916. Protokollet för år 1916 innehåller inga uppgifter om vinterbetestrakter. Protokollen för 1917–1960 har ingivits av svarandena.

Dra ab 793.

Ovikens sameby

Dra Dahlkvist, ab 1045, sid. 4, och Brännström, ab 883, sid 31.

Ovikens sameby delades 1916 i Tossåsens och Anaris samebyar, vilka 1947 slogs samman till Tossåsens sameby. Sammandrag med bilagor beträffande Ovikens sameby bifogas. Se bilaga 11 med underbilagor. Dra (ab 878).

Bevistem (1.4.13): Som framgår av sammandraget m m, har Oviksfjällens lappby aldrig, förrän möjligen 1913, betat inom omstämt område.

Intressant är också att notera önskemålen om att under vintern få vistas i Klövsjö fjäll som då inte användes för renbete. Noteringarna kan inte uppfattas på annat sätt än att samebyn ansåg sig inte ha sedvanerätt där.

Anarisets sameby

Beträffande Anarisets sameby har protokoll förts under tiden 1917–1961, se sammandrag med underbilagor, bilaga 12. Dra (ab 879). Bevistema (1.4.14): Handlingarna visar att Anarisets sameby aldrig betat inom omstämt område utom möjligen 1918 (Klövsjöfjället).

Dra ab 792.

Tossåsens sameby

Beträffande Tossåsens sameby åberopas, utöver av samebyarna ingivna protokoll, sammandrag. Se bilaga 14. Dra (ab 881)

Dra ab 791.

= Klövsjö = det ryddiga 1970

Bevistema (1.4.15): Av uppgifterna jämte av samebyarnas tidigare ingivna protokoll framgår att Tossåsens sameby inte förrän möjligen 1948 vinterbetat inom omstämt område.

*Var = + klövsjö lappby m m betat i sameby m m
fint*

(Beträffande Idre sameby återopas sammandrag från Huss utredning sid 89 m m. Se bilaga 15. Av handlingarna framgår att Idre sameby aldrig vinterbetat utanför nuvarande renbetesfjäll.)

Det finns inget som talar för annat än att anteckningarna förts i syfte att ge en korrekt bild av var vinterbete ägt rum eller för att vinterbete ägt rum i andra trakter än som omnämnts. (Mot bakgrund av i föregående inlaga redovisade förhållanden) framstår det som helt osannolikt att samebyarna och lappfogdarna utelämnat uppgifter om vinterbetestrakter.

Kärandenäs syfte med den ingivna kartan är att underlätta för domstol och parter genom att åskådliggöra vilka trakter och tidsperioder det varit fråga om.

Inlaga 29/12 – 94, ab 904, sid. 11f

(Faktiska förhållanden)

Var renar fanns i jordbruksområdena och således tvister uppkom redovisas bl a i tidigare ingiven tablå över de jämtländska lapparnas renar, skadegörelse inom Sverige och de bofastas marker under åren 1916–1921, bilaga 22 till inlagan den 27 maj 1993.)

Samebyarnas inlaga den 28 april 1994; lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och Ivan Lundbergs utlåtande

Vad gäller frågan under vilka år protokoll förts vid årssammanträden med lappbyarna inför lappfogden återopas av fastighetsägarna och samebyarna ingivna handlingar. Därtill kommer att lappfogdarna skrivit årsberättelse varje år sedan 1885. I dessa årsberättelser redovisas bland annat vinterbetesförhållandena, se till exempel den av samebyarna återopade, i Huss utredning redovisade årsberättelsen från 1896. Det

vitsordas därför inte att anteckningarna börjat föras regelbundet först i början av 1920-talet. Så har skett sedan 1880-talet.

Ab 946, sid. 10

(§ 12 i bilaga 7 till fastighetsägarnas föregående inläga visar att dåvarande Ovikens lappby, nuvarande Tåssåsens sameby, under åren 1874–1902 betat på angivna trakter i Ljungans dalgång. trakterna ligger helt utanför omstämt område.)

T f lappfogden Alrik Dahlvists uppgifter från 1896 hänför sig såvitt avser Åre–Storsjös lappby till "den stora oordningens tid". I den delen hänvisas till föregående inläga.

Fastighetsägarna vitsordar inte att renens naturliga vandringsinstinkt krävt ianspråktagande av andra marker än nuvarande åretruntmarker, inte heller att nuvarande åretruntmarker varit otillräckligt för att erbjuda nog med föda. I sammanhanget skall åter erinras om att bete vid den aktuella tiden, mitten av 1890-talet, i väsentlig utsträckning skedde på norskt område. Inte heller 1919 års kommittés uttalande kan utgöra grund för uppkomsten av sedvanerätt på någon av omstämda fastigheter.

Av lappfogde Brännströms protokoll från 1898 framgår inte var i Härjeådalen Nils Olofsson–Rensbergs föräldrar uppehållit sig med sina renar. Det finns inget stöd för att Tännäs sameby då betade utanför åretruntmarkerna, tvärtom.

Parterna är ense om att den grundläggande frågan är inte om renarna kunnat finna sitt bete under vintertid inom renbetesfjällen utan var renbete faktiskt ägt rum. Parterna är vidare i allt väsentligt ense om de faktiska uppgifterna om var renar betat vintertid. Fastighetsägarna har i den delen åberopat samebyarnas egna uppgifter, förarbeten och utredningar av länsstyrelsen. Oenigheten synes gälla slutsatserna av dessa uppgifter.

*Bil. B.***P. M.**

1:o.

Det har ifrågasatts, att inom Jemtlands län lapparnes rätt att med renar uppehålla sig å enskildes egor (den s. k. sedvanerätten) skulle upphöra. Kan renskötseln så ordnas, att lapparne såväl vinter- som sommartiden qvarblifva inom de för dem afsatta land och särskildt anvisade trakter (förutsatt att dessa i någon mån utvidgas)? Kan det, om så icke är förhållandet, antagas, att lapparne skola kunna genom aftal med de bofaste förvärfva rätt till vistelse i låglandet mot skälig ersättning?

2:o.

Är flyttningen om vintern utom de för lapparne afsatta land eller, hvad angår Vesterbottens och Norrbottens län, utom lappmarken erforderlig för alla lappar, som nu verkställa dylik flyttning; och behöfver den ega rum till alla de trakter, dit den nu utsträcket? Har den efter utfärdandet af 1886 års lag förekommit i större omfattning än dessförinnan?

3:o.

Har behof framträdt af ändring i nu gällande bestämmelser om den tid af året, hvarunder lapparne ega vistas å enskildes egor? Det har ifrågasatts, att fjellapparne borde senast den 1 april hafva under återflyttning öfverskridit lappmarksgränsen och den 1 maj odlingsgränsen samt höstetiden qvarstanna ofvan odlingsgränsen till den 15 oktober. Kan fjellapparnes flyttningsrätt utan men för dem sålunda inskränkas? Hvilka motsvarande bestämmelser kunna vara lämpliga för skogslapparne? Vore bestämmelser i nu antydt syfte af afsevärdt gagn för de bofaste?

4:o.

Hvilka föreskrifter erfordras för att förmå lapparne att vid återflyttning medföra alla sina renar? Skulle en föreskrift derom, att qvarlemnade renar må under vissa villkor dödas, vara lämplig?

§ 5.

En af komitén uppgjord P. M. (*se bil. B.*), upptagande i 18 olika punkter de frågor, om hvilka vid komiténs sammanträden i orterna företrädesvis borde förebringas utredning, föredrogs och behandlades punktvis; och skulle hvad dervid förekom punkt för punkt här antecknas:

1:o och 2:o.

Lappfogden ansåg att, sedan de till inköp föreslagna marker inom Tennäs blifvit åt lapparna förvärfvade och vid skifte förlagda i sammanhang med skattefjellen, de till Tennäs lappby hörande lappar skulle å de åt dem anvisade trakter erhålla tillräckligt renbete året om, men att deremot, äfven efter inköpen af dertill föreslagna mark, för lapparna inom Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar blefve erforderligt, att de vissa vintrar genom aftal med jordegarna eller annorledes förvärfva rätt att under vintern med sina renar vistas å enskilda tillhörig mark.

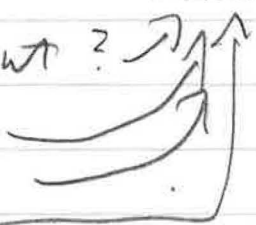
Lapparna förmenade, att de, äfven efter de föreslagna inköpen, af hvilka en del, särskildt Ljusnedals bruks egor, medförde ökad område men ej ökad bete, enär renmossan å dessa trakter för närvarande vore förtärd, borde ega att flytta till de trakter, som de efter gammal sedvana hitintills besökt, en rätt, som i synnerhet under svåra vintrar vore för dem alldeles outhärlig. För den händelse att sedvanerätten, såsom föreslagits, skulle upphöra, trodde emellertid lapparna att de i de flesta fall skulle genom aftal med de bofasta jordegarna kunna på billiga villkor förvärfva rätt att vistas på dessas marker. Dock befarades att i vissa fall svårigheter härvid skulle uppstå. Då nemligen de enskildas egor numera blifvit skiftade och således en hvar jordegare egde rätt att uteslutande råda öfver ett visst honom tillhörigt område, kunde det tänkas att en jordegare genom att motsätta sig tillträde för lapparna å hans mark skulle kunna afstänga dessa från flyttning till bortom liggande trakter, oaktadt lapparna med dessas egare träffat aftal om betesrätt å deras områden. Och om, såsom väl helst borde ske, aftalet skulle träffas innan lapparna med sina renar inkommit på enskild mark, mötte härvid den svårighet, att lapparna ej alltid på förhand kunde bestämma de trakter, som de kunde komma att under vintern besöka — detta beroende på väderleksförhållandena — och att de således skulle blifva nödsakade att aftala om ersättning åt en hel mängd jordegare, hvilkas mark måhända ej komme att under aftalstiden af lapparna användas.

Fiskelagen

Fiskelagen

A.1 - PM "Formellte tute"? ; Brutto v. anden m. l. v. skolen?

A.2 - J allment?

Vm sig stundskedag v. t?

Platser?

Per stund?

Jr 5-73

~~1888 års lag?~~

A.3. → Rört utslag? ①

Andel i utslag? ②

[Vite v. betala skatt?]

Skatt - 1886? Jr 5-817

Vite v. bli i utslag - bet. skatt?

A.4 - Rörstatiken - Loppfr.?
ej i utslag - 1941?

"Upprättelsen"

B.1 - för runda - sid 87

Tjän:

C+5 Skattansvar
v. l. - 13
samma i utslag
Upprättelsen.

1. Går i utslag i utslag + skatt → tar af
utslag

2. + p 5 - "det ofta i utslag i utslag"
Vite Du i utslag i utslag i utslag
OBS! Kommer utslag i utslag
i utslag i utslag i utslag i utslag?

1886 års lag; fast skatt i utslag i utslag
v. l. - runda
→ hur gick det?

PM angående sakkunnigutlåtande Rolf Sjölin, aktbil 797

- A.1. Ingen skillnad.
- A.2. Ingen skillnad. *2 allmänhet?* *Se nr 73* *hur hög ståndsklass kan det? Platsen / stånd*
- A.3. Angående mantalsskrivning och skattskyldighet, se bilagda utdrag ur Jämtlands och Härjedalens historia 1880–1980. OBS! Det råder delade meningar bland samerna huruvida man ville bli skattskyldiga! *(1) (2)*
- A.4. *Riksdagsutdrag* Se bilagda utdrag ur Jämtlands och Härjedalens historia 1880–1980.
- B.1. Är detta riktigt, se bilaga *3* till Sjölin's senare utlåtande?
- B.2. Se A.3. och B.1.
- C. Det verkar väl vara riktigt?
- D. Omöjligt att kolla.
- F. Rådde det någon större skillnad jämfört med Härjedalens befolkning i övrigt?

Sammanfattning

1. Samerna tillgodotog väl sina rättigheter vid avvittringen?
2. Kommittéerna reste upp till Härjedalen och hade sammanträden, till exempel i Funäsdalen.

Sakkunnigutlåtande Rolf Sjölin, bilaga 6 till aktbil 812

1. Alf Henriksson, Svensk Historia, sid 804:

Stort jubel i landet hälsade ståndsprincipens fall och 1866 års riksdagsordning. Det tystnade omedelbart vid åsynen av den tvåkammarriksdag som samlades på nyåret 1867. Första kammaren var en ytterligt aristokratisk och plutokratisk församling, vida konservativare än vad Riddarhuset hade varit, ty där hade även knapadeln haft säte och stämman; nu däremot hade man fått ett homogent överhus av idel höga ämbetsmän och mäktiga kapitalister som förresten till större delen bar adliga namn. I andra kammaren, där grevarna var glesare, dominerade istället välbeställda hemmansägare och borgmästare (? , jag kan inte läsa vad jag själv har skrivit). Rösträtt till denna splittriga folkrepresentation saknade icke blott alla kvinnor, utan även 4/50 av de vuxna männen i Sverige, ty förmögenhetskraven var höga och valbarhetskraven ännu högre. Några djupare sociala motsättningar företrädde riksdagsmännen sålunda knappast; men en viss animositet mellan herrar och bönder, det vill säga mellan det nobla ämbetsmännen och de ofrälse jordägarna, gjorde sig snart märkbar och ledde så småningom till att de båda kamrarna fick svårt att dra jämnt.

1 Carlsson/Rosén, Svensk Historia, sid 420:

Första kammaren: Valbarhetsgraden: 35 års ålder samt innehav av fastighet, taxerad till minst 80 000 rdr, eller uppbärande av beviljningspliktig inkomst på minst 4 000 rdr, vilket betydde att ytterst få kunde komma ifråga.

Andra kammaren: För rösträtt och valbarhet krävdes 21 resp 25 års ålder, innehav av fastighet, taxerad till minst 1 000 rdr, eller arrende (på vissa villkor) av jordbruksfastighet, taxerad till minst 6 000 rdr, eller en inkomst å minst 800 rdr.

Andrén, från Kungaväldet i folkstyre, sid 97:

2

"Under en tid 1866 års regler gällde (1866–1909), ökade dock antalet röstberättigade vid val till andra kammaren på grund av att allt flera inkomsttagare nådde upp till inkomststräcket (800 kr). Vid periodens slut hade flertalet yrkesskickliga arbetare tillräckligt hög inkomst för att ha rösträtt. Bestämmelsen om att en röstberättigad inte fick häfta "för oguldna kommunalutskylder" innebar i realiteten att han måste ha erlagt skatt under de närmast tio föregående åren. Den bidrog verksamt till att begränsa antalet röstberättigade. På landsbygden steg röstberättigades andel av befolkningen långsammare; till stor del berodde detta på att jordbruksfastigheternas taxeringsvärden icke förändrades i samma takt som löneinkomsterna. Utvecklingens huvuddrag belyses av följande siffror. År 1872 hade 5,7% av landsbygden, 5,3% av städernas och 5,6% av hela rikets befolkning rätt att rösta. Tjugo år senare var ställningen i stort sett oförändrad. Men år 1908 hade 8,5% av landsbygden, 12% av städernas och 9,4% av hela rikets befolkning rösträtt."

2. "Uppenbarligen slut"?

5. Lappbefolkningen var närvarande vid KB:s sammanträden den 25 oktober 1883 för att höras över kommitterades förslag. Av tolv st lappar undertecknat skriftligt anförande framlämnades av handlanden O E Olsson i Funäsdalen, som "de vid sammanträdet närvarande lapparne uppgåfvo som sitt ombud".

Vid sammanträde inom Frostvikens fjälltrakt den 27 oktober 1883 infann sig tolv samer.

Vid sammanträde den 27 oktober 1883 med lappbefolkningen inom Offerdals socken infann sig nio samer.

Vid sammanträde den 27 oktober 1883 med lappallmogen inom Ovikens och Hallens socknar infann sig elva samer.

Övriga protokoll saknar uppgift om antalet närvarande samer.

Vid sammanträdet 29/7 – 95 i Funäsdalen: 15 samer.

" 4/8 – 95 i Föllinge: 6 samer, varav en var ombud för 7 andra

PM beträffande skolväsendet, se bilaga.

"Lappräntan"

- skattefrihet
- inkomstskatt

Med överförandet av lappfattigvården från staten till kommunerna hörde också frågan om samernas beskattning. Den sk lappskatten var i Jämtland fram till 1880-talet knuten till innehavet av skattefjäll. Enskilda samer betalade skatt för "egna" fjäll som de brukade för sin verksamhet. Genom den första renbeteslagstiftningen 1886 upphävdes alla enskilda räntor (skatter) för de tidigare skattefjällen.

Förändringen medförde skattefrihet från inkomst av renskötsel, något som i sin tur ändrades först under 1920-talet. Det fanns, framhölls det då, inga principiella skäl för skattefrihet. Taxeringsförfarandet vid uppskattningen av inkomst av renskötsel och renegendom förutsattes bli detsamma som för annan inkomst och förmögenhet. Däremot gjordes deklarationsplikten frivillig.

Bland jämtlandssamerna var tvacksamheten stor inför beskattningen. Man tyckte att renskötseln var så osäker att den borde befrias från skatt. Det fanns så många förlustkonton, sade man: *ogynnsamma beteshållanden*, rensjukdomar, rovdjur och hundar som rev renar. Renskötseln var "ovaraktig". Det var ju så "att lappen hade renar det ena året, men det andra få eller inga renar alls"! Och staten betalade ju kommunalskatt för renbetesfjällen, anförde man som skäl, och det borde väl räcka. För övrigt fanns det redan tillräckligt med "skatter" som betesavgifter till Norge och ersättningar för höskador till de bofasta. Men några tyckte, att man nog borde betala skatt för sin renskötsel, om

man ville bli likställd med övriga svenska medborgare. Dit hörde tex Lars Jonasson Renfeldt och Lars Ringdal i Mittådalen, Nils Rutfjäll i Tännäs och Jonas Åhrén i Frostviken. Den sistnämnde sade, att samerna aldrig skulle få samma anseende som övrig befolkning om de inte betalade skatt. Det går inte "att kasta allt på staten" som han uttryckte sig.²⁵⁷

Även kommunerna hyste tvivel inför samernas beskattning, fast av andra skäl än samerna själva. Det skulle bli svårt att vid taxeringen bedöma deras inkomster och "särskilt deras förmögenhetsförhållanden med det flukturerande värde deras avsättningsvara besitter", påstod Ovikens kommun.²⁵⁸ I yttrandet från Tännäs hette det, att "talet om lapparnas skattskyldighet till primärkommunerna torde fullständigt sakna betydelse", åtminstone för Tännäs del. Det var enligt deras uppfattning bara en tidsfråga, när renskötseln skulle upphöra!²⁴⁶ "Då lapparna som känt är, hava stor obenägenhet att lämna tillförlitliga uppgifter om sina inkomstförhållanden, lär deras betalningsförmåga bliva särdeles ineffektiv", sägs det som ett generellt omdöme från Frostviken. Visserligen är det viktigt att samerna jämställs med den övriga befolkningen, heter det vidare, "men beskattningen kan inte på något betydelsfullt sätt bidra till det".²⁵⁹ Att genom beskattningen jämställa samerna med övrig befolkning var enligt uppfattningen i Kall tom en lönlös uppgift. Lapparna kommer inte att betala sina skatter, påstår man rakt ut. "Med den erfarenhet vi har av lapparna, yeta vi att så icke skall ske".²⁶⁰

Lite långsökt kan den invändning tyckas vara som Ingebrikt Bergman anförde som företrädare för Tännäs kommun, när landshövding Sigfrid Linnér kallat kom-

Lappförsamlingar – gemenskap eller segregering?

Samerna föddes och dog utanför hemförsamlingarnas gemenskap, därför att de kyrkobokfördes, döptes, konfirmerades, vigdes och begravdes inom de särskilda lappförsamlingar de tillhörde. Från 1700-talets mitt fanns en lappförsamling (Föl-linge) för samerna i Jämtland-Härjedalen. Denna delades efterhand upp i fyra olika församlingar, Frostvikens, Hotagens, Undersåkers och Hede (Tännäs). Anordningen gav jämtlandssamerna en undantagsställning också jämfört med samerna i Norr- och Västerbottens lappmarker, där samer och nybyggare redan från början bildade gemensamma församlingar.²²²

Lappförsamlingarna blev ett slags bihang till de lokala församlingarna med vilka samerna inte hade någonting att skaffa. De deltog inte i kyrkostämmor eller prästval eller i några uppgifter i fråga om kyrka och skola. De stod utanför, och svårigheterna att få deras mantalsskrivning löst just därför att de var kyrkobokförda i sk icke-territoriella församlingar gjorde att de länge saknade även rösträtt.

Vid mötet mellan präst och församling skulle allt klaras av, från lysning och vigsel till dop och begravning, tidigare också husförhör. Om den samhörighet lappförsamlingen kunde bidra till hörde jag en gång framlidne nomadläraren Nils Mårtensson ge ett bra uttryck för. Då det 1934 lystes för honom och Karin Jonasson från Trautis lappby, så skedde det i lappförsamlingens tre olika kyrkor; först i "moderkyrkan" i Undersåker och därefter både i Vallbo och Kolåsens lappkapell. Det kändes på ett särskilt sätt, tyckte han, att

det kungjordes för den samiska allmogen "både i norr och i söder".

Vid begravningar var det vanligt att kistan sattes i jord långt före själva jordfästningsakten, som ägde rum först vid den ordinarie kyrkhelgen. Genom en stör som var nerstucken i graven och som då togs bort, skapades en öppning ner i graven, och genom den hällades de tre skovlarna mull.

Lappförsamlingarna upplöses

Lappförsamlingarna bestod till årsskiftet 1941/42. Lappprästerna sökte med något undantag in i det längsta behålla organisationen. Det mest drastiska argumentet, framfördes, tycker jag, av Gunnar Arbmän i Undersåker, när frågan för första gången var aktuell.²²³ Man får inte bortse från "rasskillnaden" hävdar han 1926. "Lapparna utgöra en stam för sig, känna det så, och betraktas så av den svenska befolkningen". Nej, "lappstammen är i utdöende och kommer att alltmer kräva en omvårdnad som man är skyldig en döende". (!) Bertil Hasselberg i Tännäs understryker, att varje lapp naturligtvis redan nu är kyrkoskriven som lapp, och frågar om "en lapp lättare skulle kunna kyrkobokföras som en lapp i en territoriell församling än i de nuvarande lappförsamlingarna".²²⁴

Allt bör förbli vid vad det är i dag, tyckte också Evald Larsson, pastor lapporum i Frostvikens lappförsamling 1926.²²⁵ Lappbefolkningen är till kynne, levnadsätt och vistelseort så avlägsen från den övriga befolkningen, att den bör behandlas som en särskild del, tycker han. Att utplåna deras församling och införliva dem med den rent svenska församlingen "skulle bidra till att förstöra den självständighet de

ännu äga". Vilken självständighet han avser framgår dock inte.

Det fanns också ett delförslag på 1920-talet, att den som var kyrkoskriven "såsom lapp" och inte ville ha den uppgiften på sitt prästbevis (åldersbetyg) skulle slippa det, men även den förändringen stötte på motstånd. Pastor lapponum i Undersåker, Per Winblad, gjorde 1923 den enkla frågan till en stor principiell och moralisk fråga. Skulle det vara en skam att vara lapp? frågar han. Flera "yngre lappkvinnor som tagit tjänst i städer" hade bett att få uppgiften utesluten och få prästbetyg från Undersåkers församling i stället för Undersåkers lappförsamling. Deras begäran har naturligtvis aldrig föranlett någon åtgärd; försäkrar han.²²⁶

Den fråga som på nytt aktualiserade lappförsamlingarna var kyrkoherdevalet i Frostviken 1935 och om samerna där var röstberättigade i valet. De var ju medlemmar i lappförsamlingen och hade som sådana, enligt prästvalsbestämmelserna, inte rösträtt inom en territoriell församling.²²⁷ Domkapitlet i Härnösand ville ha klarhet för framtiden, och Kungl Maj:t gav kammarkollegiet i uppdrag att yttra sig i ärendet. Kollegiet tolkade frågan så, att samerna hade rösträtt men gjorde samtidigt ett utspel genom att föreslå att lappförsamlingarna skulle upplösas.²²⁸

Lappförsamlingarna höll kyrkostämma med anledning av förslaget, något som tidigare inte tycks ha förekommit. Tännäs lappförsamling höll stämma i Ljusnedals kyrka den 24 juni 1940 med 50 deltagare och Undersåkers lappförsamling i Vallbo den 11 augusti med ett tjugotal samer. Stämmorna motsatte sig en upplösning. Däremot tillstyrkte lappförsamlingarna i Hotagen och Frostviken vid stämmor i Jämsmäsöholmen den 7 juli och i Ankarede

den 15 september 1940 förslaget.²²⁹

I sitt remissyttrande påstod kyrkoherden och pastor lapponum i Frostviken, Johan Söderholm, att förändringen "kommer att innebära en icke föraktlig förbättring av lapparnas medborgerliga ställning".²³⁰ Bland samerna tyckte Jonas Åhrén, att den här frågan lika lite som varje annan fick isoleras och göras snävare än den var utan borde ses i ett större sammanhang. "Samerna skulle nu kunna tas ur den isolering och bristande tilltro till sig själva som de ofta levde i och bli dugliga och framåtsträvande samer till mera allmän nytta än hittills, inte bara för sitt eget folk".²³¹

Domkapitlet hade i sitt yttrande 28 december 1940 full förståelse för att man på vissa håll av historiska skäl velat behålla lappförsamlingarna, men tillstyrkte ändå förslaget. En ledamot reserverade sig dock, undersåkersfödde kontraktsprosten i Revsund, Rickard Åström, som tyckte en upplösning vore "ur självavårdssynpunkt betänkelig". Varje åtgärd som "försvagade lappens stamhörighet och raskänsla och främjade hans övergivande av sin fäderneärvda näring" borde undvikas. I stället borde åtgärder i motsatt riktning eftersträvas, "oavsett vad en eller annan av lapparna själva kan önska".²³²

Samernas isolering från samhällsfrågorna

År 1936 undersökte ecklesiastikdepartementet i vad mån samer deltagit i kyrko- och kommunalstämmor i Jämtlands län. Lapparna torde ej vid något tillfälle ha begagnat sig av rätten att delta i kommunalstämman, rapporterade landsfiskalerna i Frostviken, Kall och Oviken. Landsfiskalerna i Offerdal och Undersåker kunde

äremot inte ge definitivt besked.²³³ Det här belyser lite av den isolering från samhällsfrågorna, som Jonas Åhrén påtalade och ville ändra på.

Lappmässor och missionsverksamhet

Det fanns naturligtvis ett visst egenvärde också i lappförsamlingarna. Även efter deras upplösning firas ännu traditionellt samiska kyrkhelger, sk lappmässor, i tex Ljusnedal och Vallbo, Kolåsen och Ankar-

I kontakterna mellan präst och allmoge låg det väl ännu för någon mansålder sedan mycket av överhet i prästens status. Redan den latinska titeln pastor lapponum – lapparnas herde – ingav sannolikt hos samerna en viss myndighetsprägel. Den här bilden bidrar kanske också till det. Den visar pastor Anton Ådén och hans hustru beredda till uppbrott från en lappmessa i Vallbo några år in på 1900-talet. De skulle då i första hand rida den ett par-tre mil långa vägen ned till Undersåker.

ede. Men nu har de fått en annan karaktär, blivit också gudstjänster på hemorten för fjällborna över huvud taget och ett inslag i den turism som söker ett stycke folkkultur i försvinnande. En särställning har nyårsmässan i Undersåker intagit, bl a därigenom att den samlade samer från hela länet.²³⁴

Jämtlandssamerna har också varit föremål för en omfattande "missionsverksamhet" av annat slag långt in i våra dagar, från exempelvis Svenska Missionssällskapet och föreningen Kvinnliga missionsarbetare (KMA). I Missionssällskapets tjänst var det nomadpredikanter (samediakoner) som bedrev uppsökande verksamhet och evangelisation ända in på 1950-talet. KMA:s verksamhet var knuten till ålderdomshemmet Fjällgård, men tidigare också till predikoverksamhet bland samerna. Nils Jonasson (död 1931) och

hans brorson Jonas Fjällgren (död samma år) var båda samiska evangelister i KMA:s tjänst.

KMA:s verksamhet hade ett överklassdrag över sig, eftersom bl.a. prins Oscar Bernadotte (Gustav V:s yngre bror) och hans dotter Maria Bernadotte af Wisborg tog aktiv del i den.

Den religiösa verksamheten drevs ibland lite för långt. Vid nyårsmässan var det kyrkobesök och bönemöte på löpande band, to m segregerade möten med männen för sig ("pojkmöten") och kvinnorna ("flickmöten") för sig. Det blev helt enkelt för mycket Guds ord och för få möjligheter till sociala kontakter familjerna emellan. Sameungdomarna fick stjåla sig tid för att under några sena kvällstimmar ute på landsvägen hinna vara tillsammans och lära känna varandra.

Jonas Åhrén reagerade efter en nyårsmässa över vad han varit med om genom ett inlägg i Samefolkets egen tidning 1927:3. Under rubriken "Trångsynthet"

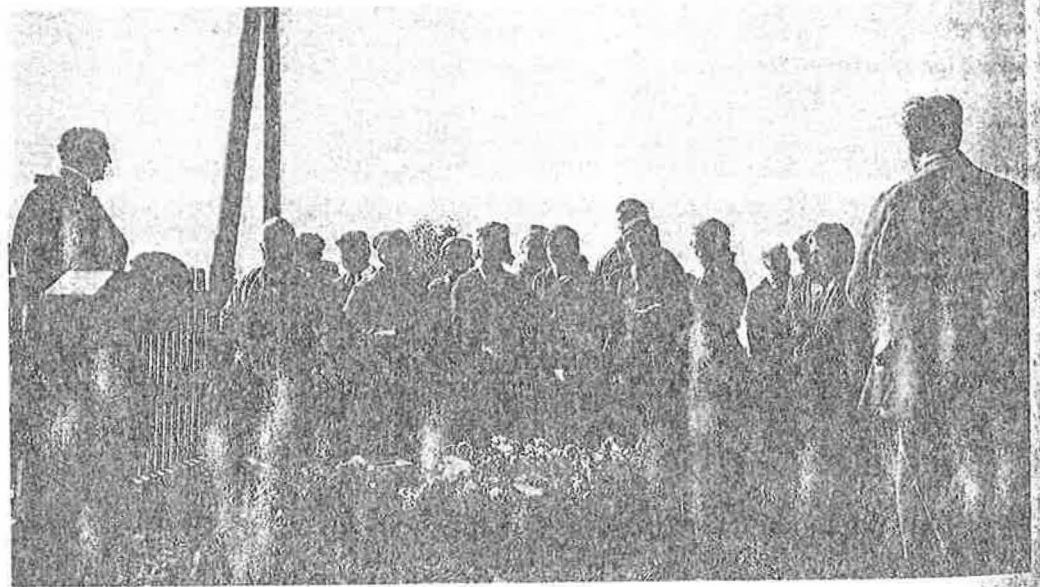
reflekterade han lite över all den religiösa uppbyggelsen och det obetydliga utrymmet för andra angelägenheter för samerna. Här hade vi själva sammanträtt för en gångs skull på åratat, skriver han. Utöver själva saken gav det oss också "övning, vana och självtukt" att handlägga gemensamma ärenden. Men likväl skulle tillfället inte kunna utnyttjas till fullo. Jag kunde inte återhålla tanken, summerade han, "att det hela hängde ihop med något överdrivet, men på samma gång något efterblivet, och att samer icke riktigt rädde sig själva."³⁵

Inte "pastor lapponum" men "kyrkoherde för samer"

En ny, sentida särordning för religionsvården bland samerna innebär den särskilda

8 augusti 1935 jordfästes den unge Ingemar Kråk vid Handöls lappkapell.

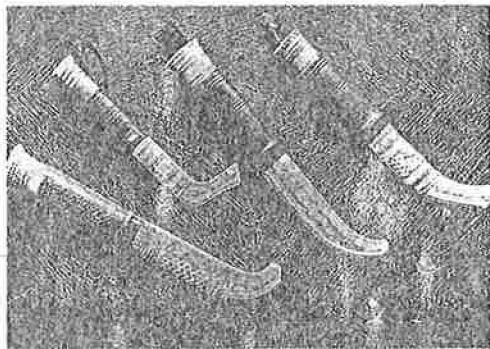
Ett karaktäristiskt drag vid de samiska begravingarna var att kistan sattes i jord före jordfästningen.

munombud till överläggning på länsstyrelsen i Östersund 28 mars 1925. Det fanns enligt Bergman, en fara i samernas skattskyldighet, "om det i en framtid gjordes gällande, att då lapparna betalade skatt i likhet med övriga svenska medborgare, de också i övriga avseenden jämslles med dessa"! Men han fick ett något tillrättavisande svar av landskamreren Axel Andersson. Åtgärden med beskattningen skulle bidra till att stärka lapparnas självkänsla, sade landskamreren, och ge dem kraft och förmåga att "sköta sig som goda samhällsmedborgare".²⁵⁰

De renskötande samerna schablonbeskattades i regel utifrån en viss beräknad kalvningsprocent, sedan beskattningen införts på 1920-talet. Förhållandet var oförändrat i flera decennier. En ny rennäringsbeskattning började tillämpas vid 1979 års taxering sedan 1975/76 års riksdag infört såväl bokföringsplikt som deklarationsplikt för rennäringens utövare. Rennäringen har därvid blivit jämställd med övriga jämförbara näringar, inkomst av rörelse. För att få bättre fördelning på inkomsten mellan olika år har samebyarna – dock utan framgång hittills – yrkat på att i likhet med skogsägarnas skogskonto få ett sk rennäringskonto.

Knivskaft och knivslida av renhorn har varit same-slöjdaren Paul Larssons specialitet.

Mantalsskrivning och delaktighet

Mantalsskrivning av samerna förekom i Jämtland inte förrän efter 1912, då länsstyrelsen utfärdat föreskrifter om det. Då angavs, att samerna fick mantalsskrivas inom vissa bestämda kommuner allt efter de lappbyar de tillhörde. De skulle sammanföras i en särskild längd utan sammanblandning med kommunens övriga invånare. Mantalsskrivningen gick inte smärtfritt, eftersom lappbyarna i några fall sträckte sig över flera kommuner.

Föreskrifterna om mantalsskrivningen av samer var tillämpliga för Frostvikens, Hotagens, Offerdals, Kalls, Hallens, Undersåkers, Tännäs och Storsjö kommuner. Samerna i Idre var kyrkoskrivna i Tännäs lappförsamling men var uppenbarligen inte mantalsskrivna någonstans.²⁶¹

Men alla kommuner godtog inte utan vidare länsstyrelsens föreskrifter. Hallens kommun anförde besvär över 1924 års mantalsskrivning, då man ansåg, att samer mantalsskrivits där, som inte hörde hemma i Hallen.²⁶²

Bestämmelserna rörande samerna i Jämtlands län tillämpades under 1920-talet på både renskötande och icke renskötande (bofasta, övriga) samer, vilket medförde, att de senare inte alltid bodde där de var mantalsskrivna. Mantalsskrivningen föreslogs därför enligt den här ordningen bli begränsad till att gälla bara "de verkligt renskötande lapparna... ej dem som hava upphört med renskötsel och äro boende på en viss bestämd plats". Dessa senare borde självfallet mantalsskrivas i de kommuner där de bodde. Föreskriften för de renskötande samerna preciserades till att gälla *var inom lappbyn* samer. ansågs ha

sitt hemvist, sin "huvudkåtplats", dvs-den plats där han hade fasta kåtor, visthus odyl.

I en redovisning som kammarkollegiet lämnar Kungl Maj:t 1940 ges en översikt över hur samebefolkningen i Jämtlands län kyrkobokförts i lappförsamlingarna och vilka mantalsskrivningskommuner som gällde för dem.²⁶³ Förhållandet avser 31 december 1938.

Frostvikens lappförsamling, 123 medlemmar mantalsskrivna i Frostviken.

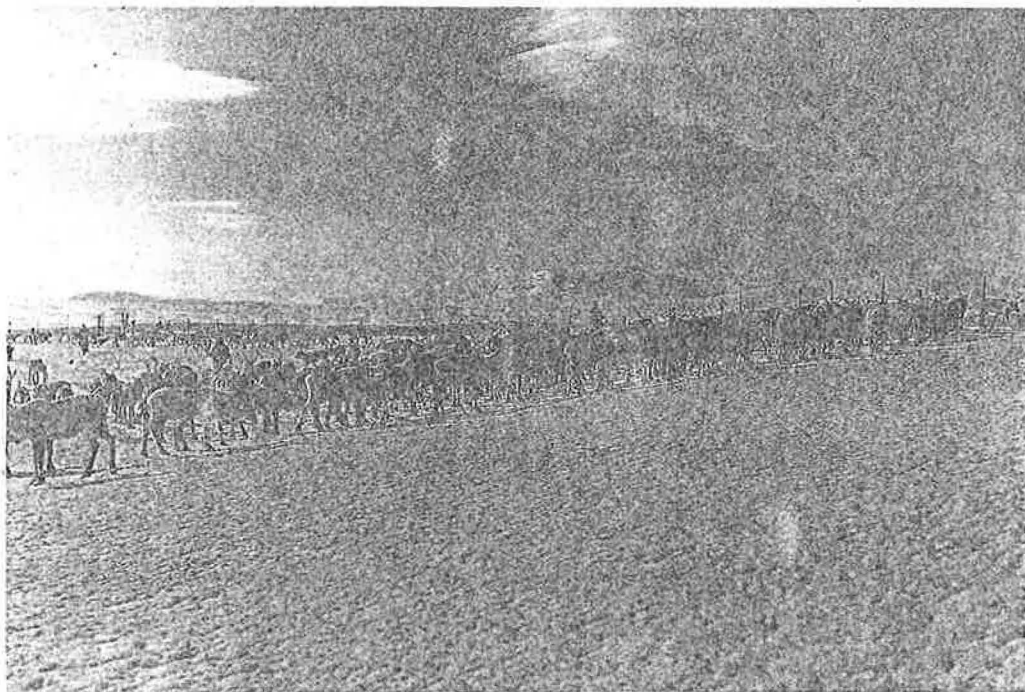
Hotagens lappförsamling, 144 medlemmar, varav 63 mantalsskrivna i Hotagen och 81 i Offerdal.

Undersåkers lappförsamling, 221 medlemmar, varav 30 mantalsskrivna i Offerdal, 46 i Undersåker, 45 i Kall, 46 i Hallen, 44 i Oviken, 6 i Åre, 1 i Storsjö, 3 i Tännäs och 1 i Lockne.

Tännäs lappförsamling, 215 medlemmar, varav 167 mantalsskrivna i Tännäs, 35 i Storsjö och 23 i Idre.

I gällande folkbokföringsförordning (SFS 1967:198) heter det beträffande kyrkobokföringen, att "den som tillhör den nomadiserande samebefolkningen och icke är bosatt på viss fastighet, anses bosatt på sitt huvudviste i samebyn". Om sådant huvudviste gäller, heter det vidare, "i tillämpliga delar vad som enligt denna förordning gäller för fastighet". Och för mantalsskrivningen gäller enligt samma förordning att var och en skall mantalsskrivas på den fastighet och i den församling, där han rätteligen skall vara kyrkobokförd mantalsdagen, samt i den kommun där fastigheten och församlingen är belägen.

Renar i rengärde av säckväv på Flatruet.

(2)

tillkommer allenast nomadiserande lapp. Såsom sådan anses allenast person av lapsk härstamning, som på stadigvarande sätt personligen följer och bevakar sina renar och icke samtidigt brukar hemman eller nybygge eller biträder vid bruket av sådan fastighet; dock medges visst undantag från sistnämnda villkor för lapp från Västerbottens län eller Frostvikens norra lappby i Jämtlands län (153 §).

I konventionen hava slutligen meddelats åtskilliga ordningsföreskrifter och andra bestämmelser, som det åligger lapparna att iakttaga vid utövningen av sin renbetesrätt i Norge.

Allmänna grunder.

Samtliga de myndigheter, som yttrat sig över de av den sakkunnige framlagda förslagen, hava utgått från att desamma böra läggas till grund för lagstiftning i ämnet. Länsstyrelsen i Västernorrlands län och domänstyrelsen hava uttryckligen förklarat sig lämna förslagen utan erinran.

Behovet av
lagstiftning
på före-
varande
område.

Departements-
chefen.

Av det föregående torde framgå, att renskötseln varit och alltjämt är av stor betydelse för en väsentlig del av den lapska befolkningen. Även för staten måste det ur såväl social som nationalekonomisk synpunkt vara angeläget, att nämnda näring vidmakthålles och ytterligare främjas i de trakter, där förutsättningar i sådant hänseende finnas. Renskötseln är för många av de trakter, där den drives, en viktig ekonomisk faktor. I synnerhet gäller detta för Norrbottens län. Även för den icke lapska befolkningen är det å vissa orter av stor betydelse att kunna hava skötesrenar i vård hos lapp. Visserligen giver den statistiska utredningen vid handen, att förhållandena numera utvecklat sig därhän, att allenast den mindre delen av den lapska befolkningen ägnar sig åt renskötsel, medan flertalet bland densamma upphört därmed. Men å andra sidan visar utredningen, att renantalet under de senare åren väsentligt ökats. Man torde alltså kunna räkna med att även i framtiden lapparna, i den mån betesmarkerna förslå, komma att i avsevärd grad ägna sig åt renskötsel. Men även om de renskötande lapparnas antal framdeles skulle minskas, torde dock renskötselns särställning bland näringarna påfordra särskild lagstiftning.

Frågan om revision av lapplagstiftningen har, såsom framgår av den av mig lämnade redogörelsen, länge stått på dagordningen, och riksdagen har ock hemställt om en sådan revision. De brister, som vidlåda den gällande renbeteslagen och vilka i det följande komma att närmare beröras, synas mig vara av den beskaffenhet, att ny lagstiftning snarast bör komma till stånd. De spörsmål, som främst kräva skyndsam lösning, äro dels frågan om effektiva åtgärder för nedbringandet av renantalet inom lappby, där sådant påkallas av betets otillräcklighet eller av andra anledningar, dels ock frågan om reglerandet av den olagligen bedrivna renskötseln nedom lappmarksgränsen i Norrbottens län. Vad förstnämnda fråga angår har, på sätt vid ärendets anmälan i statsrådet den 13 juli 1926 framhållits, den stora ökning av renstammen, som under de senare åren ägt rum, givit anledning till allvarliga bekymmer. Denna ökning av renstammen i förening

med den på sina håll allt knappare tillgången på bete samt odlingens framträngande har ökat riskerna för skadegörelser å den bofasta befolkningens egendom. Till förebyggande i möjligaste mån av dylika skadegörelser samt av olägenheter för rensköteln erfordras stor omsorg vid denna närings bedrivande. Det synes därför ofrånkomligt, att möjlighet beredes de myndigheter, som hava överinseendet över lapparna och deras renskötsel, att kunna i tid ingripa mot försumliga renskötare. De maktmedel, som enligt gällande lag stå till buds, äro, enligt vad erfarenheten visat, icke tillräckligt effektiva. På grund av vad sålunda anförts och då jag i huvudsak kan ansluta mig till den sakkunniges förslag, vilka i stort sett mottagits med gillande av de hörda myndigheterna och även i allmänhet godtagits av lapparna, i den mån de yttrat sig över desamma, synes det mig vara angeläget, att förslagen nu läggas till grund för framställning i ämnet till riksdagen.

Ämnets
formella
behandling.

1919 års kommitté, som på sätt förut framhållits, uppdelat ämnet i två särskilda huvudförfattningar, angav avsikten härmed hava varit att göra stadgandena angående rensköteln och därmed sammanhängande förhållanden i görigaste mån lättlästa för vederbörande lappar, så att fjällappen endast skulle behöva syssla med honom vidkommande bestämmelser och skogslappen endast med sådana, som anginge honom.

Lagrådet.

Lagrådet ansåg i sitt yttrande över de år 1924 remitterade förslagen i förevarande ämne, att det borde tagas under övervägande, huruvida icke den skillnad i fråga om det rättsliga reglerandet, som borde göras mellan fjälllappar och skogslappar, lämpligen kunde genomföras utan uppdelning av ämnet i två lagar. I detta sammanhang har lagrådet framhållit, att den av kommittén föreslagna uppdelningen medfört en mycket betydlig förlängning av lagtexten och att uppdelningen, om den än skulle göra stadgandena mera lättlästa för vederbörande lappar, å andra sidan skulle göra det svårare att överblicka, vari de, i allt fall till vissa områden inskränkta, skiljaktigheterna mellan de för båda slagen av lappar givna rättsreglerna bestode.

Den
sakkunnige.

Den sakkunnige har ansett uppdelningen av ämnet i två särskilda lagar icke böra bibehållas samt därom anført:

»De fördelar, som därmed skulle vinnas, synas icke kunna uppväga de olägenheter, som en så avsevärd förlängning av lagtexten givetvis medför. Härtill kommer, att den av lagrådet framhållna svårigheten att överblicka, vari skiljaktigheterna mellan de särskilda lagarna bestå, säkerligen skulle bereda även de renskötande lapparna icke ringa besvär, då även dessa mången gång torde hava intresse av att erhålla kännedom om dessa skiljaktigheter. I förevarande förslag hava alltså bestämmelserna för de olika slagen av renskötsel sammanförts i en lag. Härvid har man sökt att i de fall, då olika regler böra gälla för fjäll- och skogsrenskötsel, i lagtexten markera skillnaden så tydligt som möjligt, varjämte det ansetts böra undvikas att i mindre väsentliga detaljer giva olika bestämmelser för det ena eller andra slaget av renskötsel. Några praktiska olägenheter härav synas icke behöva befaras.»

Yttranden
över den sak-
kunniges
förslag.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, som i sitt yttrande över kommitténs förslag biträdde kommitténs uppfattning om lämpligheten av den däri gjorda

uppdelningen som legat till grund för förändret i en sågas hava bestämmelse: en reviderad länsstyrelsen [I] övriga denna del lä

Lagrådet : ganden i 1 sådan lag, se bestämmelse Det syntes ganden, å vi

Vad angå författningar sammanföras I detta hän förda skälen

Såsom fö mittén föresl icke borde slutna bestä 6 mom. i för i förslaget t lag, som av sakkunnige huruvida ic de av den s bestämmelse den sakkun graf är en i sammanhang byggnad, sy lapparnas re varande avso följd varav beteslagen. Av vad s ling anslute har givit vic de framlagd Emellertid

FÖRHÅLLANDENA UNDER 1900-TALET

3. Huss

Inlaga den 8/4 - 92, ab 710

E Huss utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands- och Kopparbergs län (1959).

Huss, som inte uttalar sig om sedvanerätt till viss trakt föreligger, har markerat av lappar i Jämtlands- och Kopparbergs län under åren 1926 - 1958 använda markområden för vinterbetning. Områdena har markerats med gult på kartan. Huss anger, att det finns områden innanför linjen där vinterbete inte förekommit.

Ab 819, sid. 8

Lundberg uttalar (ab 812, bil. 8), att "de områden Huss sålunda angav begränsade sig till markområden till vilka det enligt Huss var klarlagt att vinterbete förelåg vintertid".

I anledning därav bifogas sidorna 334-335 ur Huss utredning, bilaga 9, (ab 828) Läs. varav framgår att Huss angivit markområden som under åren 1926-1958 använts för vinterbetning, att det inom dessa områden finns till sin storlek ej obetydliga trakter som lapparna inte besökt under ifrågavarande tid samt att syftet med utredningen i första hand är att i förekommande fall lämna upplysning till ledning för bedömandet av frågan om lappars betesrätt vintertid nedom renbetesfjällen. Huss tar således inte ställning till var sådan rätt kan föreligga. Den frågan skall tingsrätten bedöma utifrån utredning i målet och var och när bete ägt rum.

HUSS UTREDNING

Allmänt

Huss utredning ger ej korrekta besked. Huss har utelämnat åtskilliga av protokollen från lappfogdarnas årssammanträden med samebyarna. Han har utan sakskäl kritiserat skogsinspektören Th Haahrs karta (sid. 25) och Ernst Mankers uppgifter (sid. 36) och han har helt och hållet utelämnat uppgifter om protester mot vinterbete utanför renbetesfjällen. Huss borde, med utgångspunkt från sitt material och sin uppfattning i rättsfrågan, rätteligen inte ha kunnat komma fram till annan slutsats än att samebyarna saknade sedvanerätt till vinterbete utanför renbetesfjällen.

Huss läger istället största vikt vid uppgifterna från äldre samer och ortabor. Rimligen bör dessa uppgifter behandlas med stor försiktighet, eftersom de tillfrågade känt till syftet med utredningen. I dagsläget är uppgifterna närmast att jämföra med skriftliga vittnesintyg, en normalt inte tillåten form av bevisning i svensk rätt. Här finns enligt kärandenas uppfattning all anledning att vara källkritisk. Som exempel på helt oacceptabla uppgifter kan nämnas på sid 131 och 146 angivna områden. Huss har till synes utan kritik eller försök till preciseringar accepterat uppgifter om vinterbete inom oerhört stora arealer.

Huss slutsatser

Vad gäller Huss slutsatser hänvisas till utdrag ur Huss utredning, bilaga 9 till kärandenas inlägga den 28 februari 1994, samt vad som anförts i den inläggen på sid 8.

Huss uttalar ingenting i sin utredning om var inom på kartan angivet område sedvanerätt kunde anses föreligga.

Vad beträffar Huss karta noteras särskilt, att den angivna gränsen enligt texten på kartan utgör: "Yttergräns för de utanför renbetesfjällen och nämnda kronopark nämnda områden, vilka under åren 1926–1958 använts för vinterbetning."

Rättsläget

Klart är att Huss ansåg det erforderligt med 90 års okvalt regelbundet nyttjande för att sedvanerätt på grund av urminnes hävd skulle uppkomma.

Av kärandena åberopade uppgifter

Dahlkvist, dra ab 1045, sid. sid. 6

Bevistema, se 1.4.30.

Kärandena åberopar, utöver vad samebyarna åberopat, de avsnitt ur Huss utredning som markerats i bilaga 16. Läs, ab 883.

Sid. 29 – 33 redan föredraget.

Obs ! sid. 129. Kråik inflyttade 1916 från Frostviken. Från 1923 helt nya flyttvägar !

Sid. 131: till omkring 1925 norr om skattefjällen. 1925 – 1930, över Särvsjö till trakten av Ljusnan och områdena mellan Medskogen, Medskogsbygget – Långå. En vinter väster och norr om Sonfjället.

Sid. 132: till 1925 norr om skattefjällen. 1925 – 1950 Vissa år söder förbi Särvsjön till trakten av Långå och Medskogsbygget. Något år till trakten av Klövsjöfjället.

Avslutningsvis kan nämnas, att Huss yttrat sig i det s k Lossenmålet (NJA 1967 s 414) och därvid hävdade att sedvanerätt förelåg, en ståndpunkt som Högsta domstolen underkänt.

Kejser Lundsberg 1995-10-12

Bergström; ~~den en ständigt~~

Utt aug. reserabing; fll reserabing

myt nummer; myt nummer;

146 51

Ing. till Svea Hovrätt
den 28 MAJ 1935

På grund av mig lämnad fullmakt befullmäktigar jag härmed innehavaren att i Kungl. Maj:ts och Rikets Svea Hovrätt föra Mittädalens lappbys talan i mål mot hemmansägaren Olof Westlund i Händalen, angående ersättning för skada genom renar, i vilket mål Hede tingslags häbraderätt meddelat dom den 30 april 1935, godkännande jag ombudets lagliga åtgärder.

Östersund den 23 maj 1935.

G. Heilborn

Advokaten G. Heilborns egenhändiga namnteckning bevisas av

B. Kallström

W. Kallström

Innehaves av Werner Kallström.

Justeras: Nils Thomasson Anders Renskytt.

Rätt utdraget, betygar; Ljusnadal i Pännä distrikts landfiskalskontor den 17 februari 1935.

På tjänstens vägnar

Edv. Salme.

W. Kallström

205

135

K. Justitie Revisions Exped.

num. - 2 APR 1936

På grund av för mig utfärdad fullmakt befullmäktigar jag härmed herr Werner Källström eller den han i sitt ställe förordnar att hos Kungl. Maj:t föra Mittådalens lappbys talan i det mål mot hemmansägaren Olof Westlund i Råndalen, vari Kungl. Maj:ts och Rikets Svea Hovrätt meddelat dom den 10 december 1935; godkännande jag ombudets lagliga åtgärder.

Östersund den 1 april 1936.

G. Heilborn

Advokaten G. Heilborns egenhändiga namnteckning bevittnas av:

*[Signature]**[Signature]*

13

Utdrag av dombok, hållen vid
lagtids vintertinget med Hede
tingslag å tingsstället i Hede
kyrkby den 25 februari 1935.

Nr 13.

Vid upprop av målet under nr 4 i domboken för den 10 eintlid-
ne september emellan hemmasegaren Olof Bäck i Wendalen, kårande,
samt ordningsmannen Lars Kråk i Handölsdalens läppby, svarande,
om skadestånd, inställde sig kåranden personligen, åtföljd och be-
trädd i rättegången av förre landfiskalen K.E. Byström i Hede
samt inställde sig svaranden genom sitt förut i målet anlitade och
bud advokaten Gösta Heilborn i Östersund.

Kåranden ingav denna skrift:

"Svar Till Kroik.

- 1) Den 17 April besökte Kroik på Fjellgården då var han ick-
resfärdig, den 27 April anträffades Rengetare å mina Ånger vid
Vemån den 28 var en renhjord å hundretals djur synlig å mitt skogs-
skifte, under flottningen under Maj månad var renfloccar synliga
vid Vemån och andra platser å skifteslagets marker liksom under
juni månad, under Augusti var ren synlig vid landvägen å klöfsjö-

Lösen 15:-
Stämpel 21:50
Summa 36:50

Hemmasegaren Olof Bäck, Wendalen. (Landfiskalen K.E. Byström, Hede)

D o m b o k , hållen vid lag-
tims hörtsting med H e d e tings-
lag & tingsstället i Hede kyrkby den
10 september 1934.

Ordförande: Undertecknad, häradshövding, vid handläggning av
målen och ärenden under nrs 1 - 13.

Nämnd: Häradsmannen Per Haraldsson i Hede samt nämndemännen Nils
Hoglund i Wemdalen, Olof Wellström i Hån, Olof Pellesson i Wem-
dalen, Olof Axel Sundt i Hede, Jonass Svensson i Tännäs, Johan
Erik Långström i Ljusnedal, Rickard Hedström i Hede och Olof
Olofsson i Långåvensom - efter avlagd domared -- Olof Brandén
i Wemdalen.

Sammenträdet började kl. 11.

Såsom vakthavande åklagare anmälte sig tillstådes landsfiskalen
i Tännäs distrikt Edv. Salomsson, vilken yrkade ansvar å alla
förseelser mot rättegångsordningen, som under dagen kunde föres-
komma..

Hemmansegaren Olof Brandén i Wemdalen kyrkby företrädde samt
anhöll att få avlagga föreskriven domared därvid återopande
följande

Domared
nämnder

"Utdrag af protokoll etc. - - - - - Biff. A nr 1.

Därefter fick Brandén med tu finger på Den Heliga Skrift av-
lägga den i kap. 7 § Rättegångsbalken föreskrivna ed samt envi-
skades därefter plats i nämnden.

Ant
u. a.

Vid upprop av målet under nr 18 i domboken för den 19 febru-
ari 1934 emellan hemmansegaren Olof Vestlund i Rändalen, Linsell, Olof
kde, samt ordningsmannen för Mittådalens leppby Per R. Fjällgren
i Axhögen, Punåsdalen, evde, om skodestånd, tillstådeskom kdn
personligen, åtföljd av förre landsfiskalen K.E. Byström i Hede
såsom biträde samt infann sig svdn såsom förut genom advokaten
Gösta Heilborn i Östersund.

Per
i A
Ske

Byström: Allt ifrån Rändalens första bebyggelse hade därvarande
befolkning använt sig av myzelätterna väster om och omkring Över-
sjön; i ändamål att förbättra dessa givande slätter hade sedan
tid efter annan kulturarbeten utförts av bymännen; sålunda hade
de redan före 1888 med tillhjälp av främmande arbetsfolk låtit
verkställa grävningar, vilka dragit en kostnad av 450 riksdaler

7/10/11

Inlaga 8/4 – 92 (aktbil 710)

Rättspraxis

Frågan om sedvanerätt till renbete i Härjedalen har prövats av Högsta Domstolen i två mål som avser trakter utanför renbetesfjällen. Det av samebyarna omnämnda HD-avgörandet 1894 i det s k Farupmålet avsåg mark som numera ingår i året-runtmarkerna och som redan vid tiden för utslaget var uppköpt av staten till utvidgning av skattefjällen.

I vattenmål berörande sjön Lossens reglering för vattenkraftsutbyggnad prövade Högsta Domstolen i mål NJA 1967 sid 414 huruvida sedvanerätt förekom på ett c:a 1000 ha stort område söder om sjön Lossen. Sjön Lossen som är Ljusnans största källsjö ligger i Tännäs socken i nordvästra Härjedalen. I målet finns en betydande utredning om förekomsten av renbete i Härjedalen vid tiden före första rennäringslagen och även för tiden därefter. Kammarkollegiet som förde samernas talan

anförde som skäl för prövningstillstånd att avgörandet om förekomst av sedvanerätt för området var principiellt och av betydelse för förekomsten av sedvanerätt inom hela Härjedalen. Högsta Domstolen konstaterade att någon sedvanerätt ej förelåg.

I det s k Råndalsmålet NJA 1937:A 139 förpliktades vederbörande sameby att ersätta skador uppkomna vid vinterbete med ren då det inte i målet enligt Högsta Domstolen visats att det fanns någon av gammal sedvana föreliggande rätt till sådant renbete. Högsta Domstolen avgjorde samtidigt ett mål från Långå angående ersättningskrav mot en renägande same som för att skydda sin renhjord skjutit en hund. Av Högsta Domstolens ställningstagande att ogilla detta käromål har ibland dragits den slutsatsen att domstolen skulle ha funnit att sedvanerätt till vinterbete skulle ha förelegat. En sådan tolkning torde dock ej vara riktig. Någon annan slutsats av domen kan inte dras än att samen ägt i försvar av sin renhjord skjuta hunden.

I det s k Vemdalsmålet från 1935 som gällde olovligt bete under vintertid kom Häradsrätten till det slutet att renägaren förpliktades utge ersättning enär någon sedvanerätt ej ansågs föreligga. I målet hördes ett stort antal vittnen. Häradsrättens dom överklagades inte.

Bilaga 41.

Advokaten Lars Sandow
 Ahlgrens Advokatbyrå
 Box 137
 901 04 Umeå
 (telefax 090-12 06 30)

11. 30
 788/90
 (898) 770/91

Sedvenerättemålet.

Jag har gått igenom karendens inläga 1994-09-22 resp. 27 med följande kommentarer.

Bilaga 8.

Som jag tidigare framhållit (min skrivelse 1992-11-23) fanns vid 1890 års utgång 60.000-70.000 renar inom länet. Detta har redovisats i Konungens Befallningshavandes femårsberättelse 1886-1890. Dessa renar kan ju rimligen inte ha hållits inom renbetesfjällen hela året utan under delar av året utanför dessa. Det visste ju lagstifteren inför 1886 års renbeteslag. Under 1890-talet har någonting hänt, som reducerat renstocken i länet, vilket med säkerhet medfört, att näringen inte haft samma behov av renbete utanför renbetesfjällen.

En hypotes är att det stora renantalet har medfört överbetning, betesbrist och sjukdomar. Renhjordarna har reducerats så till den milda grad, att det vid sekelskiftet fanns endast 10.000 renar i länet. Enligt 1898 års lappfogdeberättelse var renantalet i t.ex. Tännäs sameby 270 renar.

Om sjukdomar (t.ex. klövröta eller ögonsjukdom) drabbat renarna, har säkerligen den urgamla samiska metoden använts, d.v.s. man har skingrat renarna för att undvika smitta från sjuka till friska djur eller från skadade betesmarker.

Renarna har sedan på reners vis återhämtat sig, men har inte på relativt lång tid kunnat samlas i hjordar på naturliga vinterbetesplatser. Därför finnas inte uppgifter om beteslokaler utanför renbetesfjällen för denna tid.

①

1899

ih- ingår
 1899 års
 karta

Ny lag

bara

samma

och

ha renar

i ordning

3
skatt.

I takt med att renarna återhämtat sig för Tännäs vidkommende från 270 renar 1896 till 1895 renar 1911 har samernas initiativ att skaffa nya marker till utvidgning av åretruntmarkerna ökat. Detta måste innebära, att de kände sig säkra på sin rätt till sedvanerättsbete, och att de kände till renbeteslagens bestämmelser om sådan rätt.

4

För åren 1929-32 har käranden redovisat, att lappbyns renar betat hela året inom lappbyns eget område. Det är samme lappfogde som redovisat detta utan att ange skälet. Han skulle naturligtvis ha beskrivit betesförhållandena eller andra omständigheter, som gjort det nödvändigt att ha renarna inom samebyn. Det är ju därför som paragrafen i de förtryckta årssammanträdesprotokollen fått den lydelse den har. Min förmodan är att det är dåligt bete till följd av isbildning på laven inom vinterbetesområdena, som gjort att renarna hållits i fjällen.

5

Bilaga 9.

Kärandens uppfattning, att det bete som förekom under den stora oordningens tid inte kan grunda sedvanerätt tillbakavisas. Åre-Storajö lappby hade 1905 2.800 renar med 25 % för årskalvar, d.v.s. cika 3.500 renar och 1915 4.650 renar med likadant tillägg eller cirka 6.000 renar, en siffra som erfarenhetsmässigt och enligt tidigare redovisning i målet måste höjas avsevärt, antagligen till 8.000 renar. Med dåtidens brist på tekniska hjälpmedel var det säkert svårt att samla renarna för märkning, skiljning eller slakt, men visst måste sådan verksamhet ha bedrivits med flyttningar, vinterbetning och slakt utanför renbetesfjälles, att det med fog kan påstås, att sedvanerätt utövats.

Bilaga 10.

Skälet till att jag inte redovisat som käranden är att jag kontrollerat och registrerat bete utanför åretruntmarkerna.

Bilaga 11.

Bilagor för 1874-1901 finns inte bland handlingarna.

Käranden har noterat Ovikens lappbys önskemål att under vintern få vistas i Klövsjö fjäll, som då inte användes för renbete. Detta skulle innebära, att samebyn ansåg sig inte ha sedvanerätt där. Tänkbart är att det i stället var konkurrens om detta fjäll med annen by och i så fall med Tranris, eftersom denna bys och Ovikens flyttvägar och övernattningsbeten söder om Ljungan tangerat varandra.

Det är intressant att notera, att Ovikens lappby 1913 hade 4.277 renar enligt renlängd, vilket med sedvanliga tillägg motsvarar minst 6.000 renar. Här kan samma resonemang föras som under bilaga 8 och 9.

Bilaga 12.

Jag förstår inte varför käranden för 1918, 1924 samt 1929-30 redovisat betestrakter utanför renbetesfjällen.

Bilaga 13.

En mycket knapphändig redovisning.

1922 håller lappfogden årsammanträde för åren 1916-22. Stora oordningens tid även hos myndigheterna?

Ett problem för oss, som lever med och för samerna, är att det är så svårt att för andra och på ett trovärdigt sätt redovisa de komplexa omständigheter, under vilka renskötseln/rennäringsen lever. Det är förhållandevis lätt att åskådliggöra renskötseln väderleksberoende men sedan blir det svårare. Lika litet som det med säkerhet kan förutses när ekonomiska konjunkturen kommer att förändras, lika osäkert är det att förutse förändringar i renskötseln. Lämnel- och goda hjortronår inträffar med viss periodicitet, tror man, och det kan vara så i renskötseln också. Vad som emellertid i alla tider varit svårt för renskötseln är att ha resurser tillgängliga, då förändringarna kommer. Följderna blir därför så svåra (t. ex. av Tjernoby1) och stora. Det glömmar eller förstår inte

politiker, beslutfattare m.fl. Det är därför samerna alltid få betala priset för förändringar i form av orättvist ansvar för föjderna av sådana förändringar. Problemen här hos oss i t.ex. Härjedalen relateras nästan uteslutande till samerna, trots att det egentligen är kända att det är många intressen, som bär ansvaret. Tjernobylnkatastrofen, som vållat abnorm tillväxt i renhjordarna till följd av leveranssvårigheter, skogsbruket, turismen, torvbrytningen är några sådana intressen förutom samhällets infrastrukturella inverkan på renskötseln.

I och för sig hör det här inte direkt till målet, men jag tycker, att det skall vara med i diskussionerna vid en eventuell förlikning eller rättegång. Om man känner till detta, är det inte lika lätt att beskylla samerna för att ensamt ha vållat den stora oordningen eller dylikt.

Östersund 1994-10-20.

Med vänlig hälsning

Iwan Lundberg

Storgatan 50 A,
831 33 Östersund
063-11 10 72

Bilaga 4₁.

Advokaten Lars Sandow
Ahlgrens Advokatbyrå
Box 137
901 04 Umeå
(telefax 090-12 06 30)

11-30
T 88/90, T 70/91
898

Sodvanerättsmålet.

Jag har gått igenom karendens inläga 1994-09-22 resp. 27 med följande kommentarer.

Bilaga 8.

Kolle
belägg
Som jag tidigare framhållit (min skrivelse 1992-11-23) fanns vid 1890 års utgång 60.000-70.000 renar inom länet. Detta har redovisats i Konungens Befallningsheavandes femårsberättelse 1886-1890. Dessa renar kan ju rimligen inte ha hållits inom renbetesfjällen hela året utan under delar av året utanför dessa. Det visste ju lagstiftaren inför 1886 års renbeteslag. Under 1890-talet har någonting hänt, som reducerat renstocken i länet, vilket med säkerhet medfört, att näringen inte haft samma behov av renbete utanför renbetesfjällen. 98 utl. 1890

En hypotes är att det stora renantalet har medfört överbetning, betesbrist och sjukdomar. Renhjordarna har reducerats så till den milda grad, att det vid sekelskiftet fanns endast 10.000 renar i länet. Enligt 1896 års lappfogdeberättelse var renantalet i t.ex. Tännäs sameby 270 renar.

Om sjukdomar (t.ex. klövröta eller ögonsjukdom) drabbat renarna, har säkerligen den urgamla samiska metoden använts, d.v.s. man har skingrat renarna för att undvika smitta från sjuka till friska djur eller från skadade betesmarker.

Renarna har sedan på renars vis återhämtat sig, men har inte på relativt lång tid kunnat samlas i hjordar på naturliga vinterbetesplatser. Därför finns inte uppgifter om beteslokaler utanför renbetesfjällen för denna tid.

Vidare?

Måttat svar?

I takt med att renarna återhämtat sig för Tännäs vidkommande från 270 renar 1896 till 1895 renar 1911 har samernas initiativ att skaffa nya marker till utvidgning av åretruntmarkerna ökat. Detta måste innebära, att de kände sig säkra på sin rätt till sedvanerättsbete, och att de kände till renbeteslagens bestämmelser om sådan rätt.

För åren 1929-32 har käranden redovisat, att lappbyns renar betat hela året inom lappbyns eget område. Det är samme lappfogde som redovisat detta utan att ange skälet. Han skulle naturligtvis ha beskrivit betesförhållandena eller andra omständigheter, som gjort det nödvändigt att ha renarna inom samebyn. Det är ju därför som paragrafen i de förtryckta årssammanträdesprotokollen fått den lydelse den har. Min förmodan är att det är dåligt bete till följd av isbildning på laven inom vinterbetesområdena, som gjort att renarna hållits i fjällen.

Bilaga 9.

Kärandens uppfattning, att det bete som förekom under den stora oordningens tid inte kan grunda sedvanerätt tillbakavisas. Åre-Storsjö lappby hade 1905 2.800 renar med 25 % för årskalvar, d.v.s. cika 3.500 renar och 1915 4.650 renar med likadant tillägg eller cirka 6.000 renar, en siffra som erfarenhetsmässigt och enligt tidigare redovisning i målet måste höjas avsevärt, antagligen till 8.000 renar. Med dåtidens brist på tekniska hjälpmedel var det säkert svårt att samla renarna för märkning, skiljning eller slakt, men visst måste sådan verksamhet ha bedrivits med flyttningar, vinterbetning och slakt utanför renbetesfjälles, att det med fog kan påstås, att sedvanerätt utövats.

Bilaga 10.

Skälet till att jag inte redovisat som käranden är att jag kontrollerat och registrerat bete utanför åretruntmarkerna.

Bilaga 11.

Bilagor för 1874-1901 finns inte bland handlingarna.

1900-2244
1901-2300
1902-2367

1900-2244
1901-2300
1902-2367

1900-2244

1900-2244

Käranden har noterat Ovikens lappbys önskemål att under vintern få vistas i Klövsjö fjäll, som då inte användes för renbete. Detta skulle innebära, att samebyn ansåg sig inte ha sedvanerätt där. Tänkbart är att det i stället var konkurrens om detta fjäll med annan by och i så fall med Tranris, eftersom denna bys och Ovikens flyttvägar och övernattningsbeten söder om Ljungan tangerat varandra. *ult*

Det är intressant att notera, att Ovikens lappby 1913 hade 4.277 renar enligt renlängd, vilket med sedvenliga tillägg motsvarar minst 6.000 renar. Här kan samma resonemang föras som under bilaga 8 och 9. *2*

Bilaga 12.

Jag förstår inte varför käranden för 1918, 1924 samt 1929-30 redovisat betestrakter utanför renbetesfjällen. *Fulst bild*

Bilaga 13.

En mycket knapphändig redovisning.

1922 håller lappfogden årsammanträde för åren 1916-22. Stora ordningens tid även hos myndigheterna?

Ett problem för oss, som lever med och för samerna, är att det är så svårt att för andra och på ett trovärdigt sätt redovisa de komplexa omständigheter, under vilka renskötseln/rennärningen lever. Det är förhållandevis lätt att åskådliggöra rennäringens väderleksberoende men sedan blir det svårare. Lika litet som det med säkerhet kan förutses när ekonomiska konjunkturer kommer att förändras, lika osäkert är det att förutse förändringar i renskötseln. Lämmel- och goda hjortronår inträffar med viss periodicitet, tror man, och det kan vara så i med renskötseln också. Vad som emellertid i alla tider varit svårt för rensköterna är att ha resurser tillgängliga, då förändringarna kommer. Följderna blir därför så svåra (t. ex. av Tjernoby1) och stora. Det glömmar eller förstår inte

*Enkelt
företag
Närvarande
skulle
PS ett
bukt
am att
bukt
nt*

politiker, beslutfattare m.fl. Det är därför samerna alltid få betala priset för förändringar i form av orättvist ansvar för föjderna av sådana förändringar. Problemen här hos oss i t.ex. Härjedalen relateras nästan uteslutande till samerna, trots att det egentligen är känt, att det är många intressen, som bär ansvaret. Tjernobylnkatastrofen, som vållat abnorm tillväxt i renhjordarna till följd av leveranssvårigheter, skogsbruket, turismen, torvbrytningen är några sådana intressen förutom samhällets infrastrukturella inverkan på renskötseln.

I och för sig hör det här inte direkt till målet, men jag tycker, att det skall vara med i diskussionerna vid en eventuell förlikning eller rättegång. Om man känner till detta, är det inte lika lätt att beskylla samerna för att ensamt ha vållat den stora oordningen eller dylikt.

Östersund 1994-10-20.

Med vänlig hälsning

Iwan Lundberg

Storgatan 50 A,

831 33 Östersund

063-11 10 72

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 95-03-0 8
 Akt. T 88/90 (T 70/91) Östersund 1995-02-17
 Aktbil. (939)

Advokat Lars Sandow
 Ahlgrens Advokatbyrå
 Box 137
 901 04 UMEÅ

Renbetesprocessen.

Fastighetsägarnas skrivelse den 29/12 1994.

Sid. 12.

Jag vidhåller, att anteckningar om vinterbetesförhållanden och beteslokaler börjat föras regelbundet först i början av 1920-talet. Låt vara att lappfogdarna skrivit årsberättelser sedan 1885, men dessa har i huvudsak beskrivit andra förhållanden än just vinterbetet. Jag åberopar som grund för denna uppfattning vad jag tidigare redovisat i målet och Huss (sid 43).

Fastighetsägarna vitsordar min uppgift om renantalet vid 1890 års utgång och gör ingen invändning mot mina beräkningsgrunder om renantal. Frågan kvarstår då om var alla dessa renar hållits på vinterbete. Sannolikheten talar väl för, att de inte varit inom renbetesfjällen.

Sid 13.

Bil. 5 visar, att sjukdomar, som jag antagit, inte förorsakat självreducering av renantalet. Däremot finns i § 12 i det åberopade protokollet en uppgift om att betet under flera år varit dåligt. Under sådana förhållanden brukar renskötarna enligt gammal samisk sedvänja låta renarna beta fritt över vidsträckta områden för att de själva skall söka sin föda. Det är alltså fråga om en bruksform i renskötseln, som används än i dag under svåra betesförhållanden.

Sid. 14.

Bilaga 7 och däri åberopad § 12 redovisar beteslokaler, som använts av Ovikens lappby (nuvarande Tåssåsén) under en lång

4
 bil

frågan
 a mt

följd av år. Samtliga är belägna utanför renbetesfjällen och används än i dag för samma ändamål.

Bilaga 12.

T.f. lappfogden Alarik Dalqvist skriver i sin årsberättelse för 1896 följande:

"På hösten går en stor del av Åre-Storsjö's lappbys (nuvarande Mittådalen's) renar (6.670 enligt KB:s femårsrapport) utan bevakning ner till Servfjället och vidare genom Vemdalens socken ända bortom Vemdalens kyrka. En annan del går likaledes utan bevakning över Ljusnan och strövar genom Tännäs lappbys (270 renar enligt samma rapport) område ner till de stora skogarna i Idre socken samt över hela västra delen av Linsells socken fram till Sånfjället."

Det fanns alltså renar på Sånfjället före 1909, då Sånfjället blev nationalpark. Vad beträffar de vegetationsskador, som redovisas av Leif Kullman, kan ifrågasättas, om renen ensam är ansvarig för dessa. Luftförorening och Älg (Hedlund och Holmgren, bil 14) torde ha viss del i detta.

Bilaga 13.

Skälet till avlivningen av 260 renar under våren 1956 var, att fastighetsägarna i Långåskans, Hede och Råndalen krävt, att deras marker skulle befrias från renar efter den 1 maj, alltså efter sedvanerättstidens utgång. Kravet ansågs berättigat, och därför vidtogs de i bilagan beskrivna åtgärderna utan att aktionen som sådan sattes i samband med förekomsten av eller bristen på sedvanerätt.

Bilaga 14.

Hedlunds och Holmgrens uttalande, att Sånfjället inte är att betrakta som renbetesområde, är en meningsyttring av två zoologer och alltså utan rättsverkan.

Med vänlig hälsning

Iwan Lundberg
Storgatan 50 A,
831 33 Östersund

if 1855
finit.

1
Lundberg
1 PM

MINNESANTECKNINGAR FRÅN SAMMANTRÄFFANDE MED IWAN LUNDBERG,
SAKKUNNIG I RENBETESPROCESSEN, DEN 23 NOVEMBER 1993

Huss åkte ibland med Lundberg på hans tjänsteresor. Dessutom hade de samma sekreterare och diskuterade ofta utredningen.

Huss berättade för Lundberg om olika betesmarker som samebyarna kan ha använt. Det fanns emellertid inga levande sagesmän. Det gäller då handelsresorna före första renbeteslagen till Hälsingland och Gästrikland. Lundberg menar att det måste ha funnits beteslokaler efter vägen och att samebyarna alltså vinterbetade på marker utanför Huss gräns. Detta gäller således tiden före 1886.

Lundberg uppger att vad som antecknas i samebyarnas inlaga den 1 oktober 1993, punkt 12, är hans idé. *= Föglan ang. ib. utbl.*

Lundberg menar, att lappfogdarna noga angivit betesförhållandena och var det funnits rovdjur, men inte så noga var man varit. Lundberg tror att lappfogdarna skulle ha gjort på ett annat sätt om de vetat vad som skulle komma. Han tror inte att de fattade vikten av protokollen. Staaff gjorde ett ambitiöst jobb.

Lundberg känner inte till några belegg för att "vinterbete förekommit i icke oväsentlig omfattning utöver vad som redovisats i lappfogdarnas årsberättelser eller sammanträdesprotokoll" under tiden 1900 - 1971.

Vad gäller de två sista meningarna i Lundbergs utlåtande den 28 september 1993 kan konstateras att Lundbergs ämbetstid sträckte sig från 1953 till 1986. Lundberg har svårt att erinra sig när och var bete skett utanför Huss linje. Han uppger att Tännäs betat i Dalarna, vidare uppger han att Tännäs sameby betat kring Haftorsbygget, där man även haft slaktplats, samt kring Lövnäs-vallen. Detta har skett på 60- och 70-talen. Lundberg menar att Huss linje borde ha gått nedåt vägen mellan Särna och Lillhärda fram till Svegssjön.

Vidare uppger han att Tåssåsen betat i trakten av Ytterhogdal under mycket sen tid.

Östersund den 23 november 1993

Leif Andersson

FÖRHÅLLANDENA UNDER 1900-TALET

5. Sakkunnigutlåtanden från Ivan Lundberg

Inlaga 28/2 - 94, ab 819

Utlåtande av f d avdelningsdirektören Ivan Lundberg (inlaga 1/10 - 93, ab 812, s. 7)

Kärandena har tidigare sökt att få besked om vad Lundberg egentligen skall höras om. Något fullständigt besked därom har inte lämnats. I anledning därav och de uppgifter som lämnats i Lundbergs skrivelse den 28 september 1993 har sammanträffande ägt rum mellan Lundberg och Leif Andersson. Minnesanteckningar från sammanträffandet bifogas, bilaga 7. Föredra, ab 826.

I Vad gäller uppgifterna om handelsresor till Hälsingland och Gästrikland kan konstateras att det inte finns någon utredning i målet som styrker detta. Det rätta förhållandet torde vara, att sådana resor företagits av lappar från norra Jämtland (jfr Manker, sid 67, se nedan). Fel !

Se Staaffs utredning i Huss, sid. B1 - B4, B8 - B10 och B12

Eventuellt bete i samband med handelsresor kan inte heller ge upphov till sådan betesrätt varom nu är fråga. Även om så skulle ha skett har rätten upphört.

Ab 904, sid. 12

Fastighetsägarna har inte erhållit del av Lundbergs skrivelse 1992-11-23. Enligt Lundbergs uppfattning synes renantalet ha varit högt vid 1890 års utgång, 60.000-70.000 djur. Förarbetena till 1898 års rennäringslag anger att det år 1895 fanns ca 35.000 renar i länet, vilket med Lundbergs

sätt att räkna upp antalet borde motsvara 60.000–70.000 djur. Dessa renantal har således legat till grund för samebyarnas redovisningar om var vinterbete förekommit såväl i samband med förarbetena till 1886 och 1898 års rennäringslagar som i lappfogden Dahlqvists årberättelse för år 1896.

Frågan om var vinterbete förekommit har varit föremål för fortsatta utredningar, till exempel von Sydows utredning 1913, Staffs utredning i samband med förarbetena till 1928 års rennäringslagstiftning, 1935, 1940 och 1948 års Jämtlandsutredningar (se bilagorna 6–10 till fastighets-ägarnas inläga den 27 maj 1993).

Utredningsarbetet, som synes ha pågått i stort sett kontinuerligt under 70 års tid, ger, tillsammans med lappfogdens protokoll, klara besked om var vinterbete förekommit och, omvänt, var vinterbete inte förekommit.

Orsakerna till att renhjordarna reducerats vid sekelskiftet redovisas bl a i lappfogde Brännströms protokoll från sammanträde den 8 december 1898 med Tännäs lappby, bilaga 5. Läs ab 908. Som framgår av protokollet nämns inte sjukdomar bland orsakerna. Enligt protokollet försiggick flyttningarna på samma sätt som under den tid nuvarande kronofogden Dahlqvist var lappfogde, alltså vintertid till Norge. I sammanhanget bör framhållas, att 1905 års konvention mellan Sverige och Norge innebar förbud för svenska renar att bege sig in i Norge på sätt som tidigare skett. Detta synes vara en mer sannolik förklaring till ev markanspråk.

Det vitsordas att det inte finns uppgifter om beteslokaler utanför ren-
betesfjällen för denna tid.

För att belysa utvecklingen av renantalet i Tännäs sameby åren 1900–
1971 bifogas sammanställning, bilaga 6.

Jfr med uppgifter i årsprotokollen om när flyttningar började ske utanför byns område.

Lundberg gör vissa antaganden beträffande uppräknig av renantal. Om dessa överhuvudtaget ska ge någon vägledning måste samtliga jämförbara uppgifter om renantal omräknas på samma sätt.

Lundberg spekulerar om skälen till att samebyns renar betat inom det egna området. Skälen torde vara relativt ointressanta. Det viktiga är var samebyarna rent faktiskt vinterbetat renarna.

Lundbergs uppgifter om renantal åren 1896 resp 1911 innebär inte annat än att renantalet 1911 åter nått samma nivå som det var år 1895 enligt förarbetena till 1898 års lag.

Avslutningsvis kan, beträffande Tännäs sameby, erinras om att det på flera ställen i utredningen finns uttalanden av innebörd att samebyn haft fullt tillräckligt med vinterbetesmarker inom sitt eget område. Se till exempel 1935 års Jämtlandsutredning, sid 25, bilaga 8 till fastighetsägarnas inlaga den 27 maj 1993.

Vad gäller Åre Storsjö sameby utgår fastighetsägarna från att det är ostridigt att samebyns 13.000–14.000 renar slaktades ut under åren 1912–1917 och att samebyn byggde upp en ny renstam.

Fastighetsägarna bestrider att någon form av ordnad renskötsel bedrivits och hänvisar bland annat till samebyns egna uppgifter, se bilaga 5 till fastighetsägarnas inlaga den 8 april 1992, (ab 710) men även sidorna 5 och 8 i 1935 års Jämtlandsutredning, bilaga 9 till fastighetsägarnas skrivelse den 27 maj 1993, samt sid 10 i 1948 års Jämtlandsutredning, bilaga 10 till samma inlaga. Av utredningen framgår att flyttningen hade upphört och att renarna strövade utan vederbörlig tillsyn och till följd därav förvildades.

Eftersom bilagor för 1874–1901 till bilaga 11 inte synes ha bifogats tidigare, biläggs de denna skrivelse, bilaga 7.

I anledning av vad som anförts om Klövsjöfjäll skall framhållas att Tranris sameby bildades 1916 och att den första uppgiften om bete i Klövsjöfjällen är från 1947.

Skälet till att fastighetsägarna redovisar betestrukturer utanför renbetesfjällen är att fastighetsägarna önskar ge en så fullständig bild som möjligt av de faktiska förhållandena.

Vad gäller Lundbergs slutkommentar kan anföras, dels att Lundberg redovisat ett klart ställningstagande för samebyarna och dels att fastighetsägarna inte är ute efter att beskylla samerna för någonting, utan enbart att konstatera om, och i så fall var, sedvanerätt till renbete föreligger.

Ab 946, sid. 9

Ivan Lundbergs utlåtande

(Parterna har olika uppfattning om vad som menas med regelbundet.)

(Fastighetsägarna har fortfarande inte erhållit del av Lundbergs skrivelse 1992-11-23.) Fastighetsägarna vitsordar vare sig Lundbergs uppgift om renantalet i länet, att renarna inte kunnat hålla sig inom nuvarande renbetesfjäll eller Lundbergs beräkningsgrunder om renantal.

Fastighetsägarna finner det helt ointressant vilket antal ren som funnits inom länet. Processen gäller Härjedalen och det är antalet renar som hållits utanför renbetesfjällen i Härjedalen som är av intresse.

Fastighetsägarna har tidigare redovisat olika uppgifter om renantal, hämtade från förarbeten, utredningar etc och har uttryckligen utgått ifrån att dessa renantal är ostridiga. (För den händelse samebyarna inte bekräftar att så är fallet förbehåller sig fastighetsägarna rätt att åberopa bevisning i denna del. Bevisningen torde komma att utgöras av samebyarnas egna uppgifter om renantal.) Beträffande den sammanställning över Tännäs samebys renantal som bifogats föregående inlaga kan framhållas att renantalet enligt sammanställningen fram till 1932 varierat mellan 494 och 1.711, att renantalet varit något sånär konstant fram till 1955 och därefter ökat successivt. Sammanställningen stöder helt fastighetsägarnas redovisning av rennäringens utveckling i Härjedalen.

Fastighetsägarna vitsordar inte att det vid sekelskiftet funnits en gammal samisk sedvänja att låta renarna beta fritt för att söka sin föda.

Ab 1041, sid. 9

Iwan Lundbergs utlåtande

Samebyarnas senaste inlaga gör det nödvändigt att komplettera materialet beträffande renantalet.

Vid avvittringen

I aktbil 806, sid 2–4 med bilagor, redovisas, att det fanns 171 lappar och 7.478 renar i Hede pastorat åren 1853 – 1855. Av dessa fanns 3.130 renar i Mittådalen, Skärvaxdalen och Ljungris fjäll. Inom Tännäs socken fanns 4.348 renar. Antalet finns exakt återgivet av samerna i avvittringshandlingarna.

KBs femårsberättelse 1876 – 1880

KBs femårsberättelse 1876 – 1880 innehåller följande kommentar om antalet renar: "Angående renarnes antal saknar Konungens Befallningshafvande fullständiga upplysningar, väsentligen beroende derpå, att lapparne hafva en på vidskepelse och må hända äfven andra förhållanden grundad fördom mot ordentliga uppgifter i detta hänseende. Af pastorsemetet i Föllinge socken uppgifves, att ett antal dithörande lappar, som några år uppehållit sig i Ovikens sockens fjälltrakter, nyligen derifrån återvänt till sina skattefjäll i Föllinge med synnerligen ökad förmögenhet – antagligen i renhjordar. Ty värr torde detta vara ett undantagsförhållande, enär antagligt är, att lapparnes renhjordar under perioden i allmänhet icke förökats, utan snarare inom ett och annat distrikt mer eller mindre förminskats".

KBs femårsberättelse 1881 – 1885

Femårsberättelsen innehåller följande: "Antalet renar, som af Lapparne egas och vårdas, är svårt uppgifva, enär Lappen i detta fall är mycket förbehållsam och söker leda den, som spörjer honom härom, bakom ljuset; men Lappfogden i sina rapporter, deruti antalet enligt hans mening är snarare för lågt än för högt, uppskattar (understruket här) hela antalet inom Jemtlands län till öfver 50.000.

Häraf skulle komma på de särskilda distrikten:

Tennäs distrikt omkring	17.000 renar
Undersåkers d:o	12.000 "
Föllinge d:o	12.000 "
Frostvikens d:o	10.000 "
Summa	51.000 renar

→ PM 1880-1885
s. 9

1882 års kommitterade

I sammanhaget skall också erinras om uppgifterna i inlagan den 8 april 1992 (aktbil 710). Av dessa framgår att KB i skrivelsen den 18 januari 1883 till kommitterade redovisade inhämtade uppgifter (understruket här) om att antalet renar inom skattefjällen Rutfjället, Grönfjället, Mittådalsfjället, Ljungrisfjället och Skärvaxdalen då var uppskattat till mellan 4.545 och 5.410 st. Kommitterade ansåg att någon nämnvärd förhöjning av renantalet inte kunde vara att förvänta. Enligt kommitterade fanns det 32.375 renar i Jämtlands län vid den tiden. Jfr komminttérade, sid. 59, se PM ang. 1880 – 1900.

1885 års lappfogdeberättelse

Lappfogden anger i 1885 års berättelse antalet renar för Rutfjället till 2.197 samt för Skärvaxdalens, Mittådalens, Ljungrisfjell samt Grönfjell till 3.835 renar. Lappfogden anmärker att antalet av olika skäl bör höjas ända till 50 %.

1887 års lappfogdeberättelse

I 1887 års berättelse anges renantalet inom Frostvikens, Hotagens och Offerdals socknar till 13.146. Lappfogden höjer detta antal skönsmässigt till 22.000 renar.

KBs femårsberättelse 1886 – 1890

I berättelsen uttalas, att renantalet blev mer än vanligt svårt att bestämma "men lappfogden beräknar ökningen under de senare åren till 15.000 – å 20.000; och då under en följd av år man trott sig vara sanningen tämligen nära, då man beräknat hela renstocken inom länet till omkring 50.000 djur, så skulle den vid 1890 års utgång vara mellan 60.000 – 70.000."

Jfr ab 1091, sid. 2.

1890 års lappfogdeberättelse

I denna berättelse uttalar lappfogden: "Lapplagens stadgande i § 1 om rätt för lapparne att med sina hjordar uppehålla sig å trakter, hvilka de efter gammal sedvana hitintills besökt, synes inom Härjeådalen möta väsentligt hinder för sin tillämpning, enär all sedvana i detta fall derstädes enständigt förnekas, hvadan frågan derom torde kräfva rättslig utredning innan lagens tillämpning där kan komma i full verksamhet". Av uttalandet framgår att alla markägare protesterat och att lappfogdarna redan från början varit medvetna om problemet.

1894 års lappfogdeberättelse

I denna uttalas, att betingelserna i allmänhet varit gynnsamma under den förflutna vintern. Vidare uttalas: "I och med den rikliga betestillgången som numera funnits i Härjeådalen genom inköpet af Ljusnedalsbruks egendom jämte öfriga hemman i Tännäs socken synes man hafva skäl att helsa en bättre sakernas ordning inom denna provins; och all den stund de största missförhållandena i detta afseende förekommit derstädes, är väl äfven att hoppas att tillståndet der äfven skall för framtiden utjemnas, likasom man villigtvis ej heller händanefters behöfver befara några allvarliga konflikter inom öfvriga trakter, der lappar uppehålla sig inom länet".

1895 års lappfogdeberättelse

"Beträffande renantalet i allmänhet inom länet får jag i sammanhang med det här sagda jämväl anmäla att, utom inom Ovikens och Frostvikens lappbyar, der renantalet under året hållit sig åtminstone oförminskadt hjordarna inom länets öfvriga lapptrakter delvis ej oansenligt decimerats,

antagligen till väsentlig följd av bristande vård och inmärkning samt skadegörelse af rofdjur".

1896 års lappfogdeberättelse

"Renskötseln har under året lidit af många missgynnande omständigheter, hvilka förorsakat, att renantalet ganska betydligt nedgått. Enligt närlagda, af lapparne lämnade uppgift uppgår detsamma till 16.550 st. Man vidtager förhöjning för felaktiga uppgifter i samma förhållande som enligt senaste afgivna uppgift, blir ändock resultatet endast 27.168 st eller 8.219 mindre än föregående år".

34
1896

[Signature]

Denna berättelse innehåller en utförlig redogörelse för betesförhållanden m m. Den har i delar återgivits i Huss utredning och såtillvida åberopats av parterna. I anledning av vad samebyarna numera anför om renantal m m åberopar fastighetsägarna bilagda utdrag ur berättelsen enligt markering i marginalen, bilaga 4. Av berättelsen framgår, att samebyarna i allt väsentligt hållit sig inom nuvarande åretruntmarker. Det enda undantaget utöver renar som strövat fritt under "den stora oordningen tid" utgör Storsjö lappbys renar, som betat "ned mot Långå eller å Serffjället och fram mot Vemdalskälen". Av berättelsen framgår vidare, att behovet av vinterbetesmarker till största delen kunde tillgodoses inom den till inköp föreslagna marken, att sedvanerätten kunde ifrågasättas i Härjedalen, att samerna kommit senare än de bofasta samt att de bofasta protesterat där renbete förekommit.

KBs femårsberättelse 1891 – 1895

"Antalet renar som vid 1890 års utgång beräknades till mellan 60.000 – 70.000, uppskattades vid 1896 års början till:

Frostvikens lappby	omkring	7.735
Hotagens	"	2.870
Offerdals "	"	3.195
Kalls	"	1.545
Ovikens	"	4.196
Åre-Storsjö "	"	6.670
Tännäs	"	270
Idre	"	687

Summa		27.168

1899 års lappfogdeberättelse

"Antalet renar som vid 1890 års utgång uppskattats (understruket här) till 60.000 à 70.000 och vid 1896 års början till 27.168 kan enligt lapparnas uppgifter (understruket här) för närvarande i rundt tal beräknas till 12.000. Det har visserligen uppgifvits att antalet renar i den år 1890 gjorda beräkningen något öfverskattats samt att innevarande år uppgifvna renantalet vore väl lågt, men oavsett huru härmed kan förhålla sig visar dessa siffror att renskötseln inom länet under de sista året gått tillbaka på ett i högsta grad oroväckande sätt".

Detta innebär för Åre-Storsjö, Tännäs och Idre samebyar 7.627 renar, alltså ungefär samma tal som 1853 – 1855.

KBs femårsberättelse 1896 – 1900

"Antalet renar, som vid 1896 års början uppskattades (understruket här) till omkring 27.000, har enligt lapparnes uppgifter (understruket här) år 1900 nedgått till 10.025, däraf skulle uppehålla sig inom

Frostvikens lappby	2.863
Hotagens "	569
Offerdals "	295
Kalls "	880
Ovikens "	1.988
Åre Storsjö "	2.244
Tännäs "	1.108
Idre "	78

Summa	10.025

Detta innebär för Åre-Storsjö, Tännäs och Idre 3.430 renar.

KBs femårsberättelse 1901 – 1905

Antalet renar uppgafs vid sammanträdena inför lappfogden år 1905 till 11.528, däraf i Frotsvikens lappby 4.650, i Hotagens 485, i Kalls 780, i Ovikens 1.549, i Åre Storsjö 2.800, i Tännäs 635 och i Idre 629."

För Åre–Storsjö, Tännäs och Idre blir det 4.064 renar.

En sammanställning av uppgifter om renantal i lappfogdens årsberättelse bifogas. Av denna framgår, att Åre–Storsjö, Tännäs och Idre samebyar redan år 1910 hade fler renar än vid avvitrningen.

Fastighetsägarnas synpunkter

Av det anförda framgår, att man måste behandla uppgifterna om renantal med försiktighet. Det gäller särskilt uppgifterna i femårsberättelserna, vilka vissa år är resultatet av skönsmässiga höjningar av samebyarnas uppgifter medan samebyarnas uppgifter andra år tagits för goda. Rimligt synes vara, att man antingen konsekvent utgår från samebyarnas egna uppgifter eller också konsekvent höjer dessa uppgifter. Att spekulera i att antalet vid en tidpunkt kan ha varit för högt och vid en annan tidpunkt för lågt synes ogörligt 100 år efteråt.

Det förefaller som om renantalet har varit högt under perioden 1880 – 1895, alltså under den period som förarbetena till 1886 och 1898 års renbeteslagar utarbetades och då debatten om sedvanerätten var som starkast. Det innebär alltså att dessa höga renantal måste ha legat till grund för samebyarnas egna uppgifter i förarbetena om var bete då förekom, redovisade bl a på Haars karta, och vilka marker som erfordrades för att tillgodose renarnas betesbehov.

Sammantagna renantalet för berörda samebyar har sedan varierat mellan ca 7.000 st och 15.000 st under 1900-talets första hälft för att därefter öka

dramatiskt till av samebyarna redovisade drygt 30.000 st och av länsstyrelsen uppskattade minst 45.000 st omkring år 1990.

Samebyarna anser att det finns skäl som talar för att antalet djur numera redovisas på ett sätt som återspeglar det reella antalet. Fastighetsägarna vill i anledning därav erinra om dels att länsstyrelsen omkring år 1990 uppskattat att renantalet var 50 % högre än det av samebyarna uppgivna och dels att Lundberg 1959 redovisat ett uppskattat verkligt renantal i Handölsdalens, Tranris, Tossåsens och Mittådalens samebyar om 20.500, att jämföra med av samebyarna uppgivna 7.777 renar. (ab 807 bil. 12)

Att renbete i Norge inte upphörde år 1905 framgår bl a av fastighetsägarnas inlaga den 27 maj 1993, aktbil 806, sid 19 med bilagor. Som framgår därav var en utvidgning av renbeteslanden en nödvändig följd av att bete på ömse sidor om gränsen mot Norge skulle upphöra, vilket blev ett faktum genom konventionen den 5 februari 1919.

Vad som är normalt eller onormalt renantal är i och för sig ointressant. Det intressanta är var och när bete faktiskt utövats. Vad gäller uppgifter om var renbete förekommit samt renantal kan konstateras, att fastighetsägarna i målet i allt väsentligt åberopar av samebyarna i förarbeten och protokoll från lappfogdens årliga förhör lämnade uppgifter medan samebyarna argumenterar mot dessa uppgifter.

Ivan Lundberg:

Ab 898:

- (Renantal
- En topp på renantal 1880 - 1895 ?
 - = under lagstiftningsarbetena ?
 - = uppgifterna om vinterbetstrakter lämnade när man hade mycket ren ?
 - hur säker är uppgiften i KB:s femårsberättelse - läs den ! Vad ansåg samerna

?

- jfr 1890 med 1889, ab 1091, sid. 2
- jfr 1896 års lappfogdeberättelse = samma uppgifter från samebyarna
- sekelskiftet 10.000 = uppskattat eller samebyarnas uppgift
- Du jämför alltså ett uppskattat antal 1890 med samebyarnas eget 1900 - är det riktigt ?
- Det visste ju lagstiftaren ?
- Ren utanför fjällen: tillköpta marker ?

Norge?

belägg - 1882 - 1895

Dahlkvist

Brännström

1935 års utredning

- sjukdom, skingrats ? belägg ?
- sid. 2ö, initiativ ökat - belägg ?
- jfr uttalanden i 1895 års kommitté bil. 5 till ab 710, 1935 års utredning, sid. 2 st. 2: belägg ? När finns första uttalandena om att Tännäs betar utanför åretruntmarker ?
- bilaga 9: belägg ? Läs bil. 5 till ab 710.
- Oviken - belägg om bete i Klövsjö ?

35

I

*Les 1895 års prot.; hade det inte varit 1895? 55; 1921 85
1896-30 51
Norge
1891 85
1892 85*

Ab 939:

- sid. 13: belägg ? uppgifter om var ? När ? Intensiv skötsel ?
- Renen går vart den vill:

Borde inte det ha stått i prot. ? - se Handölsdalen 1935, 1938, Tåssåsen 1936 och 1956, 1957, övriga år: "betades i en grupp", "två grupper"

Om problem står det - se Tranris 1933 - 1934

- sid. 14: inom Härjedalen ?
- bil. 12: strövning utan bevakning ger rätt ? (jfr 1895 års prot)
- bil. 13. belägg ? i mars? alla renar ?

- jfr kvar mm

Tjänstgöringstid

Tillträdde 1953: läs 1948 års jämtlandsutredning; Idre sid. 23 hur var det 1953 ?
hur var det 1986 ?

Tännäs, sid. 25–26, avtal sommar – vinter

Mittådalen, sid. 28 – 29

Tåssåsen, sid. 33

Handölsdalen, sid. 43

Ab 826 – vitsordas ej av samebyarna, visst skickade jag den till Dig och Du godkände den ?

Huss – se ab 826 belägg ?

Fogdarna insåg inte vikten ?

– förarbeten, gällde sedvanerätten, frågor, smtr

– Dahlkvist

– Staaff

Ej så noga uppgifter – konkretisera

Lagstiftaren

Dahlkvist

samerna

Staaff

Gardham

Du själv

Tranris 48 – 50

Bil. 13:

Protester:

före Din tid ?

under Din tid ?

– bil. 21 till ab 807

– prot. från smtr i Tännäs den 10/12 – 70, sid. 3 + två ingivna prot. från stämmor med Tännäs byamän (Obs ! sid. 4)

– prot. 24/10 – 68 i Lillhärdal, sid. 2 + § 36.

– prot. 13/10 – 69 § 18, 35

– brev november 1970

– "Meddelande" i ÖP 28/9 – 70

– brev 6/3 – 75 från ägarna av Råndalen 2:8 och 2:9 m fl + Ivan l:s svar 12/6 – 1975

– brev från Bergvik och Ala AB 12/3 – 75 + Ivan l:s svar 13/3 – 75 och 21/7 – 75

– Oscar Lunnehed 1976

– Vemdalens byalag – 76

– Härjedalens kommun – 77

– Lstns beslut 11/5 – 77

– Ivan l:s svar 12/10 – 77

– 30/12 – 77 yttr av lstn

– beslut 6/7 – 78 av jordbruksdep.

Rättsläget

Lossen

Ivan Lundberg:

Ab 898:

Renantal – En topp på renantal 1880 – 1895 ?
 – = under lagstiftningsarbetena ?
 – = uppgifterna om vinterbetstrakter lämnade när man hade mycket ren ?
 – hur säker är uppgiften i KB:s femårsberättelse – läs den ! Vad ansåg samerna

?

 – jfr 1890 med 1889, ab 1091, sid. 2
 – jfr 1896 års lappfogdeberättelse = samma uppgifter från samebyarna
 – sekelskiftet 10.000 = uppskattat eller samebyarnas uppgift
 – Du jämför alltså ett uppskattat antal 1890 med samebyarnas eget 1900 – är
det riktigt ?
 – Det visste ju lagstiftaren ?
Ren utanför fjällen: tillköpta marker ?

Norge?

belägg – 1882 – 1895

Dahlkvist

Brännström

1935 års utredning

 – sjukdom, skingrats ? belägg ?
 – sid. 2ö, initiativ ökat – belägg ?
 – jfr uttalanden i 1895 års kommitté bil. 5 till ab 710, 1935 års utredning, sid.

35

 – sid. 2 st. 2: belägg ? När finns första uttalandena om att Tännäs betar utanför
åretruntmarker ?
 – bilaga 9: belägg ? Läs bil. 5 till ab 710.
 – Oviken – belägg om bete i Klövsjö ?

Ab 939:

 – sid. 13: belägg ? uppgifter om var ? När ? Intensiv skötsel ?
Renen går vart den vill:

Borde inte det ha stått i prot. ? – se Handölsdalen 1935, 1938, Tåssåsen 1936
och 1956, 1957, övriga år: "betades i en grupp", "två grupper"
Om problem står det – se Tranris 1933 – 1934

 – sid. 14: inom Härjedalen ?
 – bil. 12: strövning utan bevakning ger rätt ? (jfr 1895 års prot)
 – bil. 13. belägg ? i mars? alla renar ?

Tjänstgöringstid

Tillträdde 1953: läs 1948 års jämtlandsutredning; Idre sid. 23 hur var det 1953 ?
hur var det 1986 ?

Tännäs, sid. 25-26, avtal sommar - vinter
Mittådalen, sid. 28 - 29
Tåssåsen, sid. 33
Handölsdalen, sid. 43

Ab 826 - vitsordas ej av samebyarna, visst skickade jag den till Dig och Du godkände den ?

Huss - se ab 826 belägg ?

Fogdarna insåg inte vikten ?

- förarbeten, gällde sedvanerätten, frågor, smtr
- Dahlkvist
- Staaff

Ej så noga uppgifter - konkretisera

Lagstiftaren
Dahlkvist
samerna
Staaff
Gardham
Du själv
Tranris 48 - 50

Bil. 13:

Protester:

före Din tid ?

under Din tid ?

- bil. 21 till ab 807
- prot. från smtr i Tännäs den 10/12 - 70, sid. 3 + två ingivna prot. från stämmor med Tännäs byamän (Obs ! sid. 4)
- prot. 24/10 - 68 i Lillhärdal, sid. 2 + § 36.
- prot. 13/10 - 69 § 18, 35
- brev november 1970
- "Meddelande" i ÖP 28/9 - 70
- brev 6/3 - 75 från ägarna av Råndalen 2:8 och 2:9 m fl + Ivan l:s svar 12/6 - 1975
- brev från Bergvik och Ala AB 12/3 - 75 + Ivan l:s svar 13/3 - 75 och 21/7 - 75
- Oscar Lunnehed 1976
- Vemdalens byalag - 76
- Härjedalens kommun - 77
- Lstns beslut 11/5 - 77
- Ivan l:s svar 12/10 - 77
- 30/12 - 77 yttr av lstn
- beslut 6/7 - 78 av jordbruksdep.

Rättsläget

Lossen

Inlaga 8/4 - 92 (aktbil 710)

Vad gäller renantalet ansåg kommitterade (sid 60) att bli i Jemtlands län någon nämnvärd förhöjning av renantalet inte kunde vara att förvänta.

Förändringen av antalet renar

<u>Renantal</u>	<u>1928</u>	<u>1971</u>	<u>1990</u>
Handölsdalens	4518	3467	6257 (avser 89, då 90 saknas)
Idre (1928 = 0)	(Å 1925) 911	1477	3117
Mittådalen	1994 → 2735	→ 8892	→
Tossåsen	1275 → 3337	→ 7990 (91)	→
Tännäs	<u>651</u>	<u>4586</u>	<u>6587 (91)</u>
	9349	15602	32843

Inlaga 27/5 - 93 (aktbil 806)

Vad gäller behovet av lagstiftning anförde departementschefen bl a följande (sid 51): "Men å andra sidan visar utredningen, att renantalet under de senaste åren väsentligt ökats.....

De spörsmål, som främst kräva skyndsam lösning, äro dels i frågan om effektiva åtgärder för nedbringandet av renantalet inom lappby, där sådant påkallas av betets otillräcklighet eller av andra anledningar....

Den stora ökningen av renstammen, som under de senaste åren ägt rum, givit anledning till allvarliga bekymmer. Denna ökning av renstammen i förening med den på sina håll allt knappare tillgången på bete samt odlingens framträngande har ökat riskerna för skadegörelse å den bofasta befolkningens egendom".

Samebyarna har redovisat antalet renar inom hela renskötselområdet vid olika tidpunkter under 1900-talet. Uppgifterna avser således det totala antalet renar för alla samebyar i hela Sverige.

Syftet med dessa uppgifter, liksom vad det i övrigt anförts från samebyarnas sida i målet, synes vara att hävda, att rennäringen i Härjedalen alltid haft den utbredning som samebyarna gör gällande idag, alltså vinterbete i hela Härjedalens kommun.

Vad gäller renskötseln före 1900 hänvisas till vad som anförts ovan och i inlagen den 8 april 1992. Utvecklingen under 1900-talet synes erfordra viss ytterligare belysning.

Renantal

Kärandena utgår ifrån att i inlagen den 8 april 1992 redovisade uppgifter om renantal är ostridiga och att bevisning inte behöver föras i den delen.

Som redovisats ovan utgjorde det totala antalet renar i aktuella samebyar vid tidpunkten för avvitrningen drygt 7 000 st. Ovan har även redovisats uppgivna renantal ur 1940 års jämtlandsutredning.

Av bilagda PM med förslag till åtgärder i södra delen av Jämtlands län under första halvåret 1959, bilaga 12, redovisas av tf lappfogden Lundberg uppskattat verkligt renantal i Handölsdalens, Tranris, Tåssåsens och Mittådalens samebyar. Som framgår därav uppgick detta antal till 20 500 renar, att jämföra med renantal enligt renlängden, 7 777.

Enligt uppgifter från Länsstyrelsen uppgår renantalet för de byar som vinterbetar i Härjedalen för närvarande till minst 45 000 st.

Slutsats

Sammanfattningsvis ger redovisade utredningar entydigt belägg för, att vinterbetet före sekelskiftet 1900 skedde inom nuvarande renbetesfjäll samt att betesområdet, särskilt från 1950-talet och framåt, successivt utökats till följd av övergång från intensiv till extensiv renskötsel, missförhållanden inom samebyarna och, framförallt, en ökning av renantalet från 5 – 7 000 till nuvarande minst 45 000 renar.

1940 års jämtlandsutredning

1940 års jämtlandsutredning, bilaga 9, uttalar, att stadigvarande betesutrymme finns för omkring 30 000 renar, vilket synes motsvara det totala antalet renar i hela länet omkring 1935. Enligt utredningen uppgick antalet renar för, i målet berörda samebyar, till 7 142 st år 1920, 13 821 st år 1930 samt 15 170 st år 1935.

1948 års Jämtlandsutredning

I utredningen (sid 17) påtalas att ett skäl till missförhållandena kunde vara att renantalet inom lappbyarna vore för stort.

Ivan Lundbergs utlåtande

Samebyarnas senaste inlägga gör det nödvändigt att komplettera materialet beträffande renantalet.

Vid avvittringen

Som redovisas i inläggen den 27 maj 1993 (aktbil 806) hade samerna i Härjedalen ca 7 000 renar vid avvittringen. Antalet finns exakt återgivet av samerna i avvittringshandlingarna.

KBs femårsberättelse 1876 – 1880

KBs femårsberättelse innehåller första gången 1876 – 1880 en kommentar om antalet renar.

Innehållet är följande: "Angående renarnes antal saknar Konungens Befallningshafvande fullständiga upplysningar, väsentligen beroende derpå, att lapparne hafva en på vidskepelse och må hända äfven andra förhållanden grundad fördom mot ordentliga uppgifter i detta hänseende. Af pastorsembetet i Föllinge socken uppgifves, att ett antal dithörande lappar, som några år uppehållit sig i Ovikens sockens fjälltrakter, nyligen derifrån återvänt till sina skattefjäll i Föllinge med synnerligen ökad förmögenhet – antagligen i renhjordar. Ty värr torde detta vara ett undantagsförhållande, enär antagligt är, att lapparnes renhjordar under perioden i allmänhet icke förökats, utan snarare inom ett och annat distrikt mer eller mindre förminskats".

KBs femårsberättelse 1881 – 1885

Femårsberättelsen innehåller följande: "Antalet *renar*, som af Lapparne egas och vårdas, är svårt uppgifva, enär Lappen i detta fall är mycket förbehållsam och söker leda den, som spörjer honom härom, bakom ljust; men Lappfogden i sina rapporter, deruti antalet enligt hans mening är snarare för lågt än för högt, uppskattar hela antalet inom Jemtlands län till öfver 50 000.

Häraf skulle komma på de särskilda distrikten:

Tennäs distrikt omkring	17 000 renar
Undersåkers d:o	12 000 "
Föllinge d:o	12 000 "
Frostvikens d:o	<u>10 000 "</u>

Summa 51 000 renar

1882 års kommitterade

I sammanhaget skall också erinras om uppgifterna i inläggen den 8 april 1992 (aktbil 710). Av dessa framgår att KB i skrivelsen den 18 januari 1883 till kommitterade redovisade inhämtade uppgifter om att antalet renar inom skattefjällen Rutfjället, Grönfjället, Mittådalsfjället, Ljungrisfjället och Skärvaxdalen då var uppskattat till mellan 4 545 och 5 410 st. Kommitterade ansåg att någon nämnvärd förhöjning av renantalet inte kunde vara att förvänta. Enligt kommitterade fanns det 32 375 renar i Jämtlands län vid den tiden.

man hafva skäl att helsa en bättre sakernas ordning inom denna provins; och all den stund de största missförhållandena i detta afseende förekommit derstädes, är väl äfven att hoppas att tillståndet der äfven skall för framtiden utjemnas, likasom man villigtvis ej heller händanefter behöfver befara några allvarliga konflikter inom öfvriga trakter, der lappar uppehålla sig inom länet".

1895 års lappfogdeberättelse

"Beträffande renantalet i allmänhet inom länet får jag i sammanhag med det här sagda jämväl anmäla att, utom inom Ovikens och Frostvikens lappbyar, der renantalet under året hållit sig åtminstone oförminskadt hjordarna inom länets öfvriga lapptrakter delvis ej oansenligt decimerats, antagligen till väsentlig följd av bristande vård och inmärkning samt skadegörelse af rofdjur".

1896 års lappfogdeberättelse

"Renskötseln har under året lidit af många missgynnande omständigheter, hvilka förorsakat, att renantalet ganska betydligt nedgått. Enligt närlagda, af lapparne lämnade uppgift uppgår detsamma till 16 550 st. Man vidtager förhöjning för felaktiga uppgifter i samma förhållande som enligt senaste afgivna uppgift, blir ändock resultatet endast 27 168 st eller 8 219 mindre än föregående år".

1899 års lappfogdeberättelse

"Antalet renar som vid 1890 års utgång uppskattats till 60 000 à 70 000 och vid 1896 års början till 27 168 kan enligt lapparnas uppgifter för närvarande i rundt tal beräknas till 12 000. Det har visserligen uppgifvits att antalet renar i den år 1890 gjorda beräkningen något öfverskattats samt att innevarande år uppgifvna renantalet vore väl lågt, men oavsett huru härmed kan förhålla sig visar dessa siffror att renskötseln inom länet under de sista året gått tillbaka på ett i högsta grad oroväckande sätt".

KBs femårsberättelse 1891 – 1895

"Antalet renar som vid 1890 års utgång beräknades till mellan 60 000 – 70 000, uppskattades vid 1896 års början till:

Frostvikens lappby	omkring	7 735
Hotagens "	"	2 870
Offerdals "	"	3 195
Kalls "	"	1 545
Ovikens "	"	4 196
Åre-Storsjö "	"	6 670
Tännäs "	"	270
Idre "	"	<u>687</u>
<u>Summa</u>	"	27 168"

Detta utgår för Åre-Storsjö, Tännäs och Idre 7027 renar, alltså ungefär samma tal som vid anslutningen.

KBs femårsberättelse 1896 – 1900

"Antalet *renar*, som vid 1896 års början uppskattades till omkring 27 000, har enligt lapparnes uppgifter år 1900 nedgått till 10 025, däraf skulle uppehålla sig inom

Frostvikens lappby	2 863
Hotagens "	569
Offerdals "	295
Kalls "	880
Ovikens "	1 988
Åre Storsjö "	2 244
Tännäs "	1 108
Idre "	78

Summa 10 025

3.430 {
Fr Åre-Storsjö, Tännäs och Idre blir det 3430 renar.
KBs femårsberättelse 1901–1905

Antalet *renar* uppgafs vid sammanträdena inför lappfogden år 1905 till 11 528, däraf i Frostvikens lappby 4 650, i Hotagens 485, i Kalls 780, i Ovikens 1 549, i Åre Storsjö 2 800, i Tännäs 635 och i Idre 629."

Fr Åre-Storsjö, Tännäs och Idre blir det 4.064.

En sammanställning av uppgifter om renantal i lappfogdens årsberättelse bifogas.

En sammanställning av uppgifter om renantal i lappfogdens årsberättelse bifogas. För denna framgår att Åre-Storsjö, Tännäs och Idre samebyar år 1905 är hade högre antal än vid fastighetsägarnas synpunkter som tidigare.

Av det anförda framgår, att man måste behandla uppgifterna om renantal med försiktighet. Det gäller särskilt uppgifterna i femårsberättelserna, vilka vissa år är resultatet av skönsmässiga höjningar av samebyarnas uppgifter medan samebyarnas uppgifter andra år tagits för goda. Rimligt synes vara, att man antingen konsekvent utgår från samebyarnas egna uppgifter eller också konsekvent höjer dessa uppgifter. Att spekulera i att antalet vid en tidpunkt kan ha varit för högt och vid en annan tidpunkt för lågt synes ogörligt 100 år efteråt.

Det förefaller som om renantalet har varit högt under perioden 1880 – 1895, alltså under den period som förarbetena till 1886 och 1898 års renbeteslag utarbetades och då debatten om sedvanerätten var som starkast. Det innebär alltså att dessa höga renantal *merst* legat till grund för samebyarnas egna uppgifter i förarbetena om var bete då förekom, redovisade bl a på Haars karta, och vilka marker som erfordrades för att tillgodose renarnas betesbehov.

Renantalet för berörda samebyar har sedan varierat mellan ca 7 000 st och 15 000 st under 1900-talets första hälft för att därefter öka dramatiskt till av samebyarna redovisade drygt 30 000 st och av länsstyrelsen uppskattade minst 45 000 st omkring år 1990.

(5 rättsfall om)
Vad som är normalt eller onormalt renantal är ointressant. Det intressanta är var och när bete faktiskt utövats. Aven om en betesrätt skulle anses ha förelagat till något område på 1880-talet så har denna rätt upphört om den inte utövats under hela första hälften av 1900-talet.

Samebyarna anser att det finns skäl som talar för att antalet djur numera redovisas på ett sätt som återspeglar det reella antalet. Fastighetsägarna vill i anledning därav erinra om dels att länstyrelsen omkring år 1990 uppskattat att renantalet var 50 % högre än det av samebyarna uppgivna och dels att Lundberg 1959 redovisat ett uppskattat verkligt renantal i Handölsdalens, Tranris, Tossåsens och Mittådalens samebyar om 20 500, att jämföra med av samebyarna uppgivna 7 777 renar.

Att renbete i Norge inte upphörde år 1905 framgår bl a av fastighetsägarnas inläga den 27 maj 1993, aktbil 806, sid 19 med bilagor. Som framgår därav var en utvidgning av renbeteslanden en nödvändig följd av att bete på ömse sidor om gränsen mot Norge skulle upphöra, vilket blev ett faktum genom konventionen den 5 februari 1919.

Vad gäller uppgifter om var renbete förekommit samt renantal kan konstateras, att fastighetsägarna i målet i allt väsentligt återopar av samebyarna i förarbeten och protokoll från lappfogdens årliga förhör lämnade uppgifter medan samebyarna argumenterar mot dessa uppgifter.

Lars Thomasson

I sitt anförande vid samtinget slår Thomasson fast: "En front gick tidigt där renskötelsns och jordbrukets intressen kolliderade. Motsättningar mellan samer och bofasta bottnade i intressekonflikter vid ströängar, i jordbrukets utmarker, på samiska sedvaneland nedom fjällen". Motsättningarna var starkast under 1880-talet och åren kring 1890.

Bortsett från uttrycket "sedvaneland" delar fastighetsägarna Thomasson uppfattning.

Som redovisats genom avvitringshandlingarna och utdrag ur domböckerna har dessa motsättningar fram till och med 1800-talet endast förekommit i områden i omedelbar anslutning till renbeteslanden. Tvisterna på 1880- och 1890- talen ägde rum på Ljusnedals Bruk, numera åretruntmarker för samerna. Var motsättningar ägde rum under perioden 1916 - 1921 kan också utläsas av bilaga 22 till aktbil 806.

Samernas successiva utvidgning av vinterbetesmarkerna har, ~~från renbetslagstiftningen~~ ^{enligt samisk lagstiftning} tillkomst, mötts av protester från fastighetsägarna. Dessa protester är således omvänt ett bevis på var fronten vid olika tidpunkter återfunnits mellan renskötelsns och jordbrukets intressen.

Övrigt

Fastighetsägarna kommer att överlämna kostnadsräkningar i enlighet med samebyarnas önskemål.

Samebyarna bestrider generellt fastighetsägarnas talan. Någon möjlighet att upprätta kartor som utvisar "samebyvisa berörda fastigheter" finns därför inte.

Fastighetsägarna har för länge sedan ingivit karta med socknarna. Kartor som utvisar skifteslagen finnas att tillgå. Samebyarna har själva för flera år sedan införskaffat en karta på vilken angivits var fastigheterna ligger.

FÖRHÅLLANDENA UNDER 1900-TALET

5. Protester

1889 års lappfogde berättelse (ab 1045)

Protokoll från sammanträde den 19 september 1893 (ab 913) åberopas.

Inlaga 27/9 - 94 (aktbil 866), sid. 12

För att ytterligare styrka gjorda protester åberopas bilagda skrivelse från Långå byamän den 17 januari 1910 till lappfogden A Staaff. Se bilaga 19 (ab 886).

Vidare återopas uppgifterna från köpmannen Sundt i Hede, sid 311-312 i Huss utredning, (bilaga 16, ab 883) om protester från Hede byamän. Uppgifterna stämmer väl med bilaga 12 till kärandenas inlaga den 28 februari 1994.

Kärandena åberopar anteckningen under § 7 i protokoll hållet vid sammanträde med lapparna tillhörande Tranris lappby den 17 maj 1949, bilaga K 3:31 till samebyarnas inlaga i februari 1993 (ab 793, sid. 32).

Prot. Tranris 1949, bil. K 3:32, aktbil 793.

Slutligen åberopas bilaga 8:1 och 8:2 till denna skrivelse (ab 876).

Inlaga 28/2 - 94 (aktbil 819), sid. 11

7. Protokoll fört vid sammanträde med fastighetsägare inom Kyrkbyn, Hede socken, den 9 december 1928. Av protokollet framgår att fastighetsägarna protesterat mot renbete vintertid. Bilaga 12 (ab 831).

8. Skrivelse från hemmansägare i Vemdalens Kyrkby den 31 januari 1929 till lappfogden A Staaff med protester mot vinterbete. Bilaga 13 (ab 832).

Inlaga 27/5 – 93 (aktbil 806), sid. 211948 års jämtlandsutredning

Nästa utredning angående renskötseln i Jämtlands län kallas "1948 års jämtlandsutredning", bilaga 10.

Enligt utredningen (sid 3) har klagomål vid upprepade tillfällen framförts beträffande ordningen inom renskötseln i Jämtlands län.

Utredningen redovisar vidare på (sid 11f) att protester mera allmänt börjat förekomma på den grund att sedvanerätt inte skulle föreligga. Länsstyrelsen har därför hemställt att lämplig person förordnas för att undersöka sedvanerättens omfattning (sid 12).

Sid. 23Protester

Vad beträffar Idre framgår redan av länsstyrelsens resolution den 30 oktober 1913, att Bevistema (1.4.23): det var tveksamt om sedvanerätt kunde förefinnas inom Storfjäten och Häggberget, bilaga 13 (ab 807 bil. 13).

(Som framgår av skrivelse den 26 augusti 1947 från länsstyrelsen till lappordningsmannen Idre lappby, bilaga 14, (ab 807, bil. 14) har flera jordägare i Idre socken påtalat vissa förhållanden beträffande renskötseln inom Idre sameby, bl a skada på jordägarnas utestående gröda.)

(Idre Jordägarenämnd & Särna – Idre samfällighetsförvaltning samt Särna Jordägarenämnd & Särna – Idre besparingsskog har i skrivelse den 11 september 1957 till stadsrådet och chefen för Kungliga jordbruksdepartementet protesterat mot förhållandena inom Idre socken, bilaga 15 (ab 807, bil. 15).

(Lappfogden Iwan Lundberg har i anledning därav, i skrivelse den 2 juni 1959 till kammarkollegiet, bilaga 16 (ab 807, bil. 17) uttalat att renägarna i Idre lappby aldrig numera utnyttjar trakterna utanför de i 1888 och 1899 års kungliga brev bestämda område. Uppgifterna visar entydigt, att samebyn inte har rätt till vinterbete utanför byområdet.)

4 n
I Vemdalen har hemmansägaren Olof Bäck protesterat 1935 genom att instämma ordningsmannen Lars Kråik i Handölsdalens sameby. Härads-
adsrätten har genom dom den 9 september 1935 förpliktat Kråik att utge skadestånd, på den grunden att området inte ansågs vara
sedvanetrakt.

4 n
Samma år har Olof Westlund protesterat mot bete av mark vid Översjön inom Råndalens skifteslag genom att instämma Mittådalens sameby.

Sakomständigheterna (Bäck och Westlund) torde vara ostridiga, om ej inges och åberopas domarna.

e
T n
E n
8 n
T n
Som framgår av protokoll från sammanträde hållet i Vemdalens skola den 16 april 1950, bilaga 17 (ab 807, bil. 17), har hemmansägare inom Vemdalens socken samt Tännäs, Långå och Hedevikens byar protesterat mot renbete vintertid.

De protester som förevarit framgår även av skrivelse från lappfogden den 2 juni 1950 samt den 19 juni 1950, bilaga 18 (ab 807, bil. 18).

4 n
I brev den 5 december 1950 till länsskogsvaktaren Otto Fladvad, bilaga 19 (ab 807, bil. 19), har länsstyrelsen, i anledning av klagomål från markägare i Vemdalens socken, uppgivit bl a, att samerna inte heller för närvarande med bestämdhet vill göra gällande att dessa markområden utgöra sedvanerättstrakter, att skäl torde finnas för den uppfattningen, att samerna inte äger någon rätt till renbete i området samt att länsstyrelsen i anledning av skrivelse vidtagit åtgärder mot renägaren Olle Blind.

tl-n
Hw
Vidare åberopas skrivelse den 4 juli 1951 från markägare vid Långåskans, bilaga 20 (ab 807, bil. 20), jämte protokoll från sammanträde i Långåskans den 9 februari 1952.

ts
I protokoll 19 februari 1957 från länsstyrelsens sammanträde med ett 50-tal markägare, har dessa påtalat att renar hela året i större eller mindre omfattning vistades på mark som icke vore upplåten för renbete, bilaga 21 (ab 807, bil. 21).

Kärandena utgår från att det är ostridigt mellan parterna att ytterligare utredningar, sammanträden och protester skett vid upprepade tillfällen från 1960 och framåt.

2
Lars Thomasson, (ab 899), sid. 33

" sid. 68ö

Bevistema (1.4.6, 1.4.16–1.4.26, 1.4.39 m fl): Åberopas för att visa att fastighetsägarna protesterat mot renbete vintertid på deras marker och påtalat att renar vistades på mark som inte upplåtits för renbete.

TOSSÅSENS LAPPBY

Bu 13

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1916	<i>Ingen av sambyarna</i> Uppgifter saknas	Byarna Börtnan, Flåsjön, Lövsta Källberget, Gavelåsen, Lövdalen, Nybo, Galberget samt Storsjö socken; Klövsjö socken och angränsande delar av Vemdalens socken
1920 <i>(S)</i>	Uppgifter saknas	Byarna Lövsta och Henvålen, Börtnan, Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo och Galberget
1922 <i>(S)</i>	Storsjö socken omkring Björnsjön samt Torsborg och Henvålen	-
1924 <i>(S)</i>	Nybotrakten	"
1925	<i>Ingen av sambyarna</i> Efter Ljungan, Börtnan Flåsjön och Lövsta "Att från jul- och nyårs- tiden till mitten av april vanligen plägat uppehålla sig nere på bygderna efter Ljungans dalgång (Börtnan - Torsborg)"	"
1928 <i>(S)</i>	Ljungans dalgång vid Torsborg, Fotingen och Börtnan	Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo och Galberget, Börtnan, Lövsta, Henvålen och Storsjö socken
1929 -	<i>Ingen av sambyarna</i> Lövsta	"
1930	Fotingen i Klövsjö socken	"
1931	Börtnan och Fotingen	"
1932	Kläppen via Torsborg till Börtnan	"
1933	Trakten av Ljungan	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1935	Börtnan, Holmbergs, Torsborg, Nybo	"
1936	Torsborg, Börtnan	"
1937	Lövdalen, Vävelsjön	"
1938	Flåsjön och Torsborg	"
1939	Torsborg, Henvålen, Henådalen, Flåsjön	"
1940	Torsborg, Flåsjön, Börtnan	"
1941	Torsborg, Flåsjön, Börtnan	"
1942	Torsborg, Flåsjön och Börtnan	"
1943	Torsborg	"
1944	Torsborg, Västfjället	" jämte Berg, Oviken och Hallens socknar
1945	Stensjöberget - Torsborg - Börtnan - Nybo	"
1946	Börtnan, Flåsjön	"
1947	(Den första januari samman- lades Anarisets lappby och Tossåsens lappby till en lappby, Tossåsens lappby)	
	Vinterbete i trakten av Holmbergsgården och i Klöv- sjöfjället vid Nybo och Börtnan	"
1948	Flåsjön, över Ljungan till Klövsjöfjället	"
1949	Flåsjön, Klövsjöfjällen	"
1950	Börtnan, Hosjöbottnarna, Flåsjön	"
1951	Klövsjö, Flåsjön, Torsborg	"
1952	Klövsjöfjällen	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1953	Holmbergsgården - Torsborg, Klövsjöfjällen	Bergs, och Övre Ljungadalens kommuner, Klövsjö, Ovikens-, Rätans- och Hede kommuner (Storsjö)
1954	Holmbergsgården - Torsborg, Klövsjöfjällen, Börtnan	"
1955	Torsborg och Börtnan	"
1956	Torsborg, Nybo, Galberget Lövsta, Källberget	"
1957	Torsborg, Klövsjöfjällen	"
1958	Torsborg, Galan (?), Holmbergs, Henvålen	"
1959	Uppgifter saknas	"
1962	Torsborg, Dövelåsen, Börtnan och Storhallen	"
1963	Storsjö - Svenstavik (Beteskris)	"
1965	Saneringsarbete mellan Klövsjö och Mo	"
1966	Torsborg, Börtnan Klövsjöfjället	"
1968	Hottöfjället/Västfjället	"
1969	Torsborg - Åsarna	-
1970	Åsarna, Klövsjöfjället med Torsborg och Lövsta som ut- gångspunkter	

MITTÅDALENS LAPPBY

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1916	"Som det f n endast finnes förvildade renar inom lappbyn"	Storsjö socken, Tännäs socken, Hede socken och Henvålen och Henådalen byar
1917 (S)	Vid Lossen	Några sådana ansågs ej erforderliga
1919 (S)	I Sonfjället	För Tännäs gode män i Funäsdalen och för Hede gode män i Långå
1919 (S)	Vid Hemsjön inom Långå	"
1921 (S)	Henådalen	"
1922 (S)	Valmåsen på södra sidan om Lossen	"
1929	I trakten av Sonfjället och i Högvålen	"
1930	Sonfjället, Högvålen, Lofsdalen, Storfjäten	-
1931	Sonfjället, Högvålen	"
1932	Sonfjället, Högvålen, Storåsen, Lossens östra ände, Lofsdalen	"
1933	Sonfjället, Lofsdalen	"
1934	Högvålen, Lofsdalen	"
1935	Högvålen, Sonfjället, Lofsdalen	"
1936	Strådalen	Tillkommer gode män i Strådalen
1937	Högvålen, Strådalen, Brännvallen och Sonfjället	"
1938	Högvålen, Strådalen, Brännvallen och Sonfjället	" med tillägg för god män för Storsjö socken
1939	Högvålen och Strådalen	"
1940	Högvålen och Strådalen	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1941	Skarvfjället (?), Högvålen och Strådalen (Lofsdalsfjällen)	"
1942	Högvålen	"
1943	Högvålen	"
1944	Högvålen och Strådalen	"
1945	Högvålen	", ny god man i Särvsjön
1946	Högvålen	"
1947	Högvålen	"
1948	Högvålen	"
1949	Högvålen	"
1950	Högvålen	"
1951	Högvålen, Kölsjöfjället och Lofsdalsfjällen	"
1952	Trakten av Lofsdalen	"
1953	Trakten mellan Brändåsen och Högvålen, trakten av Lofsdalen	" + för Storfjäten
1954	Högvålen, Lossen, Lofsdalsfjällen	"
1955	Området Långåskans - Brändvallen - Lossen	"
1956	"	Vigge
1957	Lillfjället - Grundsjön, Saxvallen, Anåkroken	Vigge, Medskogsbygget
1958	Söder om Mittån, Backvallen, Anåkroken	"
1959 (S)	Anåfjället, Lillfjället och Malmagsfjället	Vigge, Tännäs Medskogsbyggt och Särvsjön
1960 (S)	Inom byns område	Strådalen, Storfjäten, Tännäs, Vigge och Medskogsbygget

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1961 (S)	Oordning, bete vid riksgränsen	"
1962 (S)	Oordning, på vålarna mellan Flatruet och Särvfjället samt i trakten av Lossen, där bete fanns på dämningsområdet	
1963 (S)	Anåfjället, Högfjällen och Ljusnedals renbetesland	"
1964 (S)	Anåfjället, Lillfjället och Ljusnedals renbetesland	"
1965	Anåfjället och Lillfjället, söder om Lossen	"
1966	Anåfjället och Lillfjället	"
1967	Anåfjället och Lillfjället, Brändvallen, Skärsjövälen, Stöpsjövälen (?) och Sonfjället i skogarna kring Ljusnedal	Hemmansägaren Johan Åslund i Medskogsbygget
1968	Anåfjället och Lillfjället Brändvallen och Sonfjället	"
1969	Lillfjället, Brändvallen och Skärsjövälen	"
1970	Brändvallen, Ransundet	"
1971	Oordning	Ingen uppgift

TÄNNÄS LAPPBY

ÅrtalVinterbetestrakterGode män

1898 (S)

*(Lappfogde P. A.
Brattstems
sammanträte)*

"Fjällmännen uppgav att flyttningarna nu försiggick på åsamma sätt som under den tid nuvarande kronofogde Dahlkvist var lappfogde.....vintertid företogs flyttningar till Norge"

1906 (S)

Brattstems 1:34

"I enlighet med KB:s skrivelse av den 20 sistlidne februari delgavs nu lappmännen innehållet i konventionen mellan Sverige och Norge den 26 oktober 1905 angående flyttlapparnas rätt till renbete m m, därvid hos dem noa inskräppts, att de icke ägde rätt att med sina renar begiva sig in i Norge, liksom att norska lappar icke ägde rätt att med sina renar komma in i länet". Vinterbete i Kärringsjön och Brattriet, Rutfjället, Lillfjället

1910

Inga uppgifter

Hemäg. Hans Funberg i Funäsdalen och Jon Hansson i Malmagen inom den trakt söder om Tännån som tillhör Malmagen och Funäsdalens skifteslag; riksdagsman Ingebrikt Bergman i Tännäs och arr. Semming Gudmunsson i Myselåsen inom de byar som äro belägna närmast öster och söder om denna trakt; arr John Söderlund i Sörvattnet inom Lillsels och Lillhårdals socknar; samt hemäg. Jöns Persson i Fjätvallen inom byarna Hågådalen, Grönagen, Klutsjön och Fjätvallen.

1899

Inga uppgifter

1900

1901

1902

1903 (bilaga 11)

Ang. Söderlund & Klutsjön

"att lappbyns renhörd väsl. vinter till följd därav att inga i möjlighet upphålls sig i vinterbetes fjäll trakter under jänmen menad sammanförs med lappbyns renar på Jöns-lapparnas område"

1904

1905 (bilaga 12)

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrukturer</u>	<u>Gode män</u>
1912 (S)	"Rörande sina flyttningar under de senaste åren uppgav nu lappmännen följande: Att de under vintern (jan - mitten av april) plögade sitta i Sörvattnet (= Mälan); att de därefter satt i Lillfjället (= Tand-sjöväla) till mitten av juni då de flyttade till Brattri".	
1916	Uppgifter saknas	Hemäg. Hans Funberg, Funäsdalen, Jon Hansson i Malmagen inom den trakt söder om Tännån som tillhör Funäsdalens och Malmagens skifteslag, arr Semming Gudmundsson i Myskelåsen och hemäg. Måns Östensson i Kyrkbyn inom den trakt som är belägen närmast öster och söder om sistnämnda trakt; hemäg. Staffan Långström i Sörvattnet inom Linsells, Lillhärds och Idres socknar.
1924 (S)	"-	I Malmagen, Tännäs, Myskelåsen, Sörvattnet och Lillhärds socken
1925 (S)	"-	I Funäsdalen och i Malmagen, Tännäs, Myskelåsen, Sörvattnet och angränsande byar i Idre socken samt i Storfjäten inom Lillhärds socken
1929 (S)	Lappbyns renar har betat hela året inom lappbyns eget område	
1930 (S)	"-	
1931 (S)	"-	

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1932 (S)	Högvålen	
1933	Högvålen och Storfjäten	
1934	Högvålen och Storfjäten	
1935	Lillfjället, Storfjäten	
1936 (S)	I sydvästra delen av lapp- byn, ty Mittådalslapparna uppehåller sig i Strådalen och omöjliggjorde flyttningen till Storfjäten	
1937	Kärringsjön, Storfjäten, Högvålen - Mälan	
1938	Högvålen och Mälan	
1939	Kärringssjön, Mälan, Sörvattnet till Storfjäten	
1940	Mälan, Fjätvallen, Högvålen	
1941	Högvålen, Kölåsen	
1942	Högvålen	
1943	Storfjäten	
1944	Kölåsen	
1945	Kärringssjön, Lillfjället, Storfjäten	
1946	Storfjäten	
1947	Lillfjället, Kölåsen	
1948	Kölåsen	
1949	Mälen	
1950	Kölåsen, Lillfjället	
1951	Lillfjället	
1952	Kölsjöfjället, Storfjäten	
1953	Lillfjället, Högvålen, Kölåsen, Storfjäten	
1954	Lillfjället, Högvålen, Kölåsen, Storfjäten	

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1955	Storfjäten, Brändåsen	
1956	Storfjäten, Brändåsen	
1957	Lillfjället, Brändåsen, Storfjäten	
1958	Rödfjället, Brändåsen, pga betesbrist till Sörvattnet och Lofsdalsfjällen	
1959 (S)	Lillfjället, Kölsjöfjället, Storfjäten	
1960	Storfjäten, Brändåsen, Lillfjället	
1961	Längs Råndans stränder mot Ransundet, Lofsdalsfjällen (Storfjäten), Kölsjöfjället, Strådalen, Storfjäten	
1962	Klösjöfjället och Storfjäten	
1963	Brändåsen, Strådalen, Stor- fjäten	
1964	Brändåsen, Sörvattnet, Lofsdalenfjällen	
1965	Brändåsen, Lofsdalsfjällen	
1966 (S)	Sörvattnet	
1967	Brändåsen, Storfjäten, Lill- fjället, Sörvattnet, Kölsjö- fjället, Kölåsen, Stor- fjäten	
1968	Storfjäten, Lillfjället, Kölsjöfjället, Sörvattnet, till Dalsvallen vid Son- fjället	
1969	Brändåsen, Lövnäsvallen, Kölsjöfjället, Hoverken, Storfjätenfjällen	
1970	Brändåsen, Storfjäten, Sör- vattnet och Lövnäsvallen	
1971	Sörvattnet, Lövnäsvallen, Storfjäten	

ÅRE STORSJÖ LAPPBY

Årtal	Vinterbetestrukturer	Gode män
1898 (Bilaga 2:1) Storsjö socken, Funäsdalens och Tännäs skifteslag, Lövkläppen, Mässligen, Särvsjö, Hede, Långå och Vikens skifteslag, Henvålen och Lövsta samt Vemdals skifteslag	Lillfjället, Avafjället Högvålen, Grundsön	Storsjö socken, Funäsdalens och Tännäs skifteslag, Lövkläppen, Mässligen, Särvsjö, Hede, Långå och Vikens skifteslag, Henvålen och Lövsta samt Vemdals skifteslag
1899 (Bilaga 2:1)	Åre Storsjö tillhörande renar brukade ströva omkring utan tillsyn till stor skada för dem i andra lappbyar, tillhölles på det allvarligaste att utöva noggrann tillsyn över sina renar	"-", ej Lövkläppen och Mässligen
1900	Vinterbete gynnsamt	"-"
1901	"-"	"-"
1902	"-"	"-"
1903	"-"	"-"
1904	"-", men klagade över hundars framfart och Ljusnedalsområdet s k Bruksvallarna	"-"
1905 (Bilaga 2:2)	Klagomål från Särvsjöns byamän över att lapparna lät renarna ströva fritt, tillhölles allvarligt att noga bevaka sina renar, vinterbete gynnsamt, foder-skador vintertid i Medskogen, Långå, Ransundet, Funäsdalen och Storsjö	"-", ej Vemdalen
1906 (Bilaga 2:3)	Vinterbete gynnsamt, Högvålen - Sörvattnet	"-", ej Viken, tillval i Klutsjön för Fjätvallen, Grunddalen och Hågådalen

Anteckning november 1906:
 "Ännu ingen brist på vinterbete.
 På senare år lite vinterbete inom
 Ljusnedalsområdet".

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1907	Svårt	-"-, plus i Valmåsen
	Anteckning 16 september 1907: Angående intyg av del av Särvsjöns utmark, uppgav lapparna att en stor del av marken förut tillhört lappområdet och tillagts byn genom laga skifte. Protokoll om skador i Tännäs kyrkby, Valmåsen, Funäsdalen, Lövkläppen, Särvsjön, Medskogen (Råndalen), Långå, Ransundet och Mässlingen,	
1908	Gynnsamt	-"-
1909	Gynnsamt	-"-
1910	Uppgift saknas	-"-
1911	-"-	-"-, plus Ransundet, Hede kyrkby
1912	-"-	-"-
1913	-"-	-"-
1914	-"-	-"-
1915	-"-	-"-

HANDÖLSDALENS SAMEBY

Handöl 2. L. 13

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1921	Sällsjö, Välliste och omkring Hottön, Henvålen, Lövkläppen	I Handöl för Åre socken och Storsjö socken
1922	Henvålen, Flåsjön, Hottön	"
1923	I Långå och Henvålen, i Rätans socken och i Röjan	"
1924	I Rätan	"
1925	Välliste, Åmen och Hottön, Hosjöbottnarna	"
1929	Klövsjö och Vemdalens socknar, Särvfjället och Lunnäset	I Handöl, i Eds-åsen och för Storsjö socken
1930	Kråiks familjs renar har flyttat genom Storsjö, Klövsjö, Vemdalen till Fjällgården, dessutom i trakten av Glissjöberg och Knättens byar i Svegs socken, Särvfjället och Långå	"
1931	Till Fjällgården, i Särvfjället	"
1932	Inom Klövsjö och Vemdalens socknar	" Nyval av god man i Hån, Vemdalens socken
1933	Klövsjö och Vemdalens socknar, Ottsjöfjällen vid Edsåsen	", dock ej från Hån
1934	I Klövsjö och Vemdalens socknar, tillsammans med Tranris lappby	", nyval för Vemdalens socken
1935	Inom Klövsjö och Vemdalens socknar, Lunnäset	-
1936	I trakterna av Ånnsjön, Kjösjön, Gevsjön, Edsåsdalen	"
1937	Storvallen, Ånn, Skårsdalen och Gröpplingarna	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1938	Lilltevedalen i Åre socken, tillsammans med Tranris lappby	"
1939	Ånn - Gevsjön	"
1940	Storsjö - Torsborg, Särvfjället	"
1941	Tillsammans med Tranris, Lövkäppen - Särvfjället - Källberget till Hedeviden, Vemdalen	"
1942	Björnsjöarna, Särvfjället	"
1943	Björnsjön, Särvfjället	"
1944	Särvfjället	"
1945	Särvfjället, Hedeviden	"
1946	Särvfjället, Hedeviden	"
1947	Särvsjön	"
1948	Särvfjället	Länskungörelse 143/47
1949	Särvfjället, Hede, Son- fjället	Länskungörelse 176/48
1950	Särvfjället, Hedeviden, södra sidan av Hedevids- sjön, på berget mellan Stavsjön och Hedevidssjön	"
1951	Särvfjället, Stavsjöberget, söder Hedeviden, Vitdalen norr Hede	"
1952	Särvfjället, Torsborg	Undersåker, Edsåsen, Vemdalen, Hede, Handöl, Storsjö
1953	Särvfjället till Hedeviden	Undersåker, Edsåsen, Vemdalen, Hede, Handöl, Storsjö
1954	Särvfjället ned mot Hede	
1955	Blåhammarfjällen, Stor- vallen	-

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrukturer</u>	<u>Gode män</u>
1956	Särvfjället, Lövkläppen, Vitdalen i trakten av Hede	
1957	Särvfjället, Lunnäset och Vitdalen	
1958	Särvfjället, Lövkläppen Henvålen	
1959	Bete på fjället	
1960	Blåhammaren, Snasahögarna, Storvallen	
1963	Särvfjället - Vemdalen	
1964	Lövkläppen - Vemdalsfjällen	
1965	Vemdalen, Sonfjället	
1966	Vid Flatruet, Lågvålen och Smolet, Särvfjället	
1967	Särvfjället, Håsjövålen Oxsjövålen och Klövsjö- fjällen, Vemdalsfjällen, Henvålen och Stockåsvallen (?)	
1968	Skingrades renarna	
1969	Högrensvålen - Smolet - Särvfjället, Klövsjöfjällen - söder landsvägen Vemdalen - Klövsjö	
1970	Särvfjället, Trumvallen, - Sörvemdalen	
1971	Trumvallen, Vemdalsfjällen	

ANARISETS LAPPBY

Anariset, Lis

Bilaga 6

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrukturer</u>	<u>Gode män</u>
1917	Uppgifter saknas	Byarna Börtnan, Flåsjön, Lövsta, Tjällberget, Gavelåsen, Lövdalen, Nybo, Galberget, Storsjö socken, Klövsjö socken och angränsande delar av Vemdalens socken.
✓ 1918 (S)	Börtnan, Torsborg och Klövsjöfjället	"
1919 (S)	Uppgifter saknas	"
✓ 1920 (S)	" -	Storsjö socken och byarna Lövsta, Henvålen, Börtnan, Tjällberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo och Galberget
1921 (S)	" -	"
1922 (S)	" -	"
1923 (S)	" -	"
✓ 1924 (S)	Nybo i Bergs eller Klövsjö socken	Storsjö socken samt Lövsta och Henvålen i Vemdalens socken
1925 (S)	Uppgifter saknas	"
1926 (S)	" -	"
1927 (S)	" -	"
1928	Häxåsen	"
✓ 1929 (S)	Lövsta	Storsjö socken och byarna Lövsta och Henvålen, Börtnan, Tjällberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget
✓ 2 ✓ 1930 (S)	✓ Djupsjöarna	-

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1931	Djupsjön inom Mörsils socken	Behov av sådana gode män förelåg ej
1932	Hallen och Marby	Storsjö socken och byarna Lövsta och Henvålen, Börtnan, Tjällberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo och Galberget
1933	Häckrens kronopark och trakten av Hottön	"
1934	Hottön	"
1935	Västfjället, Vemdalen	"
1936	Kronoparken Häckren	"
1937	Hottön	"
2 1938	<i>Vallbo, Grypsjöarna</i> Brynje i Bergs socken	"
1939	Vallbo och Hottöfjället	"
1940	Tillsammans med Tossåsens lappby i Ljungans dalgång	"
1941	Tillsammans med Tossåsen	"
1942	"	"
1943	"	"
1944	"	"
1945	"	"
1946	"	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1949	Vemdalen "markägare i Vemdalen har hotat med laga åtgärder, därest vinterbetningen icke upphör därstädes".	"
1950	Trakten av Vemdalen	"
<i>Julius 2-</i> 1951	Trakten av Vemdalen (<i>Hämlen - Klövsjöfjällen</i>)	"
1952	Trakten av Vemdalen	"
1953	Trakten av Vemdalen, Ransjö	"
1954	Vemdalen	-
1955	Klövsjöfjällen, Vemdalen, Sonfjället (Kronoparken).	-
1956	Särvfjället, Håsjövälen, trakten av Vemdalen (Fjällgården, Vemdalsskalet) söderut efter Ljusnans dalgång, Ransjö, Linsell.	-
<i>D?</i> 1957	Lillåsen, ca 1 mil norr om Vemdalen.	-
<i>Julius 1</i> 1958	<i>Håsjövälen</i> Fjällgården	-
1959	Trakten av Vemdalen, Ransjö, Ottholmen, söder om Ljusnan.	-
1960	Särvfjället, Vemdalen, Kronoparken, Orten söder om Ljusnan, Vemdalen (Vemhån)	-
<i>?</i> 1961	Särvfjället, Hedeviken, Galberget och Vemdalen, Håsjövälen - Henvålen och runt Storsjön.	-

[Handwritten signature]

TRANRIS LAPPBY

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1917	Uppgift saknas	Byarna Dalen, Edsåsen och Ottsjö
1918	Gräpplingen inom Undersåkers och Åres socknar och efter mitten av februari inom Hede socken vid Sonfjället, att orsaken till flyttningen till Hede varit flen (isbildning)	"
1921	Henvålen	" + Åre socken
1922	Storsjö socken omkring Björnsjön samt en grupp vid Torsborg och Henvålen	"
1928	Häxåsen och Kusböle i Oviken, flyttat över Beten (?), Storsjö, Kläppen, Långå i Hede där de haft sin betning söder om Ljusnan	I dalen för Unders- åker och Åre socknar
1929	Långå och Medskogens byar, Hede socken	I dalen för Unders- åker och Åre socknar och i Långå för Hede socken
1930	Särvfjället, Dalen	-
1931	Dalen, Torsborg	Dalen
1932	Dalen, Storsjöskogarna, Gråsjödörren	I Dalen och i Storsjö
1933	Dalen	"
1934	I Beten (?)	"
1935	Henvålen, Lunnäset omkring två mil norr om Hede efter Särvsjövägen	"
1936	I trakten av Hållfjället och Välliste	"
1937	Gröplingsvalen	"
1938	Gröpplingarna	"
1939	Gröpplingarna	"
1940	Gröpplingarna och Hottön	"

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1941	Rengjordarna tillhörande Tranris och Handölsdalens lappbyar blev sammanblandade. I trakten av Flatruet mot Särvfjället, Lunnäset och Hedeviken	"
1942	Tillsammans med Handölsdalens sameby i Storsjöskogen och Särvfjället	"
1943	Tillsammans med Handölsdalen i Storsjöskogarna, Särvfjället samt en kortare tid i trakten av Hedeviken	"
1944	Tillsammans med Handölsdalen, i skogslandet i trakten av Hedeviken, Särvfjället (Kläppen)	"
1945	Tillsammans med Handölsdalen i Särvfjället	"
1946	Tillsammans med Handölsdalen i Henvålen, norr om Hedeviken	"
1947	Henvålen - söder Storsjö by - Ottfjället, Vemdals- och Klövsjöfjällen	"
1948	Klövsjöfjällen, i trakten av Röjan, Vemdalsfjällen, Henvålen på båda sidor av Ljungan	"
1949	Vemdalen "markägare i Vemdalen har hotat med laga åtgärder, därest vinterbetningen icke upphör därstädes	"
1950	Trakten av Vemdalen	"
1951	Trakten av Vemdalen (Henvålen - Klövsjöfjällen)	"
1952	Trakten av Vemdalen	"
1953	Trakten av Vemdalen	"
1954	Vemdalen	-

<u>Årtal</u>	<u>Vinterbetestrakter</u>	<u>Gode män</u>
1955	Klövsjöfjällen, Vemdalen, Sonfjället (Kronoparken)	-
1956	Särvfjället, Håsjöålen, trakten av Vemdalen, (Fjäll- gården, Vemdalsskalet) söderut efter Ljusnans dal- gång, Ransjö, Linsell	-
1957	Lillåsen, ca 1 mil norr om Vemdalen	-
1958	Håsjöålen, Fjällgården	-
1959	Trakten av Vemdalen, Ransjö Ortholmen, söder om Ljusnan	-
1960	Särvfjället, Hedeviken, Gal- berget och Vemdalen, Håsjö- ålen - Henvålen och runt Storsjön	-

Synpunkter på av samebyarna åberopad sammanställning över vinterbetestrakter

Tännäs

- 1935 uppgavs vinterbetestrakterna Lillfjället/Storfjäten.
- 1940 uppgavs vinterbetestrakterna Mälen, Fjätvallen, Högvålen.
- 1941 uppgavs vinterbetestrakterna Högvålen/Kölosen.
- 1942 uppgavs vinterbetestrakten Högvålen.
- 1943 uppgavs vinterbetestrakten Storfjäten.
- 1945 uppgavs vinterbetestrakterna Kärringsjön, Lillfjället, Storfjäten.
- 1946 uppgavs vinterbetestrakten Storfjäten.
- 1949 uppgavs vinterbetestrakten Mälen.
- 1953 uppgavs vinterbetestrakterna Lillfjället, Högvålen, Kölosen, Storfjäten.
- 1954 uppgavs vinterbetestrakterna Lillfjället, Högvålen, Kölosen, Storfjäten.
- 1957 uppgavs vinterbetestrakterna Lillfjället och Storfjäten.
- 1958 uppgavs vinterbetestrakterna Rödfjället samt, pga betesbrist, Sörvattnet och Lofsdalsfjällen.
- Protokoll avseende 1959 saknas.
- 1960 uppgavs vinterbetestrakten Storfjäten.

Uppgifterna angående Ransundet m m avser 1961. Observera ordalydelsen: "flyttat till Lofsdalsfjällen (Storfjäten)"

Uppgiften 1968 avser inte Lofsdalsfjällen utan Storfjäten. Uppenbarligen är det samma sak enligt f lappfogden Lundberg.

Anariset

- 1930 uppgavs vinterbetestrakten Djupsjöarna.
- 1935 uppgavs vinterbetestrakterna Västfjället och Vemdalen.
- Uppgifterna fr o m Börtnan/Flåsjön 1950 - 1951 avser Tossåsen.
- 1935 uppgavs vinterbetestrakterna Västfjället och Vemdalen.

Tossåsen

1932 - 1933 har vinterbete skett i trakten av Ljungan.

1944 har bete även skett i Västfjället.

1946 har bete skett i Börtnan och Flåsjön.

1947 skedde bete i trakten av Holmbergsgården och Klövsjöfjället vid Nybo och Börtnan.

1948 skedde bete i Flåsjön, övre Ljungan till Klövsjöfjället.

1949 skedde bete i Flåsjön och Klövsjöfjällen.

1951 skedde bete i Klövsjö, Flåsjön och Torsborg, så även 1952.

1953 skedde bete dels i trakten mellan Holmbergsgården och Torsborg och dels i Klövsjöfjällen, så även 1954.

1965 ägde saneringsarbete rum mellan Klövsjö och Mo.

Mittådalen

Lofsdalen anges inte för 1931.

För 1936 uppges Strådalen.

För 1939 uppges Högvålen och Strådalen, även så för 1940 och 1941. Det framstår således som att Strådalen och Lofsdalsfjällen är samma sak.

Kölsjöfjället uppges endast för 1951.

Skärsjövälen uppges 1967 och 1969. Sonfjället uppges inte 1969 - 1970.

Tranris

Avseende 1918 noteras särskilt att orsaken till flyttningen till Hede varit att betesmarkerna inom Undersåker och Åre varit klen.

För 1930 uppges även Dalen.

1955 uppges Sonfjället (Kronoparken).

1956 uppges trakten av Vemdalen (Fjällgården, Vemdalsskalet).

Uppgifterna avser Ransjö/Linsell avseende 1956.

Uppgifterna 1960 avser inte Ransjö.

Handölsdalen

Uppgifterna om Vemdalen åren 1942 - 1945 samt 1947 - 1948 är fel.

Uppgiften om Långå 1931 är felaktig.

Synemän/gode män

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1900</u>	<u>1901</u>	<u>1902</u>	<u>1903</u>	<u>1904</u>	<u>1905</u>	<u>1906</u>	<u>1907</u>	<u>1908</u>	<u>1909</u>	<u>1910</u>	<u>1911</u>	<u>1912</u>	<u>1913</u>	<u>1914</u>	<u>1915</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen																
Anaris																
Oviken	1988	1737	1628	1625	1559	1547	1511	1620	3144	3313	4009	4089	4305	4277	4429	3984
Tranris																
Handölsdalen																
Mittådalen																
Åre-Storsjö	2244	2330	2367	2565	2800	2800	3280	3582	3956	3937	5406	6076	5549	4165	4293	4650
Tännäs	1108	754	661	623	630	635	567	900	1295	1378	1702	1695	1707	1463	1711	1162
<u>Idre</u>	<u>78</u>	<u>447</u>	<u>732</u>	<u>768</u>	<u>579</u>	<u>629</u>	<u>629</u>	<u>808</u>	<u>1016</u>	<u>1173</u>	<u>1556</u>	<u>1769</u>	<u>2178</u>	<u>2413</u>	<u>2432</u>	<u>2407</u>
Summa:	5418	5268	5388	5581	5568	5611	5987	6910	9411	9801	12673	13629	13739	12318	12865	12203

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1916</u>	<u>1917</u>	<u>1918</u>	<u>1919</u>	<u>1920</u>	<u>1921</u>	<u>1922</u>	<u>1923</u>	<u>1924</u>	<u>1925</u>	<u>1926</u>	<u>1927</u>	<u>1928</u>	<u>1929</u>	<u>1930</u>	<u>1931</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen	2766	3011	2171	1671	1016	893	1115	1115	945	848	920	935	879	909	1051	1631
Anaris	1229	1537	1118	623	561	549	550	389	656	541	430	396	360	330	331	621
Oviken																
Tranris	1229	1179	1210	1214	1305	1770	1747	1863	1938	1785	2420	1877	1775	1715	1518	1591
Handölsdalen	2215	2035	1970	1895	2103	1924	1708	1753	1874	2199	2420	2573	2743	2485	2667	3015
Mittådalen	1508	1523	1530	1409	1911	1834	1796	1581	1542	1561	1745	1951	1994	2285	2452	3305
Åre-Storsjö																
Tännäs	1519	1354	1020	893	902	715	686	772	524	494	512	656	651	974	958	941
<u>Idre</u>	<u>2669</u>	<u>753</u>	<u>1118</u>	<u>1095</u>	<u>1385</u>	<u>1379</u>	<u>1365</u>	<u>1001</u>	<u>918</u>	<u>911</u>						
Summa:	13135	11392	10137	8800	9183	9064	8967	8474	8397	8339	8447	8388	8402	8698	8977	11104

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1932</u>	<u>1933</u>	<u>1934</u>	<u>1935</u>	<u>1936</u>	<u>1937</u>	<u>1938</u>	<u>1939</u>	<u>1940</u>	<u>1941</u>	<u>1942</u>	<u>1943</u>	<u>1944</u>	<u>1945</u>	<u>1946</u>	<u>1947</u>	<u>1948</u>
<u>Samebyar:</u>																	
Tåssåsen	1352	1428	2224	1608	1507	1557	1807	1842	2884	2885	2859	2849	2904	2929	2832	3103	3193
Anaris	621	618	835	1178	946	808	570	530	518	552	520	418	411	401	422		
Tranris	1530	1182	1409	1210	1132	983	945	908	807	813	812	767	749	681	1219	1242	1348
Handölsdalen	2805	2730	3025	2593	1975	1987	1975	2072	2745	2727	2709	2731	2671	2641	2049	2082	2045
Mittådalen	3322	3359	4341	3820	3570	3837	3693	3512	3224	3243	3028	3021	2957	2932	2688	2711	2665
<u>Åre-Storsjö</u>																	
Tännäs	1237	1663	2016	1929	2019	1874	1874	1553	1723	1734	1706	1394	1394	1382	1445	1415	1406
<u>Idre</u>																<u>2101</u>	<u>2046</u>
Summa:	10687	10980	13850	12338	11149	11046	10864	10417	11901	11954	11634	11180	11086	10966	10655	12654	12703

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1950</u>	<u>1951</u>	<u>1952</u>	<u>1953</u>	<u>1954</u>	<u>1955</u>	<u>1956</u>	<u>1957</u>	<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>	<u>1962</u>	<u>1963</u>	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1966</u>
<u>Samebyar:</u>																	
Tåssåsen	5192	5148	5099	5153	4967	4398	3881	3484	3359	3510	3485	3651	3855	3795	3588	3679	3506
Anaris																	
Oviken																	
Tranris	1907	2147	2125	2242	2080	2329	2126	2170	1950	1785	1845	1570	1305				
Handölsdalen	2137	1665	1637	1334	1410	1361	1289	922	925	845	855	876	796	1861	1940	2204	
Mittådalen	3318	3295	3264	2644	2600	2604	1639	1673	1543	1522	1544	1500	1451	1338	1660	1828	3022
Åre-Storsjö					(saknas)							(saknas)					
Tännäs	2166	2160	2120	2054	1971	2418	2444	2572	2569	3333	3331	3331	3344	3328	3311	3255	5491
<u>Idre</u>	<u>4279</u>	<u>1746</u>	<u>1746</u>	<u>1837</u>	<u>1728</u>	<u>2391</u>	<u>2271</u>	<u>2271</u>	<u>2225</u>	<u>2775</u>	<u>2220</u>	<u>2059</u>	<u>1941</u>	<u>2005</u>	<u>1884</u>	<u>1637</u>	<u>2686</u>
Summa:	18999	16161	15991	15264	14756	15501	13650	13092	12571	13770	13280	12987	12692	12327	12383	12603	14705

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1989</u>
<u>Sambyar:</u>						
Tåssåsen	3410	3406	3343	3337	3337	4072
Anaris						
Oviken						
Tranris						
Handölsdalen	3900	3536	2948	3316	3467	8789
Mittådalen	3017	2973	2812	2808	2735	8717
Åre-Storsjö						
Tännäs	5546	5416	5275	4603	4586	6001
<u>Idre</u>	<u>2633</u>	<u>2621</u>	<u>2425</u>	<u>1477</u>	<u>1477</u>	<u>2690</u>
Summa:	18506	17952	16803	15541	15602	30269

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1900</u>	<u>1901</u>	<u>1902</u>	<u>1903</u>	<u>1904</u>	<u>1905</u>	<u>1906</u>	<u>1907</u>	<u>1908</u>	<u>1909</u>	<u>1910</u>	<u>1911</u>	<u>1912</u>	<u>1913</u>	<u>1914</u>	<u>1915</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen																
Anaris																
Oviken	1988	1737	1628	1625	1559	1547	1511	1620	3144	3313	4009	4089	4305	4277	4429	3984
Tranris																
Handölsdalen																
Mittådalen																
Åre-Storsjö	2244	2330	2367	2565	2800	2800	3280	3582	3956	3937	5406	6076	5549	4165	4293	4650
Tännäs	1108	754	661	623	630	635	567	900	1295	1378	1702	1695	1707	1463	1711	1162
<u>Idre</u>	<u>78</u>	<u>447</u>	<u>732</u>	<u>768</u>	<u>579</u>	<u>629</u>	<u>629</u>	<u>808</u>	<u>1016</u>	<u>1173</u>	<u>1556</u>	<u>1769</u>	<u>2178</u>	<u>2413</u>	<u>2432</u>	<u>2407</u>
Summa:	5418	5268	5388	5581	5568	5611	5987	6910	9411	9801	12673	13629	13739	12318	12865	12203

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1916</u>	<u>1917</u>	<u>1918</u>	<u>1919</u>	<u>1920</u>	<u>1921</u>	<u>1922</u>	<u>1923</u>	<u>1924</u>	<u>1925</u>	<u>1926</u>	<u>1927</u>	<u>1928</u>	<u>1929</u>	<u>1930</u>	<u>1931</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen	2766	3011	2171	1671	1016	893	1115	1115	945	848	920	935	879	909	1051	1631
Anaris	1229	1537	1118	623	561	549	550	389	656	541	430	396	360	330	331	621
Oviken																
Tranris	1229	1179	1210	1214	1305	1770	1747	1863	1938	1785	2420	1877	1775	1715	1518	1591
Handölsdalen	2215	2035	1970	1895	2103	1924	1708	1753	1874	2199	2420	2573	2743	2485	2667	3015
Mittådalen	1508	1523	1530	1409	1911	1834	1796	1581	1542	1561	1745	1951	1994	2285	2452	3305
Åre-Storsjö																
Tännäs	1519	1354	1020	893	902	715	686	772	524	494	512	656	651	974	958	941
<u>Idre</u>	<u>2669</u>	<u>753</u>	<u>1118</u>	<u>1095</u>	<u>1385</u>	<u>1379</u>	<u>1365</u>	<u>1001</u>	<u>918</u>	<u>911</u>						
Summa:	13135	11392	10137	8800	9183	9064	8967	8474	8397	8339	8447	8388	8402	8698	8977	11104

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1932</u>	<u>1933</u>	<u>1934</u>	<u>1935</u>	<u>1936</u>	<u>1937</u>	<u>1938</u>	<u>1939</u>	<u>1940</u>	<u>1941</u>	<u>1942</u>	<u>1943</u>	<u>1944</u>	<u>1945</u>	<u>1946</u>	<u>1947</u>	<u>1948</u>
<u>Samebyar:</u>																	
Tåssåsen	1352	1428	2224	1608	1507	1557	1807	1842	2884	2885	2859	2849	2904	2929	2832	3103	3193
Anaris	621	618	835	1178	946	808	570	530	518	552	520	418	411	401	422		
Tranris	1530	1182	1409	1210	1132	983	945	908	807	813	812	767	749	681	1219	1242	1348
Handölsdalen	2805	2730	3025	2593	1975	1987	1975	2072	2745	2727	2709	2731	2671	2641	2049	2082	2045
Mittådalen	3322	3359	4341	3820	3570	3837	3693	3512	3224	3243	3028	3021	2957	2932	2688	2711	2665
<u>Åre-Storsjö</u>																	
Tännäs	1237	1663	2016	1929	2019	1874	1874	1553	1723	1734	1706	1394	1394	1382	1445	1415	1406
<u>Idre</u>																<u>2101</u>	<u>2046</u>
Summa:	10687	10980	13850	12338	11149	11046	10864	10417	11901	11954	11634	11180	11086	10966	10655	12654	12703

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1950</u>	<u>1951</u>	<u>1952</u>	<u>1953</u>	<u>1954</u>	<u>1955</u>	<u>1956</u>	<u>1957</u>	<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>	<u>1962</u>	<u>1963</u>	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1966</u>
<u>Samebyar:</u>																	
Tåssåsen	5192	5148	5099	5153	4967	4398	3881	3484	3359	3510	3485	3651	3855	3795	3588	3679	3506
Anaris																	
Oviken																	
Tranris	1907	2147	2125	2242	2080	2329	2126	2170	1950	1785	1845	1570	1305				
Handölsdalen	2137	1665	1637	1334	1410	1361	1289	922	925	845	855	876	796	1861	1940	2204	
Mittådalen	3318	3295	3264	2644	2600 (saknas)	2604	1639	1673	1543	1522	1544	1500 (saknas)	1451	1338	1660	1828	3022
Åre-Storsjö																	
Tännäs	2166	2160	2120	2054	1971	2418	2444	2572	2569	3333	3331	3331	3344	3328	3311	3255	5491
Idre	4279	1746	1746	1837	1728	2391	2271	2271	2225	2775	2220	2059	1941	2005	1884	1637	2686
Summa:	18999	16161	15991	15264	14756	15501	13650	13092	12571	13770	13280	12987	12692	12327	12383	12603	14705

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1989</u>
<u>Sambyar:</u>						
Tåssåsen	3410	3406	3343	3337	3337	4072
Anaris						
Oviken						
Tranris						
Handölsdalen	3900	3536	2948	3316	3467	8789
Mittådalen	3017	2973	2812	2808	2735	8717
Åre-Storsjö						
Tännäs	5546	5416	5275	4603	4586	6001
<u>Idre</u>	<u>2633</u>	<u>2621</u>	<u>2425</u>	<u>1477</u>	<u>1477</u>	<u>2690</u>
Summa:	18506	17952	16803	15541	15602	30269

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1900</u>	<u>1901</u>	<u>1902</u>	<u>1903</u>	<u>1904</u>	<u>1905</u>	<u>1906</u>	<u>1907</u>	<u>1908</u>	<u>1909</u>	<u>1910</u>	<u>1911</u>	<u>1912</u>	<u>1913</u>	<u>1914</u>	<u>1915</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen																
Anaris																
Oviken	1988	1737	1628	1625	1559	1547	1511	1620	3144	3313	4009	4089	4305	4277	4429	3984
Tranris																
Handölsdalen																
Mittådalen																
Åre-Storsjö	2244	2330	2367	2565	2800	2800	3280	3582	3956	3937	5406	6076	5549	4165	4293	4650
Tännäs	1108	754	661	623	630	635	567	900	1295	1378	1702	1695	1707	1463	1711	1162
<u>Idre</u>	<u>78</u>	<u>447</u>	<u>732</u>	<u>768</u>	<u>579</u>	<u>629</u>	<u>629</u>	<u>808</u>	<u>1016</u>	<u>1173</u>	<u>1556</u>	<u>1769</u>	<u>2178</u>	<u>2413</u>	<u>2432</u>	<u>2407</u>
Summa:	5418	5268	5388	5581	5568	5611	5987	6910	9411	9801	12673	13629	13739	12318	12865	12203
Antal i länet:								14781	1892	18570	26701	26798	29346	25761	27929	24595

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

<u>År:</u>	<u>1916</u>	<u>1917</u>	<u>1918</u>	<u>1919</u>	<u>1920</u>	<u>1921</u>	<u>1922</u>	<u>1923</u>	<u>1924</u>	<u>1925</u>	<u>1926</u>	<u>1927</u>	<u>1928</u>	<u>1929</u>	<u>1930</u>	<u>1931</u>
<u>Samebyar:</u>																
Tåssåsen	2766	3011	2171	1671	1016	893	1115	1115	945	848	920	935	879	909	1051	1631
Anaris	1229	1537	1118	623	561	549	550	389	656	541	430	396	360	330	331	621
Oviken																
Tranris	1229	1179	1210	1214	1305	1770	1747	1863	1938	1785	2420	1877	1775	1715	1518	1591
Handölsdalen	2215	2035	1970	1895	2103	1924	1708	1753	1874	2199	2420	2573	2743	2485	2667	3015
Mittådalen	1508	1523	1530	1409	1911	1834	1796	1581	1542	1561	1745	1951	1994	2285	2452	3305
<u>Åre-Storsjö</u>																
Tännäs	1519	1354	1020	893	902	715	686	772	524	494	512	656	651	974	958	941
<u>Idre</u>	<u>2669</u>	<u>753</u>	<u>1118</u>	<u>1095</u>	<u>1385</u>	<u>1379</u>	<u>1365</u>	<u>1001</u>	<u>918</u>	<u>911</u>						
Summa:	13135	11392	10137	8800	9183	9064	8967	8474	8397	8339	8447	8388	8402	8698	8977	11104
Antal i länet:	21774	19333	18823	17099	17039	16166	16008	15993	14928	14490	16086	16892	18150	19058	23146	23745

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

År: 1967 1968 1969 1970 1971

Sambyar:

Tåssåsen 3410 3406 3343 3337 3337

Anaris

Oviken

Tranris

Handölsdalen 3900 3536 2948 3316 3467

Mittådalen 3017 2973 2812 2808 2735

Åre-Storsjö

Tännäs 5546 5416 5275 4603 4586

Idre 2633 2621 2425 1477 1477

Summa: 18506 17952 16803 15541 15602

Antal i länet:

SAMMANSTÄLLNING; RENANTAL

Samebyar:

År	Tännäs	Mittådalen	Handölsdalen	Anariset	Tåssåsen	Summa
1899						
1900	1 108					1 108
1901	754					754
1902	661					661
1903	623					623
1904	630					630
1905	635					635
1906	567					567
1907	900					900
1908	1 295					1 295
1909	1 378					1 378
1910	1 702					1 702
1911	1 695					1 695
1912	1 707					1 707
1913	1 463					1 463
1914	1 711					1 711
1915	1 162					1 162
1916	1 519	1 508	2 215		2 766	8 008
1917	1 354	1 523	2 035	1 229	3 011	9 152
1918	1 020	1 530	1 970	1 537	2 171	8 228
1919	893	1 409	1 895	1 118	1 671	6 986
1920	902	1 911	2 103	623	1 016	6 555
1921	715	1 834	1 924	561	893	5 927
1922	686	1 796	1 708	549	1 115	5 854
1923	772	1 581	1 753	550	1 115	5 771
1924	524	1 542	1 874	389	945	5 274
1925	494	1 561	2 199	656	848	5 758
1926	512	1 745	2 420	541	920	6 138
1927	656	1 951	2 573	430	935	6 545
1928	651	1 994	2 743	396	879	6 663

3
Sören V.
Munin

1.737

1.628

1.625

1.559

1.547

1.571

1.620

3.144

3.313

4.089

4.089

4.205

4.277

4.429

7.784

125

1179

1210

1214

1305

1770

1747

1767

1777

1785

<u>År</u>	<u>Tännäs</u>	<u>Mittådalen</u>	<u>Handölsdalen</u>	<u>Anariset</u>	<u>Tåssåsen</u>	<u>Summa</u>	<u>Trinnis</u>
1929	974	2 285	2 485	360	909	7 013	
1930	958	2 452	2 667	330	1 051	7 458	
1931	941	3 305	3 015	331	1 631	9 223	
1932	1 237	3 322	2 805	621	1 352	9 337	1530
1933	1 663	3 359	2 730	618	1 428	9 798	1182
1934	2 016	4 341	3 025	835	2 224	12 441	1407
1935	1 929	3 820	2 593	1 178	1 608	11 128	1210
1936	2 019	3 570	1 975	946	1 507	10 017	1132
1937	1 874	3 837	1 987	808	1 557	10 063	983
1938	1 874	3 693	1 975	570	1 807	9 919	945
1939	1 553	3 512	2 072	530	1 842	9 509	908
1940	1 723	3 224	2 745	518	2 884	11 094	807
1941	1 734	3 243	2 727	552	2 885	11 141	813
1942	1 706	3 028	2 709	520	2 859	10 822	812
1943	1 394	3 021	2 731	418	2 849	10 413	767
1944	1 394	2 957	2 671	411	2 904	10 337	749
1945	1 382	2 932	2 641	401	2 929	10 285	681
1946	1 445	2 688	2 049	422	2 832	9 436	1219
1947	1 415	2 711	2 082		3 103	9 311	(1262) 1212
1948	1 406	2 665	2 045		3 193	9 309	1348
1949	1 407	2 740	1 885		3 193	9 225	(1294) 1296
1950	2 166	3 318	2 317		5 192	12 993	1907
1951	2 160	3 295	1 665		5 148	12 268	2147
1952	2 120	3 264	1 637		5 099	12 120	2125
1953	2 054	2 644	1 334		5 153	11 185	2242
1954	1 971		1 410		4 967	8 348	2080
1955	2 418	2 604	1 361		4 398	10 781	2329
1956	2 444	1 639	1 289		3 881	9 253	2126
1957	2 572	1 673	922		3 484	8 651	2170
1958	2 569	1 543	925		3 359	8 396	1750
1959	3 333	1 522	845		3 510	9 210	1785

<u>År</u>	<u>Tännäs</u>	<u>Mittådalen</u>	<u>Handölsdalen</u>	<u>Anariset</u>	<u>Tåssåsen</u>	<u>Summa</u>
1960	3 331	1 544	855		3 485	9 215
1961	3 331		876		3 651	7 858
1962	3 344	1 451	796		3 855	9 446
1963	3 328	1 338	1 861		3 795	10 322
1964	3 311	1 660	1 940		3 588	10 499
1965	3 255	1 828	2 204		3 679	10 966
1966	5 491	3 022	3 617		3 506	15 636
1967	5 546	3 017	3 900		3 410	15 873
1968	5 416	2 973	3 536		3 406	15 331
1969	5 275	2 812	2 948		3 343	14 378
1970	4 603	2 808	3 316		3 337	14 064
1971	4 586	2 735	3 467		3 337	14 125

Tännäs

1845

1570

1305

T ä n n ä s

Antal renar olika år

År	Antal	År	Antal	År	Antal
1900	1 108	1924	524 5(214) 27(710)	1948	1 406 6(615) 2(791)
1901	754	1925	494 4(212) 25(272)	1949	1 407 10(615) 28(782)
1902	661	1926	512 3(137) 27(777)	1950	2 166 10(1014) 34(1122)
1903	623	1927	656 4(310) 22(346)	1951	2 160 10(1092) 34(1068)
1904	630	1928	651 4(280) 25(711)	1952	2 120 10(1068) 34(1052)
1905	635 5(410) 5(217)	1929	974 11(317) 5(748) 5(462) 28(112)	1953	2 054 10(1053) 33(1001)
1906	567 5(340) 5(227)	1930	958 11(311) 31(644)	1954	1 971 10(1098) 32(993)
1907	900 7(620) 5(280)	1931	941 6(447) 31(464)	1955	2 418 13(1458) 73(1422)
1908	1 295 5(261) 12(431)	1932	1 237 7(60) 31(574)	1956	2 444 13(1458) 34(988)
1909	1 378 6(887) 18(171)	1933	1 663 11(1077) 34(616)	1957	2 572 14(1531) 34(1041)
1910	1 702 6(1170) 19(532)	1934	2 016 9(1071) 34(642)	1958	2 569 14(1531) 34(1038)
1911	1 695 6(1129) 18(536)	1935	1 929 11(1115) 32(810)	1959	3 333 14(1936) 34(1397)
1912	1 707 7(1222) 15(418)	1936	2 019 10(1209) 33(910)	1960	3 331 12(1910) 36(1430)
1913	1 463 7(952) 17(511)	1937	1 874 11(936) 31(718)	1961	3 331 13(1901) 36(1430)
1914	1 711 8(1247) 18(464)	1938	1 874 12(1025) 36(841)	1962	3 344 14(1905) 36(1439)
1915	1 162 2(582) 20(424)	1939	1 553 9(773) 31(788)	1963	3 328 15(1915) 37(1413)
1916	1 519 8(1162) 22(377)	1940	1 723 9(370) 31(213)	1964	3 311 16(1965) 37(1346)
1917	1 354 8(1037) 23(215)	1941	1 734 9(440) 31(244)	1965	3 255 15(1863) 41(1392)
1918	1 020 7(665) 27(305)	1942	1 706 8(693) 32(1013)	1966	5 491 17(3777) 46(2314)
1919	893 5(370) 25(383)	1943	1 394 9(686) 31(788)	1967	5 546 22(3603) 42(1413)
1920	902 5(375) 29(303)	1944	1 394 9(686) 30(788)	1968	5 416 19(3829) 44(1387)
1921	715 3(264) 28(171)	1945	1 382 9(886) 31(796)	1969	5 275 19(3767) 42(1695)
1922	686 5(249) 28(177)	1946	1 445 11(738) 30(707)	1970	4 603 19(3731) 40(1172)
1923	772 6(385) 30(377)	1947	1 415 10(626) 28(787)	1971	4 586 20(3411) 40(1175)

1900: Grön: Valtmansgrön - Myrskälen, Norge

1929: Lappbygd eget område

-30, -31, -32, -33, -34, -35, -36, -37, -38, -39, -40, -41, -42, -43, -44, -45, -46, -47, -48, -49, -50, -51, -52, -53, -54, -55, -56, -57, -58, -59, -60, -61, -62, -63, -64, -65, -66, -67, -68, -69, -70, -71, -72, -73, -74, -75, -76, -77, -78, -79, -80, -81, -82, -83, -84, -85, -86, -87, -88, -89, -90, -91, -92, -93, -94, -95, -96, -97, -98, -99, -100

1941: Högskolan - Leksåsa

1961: Ränder, Ränder

1941: Högskolan - Leksåsa

1961: Ränder, Ränder

Mittådalen

Antal renar olika år

År	Antal	År	Antal
1916	1 508 12(1191) 8(317)	1946	2 688 15(1635) 28(1582)
1917	1 523 9(1334) 7(169)	1947	2 711 15(1495) 37(1216)
1918	1 530 7(970) 17(580)	1948	2 665 15(1535) 38(1130)
1919	1 409 7(826) 18(583)	1949	2 740 14(1565) 39(1175)
1920	1 911 8(1154) 25(757)	1950	3 318 12(1811) 42(1087)
1921	1 834 4(642) 49(1192)	1951	3 295 12(1932) 41(1363)
1922	1 796 7(931) 39(865)	1952	3 264 12(1932) 41(1352)
1923	1 581 6(765) 40(816)	1953	2 644 15(1687) 41(955)
1924	1 542 6(735) 43(817)	1954	
1925	1 561 6(725) 28(736)	1955	2 604 16(1812) 42(792)
1926	1 745 6(925) 45(820)	1956	1 639 17(1200) 39(438)
1927	1 951 16(1040) 41(911)	1957	1 673 16(999) 37(674)
1928	1 994 11(1058) 37(838)	1958	1 543 16(914) 40(629)
1929	2 285 10(1200) 41(1085)	1959	1 522 18(1019) 31(473)
1930	2 452 7(1425) 42(1023)	1960	1 544 18(1113) 30(387)
1931	3 305 7(2075) 43(1230)	1961	
1932	3 322 7(2075) 41(1287)	1962	1 451 17(2040) 33(411)
1933	3 359 7(2066) 39(1293)	1963	1 338 17(930) 34(1488)
1934	4 341 9(2405) 46(1736)	1964	1 660 17(1245) 32(415)
1935	3 820 10(2442) 42(1713)	1965	1 828 17(1375) 32(453)
1936	3 570 10(2310) 43(1260)	1966	3 022 15(2161) 28(858)
1937	3 837 12(2902) 40(1075)	1967	3 017 6(1705) 37(1712)
1938	3 693 11(2462) 43(1231)	1968	2 973 6(1315) 33(1608)
1939	3 512 11(2352) 47(1160)	1969	2 812 6(1431) 38(1381)
1940	3 224 11(2081) 46(1143)	1970	2 808 6(1408) 38(1340)
1941	3 243 11(2072) 46(1171)	1971	2 735 6(1464) 35(1271)
1942	3 028 12(1902) 41(1126)		
1943	3 021 12(1902) 39(1119)		
1944	2 957 12(1774) 41(1133)		
1945	2 932 14(1899) 38(1033)		

- 16-30; dels smiffjället och dels Ångvålen, Lofsdalen, Strödelen (36)

- 30 -

- 40 - (Gruvedelsbyggen - Dittåhlen) - Ångvålen, Strödelen (11)

- 50 -

Brändåsen
om luggen till Ångvålen, Ångvålfjället, Lofsdalsfjället
Vigden - Rönningfjället - Lofsdalen
Långfjället - Brändåsen - Losen (55)

50: till fjället - Gruvedelsbyggen, Strödelen

- 60 - omdaning - smiffjället, Losen

smiffjället - Lofsdalen

67: Ångvålen - Ångvålfjället - smiffjället
Brändåsen - smiffjället

Losen - Brändåsen - smiffjället - Ångvålen
Rönningfjället

1929-1971

Handölsdalen

Antal renar olika år

År	Antal	År	Antal
1916	2 215	1946	2 049
1917	2 035	1947	2 082
1918	1 970	1948	2 045
1919	1 895	1949	1 885
1920	2 103	1950	2 317
1921	1 924	1951	1 665
1922	1 708	1952	1 637
1923	1 753	1953	1 334
1924	1 874	1954	1 410
1925	2 199	1955	1 361
1926	2 420	1956	1 289
1927	2 573	1957	922
1928	2 743	1958	925
1929	2 485	1959	845
1930	2 667	1960	855
1931	3 015	1961	876
1932	2 805	1962	796
1933	2 730	1963	1 861
1934	3 025	1964	1 940
1935	2 593	1965	2 204
1936	1 975	1966	3 617
1937	1 987	1967	3 900
1938	1 975	1968	3 536
1939	2 072	1969	2 948
1940	2 745	1970	3 316
1941	2 727	1971	3 467
1942	2 709		
1943	2 731		
1944	2 671		
1945	2 641		

A n a r i s e t

Antal renar olika år

År	Antal	År	Antal
1917	1 229	1932	621
1918	1 537	1933	618
1919	1 118	1934	835
1920	623	1935	1 178
1921	561	1936	946
1922	549	1937	808
1923	550	1938	570
1924	389	1939	530
1925	656	1940	518
1926	541	1941	552
1927	430	1942	520
1928	396	1943	418
1929	360	1944	411
1930	330	1945	401
1931	331	1946	422

T å s s å s e n

Antal renar olika år

År	Antal	År	Antal
1916	2 766	1946	2 832
1917	3 011	1947	3 103
1918	2 171	1948	3 193
1919	1 671	1949	3 193
1920	1 016	1950	5 192
1921	893	1951	5 148
1922	1 115	1952	5 099
1923	1 115	1953	5 153
1924	945	1954	4 967
1925	848	1955	4 398
1926	920	1956	3 881
1927	935	1957	3 484
1928	879	1958	3 359
1929	909	1959	3 510
1930	1 051	1960	3 485
1931	1 631	1961	3 651
1932	1 352	1962	3 855
1933	1 428	1963	3 795
1934	2 224	1964	3 588
1935	1 608	1965	3 679
1936	1 507	1966	3 506
1937	1 557	1967	3 410
1938	1 807	1968	3 406
1939	1 842	1969	3 343
1940	2 884	1970	3 337
1941	2 885	1971	3 337
1942	2 859		
1943	2 849		
1944	2 904		
1945	2 929		

Ang -28 års renantal hänvisas till Bengt Ekendahl tel: 14 60 30
måndag 28 aug.

RENARJ1.XLS

ANTAL RENAR I VARJE SAMEBY JÄMTLANDS LÄN													
ÅR	FROST- VIKENS NORRA	FROST- VIKENS MELLERSTA	RATTE- VARE	HOTAGEN	OFFERDAL	SÖSJÖ	KALL	HAN- DÖLS- DALEN	TÄSS- ÅSEN	MITTÅ- DALEN	TÄNNÄS	IDRE NYA	SUMMA
HÖGSTA TILLÄTNA RENANTAL 1993	2300	3500	2500	4800	4500	2700	2500	8000	5500	5000	5000	2700	47000
1943	1452	2336	489	1964	933	880	1148						8982
1944													0
1945								2841	3330	2932			8903
1946	911	2043	325	1148	912	583	1080				1488	1972	10422
1947													0
1948													0
1949	1483	2402	406	1788	1809	551	1789						9988
1950								2317	4879	3318	2121	4711	17148
1951													0
1952	1175	2140	513	2021	1381	812	1984						9808
1953													0
1954													0
1955	1018	2823	994	2957	2591	1102	2175	1381	4398	2704	2345	2454	28722
1956													0
1957												2121	2121
1958	991	1898	821	2187	1435	1538	1858						10704
1959											3335		3335
1960								855	3485	1544			5884
1961	1070	1541	775	3152	2428	1388	2028						12358
1962													0
1963													0
1964	1097	1593	734	2818	2109	882	2141	1920	3588	1880			18342
1965													0
1966													0
1967													0
1968	1480	2388	734	3375	3058	975		3538	3408	2973	5418	2821	28940
1969	1380	2423	714	3447	2982	970	2038	2938	3343	2812	5275	2425	30745
1970	1338	2334	719	3408	2973	867	1770	3338	3337	2808	4803	1477	28988
1971	1300	2268	718	3450		940		3487	3337	2740	4588	1477	24279
1972						3234							3234
1973		2823				3338							5961
1974		2143		3250		910			3058	4241	5901	2244	21743

1990 2304 ca 5000 ca 2400 2181 8892 7075 3117
1989 1543 4500 1100 4750 1749 1900 1790 8789 4072 8717 6001 2690 17681

Wn Tns Ann

7979 9434 1674 111

~~Tamara~~ ~~Thelma~~ ~~Tamara~~ ~~Thelma~~

	Jke	T-s	M-n	Tamara	Wn	Ann	Tamara	Line
1907	-	656	1957	1877	2573	430	1935	16882
1908	-	651	1994	1775	2943	396	1777	17253
1909	-	971	2285	1715	2485	380	1809	18110
1920	-	958	2402	1907 1078	330 2647	4578 330	2667 1951	19057
1921	-	941	2205	2621 1591	331 3015	4571 331	2415 3621	20146
1922	-	1207	3722	2321 130	621 2800	4570 621	2488 332	23745
1923	-	1650	3255	2478 1132	618 2930	482618	3428	24469
1924	-	2006	4341	1409	3025	835	3271	27670
1925	-	1929	3820	1210	2573	1173	3025	24320
1926	-	2019	3570	1172	1975	946	2867	+ 514 + 2000 + 800 + 1054 + 1887 2267 + 4864 + 1241 +
1927	363	1874	3827	983	1988	808	2812	+ 800 + 701 + 1220 + 843 + 2880 + 797 + 149 + 129 + 712 + 1420
28	715	1874	3893	945	1925	570	2850	+ 571 + 2000 + 712 + 806 + 424 718 + 1506 +
29	832	1553	3572 308	2872	530	2625	2884	547 + 1866 + 800 + 2044 + 616 + 921 + 14384
30	1158	1723	3224	807 2415	578	2728 2884	2884	+ 531 + 1818 + 622 + 1296 + 654 + + 728 + 11721
1	1190	1734	3243	810	2727	552	2727 2884	+ 1201 + 2407 + 514 + 1667 + 8564 718 + 16624
2	1206	1736	3208	812	2709	520	2857	800 + 2403 + 458 + 1665 + 733 + 634 + 1500 +
3	1228	1394	3201	767	2831	408	2849	800 + 2403 + 458 + 1665 + 733 + 1024 + 645 + 927
4	1277	1094	2607	747	2671	411	2204	2000 + 2000 + 1000 + 2000 +

	Jul	Tümm	Fürsiedeleus	Törm	Handelst	Mitt
	1889	3140 (+1502)	3792 (+1502)	4000 + 4002 = 8002	2793	500

32'

{	1885	Gmje		Tunris	Annis	hall	Top	
		1620	1427	1478	1.418	1424	1000	3835
	1887	Friedrich + 10000 22000						

[

)

)

)

~~Thames~~

1949

1262

1949

1548

1949

1796

1950

1989

51

2049

52

2125

53

2242

54

2580

58

2329

56

2126

57

2080

58

1990

59

1705

60

~~1770~~ 1825

61

~~1785~~ 1570

62

~~1805~~ 1705

	Alu	Tümmel	Fürsiedeleus	Tosm	Handelst	Muth
<u>1889</u>	3140 (+1502)	3792 (+1502)	4000 + 4002 = 8000	2793	500	

32'

{	1885	Gmje		Tunus	Annis	Kall	Soje	
		1620	1427	478	1.418	1424	1026	3835
	1887	Frische + 1000 2200						

[

7

0

0

1827 5 års lön 1822 - inget om min
 skuldsättning:
 skuldsättning

1827-21

inget om min
 - 4

32-36

38-42: Uti Bergsdalen en hel del
 postat belägg afskrifvt med
 en sig sigel af 1, 2, 3, 4, 5 till lön
 och afskrifvt postat lön
 och min skuldsättning i lön
 postat, lön af min skuldsättning af
 gränser för den befästa lön
 allmoges. Ren-befästa lön.

43-47

inget, Skuldsättning lön sigel. min

51-55

af bef. lön minskad för 200 pers 1820
 lön 75 1825

minskad lön sigel, sigel 1
 Bergsdalen, minskad lön
 sigel 2, lön minskad lön
 lön minskad lön sigel, minskad
 lön minskad lön sigel, minskad

Min. skuldsättning efter sigel

58-60

" Den lön minskad lön
 befästa lön sigel 1 och sigel
 sigel

61-65 Lappby. enlyt lappby. lappby.

1 Termin (Udel)	169
2 Udeland	256
3 Fjellby	157
4 Fjellby	255
	787

1866-1870	1 169
	2 195
	3 154
	4 253

1871-75	1 150
	2 207
	3 162
	4 208

1876-80	1 141
	2 218
	3 164
	4 270

Angjende skissens antall selva
 KB fullstendige oppgjør
 opplysninger, som ligger bevis
 seg, at lappene har en
 god vedlikeholdelse og
 lands forer under skillets
 grunnet for den antallet
 oppgjør i dette offent
 kan skiss

lyst

1881-1885

1/ 138

2/ 230

3/ 169

4/ 274

1886

1/ 131

2/ 248

3/ 156

4/ 200

1895

1/ 150

2/ 257

3/ 180

4/ 256

LRF JURIDISKA BYRÅN

L E F

E

TILL

Leif Andersson, LRF Juridiska Byrån

FAX NR

08-560 427 44

FRÅN

Christina

ADRESS: RÅDHUSGATAN 46

TEL. 063-145910

831 34 ÖSTERSUND

FAX. 063-145911

TEXT

Översänder PM enligt ÖK.

Fax även till Nils Larsson skickat.

ANTAL SIDOR INKL. DENNA 3

Postadress
Box 293
831 23 ÖSTERSUND

Besöksadress
Rådhusgatan 46
ÖSTERSUND

Telefon
063-14 59 10

Telefax
063-145911

Postgiro
709 270

Bankgiro
061-1257

En annan och betydelsefullare förändring i den administrativa indelningen har Konungens Befallningshafvande påkallat, i det Konungens Befallningshafvande i underdånig skrifvelse den 9 juli 1877 fästade Kungl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på det trängande behovet af länets indelning i flera fögderier än de tre, hvaruti det nu är fördeladt, och hemställt om dess indelning antingen i fem eller åtminstone i fyra fögderier, sammanfallande med de fyra då föreslagna domsagorna. Denna framställning ansåg Kungl. Maj:ten, enligt nådigt bref den 31 december samma år, emellertid icke för det dåvarande och innan riksdagen meddelat beslut i anledning af Kungl. Maj:ts den 14 i nyssnämnda månad beslutade proposition om länets fördelning i fyra domsagor, till någon åtgärd föranleda; och någon åtgärd till fyllande af det allt mera tilltagande behovet i förevarande hänseende har icke heller efter den beslutade och genomförda domsageregleringen ännu blifvit vidtagen.

I senaste femårsberättelsen omförmältes, att lön blifvit anvisad till läkare för ett sjunde *provinsialläkaredistrikt*, som, med läkarestation i Bergs kyrkoby, skulle bildas af Bergs och Ovikens pastorat jemte Hackås socken, men att denna reglering före den periodens utgång ej kunnat genomföras. Efter det hindret derför numera blifvit undanröjdt, har detta distrikt sedan juni månad 1879 varit med tillförordnad eller ordinarie provinsialläkare försedt och länets medicinala indelning i sju provinsialläkaredistrikt sålunda fullständigt trädt i verket.

I den *militära* och *kyrkliga* indelningen har under perioden ingen förändring egt rum.

Likasom i föregående berättelser bifogas en tabellarisk uppställning Litt. A af länets indelning vid periodens slut i kyrkligt, judicielt, administrativt, medicinskt och militäriskt hänseende, till en, så vidt möjligt, enkel öfersigt häraf; och hafva socknarnes antal och folk mängd jemväl upptagits i tabellen.

Bland de i föregående berättelser anmärkta *oregelbundenheter* i länets indelning hafva några, på sätt af redogörelsen här ofvan för de under perioden verkställda förändringar uti indelningen framgår, numera blifvit undanröjda. Blott några få

återstå, föranledda af fyra jemtländska byars, af lokala förhållanden påkallade kyrkorätt i församlingar inom Västernorrlands län.

Det hade varit önskligt att i denna berättelse förfullständiga den knapphändiga skildring af länets *allmänna naturbeskaffenhet*, som förefinnes i föregående berättelser. En ösökt anledning härtill synes ligga i den omständighet, att Jemtland genom de snart fullbordade jernvägar, som vid 1873 års riksdag beslötos, erhåller så lättade vägförbindelser ej blott med rikets sydligare belägna län utan äfven med Östersjön och Vesterhafvet, att den inströmning af folk och kapital, som erfordras för snabbare utveckling af landets stora naturliga hjälpkällor, än de inhemska folk- och kapitalförhållandena betinga, nu skulle kunna förväntas, så framt främlingen rätt kände omfånget och beskaffenheten af dessa hjälpkällor och de ingalunda ogynnsamma naturförhållanden och andra i allmänhet ej heller ofördelaktiga villkor för tillgodogörandet deraf, som här verkligen förefinnas. Men då en fullständig framställning häraf skulle, för att motsvara syftet, gifva denna berättelse ett större omfång, än som må hända kunde anses öfverensstämma med den från vederbörigt håll uttalade önskan om femårsberättelsernas inskränkning till måttligare dimensioner, än dessa berättelser under senare åren antagit, så inskränker sig Konungens Befallningshafvande dertill att, under återopande af hvad i ämnet förut blifvit i nämnda berättelser anfördt, uttala den åsigt, att länets jordmän och klimatiska förhållanden äro af den beskaffenhet, att ett på ladugårdsskötsel väsentligen grundadt jordbruk här bör kunna med största fördel idkas. Säsom stöd för denna åsigt är Konungens Befallningshafvande i tillfälle meddela, att, efter hvad en framstående jordbrukare, bosatt nära norska gränsen omkring 2,000 fot öfver hafvet, upplyst, hans så ordnade jordbruk, vid en med ledning af noggrannt förda böcker öfver utgifter och inkomster och med biträde af en om förhållandena i rikets sydliga provinser kunnig agronom för några år sedan företagen undersökning, befunnits per tunnland öppen jord gifva en behållen inkomst, fullt motsvarande hvad i allmänhet kan påräknas i Skåne.

2. Invånare.

Länets folk mängd, som uppgick vid 1870 års utgång till 70,463 och vid 1875 års till 75,756 enligt allmänna befolkningsstatistiken, uppgick vid 1880 års slut, på sätt **tabell N:o 1** utvisar, också den grundad på allmänna befolkningsstatistiken, till 83,623, men enligt mantalslängderna till 82,744; eller enligt husförhörlängderna till 879 personer utöfver hvad mantalslängderna upptaga, hvilket hufvudsakligast torde vara beroende derpå, att *lappbefolkningen* icke finnes upptagen i mantals- men väl i husförhörlängderna.

Antalet af denna befolkning utgjorde:

	1870.	1875.	1880.
i Tännäs distrikt	169	150	144.
i Undersåkers d:o	195	207	218.
i Föllinge d:o	154	162	164.
i Frostvikens d:o	253	248	278.
Summa 771	707	707	799.

Lappbefolkningens antal har sålunda under tiden hvarken väsentligen ökat eller minskats. Dock är att märka, att, på sätt i uppgifterna från Frostvikens lappdistrikt omförmäles, flertalet af de såsom lappar upptagna personer öfvergifvit nomadlivet och uppehåller sig i bygden, dels inom Frostvikens och dels inom andra socknar, såsom vall- eller tjenstehjon.

Angående renarnes antal saknar Konungens Befallningshafvande fullständiga upplysningar, väsentligen beroende derpå, att lapparne hafva en på vidskepelse och må hända äfven andra förhållanden grundad fördom mot ordentliga uppgifter i detta hänseende. Af pastorsemetet i Föllinge socken uppgifves, att ett antal dithörande lappar, som några år uppehållit sig i Ovikens sockens fjälltrakter, nyligen derifrån återvänt till sina skattefjäll i Föllinge med synnerligen ökad förmögenhet — antagligen i renhjordar. Ty värr torde detta vara ett undantagsförhållande, enär antagligt är, att lapparnes renhjordar under

perioden i allmänhet icke förökats, utan snarare inom ett och annat distrikt mer eller mindre förminskats.

De många och högljudda klagomål öfver jemtländska lapp-allmogens betryckta ställning, hvilka under senare tid allt mera

låt sig höras och slutligen jemväl blifvit hos Kungl. Maj:t framställda, likasom å andra sidan framställningar skett af den jordbrukande befolkningen å vissa orter om menligt intrång af lapparne, hafva manat Kungl. Maj:t att åt dessa frågor egna

Tab. litt. A.

Länets administrativa indelning.

Socknar och pastorat. (Moderförsamlingars och pastorats namn kursiverade).	Folkmängd vid slutet af		Folk- mängdens procentiska		Kontrakt.	Tingslag.	Domsaga.	Länsmans- distrikt.	Fögderi.	Provincial- läkaredistrikt.	Militärindelning. Rotar.					
	1875.	1880.	ök- ning. %	minsk- ning. %												
Ragunda	3,079	3,277	6	—	Östra	Ragunda	Östra	Ragunda ✓	Norra	Ragunda	24 fältjägare					
Fors	1,677	1,861	11	—				Fors ✓			17 d:o					
Hellesjö	1,547	1,667	8	—							17 d:o					
Håsjö	797	883	11	—							8 d:o					
Stugun	1,576	1,752	11	—				Ragunda ✓			11 d:o					
Borgvattnet	407	575	41	—							4 d:o					
Refsund	1,257	1,513	20	—				Refsund ✓			25 d:o					
Nyhem	315	351	11	—				Bräcke ✓			9 d:o					
Bodsjö	881	979	11	—				Refsund ✓			17 d:o					
Sundsjö	1,335	1,409	6	—							9 d:o					
Bräcke	1,096	1,311	20	—	Norra	Hammerdals	Norra	Bräcke ✓	Östersunds	Östersunds	20 hästjägare					
Brunflo	2,077	2,301	11	—							4 d:o					
Marieby	440	475	8	—				Brunflo ✓			18 d:o					
Lockne	1,470	1,573	7	—							21 d:o					
Lit	2,385	2,609	9	—				Lits ✓			4 d:o					
Kyrkås	408	407	—	—							5 d:o					
Häggenås	1,742	1,808	4	—							17 fältjägare					
Föllinge	2,314	2,516	9	—				Föllinge ✓			16 d:o					
Hotagen	561	616	10	—				Hammerdals ✓			47 d:o					
Hammerdal	3,816	4,155	9	—				Södra			Hammerdals	Vestra	Ströms ✓	Södra	Bergs	28 d:o
Ström	2,537	2,956	17	—												
Alanäs	859	1,000	16	—												
Frostviken	1,084	1,218	12	—												
Sunne	1,164	1,246	7	—	Sunne ✓	13 hästjägare										
Frösön	1,305	1,403	8	—	Östra	Hallens	Vestra			Östersunds			Östersunds			6 fältjägare
Norderön	266	287	8	—					Hallens ✓							6 hästjägare
Hallen	1,186	1,266	7	—												16 fältjägare
Marby	460	461	—	—												8 d:o
Berg	2,596	2,830	9	—					Bergs ✓							31 d:o
Klöfsjö	890	988	11	—				Rätans ✓	9 d:o							
Rätan	1,405	1,581	13	—				Herjeådalens			36 d:o					
Oviken	1,907	2,068	8	—					Ovikens ✓		5 d:o					
Mysjö	1,022	1,078	5	—							12 d:o					
Näs	939	1,050	12	—							45 d:o					
Hackås	1,349	1,422	5	—	Näs ✓	25 d:o										
Undersåker	1,289	1,438	12	—	Vestra	Undersåkers	Vestra		Undersåkers ✓	Södra	Bergs	12 hästjägare				
Mörsåll	497	569	14	—					Kalls ✓			8 d:o				
Åre	1,730	2,040	18	—					Undersåkers ✓			10 fältjägare				
Kall	2,096	2,125	1	—					Kalla ✓			13 d:o				
Offerdal	3,277	3,420	4	—					Offerdals ✓			17 d:o				
Ålsen	1,651	1,764	7	—					21 hästjägare							
Mattmar	842	968	15	—					9 fältjägare							
Rödön	1,287	1,405	9	—				Ålsens ✓	18 hästjägare							
Näskott	745	785	5	—					7 d:o							
Åspås	958	1,046	9	—				Norra	Rödöns			Norra	Rödöns ✓	Östersunds	Östersunds	1 fältjägare
Ås	967	1,017	5	—		16 hästjägare										
Sveg	1,529	1,663	9	—		6 d:o										
Linsell	719	794	10	—	Svegs ✓	9 d:o										
Elfros	636	686	8	—		12 d:o										
Lillherdal	1,391	1,543	11	—	Lillherdals ✓											
Ytter-Hogdal	1,378	1,567	14	—	Ytterhogdals ✓	Befriade från rotering										
Öfver-Hogdal	281	303	8	—												
Hede	1,094	1,272	16	—	Hede	8 rotar af Hel-singe regemente										
Vemdalen	903	940	4	—	Hede	Tännäs	Hede				Hede		Hede			Befriade från rotering
Tännäs	882	960	9	—												
Ljusnedal	339	270	—	20												
Storsjö	356	397	12	—												
Östersunds stad	2,056	2,880	40	—				Östra	—	—		—		—	—	Erlägger båta-mansvakans-sgift

Dock skulle man kunna anmärka, att det redan i föregående berättelser omnämnda förminskande i antalet renskötande lappar och förökande af antalet i bygden boende fortfarande eger rum; och lärar, enligt lappfogdens rapporter, af det till 825 vid 1890 års utgång beräknade antalet lappar inom länet endast 452, kvinnor och barn inräknade, finnas på fjällen och egna sig åt renskötsel, och detta oaktadt renarnes antal på de sista åren betydligt tilltagit, dels såsom följd af 1886 års lag i allmänhet och dels i följd af det antal renar, hvarmed de bofaste renegarne, i skydd af de nya lagbestämmelserna, ökat sitt intressentskap i renskötseln. Någon egentlig ökning i fattiglapparnes antal har icke egt rum, men anspråken på hjälp af statsanslaget för fattige lappar stiga och göra arbetet för de komitéer, som hafva utdelningen om hand, allt mera mödosamt och otacksamt, ställda som de äro emellan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes föreskrifter om hushållning och de hjälpsökandes skildringar af sin nöd.

Skolundervisningen för lappbarnen föregår under de späda åren i fjällen af ambulatoriska lärare, hvaraf staten aflönar tvenne s. k. kateketer. Vid 13 å 14 års ålder intagas barnen antingen å barnhemmen vid Ånge i Undersåker eller Hillsand i Ström, der de vistas omkring två år och blifva konfirmerade, eller också inackorderas de under nattvardsläsningen i den kyrkoby, der lapp-presten bor. Många ungdomar återvända aldrig till fjällen efter sådan flerårig vistelse i bygden.

Flyttningar till Norge vissa årstider förekomma endast af lapparne på Skjæckerfjället, tillhörande Kalls lappby, samt af Hotagslappar, som delvis vistas vintertiden i Norge, hvarjemte lapparne i Idre lappby invid riksgränsen alla tider på året ströfva på ömse sidor om denna. Norska lappar gå ingenstädes öfver gränsen in i Sverige och hafva aldrig haft detta för vana, och de enda tillfällen, då man får se norska lappar på denna sidan, är, då de söka efter förlorade renar, när hundar eller vargar ekingrat deras hjordar.

Renarnes antal inom länet är för närvarande mera än vanligt svårt att bestämma, enär det sjelfsvåld inrotat sig hos lapparne att hafva otama och omärkta renar, hvilka under vintrar och vårar i tusental ströfva omkring i Herjedalen i fullkomlig frihet, men lappfogden beräknar ökningen under de

senare åren till 15- å 20,000; och då under en följd af år man trott sig vara sanningen temligen nära, då man beräknat hela renstocken inom länet till omkring 50,000 djur, så skulle den vid 1890 års utgång vara emellan 60- och 70,000.

Af renegande lappar är det.

7 som ega öfver	1,000 renar
12 " " "	500 "
25 " " "	200 "
27 " " "	100 "
44 " " "	50 "
37 " " "	25 "
23 " " "	10 "
100 " " "	10 "

För en familj å 5 å 6 personer behöfves för att existera på renskötsel 200 å 250 renar.

De inköp af mark för utvidgning af renbetesfjällen, som egt rum under femårsperioden, hafva medtagit 179,800 kronor, åstadkomna genom försäljning af öfvermogen skog från lappfjällen, och har för denna summa säkerligen förvärfvats öfver 100,000 hektar, ehuru af skäl, som ofvan anförts, någon bestämd arealuppgift icke kan lemnas. Derjemte har Eders Kungl. Maj:ts genom nådiga brefvet den 31 december 1888 tillåtit, att Särna norra kronopark, belägen intill Rutfjället i Herjedalen, får användas till renbete för lappar i Jemtlands län, och har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande dit öfverflyttat från Tennäs lappby ett antal familjer med tillhopa 3,200 renar att bilda en särskild by, under namn af Idre lappby. Dessa lappar, ehuru sålunda egande tillhåll inom Kopparbergs län, anses tillhöra detta läns lappar och administreras härifrån.

Lappfogden, som nu under en femårsperiod fungerat, har visat sig vara en alldeles outhärlig tjänsteman, om någon reda och ordning skall kunna upprätthållas i fjällen och de trakter, lapparne besöka. Hans uppgift är ingalunda lätt såsom medlare emellan fientliga intressen och ofta orimliga fordringar från ömse håll, men det kan med säkerhet antagas, att utan hans medlare-roll skulle förhållandet emellan de båda raserne vara vida sämre, än det är.

3. Näringar.

A) **Jordbruk.** Jordbruket har väl under perioden gått framåt, men arbetar under svåra och ogynnsamma omständigheter.

Icke såsom om klimatet och jordmänen skulle utgöra hinder för ett äfven högt drifvet jordbruk; tvärtom äro båda ytterst gynnsamma för odling af de växter, som trifvas under denna breddgrad, och företrädesvis för foderväxter. Jordbrukets fiende, och som håller denna näring nere, är skogsafverkningen. Först och främst tager afverkningen jordbrukaren sjelf för mycket i anspråk, då han lockas af den dermed förenade kontanta inkomsten att tillbringa vintern i skogen, att köra för lega åt andra och vända sin häg från jordbruket. Fourage och gödsel stanna i skogen och ett orimligt antal hästar hålles på de gårdar, hvilkas egare företrädesvis egna sig åt skogskörsel, till skada för jorden, som icke får gödseln, och för ladugårdsskötseln, der djurens antal måste inskränkas i samma mån, som hästarne äro

många. Efter en af länsmännen, hvar inom sitt distrikt, verkställd beräkning, skulle under den afverkningsperiod, som började i december 1890, åtgått till utkörning ur skogarne omkring 200,000 hästdagsverken, hvarvid dock är att märka, att afverkningen i följd af öfverenskommelse emellan exportörerna, den vintern bedrefs i mindre skala än vanligt. Hästantalet inom länet har dock nedgått sedan förra femårsperioden, men i hvad mån omsorgen om en utvecklad ladugårdsskötsel eller de dåliga foderåren, hvarom jag skall yttra mig vidare längre ned, varit orsaken härtill, är svårt att afgöra. Antagligen har foderbristen haft största inflytandet.

Det andra och viktigaste hindret, skogsafverkningen lägger i vägen för ett intensivt jordbruk; är den af skogsarbetet föranledda stegring i dagsverksprisen, som jordbruket omöjligen kan godtgöra. Under 2-75 å 3 kronor fås sällan ett mansdagsverke

särskild uppmärksamhet, i syfte att närmare utreda klagomålens större eller mindre befogenhet samt de åtgärder, som skulle kunna så vidt möjligt undanröjda eller åtminstone förminska den öfverklagade ställningens orsaker och de framkallade verkningarna deraf.

Redan på grund af de allmänna upplysningar, Konungens Befallningshafvande vid tid efter annan hållna sammanträden med lapparne och annorledes kunnat inhemta, hade den öfvertygelse hos Konungens Befallningshafvande stadgats, att lapparne eller åtminstone åtskilliga ibland dem af flera anledningar verkligen befinna sig i en betryckt ställning samt att väsentligaste anledningen härtill vore att söka i det för lapparne menliga sätt, hvarpå gränserna för deras renbetesfjäll blifvit vid den för flera år sedan afslutade afvittringen bestämda.

Genom Kungl. brefvet den 20 april 1841 hade stadgats, att i sammanhang med afvittringen lapparnes skattefjällsområden skulle uppmätas samt att af tillstötande disponibla kronomarker skulle särskildt för hvarje skattefjäll utstakas nödiga betestrakter; hvarvid borde tillses, att så vidt möjligt vore, nödig skog till bränsle ej komme att saknas.

Den bördighet och tjenlighet särdeles till grässkörd, som landets jordmän eger ända upp i dalsänkningarna mellan fjällen samt till och med å vissa delar af dessa, synes emellertid hafva förledt afvittringsmyndigheterna att i odlingens förmenta intresse och utan tillräckligt afseende å lapparnes behof, inom fjälltrakterna tilldela den fasta befolkningen större eller mindre sträckor, de der rätteligen bort bibehållas under skattefjällens besittningsrätt, så framt dessa, enligt tydliga syftet i 1841 års bref, skulle hvart för sig innefatta alla nödiga villkor för renskötselns bedrivande med ett visst för fjället beräknadt antal renar; en uppfattning som vunnit stöd af den undersökning, Konungens Befallningshafvande, efter sökt och erhållet bemyndigande af Kungl. Maj:t, låtit inom vissa renbetestrakter verkställa. Gränserna mellan skattefjällen och angränsande hemman eller nybyggen fingo jemväl genom den sålunda verkställda afvittringen på alltför många ställen ett för grannsämnas olycksbringande läge, i det lappen, som under vissa årstider mångenstädes endast invid denna gräns kan — ofta blott på ett otillräckligt sätt — tillfredsställa sitt behof af skog och gräsbete för renarne, sålunda nödgas tidtals uppehålla sig med sina hjordar så nära den bofasta grannens slätterlägenheter, fåbovallar och ibland jemväl hans åker och odlade äng, att det, framför allt under vissa väderleks- och växtlighetsförhållanden, snart sagdt blir för lappen omöjligt att derifrån afhålla de föga tama, oftast ohandterliga rendjuren, hvilka icke kunna, i fråga om skyldighet att om dem taga vård, anses likställda med sådana hemdjur, som afses i gällande förordning om egors fredande af annans hemdjur m. m.

I den mån som odlingen sålunda framträngt till och gjort större framsteg på spridda ställen ända in bland och stundom uppe å sjelfva fjällen eller på områden, der lapparne fordom fått flytta fritt omkring utan egentlig fara för sammanstötning med den fasta befolkningens intressen, i samma mån har denna fara ökat och lappen blifvit utan sitt vållande allt mera försatt i den ställning att äfven med bästa vilja knappast kunna förhindra skadegörelse å den fasta befolkningens alltför närbelägna egor. Åtminstone gäller detta bland annat för sådana tider, framför allt våren, när det för renen då nödiga gräsbete saknas inom lappens område, men finnes tidigare och rikligare å grannens strax derutom. Härtill kommer, att vid afvittringen i Jemtland lap-

parnes renbetesområden blefvo afskilda utan något sådant förbehåll, som sedermera föreskrefs för den ännu pågående afvittringen inom Vester- och Norrbottens lappmarker, eller att lapparne äfven efter afvittringen skulle vara berättigade att å skogs-trakter utom det egentliga, dem tilldelade området med eller utan inskränkning till viss årstid, allt efter traktens läge nedan eller ofvan kulturgränsen, såsom dittills söka bete för sina ren-hjordar samt, i den mån för renbetesrättens utöfning vore nödigt, till hushållsbehof begagna skogen.

De menliga följderna af nu berörda förhållanden hafva, särdeles under de sista åren, inom vissa delar af länet allt skarpare framträdt medelst häftiga stridigheter mellan lappeus ännu orubbade tro på sin urgamla flyttnings- och betesrätt å ena samt den fasta befolkningens må hända ej ogrundade uppfattning af sin ovilkorliga egande- och besittningsrätt å andra sidan. Då nu dessutom befolkningen å vissa orter inom länet använder renmossa såsom ett viktigt, ofta oundgängligt bidrag till vinterutfodring af sin hornboskap, så inses lätt, hvarför denna befolkning börjat allt mera bestrida lappens under någon tid efter afvittringen tolererade vistelse å egor, som blifvit utan förbehåll derom med full eganderätt åt henne upplåtna. Lapparne hafva sålunda blifvit utsatta för alltjemt stigande ersättningsanspråk i anledning af renarnes åverkan och skola sålunda inom längre eller kortare framtid må hända se sin tillvaro hotad, så framt icke statsmagterna ingripa och dels genom inlösen af enskildes jord eller upplåtelse af betesrätt å kronans, på de ställen der behöfvat sådant kräver, utvidga lapparnes områden, så att de innefatta alla oundgängliga villkor för renskötselns bedrivande utan uppenbar våda för nu antydda konflikter, dels ock, der så nödigt finnes eller lämpligare anses, bereda lapparne enahanda rätt till bete och skogsfångst utom deras områden, som enligt ofvannämnda förbehåll vid afvittringen i Vester- och Norrbottens lappmarker deras lappar fortfarande tillkommer. Åtgärder i dessa syften synas, såsom Konungens Befallningshafvande redan i underdånigt yttrande haft tillfälle framhålla, vara af billighet påkallade, då staten genom berörda afvittring åt den jordbrukande befolkningen upplåtit så stora och så belägna delar af de trakter, der lappen fordom med föga inskränkt rätt färdades omkring med sina ren-hjordar, att han numera på vissa håll saknar utrymme att utan konflikt med jordbruksintresset kunna lifnära sina renar.

Flera andra omständigheter, delvis framkallade af lapparne sjelfve, hafva, efter hvad den nu afslutade utredningen visar, ganska väsentligt bidragit till de antydda konflikterna. Det torde emellertid få anses öfverflödigt att här närmare redogöra derför, likasom för de ytterligare åtgärder, jemväl i lagstiftningsväg, Konungens Befallningshafvande snart är i tillfälle att hos Kungl. Maj:t föreslå i den kinkiga och omfattande frågan, för hvars slutliga behandling, efter fullbordandet af de antydda vidlyftiga lokalundersökningarna, Konungens Befallningshafvande ansett nödigt afvakta utgången af det förslag till lagstiftning angående lapparne i de förenade konungarikena, som antogs blifva redan sistlidne riksdag förelagdt, men med säkerhet antages komma att utgöra föremål för den stundande riksdagens handläggning.

Ännu fortfar *utflyttningen från länet* att hålla sig inom måttliga gränser och har under de 3 första åren af denna period, likasom under den nästföregående, i allmänhet visat en nedgående tendens, men för åren 1879 och 1880 en stegring. De utflyttandes antal utgjorde i årligt medeltal för:

Sammanställas de siffror, som utvisa förlusten genom öfver-skjutande emigration till främmande länder och vinsten genom nativitetsöfverskotten, så visar sig att *folkökningen* i väsentlig mån berott på inflyttningar från andra delar af Sverige, nemligen:

	Folkökning.	hvaraf inflyttningar.
1881.....	1,661	674
1882.....	1,296	709
1883.....	1,606	771
1884.....	2,445	1,000
1885.....	2,460	859

hvidan inflyttningar från det öfriga Sverige bidragit till folkökningen under de senaste 5 åren med 4,013 personer eller 42.4 procent af hela ökningen.

I ännu betydligare mån hafva inflyttningar bidragit till Östersunds folkökning, hvilken på dessa fem år utgjort 1,865 personer, hvarvid inflyttningar från det öfriga landet utgjort 1,516 personer eller 81 procent af hela ökningen.

Lappbefolkningen utgjorde

	1870.	1875.	1880.	1885.
i Tennäs distrikt.....	169	150	144	138
i Undersåkers d.o.....	195	207	218	233
i Föllinge d.o.....	154	162	164	169
i Frostvikens d.o.....	253	248	273	274
Summa	771	767	799	814

Dessa siffror visa en ökning, om ock obetydlig, för senaste femårsperiod, men fråga kan vara om icke denna ökning tillkommit snarare genom noggrannare anteckningar än genom något öfverskott af födde öfver döde.

Alla uppgifter rörande *befolkningsförhållandena* äro hemtade från presterskapet, i likhet med hvad Statistiska Centralbyrån brukar göra, men här i länet visar sig det egendomliga och mot förhållandet i de flesta öfriga orter inom landet motsatta, att, äfven sedan Lapparne, hvilka icke mantalsskrifvas, men förekomma i presterskapets uppgifter, frändragits, dessa uppgifter äro högre än mantalslängderna angifva, utom i Östersund för åren 1884 och 1885, hvilket här väl berott på en strängare kontroll dessa år.

Äfven den förr i dessa berättelser omnämnda omständigheten, att tvärt emot vanliga förhållandet, männens antal öfverstiger kvinnornas inom befolkningen, eger fortfarande rum och synes under femårsperioden med hvarje år något tilltagit.

Nykterhet har städe utmärkt detta läns befolkning framför de flesta, om icke alla rikets öfriga provinser, och de oordningar, som genom fylleri och brott mot försäljningslagarne här ega rum, äro till allra största delen utgångna från den stora hop löse arbetare, bördige från och hemma uti andra län, hvilka här arbeta i skogarne och vid flottningen, äfvensom från den icke obetydliga ström af folk, som stryker igenom länet på väg till och ifrån Norge, af hvilka ett stort antal stå på gränsen att tillhöra den klass, på hvilken lösdrifveristadgan har tillämpning.

Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande har genom den andel af de s. k. polismedlen, som fått disponeras, varit i tillfälle att icke utan verkan bekriaga det onda, som lönnkrögare åstadkomma. Att lyckas annat än undantagsvis påträffa och kunna öfverbevisa dem om deras förbrytelse, då affären bedrifves inne uti skogarne, är icke att tänka på, ty aflägsenheten från men-

niskor, det hårda lifvet och den goda förtjensten göra, att skogsarbetaren gerna vill köpa spirituosa och är i tillfälle att betala det högre pris, som den olofligen sålda varan betingar. Jag har därför hufvudsakligen tagit till mål att genom extra polis söka hindra, att lönnkrögerirörelsen drager sig åt bygden, för att i möjligaste måtto förekomma de för den fasta och ordentliga befolkningen störande uppträden, som rusige och vildsinte främmande arbetare ställa till, om de få tillgång till bränvin under deras längre eller kortare vistelse i bebodda orter.

Mot bränvinsförsäljningen djupt in uti skogarne läser sålunda tillsvidare ingen annan utväg finnas, än att fördyra bränvinet genom den risk och förlust, genom åtal och beslag, som lönnkrögaren genom en liflig polis är utsatt för.

En nykterhetsrörelse, med anslutning till föreningar, hvilkas medlemmar aflägga löfte om afhållsamhet från rusdrycker och hvilka föreningar tagit namn af *Good-Templar-loger*, har inom länet uppstått under femårsperioden och här vunnit en lysande framgång.

Sålunda utgör antalet af dessa föreningar, hvaraf den första bildades i Östersund i augusti 1882, och antalet af deras medlemmar vid 1885 års utgång:

	A n t a l	
	föreningar.	medlemmar.
i Östra fögderiet.....	42	1,728
i Vestra ".....	41	2,620
i Norra ".....	30	2,060
i Södra ".....	28	1,286
i Östersunds stad.....	8	456
Summa	149	8,150

Dessa föreningar uppträda här med samma förtjenster och samma fel, som i det öfriga landet karakterisera dem. Nykterhet och ordning vinna på deras verksamhet och polisen kan ibland hos dem påräkna stöd vid försäljningslagarnes upprätthållande och s. k. bränvinslangares efterspanande. Å andra sidan uppträda de med en viss fanatism för sin sak, med den vanliga följden af ofördragsamhet mot dem, som icke dela deras mening, och anspråk på att deras uppfattning skall vid afgörande af samhällets angelägenheter åtnjuta mera gehör, än hvad både deras antal och förhållanden i öfrigt gifva fullgod anledning till.

Man har påstått, att denna art af nykterhetsverksamhet skulle vara på återgång, men inga data hafva här i länet bekräftat ett sådant antagande; och om ett moderatere uppträdande skall gifva rörelsen större inre styrka, såsom är att antaga, så bör denna i så många hänseenden gagnande och aktuingsvärda verksamhet hafva rätt till ett längre lif här i länet än på många andra ställen.

Skismatiska religionsrörelser saknas icke och hafva under femårsperioden snarare tilltagit i betydenhet än aftagit.

Det är hufvudsakligen baptister som uppträda och icke så få proselyter göras, der omständigheterna synas dem gynnsamma att upptaga kampen med statskyrkan.

Så kallade frireligiösa finnas äfven och hafva ett bönehus i Östersund, hvarjemte de synas hafva vunnit någon framgång i några socknar af östra Herjedalen; men deras utbredning och verksamhet här i länet är af jemförelsevis ringa betydenhet.

Större vikt måste, såsom ofvan är nämndt, tillräknas den baptistiska sekt-rörelsen, hvilken har utbredning öfver nästan alla

delar af provinsen Jemtland och är gammal här. Religiösa sammankomster hållas sålunda på många ställen reguliert, dels i enskilda lokaler och dels i de bönehus, som finnas i Östersunds stad samt i Hallens, Marby, Myssjö, Hamnerdals, Bräcke och Ragunda socknar.

Civila äktenskap äro ingångna:

1881.....	2 st.
1882.....	6 "
1883.....	5 "
1884.....	5 "
1885.....	22 "
Summa 40 st.	

här af 7 i Östersund och 33 på landsbygden; och hafva i de flesta fall den ena eller båda parterna varit baptister.

Sockenbibliotek finnas inrättade i 21 socknar, tillkomna och underhållna, somligstades genom frivilliga bidrag och annorstades genom uttaxering.

Skarpskytteföreningar i verksamhet finnas icke.

Sjukligheten är i allmänhet icke stor i följd af det rena och friska klimatet; men reumatiska åkommor hos äldre personer äro synnerligen gängse, sannolikt en följd af den ombytthet i väderleken, som under sommaren och hösten är vanlig. De eljest mest rådande sjukdomar äro messling hos barn samt difteri och skarlakansfeber.

Seder och bruk blifva år för år mera lika de i det öfriga landet rådande och egendomligheterna försvinna. Redan hör det till sällsyntheterna att få se någon annan säregenhet i kläde-
dräkt, än den hufvudklädnad, som af äldre gifta kvinnor begagnas och hvilken sannolikt äfven försvinner med dem, som nu bära den. Om Lapparnes dräkt är nu icke fråga. Jernvägen, jernvägsarbetaren och den härigenom underlättade samfärdseln med folk från andra orter utplåna inom kort provinsiella egendheter i kläder och seder.

Befolkningen är nykter och begåfvad med en hög grad af intelligens. Det värdiga och anständiga i uppträdandet, som karakteriserar Jemtlandingen, är egnadt att förvåna fremlingen och gör att allmänna sammankomster, såsom landbruksmöten och dylika mer eller mindre festliga folkmöten, afhållas med stillhet och utan de bullrande afslutningar, som i andra orter äro vanliga, och detta oaktadt ungdomen vid alla tillfällen är talrikt representerad.

En temligen allmänt rådande kärlek till och vidhängsenhet vid hvad som förr brukats, gör befolkningen sväremottaglig för nyheter; och om detta, i en på alla områden rörlig tid, icke är utan sina fördelar, så har det den olägenheten, att det möter stort motstånd, när af ändrade förhållanden betingade förändringar i ekonomin skola införas; och blir jag i tillfälle härom närmare redogöra under rubriken Näringar.

Lappbefolkningens ställning har under perioden föga förändrats och har allt, hvad min företrädare i sina afgifna femårsberättelser om detta folks förhållanden anfört, ännu sin fulla giltighet.

Åtskilliga förhållanden förena sig att här i länet undergräfvat Lappens ställning och att försvåra samt gifva honom afsmak för nomadlivet. De alltför tränga gränser, hvarinom han har att röra sig med sin lättfotade och rörliga egendom, tvinga honom ofta att öfverträda dem och gifva gent emot de bofaste grannarne

anledning till konflikter, hvilka utmynna i ersättningsanspråk för den skada, renarne gjort på växande eller inbergad gröda. De utvidgningar af renbetesfjellen, som föreslagits i sammanhang med en ny lag angående rätten till renbete, äro otvifvelaktigt af största behof, men lära icke utan synnerligen betydande inköp af angränsande hemman kunna skydda Lappen för tvånget att under ogynnsamma omständigheter öfverskrida de för honom utstakade ramar. Renhjordar kunna vara mer eller mindre i sin egares hand och detta beror till stor del på Lappen själf; men omständigheter kunna ändock alltid inträffa, då det blir Lappen, som får följa renen. De kringboende jordbrukarnes större känslighet, i mån som deras egendom uppodlas och får värde, för intrång af skadedjur och nödvändigheten, i följd här af, att genom noggrannare lagstiftning och lagtillämpning binda en näring, för hvars lyckliga skötande en obunden frihet inom vidsträckt område är ett hufvudvilkor, är ett af skälen till att renskötseln inom detta län förlorar i värde för sina handhafvare. Ett annat för Lappens framtid ödesdigert förhållande, hvilket på senare tider tilltagit i betydelse, är den sed, som inrotat sig, att bofaste tillhandla sig renar, af hvilka de draga inkomsten och dem Lappen åtager sig att sköta. På detta sätt hafva redan stora hjordar öfvergått från Lappen till hans bofaste grannar, synnerligen i södra delen af länet. Hvad ett sådant förhållande innebär för Lapparnes framtid, ligger i öppen dag. Alla, som icke omedelbart behöfvas för bevakningen af renhjorden, köras bort från fjellen och det minsta möjliga antal bibehålles och blifver i själfva verket icke annat än drängar åt den i bygden boende egaren. En ytterligare omständighet, som icke litet bidrager att vända hågen från nomadlivet, är den på senare tider uppkomna lifligare beröringen emellan Lappen och den bofaste. Lappen besöker alltmer den odlade bygden, stadnar der längre eller kortare tider, insuper smak för det der rådande bekvämare lefnadssättet och känner snart motvilja för det hårda lifvet i vildmarken, isynnerhet om dertill kommer, att den egendom, han der skall under mödor och försakelser vårda, icke tillhör honom själf. Äfvenså har erfarenheten visat, att de flickor och ynglingar, som under längre tid vistats vid skolor utom fjellen, icke sällan blifva oduglige eller åtminstone ovillige att utföra det arbete, som renvården fordrar.

En skola för Lapp-barn, åstadkommen genom välvilja och människokärlek och i bästa afsigt, der årligen ett jemförelsevis stort antal unga Lappar erhåller undervisning, verkar nog mycket godt, men har äfven följder, som icke äro till nomadlivets befrämjande. De Lapp-ungdomar, som i denna skola intagas, beredas der till H. H. Nattvard och vistas i skolan 2 å 3 år just under den period i lifvet, då sinnet är mest öppet för att taga intryck. De vänja sig der vid bekvämligheter, som icke stå till buds på fjellen, de äta lagad mat sittande vid bord, de ligga i bäddade sängar, de vistas i varma och snygga bostäder, de inhemta här vanor och de insupa föreställningssätt, som sedan göra lifvet i det rökiga tältet och vedermödorna af deras yrke för många af dem outhärdliga.

Flere Lapp-fäder hafva för mig beklagat sig, att de på detta sätt mistat barn, då dessa icke velat stadna hos dem, utan återvändt till bebodda orter; men en sådan erfarenhet gagnar Lappen föga, ty ifölje af sin natur lærer han svärigen kunna motstå frestelsen att antaga ett tillbud, af hvilket han ser en fördel för ögonblicket; på framtiden tänker han icke. Jag har gjort fram-

ställningar hos ordföranden i den förening, som har att bestämma öfver den ifrågavarande skolans verksamhet, och förändringar äro vidtagna i afsigt att skolans alumner icke alldeles skulle få tillfälle glömma nomadlivet.

Dessa alla omständigheter och många andra verka, att allt fler och fler Lappar öfvergifva rensköteln och söka sin utkomst i landet.

Sålunda äro de i bygden vistande Lappar talrika i Tennäs och Undersåkers distrikt och från Föllinge ingå framställningar, som understödjas af Lapp-fogden och presten, att tillfälle måtte beredas de många Lappar, som icke få arbete med renskötelse, att som nybyggare få slå sig ned och uppodla dertill lämpliga trakter inom renbetesfjellen, men då en sådan kolonisering af fjellen skulle gå i alldeles motsatt riktning och delvis motarbete de åtgärder, Eders Kungl. Maj:t torde hafva för afsigt vidtaga för renskötelsens befrämjande, så har jag på dessa framställningar icke kunnat fästa något afseende.

I nordligaste delarne af länet inom Frostvikens distrikt, der fjellen gränsa intill Vesterbottens Lappmarker, är ställningen bland Lapparne i allt bättre och många af de klagomål och olägenheter, som framhållas från de andra Lapp-trakterna, höras här aldrig af. Bofastes renegarskap förekommer icke här och i allo synas dessa Lappars förhållanden mera likna deras grannar, Vesterbottens-Lapparnes.

Vilkoren för rensköteln äro också i dessa trakter i alla afseenden mera gynnsamma.

En Lappens fiende, och som gör honom den mesta skadan, är smaken för bränvin. För att komma åt bränvin besöker han bygden, för bränvin försummar han sina angelägenheter, för bränvin säljer han sina renar och under ruset kan han narras till nästan hvad som helst.

Ett gammalt och vanligt sätt att göra affärer med Lappen var att samvetslösa menniskor begäfv sig till fjellen vid tiden för renslagtingen och, rikligen utrustade med bränvin, berusade Lapparne och sedan uppgjorde affärer med dem. Detta för Lapparne ruinerande oskick, som egentligen bedrifvits i Tennäs och Undersåkers distrikt, har jag med all stränghet sökt förekomma och utrota genom anställande af särskild polis och Lapp-fogdens

täta resor och oföväntade ankomst till renslagtningsplatserna, hvarpå följt beslag och åtal inför domstol emot dem, som befunnits innehafva bränvin. Också hafva rapporter från vederbörande polis och pastors i Undersåkers Lapp-församling berättelse gifvit vid handen, att nykterhet och ordning bland Lapparne på senare åren gått framåt och att det nu kan förekomma renslagtningar, der icke ens försök göras att använda bränvin.

Enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 24 april 1885 är en särskild *Lapp-fogde* förordnad för länet och har han till uppdrag, att genom inhemtande af noggrann kännedom om Lapparne och deras förhållande tillhandagå Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande med nödiga upplysningar, äfvensom att medla emellan Lappen och den bofaste till förekommande af ovänskap och kostsamma rättegångar, hvarjemte han inom Lapp-fjellen utöfvar högsta polismyndigheten. Denna institution lofvar att blifva till mycken nytta och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande har, då detta skrives, en tillfredsställande erfarenhet af Lapp-fogdens verksamhet.

Beträffande undervisningen bland Lapparnes barn, så bestrides denna hufvudsakligen af så kallade *kateketer*. Dessa äro födde Lappar, som fått undervisning vid småskolelärarinneseminarium i Östersund och sedan bedrifva sin verksamhet på så sätt, att de åtfölja de familjer, som slagit sig tillsammans med andra till större sällskap, under vistelsen i fjellen, och undervisas barnen då tillfället dertill är lämpligt. Visserligen händer icke sällan, att undervisningen för den ene eller andre får afbrytas, då föräldrarna skiljas åt, men snart råka de tillsammans igen på något ställe, der kateketen är med och undervisningen fortsättes. Denna ambulatoriska skolundervisning har verkat och verkar mycket godt och derigenom undvikas de med deltagande i skolundervisningen i bygden förenade olägenheter.

Kateketernes antal är nu 3, sedan Eders Kungl. Maj:t behagat, på min framställning, genom nådiga brefvet den 18 september 1885 tillåta anställande af ytterligare 1. Men flere erfordras, om tillfredsställande resultat skall ernås, och nödgas jag sannolikt att besvåra Eders Kungl. Maj:t med nya framställningar i detta ärende.

3. Näringar.

A) **Jordbruk.** *Jordbruket* har som näring icke stått högt i länet. Befolkningen har varit alltför mycket sysselsatt med skogsdrift och handel, för att ha tid eller sinne att egna åt ett yrke, der resultaten endast långsamt och som följd af ihärdigt arbete ernås och der i öfrigt den störste omtanke är magtlös emot en ogynnsam väderlek. Några trakter inom länet göra dock härifrån undantag och t. ex. jordbruket omkring Hammerdals kyrkoby och de omkring sjön belägne byarne m. fl. ställen i andra delar af länet bära vittnesbörd om att det icke är först nyligen, man här börjat egna omsorg åt åkerns bruk. År för år går också otvifvelaktigt jordbruket framåt och kan numera så mycket lättare så göra, då, sedan jernvägsförbindelse med sädessproducerande orter kommit till stånd, man icke här af omständigheterna tvingas att forcera sädessodling. Då nemligen förut hvarje tunna spannmål, som skulle tillföras utifrån, hade att, på

den kortaste vägen hit, betala en forlön för 19 mil — afståndet från Sundsvall till Östersund — och ytterligare behöfde köras 8 å 10 mil för att komma till trakterna i och omkring Undersåker, 7 mil till Föllinge, 7 mil till Hammerdal, 11 mil till Ström o. s. v., så är tydligt, att den införda sädens dyrhet tvingade till sädessodling inom länet, för att åtminstone skaffa jordegaren själf brödföda och i lyckliga fall något att till gängse höga pris aflåta. Jernvägsförbindelsen ändrade med ett slag detta förhållande och spannmål kostar icke mera nu i Jemtland, än i de sädessproducerande orterna med tillägg af den jemförelsevis billiga frakten. Herjedalen måste fortfarande från långa håll på landsväg införa sitt behof af spannmål, mest rågmjöl.

Jernvägsförbindelsen har äfven på annat sätt befordrat jordbrukets framåtående och ändamålsenliga handhavande, i det den gjorde öfverflödiga de stora skaror af folk och hästar, som

gång hafva uppstått 24 nya *distriktsmejerier*, hvilka uppköpa mjölk af kringboende och göra smör och ost, af beskaffenhet att kunna säljas på utlandet. Denna näringsgren är således på god väg att utveckla sig till hvad den en gång bör bli — länets hufvudnäring, och den ifver och det allvar, hvarmed mjölkhus-hållningen på sista åren omfattats, visar att länets intelligenta befolkning har klart fattat, hvilken vikt det för länets ekonomiska utveckling ligger på kreatursskötsel och goda ladugårdsalster. Hushållningssällskapet understöder också, efter måttet af sina tillgångar, särskildt denna hushållsgren, och för att få tillgång till skickliga mejerister har en statens *mejeriskola* blifvit förlagd inom länet, der den fått sin plats på en egendom under Huså ruk i Kalls socken, i närheten af Åreskutan och 1½ mil från Hjerpens jernvägsstation. Den första kursen, med fullt antal elever, öppnades den 24 oktober 1885. En *länsmejerist* är an- tagen och har till uppdrag hufvudsakligen att med råd och hjälp

biträda mejeriegare såväl vid anläggning af mejerier som vid deras drifvande.

Allt tyder på att en ändamålsenlig ladugårdsskötsel vunnit förtroende hos folket, och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande följer denna fråga med det lifligaste intresse.

Af *får* underhålles ett stort antal, men litet eller intet af fårafvelns produkter går utom länet, utan användes både kött och ull hufvudsakligen för befolkningens eget behof.

Inom länet födes det största antal *getter* inom något af rikets län och dessa billiga och på födan anspråkslösa djur hafva en viss betydelse inom folkets ekonomi.

På senare tider har ost efter getmjölk börjat vinna efterfrågan utom länet.

Hästafvel har sedan gammalt varit en näringsgren för detta län och de s. k. Jemtlandshästarne hafva haft godt anseende och vunnit afsättning till aflägsna orter. Ännu bedrifves hästafvel och i somliga orter med stor förkärlek och på mångt hemman födas hästar till ett antal, som icke står i något riktigt förhållande till kornas. Att uppfödningen är stark, synes af det jemförelsevis stora antal unghästar som finnes — 11,880 fullvuxna hästar och 3,598 under 3 år — och hästar säljas årligen till icke så ringa antal utom länet; men det är äfven ett bruk att hålla ett onödigt stort antal hästar vid gårdarne, hvarigenom befolkningen af denna afvel icke drager den ekonomiska fördel, som man af djurens antal skulle vara sinnad tro. Det är dock att antaga, att i samma mån som mjölkproduktion blir en inkomstkälla, så få de öfverflödiga hästarne gifva rum för flere kor.

Den allmännaast förekommande rasen är en blandning af norskt blod och återstoden af den förr s. k. jemtlandsrasen, hvilken utmärkte sig för större kroppsformer än de norska. Hästarna äro hårdiga och starka och passa väl för ortens förhållanden.

Nedanstående tabeller, *Litt. F* och *Litt. G*, utvisa de under perioden allmänt gängse *pris på kreatur och på smör*.

Antalet *renar*, som af Lapparne egas och vårdas, är svårt uppgifva, enär Lappen i detta fall är mycket förbehållsam och söker leda den, som spörjer honom härom, bakom ljuset; men

Tab. Litt. F. Uppgift på de allmännaast gällande handelspris å nedanstående kreatur inom de olika fögderierna under hvartera af åren 1881—1885.

	Hästar.				Oxar.				Kor.				Ungvöt.			
	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.
1881.....	450	450	500	600	90	70	—	100	75	80	90	110	45	40	50	60
1882.....	450	440	500	600	90	70	—	100	75	75	90	110	45	35	45	60
1883.....	500	445	500	550	90	65	—	85	75	80	85	100	45	40	45	50
1884.....	450	430	500	500	80	65	—	85	70	70	80	85	40	40	30	40
1885.....	350	400	400	350	75	60	—	80	60	65	75	80	35	35	30	35

Tab. Litt. E. Antal kreatur.*)

Tingslag.	År.	Hästar.	Oxar och tjurar.	Kor och ungvöt.	Får.	Getter.	Svin.
Ragunda.....	1880	1,185	112	3,710	4,945	4,500	690
	1885	1,257	182	4,109	5,106	3,250	851
Refsunds.....	1880	1,005	144	3,425	5,150	2,400	515
	1885	1,111	123	3,601	5,285	1,771	627
Brunflo.....	1880	785	65	2,135	3,480	745	315
	1885	792	64	2,190	3,280	666	329
Lits.....	1880	2,260	174	5,265	6,760	6,535	405
	1885	2,325	172	5,604	6,660	5,448	437
Hammerdals.....	1880	1,665	358	7,280	11,665	7,510	750
	1885	2,679	374	8,453	12,877	8,160	780
Sunne.....	1880	500	58	1,350	1,555	295	170
	1885	584	78	1,877	1,564	50	438
Hallens.....	1880	430	55	1,595	1,550	1,530	150
	1885	501	56	1,620	1,585	978	259
Bergs.....	1880	755	135	3,635	4,155	1,530	365
	1885	792	160	4,213	4,050	1,680	367
Ovikens.....	1880	630	150	2,460	2,800	240	375
	1885	718	89	2,831	2,593	272	388
Näs.....	1880	415	70	1,570	2,110	470	195
	1885	476	21	1,768	1,950	130	355
Undersäkers.....	1880	620	138	3,295	3,595	2,840	170
	1885	662	124	3,607	3,058	2,450	265
Offerdals.....	1880	1,060	287	3,755	4,995	6,010	525
	1885	1,260	123	4,413	4,925	5,150	702
Rödöns.....	1880	875	155	2,365	3,495	2,415	415
	1885	713	82	1,982	2,455	1,433	462
Svegs.....	1880	866	235	4,904	5,260	1,695	165
	1885	928	235	5,159	5,375	1,551	362
Hede.....	1880	585	191	3,415	3,570	1,520	40
	1885	605	157	3,586	3,775	1,540	80
Östersunds stad....	1880	42	1	180	10	—	90
	1885	75	2	197	—	—	120
Hela länet.....	1880	13,078	2,328	50,339	65,085	40,235	5,335
	1885	15,478	2,042	55,210	64,538	34,529	6,922

*) Angående antalet *renar* se texten här nedan.

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1881—1885. Jemtlands län.

Lappfogden i sina rapporter, deruti antalet enligt hans mening är snarare för lågt än för högt, uppskattar hela antalet renar inom Jemtlands län till öfver 50,000.

Häraf skulle komma på de särskilda distrikten:

Tennäs distrikt omkring	17,000 renar,
Undersåkers d:o	12,000 "
Föllinge d:o	12,000 "
Frostvikens d:o	10,000 "

Summa 51,000 renar.

Om man värderar hvar ren, öfver hufvud taget, stort och smått, till 20 kronor, hvilket under vanliga förhållanden kan anses som ett lämpligt medeltal, så skulle alltså de inom länet betande renar representera ett värde af omkring en million kronor.

Huru stort antal renar tillhör bofaste, är ännu svårare att få reda på än på antalet i sin helhet. Lappfogden anser sig dock kunna uppgifva, att med säkerhet 5 å 6,000 renar tillhöra bofaste. Med detta de bofastes renegarskap förhåller sig dock väsentligen olika i länets olika delar, så att då t. ex. i de norra distrikten, Frostviken och Föllinge, ett högst obetydligt antal eges af andra än Lappar och det till och med från Föllinge uppgifves, att der icke finnes någon främmande ren hos Lapparne, så är deremot förhållandet å det sydligare fjellet, Ruttfjellet, inom Tennäs distrikt i Herjeådalen, att af de 5,500 renar, som vårdas på detta fjell, endast 3,000 tillhöra Lappar och 2,500 bofaste.

Hushållningssällskapet verkar med all den kraft, som sällskapets små inkomster medgifva, och har sällskapet under de gångna åren rigtat sin hufvudsakliga verksamhet på understödjande af mejerier, afsedda att uppköpa mjölk af närboende. Sådana mejerier hafva, i mån af tillgång på medel, fått understöd, dels i form af lån, som 3 år fått innehafvas räntefritt och sedan småningom afbetalas, och dels i form af anslag utan återbetalningsskyldighet; och har mejeriets egare härigenom tillförbundits att hålla mejeriet i gång och uppköpa mjölk under minst 5 år och att under denna tid icke anställa någon mejerist, som icke vunnit länsmejeristens godkännande. Åtgärden har visat goda resultat.

C) Skogshushållning. Sedan förra femårsberättelsen ingafs, har en omindelning af jägmästaredistrikt egt rum, så att de 4 revir, hvaruti länet är indeladt, nu omfatta:

Norra reviret	Norra fögderiet,
Vestra d:o	Vestra d:o
Östra d:o	Östra d:o
med undantag af Hackås och Näs tingslag,	
Herjeådalens revir	Södra fögderiet
jemte Hackås och Näs tingslag.	

Tab. Litt. G. Smörpris i kr. åren 1881—1885.

	C e n t n e r.			
	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Vestra fögderiet.
1881.....	65	69	75	80—60
1882.....	65	70	75	80—60
1883.....	70	69	75	75—55
1884.....	70	66.50	75	70—55
1885.....	65	62	70	65—50

Skogsstaten består fortfarande af 1 skogsinspektör, 4 jägmästare och revirförvaltare samt 12 kronojägare.

Af de 4 millioner tunnland skogbärande mark, som länet anses ega, komma ungefär 3 millioner på Jemtland och 1 million på Herjeådalen.

De allmänna skogarnes areal utgjorde, enligt revirförvaltarnes årsberättelser, vid 1885 års slut: 169,942.75 hektar eller 344,132 tunnland; härutaf tillhörde

Kronoparker	186,736 tunnland,
Indragna boställen.....	71,677 "
Ecklesiastika boställen	85,719 "
Summa 344,132 tunnland.	

Statsverkets utgifter för skogsväsendet inom länet hafva utgjort år 1885:

Aflöningar	kr. 22,220.88,
dessutom extra	104.16.
Af reservationsanslaget.....	" 6,458.80.
Summa kr. 28,783.29,	

hwaremot inkomsterna af för statens räkning försåldt virke (häruti icke inberäknadt de ecklesiastika boställsskogarnes afkastning) hafva år 1885 utgjort 169,718.12 kronor.

Beträffande de enskilda skogarnes vård och skötsel, så kan det icke blifva tal om någon skogsskötsel i en ort, der, med undantag af de närmast jernvägen eller större platser belägna skogar, ingen afsättning finnes för virke, som går under det mål, till hvilket sågverksegarne afverka och uppköpa. Dertill kommer att en stor del af de enskildes skogar äro upplåtna till afverkning under vissa år och intill vissa dimensioner och att egaren under afverkningstiden icke har dispositionsrätt öfver sin skog annat än till husbehof. I öfrigt växa skogarne öfver sådana arealer, att det skulle vara otänkbart i en fattig hemmansegares hand att derät ega någon vård. Att på ett helt hemman faller vid skiften 12 å 15,000 tunnland, är alldeles icke ovanligt, och i Hede socken af Herjeådalen får efter skiftet hvarje hemman en kvadratmil, d. v. s. omkring 24,000 tunnland, på sin lott. Hittills hafva skogarne varit och äro ännu på många ställen oskiftade och genom gemensam öfverenskommelse upplåtna till afverkning.

Att djupt in i skogarne taga vara på mindre virke är en omöjlighet, då transporten skulle kosta vida mera än virket är värdt; därför få äfven toppar och skadade träd ligga kvar och ruttna i skogen, till skada, icke allenast genom virkesförlusten, utan äfven derigenom att de multnade träden blifva hårdar för skadedjur, som derifrån angripa den friska skogen. Mången gång kunde dock mera göras än som sker, för att nyttiggöra mindre dimensioner, men befolkningens vana att se skogsprodukter föga värderade, då de ej kunna säljas till sågarne, är ett hinder.

För att åstadkomma en förändrad uppfattning i detta hänseende har jag försökt vända uppmärksamheten på kolning, och för att utbreda kännedom om denna hushållning är år 1884 en kolareskola upprättad vid det Skönviks aktiebolag tillhöriga hemmanet Sjöändan, öster om Bräcke, vid Refsunds sjöns slut, utmed jernvägen. Skolan har varit i gång åren 1884 och 1885, då under hvartera året en 2 månaders praktisk kurs hållits för omkring 20 elever i hvardera kursen, och hafva omkostnaderna

inom den evangelisk-lutherska kyrkan, utan gör sig väl och gällande inom de andra religionssamfundet, och i detta förhållande torde en inträdande likgiltighet för separatismens lokaler kanske rättast böra sökas.

Civila äktenskap äro ingångna till följande antal:

	År 1886.	År 1887.	År 1888.	År 1889.	År 1890.
Östra fögderiet.....	4	1	4	1	2
Vestra »	4	4	1	3	1
Norra »	1	2	1	2	—
Södra »	1	1	1	—	—
Östersund	—	6	3	3	1
Summa 10	14	10	9	4	

eller tillsammans 47, hvaraf 13 i Östersund och 34 på landet.

Sockenbibliotek finnas inrättade i ett tjugotal socknar.

Tidningsprenumeration är mycket allmän och tilltager i omfång, då befolkningen är besjälad af en stark läslust och har lycket sinne för meningsbyte i allmänna angelägenheter.

Sjukligheten bland människor och djur är i allmänhet icke stor, i följd af det rena och friska klimatet, men har under perioden måhända varit större bland människor, än förr varit fallet. De allmännast förekommande sjukdomar bland äldre hafva varit influensa och åkommor i andedrägtsorganen samt farm- och lungsjukdomar, och för barn difteri, kikhosta och skarlakansfeber.

Bland djur hafva inga smittosamma sjukdomar på kallat några särskilda åtgärder.

Befolkningen har för helsovården att tillgå 12 läkare, 8 veterinärer, 52 barnmorskor samt 9 apotek och medikamentsförråd.

Om seder och bruk bland befolkningen är ingenting att tillägga, till hvad berättelsen för åren 1881—1885 innehåller. De gamla bruken i såväl lefnadssätt som klädebragt förävinna hastigt och likheten såväl emellan befolkningen här och å andra orter som emellan de olika samhällsklasserna gör allt större samsteg. En olikhet skulle man dock kunna finna deruti, att den kroppsarbetande befolkningen här har dyrare lefnadsvanor, såväl beträffande kläder som beträffande andra lefnadsbehof, än hvad fallet är äfven i landets större städer.

Skarpskytteföreningar saknas och några förut existerande skyttegillen hafva vid periodens utgång upphört.

Lapppopulationen har under denna tid börjat leva efter den år 1886 utfärdade lag, hvilken här trädde i kraft med den 1 januari 1889. Verkningarne af lagen hafva icke varit sådana, som med densamma afsetts, och den oenighet emellan lappen och den bofaste, som varit en följd af densamma, kommer säkerligen att i tidernas längd blifva ödesdiger för lappen och hans näring, om icke lagstiftningen ändras. Hufvuddraget i den nya lagen och som ansågs framför allt böra bidraga till lappens och renskötselns framgång, är den bestämmelse, som gifver lappen en viss grad af disposition öfver sin bofaste grannes egendom. Det var icke svårt för dem, som kände de förhållanden, för hvilka det lagstiftades, att förutse, det den ifrågavarande bestämmelsen skulle här i länet leda till oändliga strider och till sina följder blifva allt annat än fördelaktigt för dem, den åsyftade att gagna.

Också afstyrktes lagen för detta län af såväl Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande som af länets samtliga riksdagsmän

och af de allra flesta af de ortmyndigheter, somingo tillfälle yttra sig, och erfarenheten har nu visat, huru rätt dessa hade i sina betänkligheter.

Otvifvelaktigt är, att lappen behöfver för renskötseln vintertiden tillgång till lågländtare trakter och till skog, och han har derför, sedan urminnes tider, vid vinterns annalkande kommit med sin renhjord ned från fjället och tagit sitt vinterviste i skogar, tillhörande de fjällen angränsande hemmanen. Dessa vandringar hafva många lappar haft för vana att utsträcka långt mera än nödigt och man får sålunda årligen se lappar med renhjordar från Frostvikens fjäll i nordligaste Jemtland stryka igenom södra Ångermanlands odlade bygd, för att hålla till, längre eller kortare tider under vintern, i närheten af städerna Hernösand och Sundsvall, men sådana långa utflygter hafva icke sitt skäl i något renskötselns behof af betesmark, utan i önskan att med stadsbefolkningen göra affärer. Detta allt gjorde emellertid ingen eller ringa skada, då lappen ännu icke hade laglig rätt till hemmansegarens mark, och lappen uppträdde då fogligt, höll ordning på sin hjord, sökte undvika göra skada och betalade godvilligt de vanligen billiga fordringar, den bofaste stälde på honom. Detta goda förhållande förändrades genom den bestämmelse i 1886 års lag, som under vissa villkor gaf lappen rätt till hemmansegarens egendom. Lappen uppträdde nu öfvermodigt och gaf ingen synnerlig akt på den skada, hans djur förorsakade på bondens höstackar, och dessa skador tilltogo i omfång och värde, allt efter som lappen lärde känna de svårigheter, bonden hade att efter lagens anvisning bereda sig ersättning, äfven der skadan påtagligen tillkommit genom renvaktarnes vårdslöshet.

Att, sedan osämjan väl kommit till stånd, de bofaste å sin sida, dels af hämnd och dels för att blifva af med sin besvärliga gäst, bereda lappen mångt obehag och förluster, ligger i sakens natur, och om dessa misshälligheter icke annat än undantagsvis tagit form af våld, så ökas dock årligen ovänskapen och, hvad som nu är ett undantag, kan lätt nog bli regel och laglöshet och näfrätt blifva förhärskande, när lagen visar sig oduglig och kraftlös. Den lag, som utfärdades år 1886, är nemligen i åtskilliga hänseenden icke användbar på i detta län rådande förhållanden och dess bestämmelser äro i vissa delar omöjliga att tillämpa. När dertill kommer, att hörnstenen i de lapparne beviljade nya fördelar, eller att deras dispositionsrätt öfver de skattlagda hemmanens egor skulle vara beroende af, att de efter gammal sedvana hittills hafva besökt dessa egor, är underkastad så olika tolkning, att ingen på förhand kan säga, hvad som härvidlag är rätt, så kan lagen icke ens i detta, dess hufvudsyfte, anses fylla sin uppgift. Å andra sidan äro villkoren för utkrävande af ersättning för af renar liden skada sådana, att de i de flesta fall göra denna rättighet alldeles värdelös.

Att nu gällande lapplag af år 1886 utbytes mot andra efter länets förhållanden bättre lämpade stadgar, är alltså en nödvändighet, som Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan ofta underdånigast framhållit, och, då detta skrives, är förslag till ny lag af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande uppgjort och beroende på Eders Kungl. Maj:ts nädiga pröfning.

Oafsedt de olägenheter, som vållats af skäl, som ofvan anförts, ha förhållandena inom den nomadiserande befolkningen föga förändrats och freden och sämjan lapparne sine emellan är fortfarande god.

Om *seder och bruk* bland befolkningen finnes ingenting anmärkningsvärdt att meddela, utöfver hvad i föregående femårsberättelser anförts.

Skytterörelsen, som vid slutet af perioden 1886—1890 låg alldeles nere, har under åren 1891—1895 återvaknat till lif och utvecklats sig i en märklig omfattning. Vid 1895 års slut funnos i länet 51 skytteföreningar med 2,176 medlemmar, eller större antal än i något annat län i riket.

För *lappbefolkningen* i länet har den gångna femårsperioden betecknats af en anmärkningsvärd tillbakagång af dess näring renskötseln. Tilltagande vårdslöshet från lapparnes sida i vården om deras hjordar, en allt mera framträdande böjelse hos lappbefolkningen att öfvergifva det hårda lifvet i fjällen och lidigheter mellan lapparne och de bofaste, hvilka tidtals till och med tagit sig så våldsamma uttryck som nedskjutning i större mängd af lapparnes renar, hafva här till samverkade.

Orsaken till missälligheterna mellan lapparne och de bofaste, hvilka emellertid under periodens två sista år aftagit i jetydlig mån, har man velat se i den år 1886 utfärdade lagen angående de svenske lapparnes rätt till renbete i Sverige. Men den yttersta grunden torde väl dock vara att söka uti renskötselns oförenlighet med den stigande odlingen i de trakter utom de uteslutande till renbete upplåtta marker, som lapparne vare sig af verkligt behof eller af gammal vana taga i anspråk för sin näring, och att vid sådant förhållande lagbestämmelser skola kunna åstadkommas, som, utan att mer eller mindre fullständigt undertrycka vare sig lappens eller den bofastes intressen, reglera förhållandena dem emellan så, att tvistigheter kunna undvikas och fred och samsa upprätthållas, dertill torde blott ringa utsigt finnas.

Behofvet af nya åtgärder i denna riktning har emellertid funnits oafvisligt och utarbetande af förslag till ny lagstiftning har af Eders Kungl. Maj:ts uppdragits åt en dertill förordnad komité, som under år 1895 vid sammanträden inom länet med såväl lappar som bofaste inhemtat dessas åsikter i ämnet.

Genom lappfogden och särskildt anordnad polisbevakning har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sökt förekomma och beifra oloflig renskjutning och hafva dylika förbrytelser mot slutet af femårsperioden blifvit jemförelsevis sällsynta.

Antalet *renar*, som vid 1890 års utgång beräknades till mellan 60- och 70,000, uppskattades vid 1896 års början till:

Frostvikens lappby	omkring	7,735
Hotagens	»	2,870
Offerdals	»	3,195
Kalls	»	1,545
Ovikens	»	4,196

Åre-Storsjö lappby	omkring	6,670
Tännäs	»	270
Idre	»	687
Tillsammans omkring		27,168

De renskötande lapparnes antal, oberäknadt deras familjer och tjenare, var vid periodens slut 86, hvilka af ofvanstående renantal kunna antagas ega 24,208. 1,819 renar egdes af 60 icke renskötande lappar och 1,141 renar af 87 bofaste.

I länets fjälltrakter finnas 4 kapell, afsedda särskildt till gudstjenster för lapparne, nämligen ett i Frostvikens lappförsamling vid Ankarede och tre i Kalls lappförsamling: vid Vallbo i Undersåkers socken, vid Kolåsen i Kalls socken och vid Handöl i Åre socken, det sistnämnda återställt år 1891 efter att i 30 år hafva legat i ruiner.

I religiöst hänseende betecknas tillståndet såsom godt bland de lappar, som vistas i fjällen och egna sig åt renskötseln, äfvensom bland dem, som öfvergått till det bofasta lefnadssättet, hvaremot den ej ringa del af lappbefolkningen, som öfvergifvit det mödosamma lifvet i fjällen för att i stället stryka omkring på bygden, lifnärande sig med tillverkning och försäljning af qvastar, skidor och dylikt, men hufvudsakligen med bettleri, i intet afseende höjer sig öfver den vanliga lösdrifvarens nivå. Endast omkring hälften af länets lappbefolkning uppehåller sig i fjällen. Af dem, som lemnat fjällen, egna sig några få såsom bofaste åt boskapsskötsel eller hafva anställning såsom tjenare på bygden, medan de öfrige med undantag af dem, som åtnjuta full fattigförsörjning och för sådant ändamål äro inackorderade hos bofaste, föra ett kringstrykande lefnadssätt.

Fattigvården bland länets lappar bestrides med statsmedel och de understödsbehöfvandes antal synes ständigt tillväxa. Lapparne sjelfva bidraga icke i ringaste mån till sina fattigas underhåll och erlagga icke någon skatt vare sig till stat eller kommun, likasom de ej heller äro mantalsskrifna i någon kommun inom länet.

Till *fattigvård* bland lapparne utanordnades:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
Frostvikens lappförsamling	850	1,100	1,465	1,600	1,800
Föllinge	1,700	1,650	2,000	1,860	2,200
Kalls	1,450	1,700	1,785	2,100	2,344 ¹⁰
Hede	800	700	650	1,000	1,100
Summa kr.	4,800	5,150	5,900	6,560	7,444 ¹⁰

hvarjemte i särskilda fall ersättning till fattigvårdsstyrelser på bygden för åt lappar förskjutet understöd af Eders Kungl. Maj:ts i nåder anvisats.

3. Näringar.

A) *Jordbruk*. Till arbeten för *minskande af frostländigheten* inom länet hafva statsanslag utan återbetalningsskyldighet beviljats till belopp af 18,500 kr. år 1891, 30,470 kr. år 1892, 47,440 kr. år 1893, 36,800 kr. år 1894 och 7,500 kr. år 1895, eller tillsammans 140,710 kr. De företag, för hvilka dessa statsbidrag afsetts, hafva beräknats kräfvat en kostnad af tillhopa

451,576 kr., och hafva genom dem torrlagts i rundt tal 6,900 hektar.

Af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes skördeuppgifter under femårsperioden inhemtas beträffande *skördarne*:

att år 1891 foderskörden varit fullt medelmåttig och sädes- och potatisskörden god;

Maj:t fastställt ny organisation af stadens rådstufvurätt och magistrat, på sätt nedan under afdelning 5 närmare omförmäles. Sedan under femårsperioden 1886—1890 genom ett för ändamålet bildadt bolags försorg elektrisk belysning anordnats samt under åren 1891—1895 staden anlagt vatten- och dräneringsledningar, har under nu ifrågavarande femårsperiod arbete med ombyggnad och makadamisering af gatorna pågått, hvarjämte år 1897 anstälts fast brandkår. Ny brandordning för staden har af stadsfullmäktige antagits den 16 juni 1897 och af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställts den 4 december samma år. Genom under femårsperioden utförd elektrisk ledning från Hissmoforsen i Indalselven vid Krokoms järnvägsstation, belägen 22 kilometer från Östersund, tillföres staden kraft för belysningen såväl som för drifvande af industriella inrättningar. De stora framsteg, staden sålunda gjort i fråga om anordningar för befrämjande af allmän sundhet, bekvämlighet och trefnad, hafva dock icke framkallat en mot behovet svarande byggnadsverksamhet, hvilket haft till följd, att i stadens omedelbara närhet uppstått två samhällen med rätt talrik be-

folkning, nämligen Odenslund invid stadens södra gräns i Brunflo socken och Hornsberg i Frösö socken invid den år 1897 fullbordade Oskarsbron, som förbinder Östersund med nämnda socken.

Sedan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom särskilda utslag förordnat, dels den 28 december 1896, att gällande ordningsstadga för rikets städer skulle i tillämpliga delar lända till efterrättelse i Hornsberg i Frösö socken, dels den 31 december 1897, att berörda ordningsstadga samt hälsovårdsstadgans för riket bestämmelser om stad skulle i tillämpliga delar gälla i Odenslund i Brunflo socken, och dels den 10 augusti 1899, att såväl ordningsstadgan som brandstadgan och byggnadsstadgan för rikets städer skulle i tillämpliga delar gälla för Strömsunds samhälle i Ströms socken, har Eders Kungl. Maj:t genom nådiga bref den 11 mars 1898, den 10 och den 17 februari 1899 och den 19 januari 1900 gillat berörda förordnanden och meddelat särskilda föreskrifter med afseende å tillämpningen af ifrågavarande stadgar för hvar och ett af de sålunda ordnade *municipalsamhällena*.

2. Invånare.

Länets *folkmängd*, som ökats åren 1881—1885 med 11,3 %, åren 1886—1890 med 7,9 % och åren 1891—1895 med endast 3,8 % samt vid utgången af sistnämnda år utgjorde 104,259 personer, uppgick vid 1900 års utgång till 111,391. Ökningen från år 1895 är sålunda 7,132 eller 6,84 %. I dessa siffror ingår jämväl staden Östersunds folkmängd, hvilken vid 1895 års slut utgjorde 6,255 och vid 1900 års slut 6,866 och sålunda mellan nämnda tidpunkter ökats med 611 personer eller 9,76 %.

Närmare redogörelse för länets befolkningsförhållanden innehåller bilagan **tabell 1**.

Antalet till främmande land *utvandrade* har under åren 1896—1900 utgjort 1,123, däraf 419 män, 415 kvinnor och 289 barn. Från främmande land *invandrade* under samma tid till länet 198 män, 163 kvinnor och 124 barn, tillhoppa 485 personer. Utvandringen företer sålunda en betydlig minskning i jämförelse med förhållandet åren 1891—1895, då utvandrarernas antal uppgick till 3,665. Invandringen, som under 1891—1895 tillförde länet 471 personer, har således varit i det närmaste lika under de båda senaste femårsperioderna.

Antalet *levande födde* och antalet *döde* hafva utgjort:

	Födde.	Döde.	Nativitets- öfverskott.
År 1896	3,180	1,498	1,682
» 1897	3,222	1,507	1,715
» 1898	3,343	1,506	1,837
» 1899	3,197	1,769	1,428
» 1900	3,167	1,810	1,357
Summa	16,109	8,090	8,019

Lappbefolkningens antal har i de fyra lappförsamlingarna utgjort:

	Frostviken.	Holagen.	Undersåker.	Hede.	Summa.
År 1896	258	186	246	143	833
» 1897	269	190	249	147	855
» 1898	265	186	253	147	851
» 1899	263	180	254	157	854
» 1900	276	178	253	146	853

För denna befolkning, hvilkens hela numerär uppgick i slutet af år 1895 till 840 och således ökats med 13 personer eller i det närmaste 1,5 procent under de därefter följande fem åren, har den gångna femårsperioden i likhet med nästföregående varit särdeles ogynnsam. Ofta återkommande isbildningar i fjällen, som omöjliggjort eller försvårat renarnes åtkomst af renlaf, vargarnes härjningar bland renhjordarna, renlafvens aftagande och den till länets aflägsna trakter framträngande kulturen hafva i förening med lappars försunlighet vid värden af renarne förorsakat en betänklig tillbakagång i lappbefolkningens hufvudnäring, renskötseln. Våren 1900 äfvensom vintern 1900—1901 hafva likväl varit gynnsamma för lapparne, hvilka under nästförlutna år jämväl mångenstädes begynt att egna bättre tillsyn åt renarne och ihärdigt arbete åt rofdjurens utrotande.

Sedan gammalt rådande misshälligheter mellan den bofasta befolkningen och lapparne hafva under perioden allt mer och mer aftagit, och ehuru tvistigheter äfven numera understundom förekomma rörande ersättning för af renar förorsakade foder-skador, kan förhållandet mellan lappar och bofasta för närvarande betecknas såsom ovanligt godt.

Olofligt nedskjutande af renar har under de sista åren förekommit endast i några få fall.

Lagen om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige den 1 juli 1898 och lagen om renmärken samma dag, hvilka trädte i kraft den 1 januari 1899, hafva tillämpats under alltför

kort tid, för att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande för närvarande skall kunna yttra sig om dessa lagars verkningar.

Antalet *renar*, som vid 1896 års början uppskattades till omkring 27,000, har enligt lapparnes uppgifter år 1900 nedgått till 10,025, däraf skulle uppehålla sig inom

Frostvikens lappby	2,863
Hotagens	569
Offerdals	295
Kalls	880
Ovikens	1,988
Äre-Storsjö	2,244
Tennäs	1,108
Idre	78
Summa	10,025

Anledning förefinnes emellertid antaga, att samtliga renhjordar inom länet, renarne i Idre lappby inberäknade, vid 1900 års utgång bestått af omkring 11,000 djur.

Utfat under år 1900 upprättade renlängder framgår, att de renskötande lapparne uppgått till 81, uti hvilket antal ej inbegripits dylika lappars familjemedlemmar eller tjenare, samt att de renskötande lapparnes renar tillhoppa uppskattats till 7,310, under det att icke renskötande lappar och bofasta personer beräknats ega 2,715.

Den bofasta befolkningen, hvilken enligt ofvanberörda nya renbeteslag icke efter 1904 års ingång tillåtes att vidare hafva renar i vård hos lapparne, torde vid periodens slut hafva egt omkring 500 renar.

Till understöd åt fattiga och nödlidande bland *lappallmogen* hafva under femårsperioden af statsmedel utanordnats följande belopp, nämligen till

	År 1896.	År 1897.	År 1898.	År 1899.	År 1900.
Frostvikens lappförs.	kr. 1,650	1,610	1,500	1,750	1,925
Fällinge	2,185	2,500	2,700	3,342	3,235
Undersäkers	2,231	2,200	2,300	2,490	2,141.70
Hede	1,184	860	1,500	1,694	1,514
Summa kr.	7,250	7,170	8,000	9,276	8,815.70

Härförutom har Eders Kungl. Maj:t i nåder beviljat ersättningsbelopp att i särskilda fall utgå till fattigvårdsstyrelserna i åtskilliga socknar för utfat dem förskjutna kostnader åt fattiga lappar, som under vistelse i bygderna kommit i behof af fattigunderstöd.

Att utgifterna för lapparnes fattigvård under femårsperioden i afsevärd mån ökats, måste anses såsom en naturlig följd af renskötselns tillbakagång.

Några betydande förändringar med afseende å den bofasta befolkningens *sedliga tillstånd* äro icke att anteckna. Detta betecknas i allmänhet såsom godt och befolkningens nykterhet och anständighet i uppträdandet vitsordas från de flesta orter. Oordningar förekomma sällan och äro vanligen, när de uppstå, förorsakade af främmande arbetare.

Medan de flesta af de inkomna uppgifterna intyga, att bruket af starka drycker aftagit, framkastas däremot från ett par orter antagandet, att *dryckenskapen* snarare tilltagit, än aftagit, hvarjämte klagomål ofta förspörjas öfver, att rusdrycker anskaffas med posten. En öfversikt öfver den försäljning af spirituösa

drycker, som utöfvats af den ende innehafvaren i länet af laglig rätt till sådan försäljning, Östersunds utskänkningsbolag, numera aktiebolag, utvisar i själfva verket, att konsumtionen af spritdrycker under de sista tio åren ej obetydligt ökats. Bolaget har under nämnda år försålt följande antal liter dylika drycker:

År 1891	227,879	År 1896	270,933
» 1892	247,884	» 1897	312,988
» 1893	256,122	» 1898	347,626
» 1894	251,235	» 1899	368,933
» 1895	247,223	» 1900	392,211
Summa liter	1,230,343	Summa liter	1,692,691

Då länets folkmängd år 1891 utgjorde 101,059 personer och år 1900 111,391 personer, belöpte sålunda af den genom berörda bolag förmedlade konsumtionen 2.25 liter på hvarje invånare förstnämnda år och 3.52 liter på hvarje invånare år 1900. År 1895 belöpte af konsumtionen 2.37 liter på hvarje invånare, hvadan ökningen hufvudsakligen faller på femårsperioden 1896—1900. Den totala konsumtionen måste emellertid vara betydligt större, än ofvanstående siffror utvisa, då spritdrycker sannolikt i ganska vidsträckt mån äfven af konsumenterna själfva köpas från orter utom länet, hvaremot Östersunds utskänkningsbolag icke bedrivit nämnvärd försäljning till personer utom länet.

Att äfven konsumtionen af maltdrycker, hufvudsakligen öl, ökats, torde med säkerhet kunna antagas. Af öltillverkningen inom länet kan man ock sluta till, att så är förhållandet. Denna utgjorde exempelvis år 1897 6,814 hektoliter, eller 6.33 liter på hvar och en af länets invånare, och år 1900 7,943 hektoliter, eller 7.13 liter pr invånare. Export af inom länet tillverkad öl förekommer ej, men väl import af öl från orter utom länet.

Om således bruket af sprithaltiga drycker obestriddigen tilltagit, får detta förhållande dock ej anses liktydigt med, att dryckenskapen vunnit utbredning, och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande vill gärna antaga, att de hafva rätt, som hålla före, att den jemtländska befolkningens gamla anseende för nykterhet fortfarande är väl grundadt.

Nykterhetsverksamheten pågår alltjämt med ifver inom länet och antalet deltagare i sådana föreningar, som ålägga sina medlemmar fullständig afhållsamhet från bruket af sprithaltiga drycker, hvilket vid 1895 års slut uppgick till 10,186, utgjorde vid 1900 års utgång 12,350, sålunda fördelade:

	Goodtemplarorden.		Andra sällskap.	
	Loger.	Medlemmar.	Föreningar.	Medlemmar.
Norra fögderiet	47	2,844	4	252
Östra »	35	1,655	12	752
Vestra »	60	4,022	2	50
Södra »	24	1,424	4	158
Östersund	7	968	2	225
Summa	173	10,913	24	1,437

Rätt allmänt klagas öfver, att barnens uppfostran försummas i hemmen och helt och hållet öfverlemnas åt skolan, att föräldramyndigheten ej respekteras såsom förr af barnen och att i följd häraf *den uppväxande ungdomens* seder försämrats. »Ungdomens förvildning», hvarom i våra dagar skrives och talas så mycket, torde vara en oundviklig följd af industriens utveckling. I jämbredd härmed växer nämligen antalet af industriella

Folkmängdens förändringar. Lappar. Renar. Renbetesland. Jämtlands län.

7

Åren 1856—1860	9.07 %	Åren 1881—1885	11.32 %
• 1861—1865	9.16	• 1886—1890	7.91
• 1866—1870	3.51	• 1891—1895	3.79
• 1871—1875	7.51	• 1896—1900	6.84
• 1876—1880	10.38	• 1901—1905	1.65

Antalet levande födde har emellertid betydligt öfverstigit antalet döde under perioden, såsom framgår af följande siffror:

	Födde.	Döde.	Nativitets- öfverskott.
År 1901	3,304	1,622	1,682
• 1902	3,188	1,521	1,667
• 1903	3,011	1,730	1,281
• 1904	3,019	1,613	1,406
• 1905	3,064	1,634	1,430
Summa	15,586	8,120	7,466

Om från nativitetsöfverskottet 7,466 drages folkökningantalet för åren 1901—1905 1,838, utvisar resten 5,628 det tal, hvarmed antalet utflyttade öfverskjuter de inflyttades antal. I den starka utflyttningen, den största som väl någonsin förekommit i länet, hvarest eljest under flere föregående femårsperioder de inflyttade varit talrikare än de utflyttade, ligger orsaken till den ringa folkökningen. Af de utflyttade hafva ej mindre än 4,800, däraf 2,109 män, 1,405 kvinnor och 1,286 barn, utvandrat till främmande land, medan från främmande land under perioden inflyttat endast 443, nämligen 207 män, 144 kvinnor och 92 barn.

Fördeladt på de särskilda åren ställer sig antalet emigranter sålunda:

År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa.
366	949	1,584	968	933	4,800

Antalet emigranter från länet var åren 1896—1900 1,123 och immigranter 485.

Lappbefolkningens antal har utgjort:

	Frostvikens.	Hotagens.	Undersåker.	Hede.	Summa.
År 1901	266	174	286	152	878
• 1902	280	166	281	156	883
• 1903	281	160	279	156	876
• 1904	289	156	272	169	886
• 1905	285	159	273	159	876

Från slutet af år 1900, då numerären uppgick till 853, har lappbefolkningen ökat med 23.

Endast omkring 277 af länets lappar, män, kvinnor och barn tillsammans, uppgifvas leva af renskötseln. De öfriga uppehålla sig på renbeteslanden med jakt och fiske eller boskapsskötsel i ringa omfattning eller vistas nere på bygden, försörjande sig såsom tjänstehjon eller med tillfälliga arbeten af hvarjehanda slag. Många föra ständigt ett kringvandrande lefnadssätt.

Antalet renar uppgafs vid sammanträdena inför lappfogden år 1905 till 11,528, däraf i Frostvikens lappby 4,650, i Hotagens 485, i Kalls 780, i Ovikens 1,549, i Åre-Storsjö 2,800, i Tännäs 635 och i Idre 629. På Offerdals lappbys område betas numera inga renar, utan hafva Offerdalslapparne, till antalet uppgående till omkring 135, hvilka tillsam-

mans äga allenast ett femtiotal renar, dessa utlämnade till vård hos lappar i Hotagens, Kalls och Idre lappbyar. Renstocken, som år 1900 af lapparne uppgafs till 10,025, men af lappfogden antogs uppgå till omkring 11,000 djur, skulle sålunda hafva ökat. Blott i Frostvikens, Åre-Storsjö och Idre lappbyar har likväl renantalet ökat, i sistnämnda lappby genom inflyttningar från andra håll, hvaremot detsamma för öfriga lappbyar visar en i vissa fall betänklig minskning, tydande på att betingelserna för en framgångsrik renskötsel försämrats.

Öfver hufvud taget kan dock den gångna femårsperioden anses hafva varit gynnsam för renskötseln, om än emellanåt isbildning och rofdjur förorsakat förödelser bland renhjordarne. Omkring 1,300 eller 1,400 renar uppgifvas hafva rifvits af rofdjur, hufvudsakligen vargar, af hvilka omkring 33 döts af lapparne.

Till renbeteslandens utvidgning hafva under femårsperioden inköpts hemmanet Frankrike i Offerdals socken samt delar af byarne Bunnerviken, Handöl och Landverk i Åre socken, Rönningssås i Hede socken och Högvålen i Tännäs socken, i allt omkring 13,200 hektar, och utgör renbeteslandens sammanlagda areal, på sätt här ofvan anmärkts, 1,010,101.62 hektar.

De renägande lapparne i de flesta lappbyarne uppehålla sig numera hufvudsakligen inom sin bys renbetesland och besöka endast de närmast dessa belägna socknarnes områden. Undantag utgöra endast lapparne i Kalls lappby, hvilka årligen, vanligen under november—februari månader, uppehållit sig i Færens och Skjækerfjælds distrikt i Norge, ett förhållande som på grund af konventionen mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnes rätt till renbete m. m. den 26 oktober 1905 för framtiden måste upphöra, samt lapparne i Frostvikens lappby, hvilka årligen i november eller december med sina renar flytta nedåt kustsocknarne i trakterna kring Härnösand och Sundsvall för att först i april eller maj återkomma till sina fjäll.

Inom renbeteslanden upplåtas å trakter, där lapparna sjelfva ej behöfva slåttern, jakten och fisket, rättigheter till sådana förmåner åt andra mot afgifter, som genom Konungens Befallningshafvandes försorg redovisas till en numera enligt nådigt bref den 31 maj 1901 under Statskontorets förvaltning stående fond, benämnd *Jämtländska lappväsendets fond*. Beloppet af dylika under perioden influtna afgifter utgjorde 31,376 kr. 77 öre, och uppgick fondens behållning vid 1905 års slut till 111,542 kr. 33 öre. Dessa medel äro afsedda att användas till lapparnes nytta enligt beslut, som årligen efter förslag af Konungens Befallningshafvande meddelas af Kungl. Maj:t för nästföljande år. Bland ändamål, för hvilka medel från fonden sålunda användts, kunna nämnas: uppförande eller reparation af gudstjänstlokaler för lapparne, anordnande af bevakning till förekommande af olofligt fiskande och jagande inom renbeteslanden, uppförande af spänger eller smärre broar öfver vattendrag, som oftare behöfva öfverfäras af lapparne, lån åt lappar för inköp af renar, gratifikationerna åt lappbyarnes ordningsmän, belöningar åt lappdrängar för god renskötsel, särskilda belöningar för dödande af varg och järf samt inköp af gift till utdödande af nämnda rofdjur.

En gifven följd af renskötselns tillbakagång är, såsom i flere föregående femårsberättelser anmärkts, en tilltagande fattigdom bland lapparne. Såsom ej mantalsskrifna tillhöra dessa icke de bofastes fattigvårdssamhällen inom länet och bidraga icke heller själfva till underhållet af sina fattiga, hvilket i stället ombesörjes af särskilda styrelser för hvarje lappförsamling, utsedda enligt särskilda nådiga föreskrifter, och med medel från statsanslaget till understöd åt nödlidande bland lappallmogen.

De bidrag till *fattigvård åt lapparne* i länet, som sålunda utgå, hafva varit i ständigt stigande, och under sistförflutna femårsperiod har stegringen varit större än någonsin. Förutom 1,819 kr. 11 öre, som af Kungl. Maj:t beviljats i särskilda fall såsom ersättning till åtskilliga fattigvårdssamhällen för af dem förskjutna kostnader för fattigvård åt lappar, hafva nämligen utanordnats följande belopp till de särskilda lappförsamlingarne:

Lappförsamling.	År 1901. Kr.	År 1902. Kr.	År 1903. Kr.	År 1904. Kr.	År 1905. Kr.	Summa. Kr.
Frostviken	1,775-00	2,050-00	2,525-00	2,500-00	4,175-00	13,025-00
Hotagen	3,060-00	3,400-00	3,800-00	4,447-00	5,620-00	20,327-00
Undersåker	2,050-00	2,731-62	2,597-50	2,679-85	3,450-00	13,508-97
Hede	2,008-23	2,570-34	3,100-00	3,200-00	2,705-00	13,583-57
Summa	8,893-23	10,751-96	12,022-50	12,826-85	15,950-00	60,444-54

Motsvarande bidrag under åren 1896—1900 utgjorde 40,511 kr. 70 öre.

Förhållandet mellan lapparne och de bofaste har under perioden i allmänhet taget varit godt. Uppkomna tvister om ersättning för af renar förorsakade skador hafva bilagts i godo utan domstolarnes anlitande. För olofligt nedskjutande af renar hafva sju personer blifvit åtalade och fällts till ansvar. I dessa fall har emellertid ej varit fråga om något slags nödvärn af bofaste mot intrång af renarne, utan endast om olofligt tillgrepp.

Nykterheten är numera så godt som allmän bland lapparne, och gröfre brott förekomma ej. Religiöst anlagda, äro lapparne föremål för en liflig missionsverksamhet i synnerhet af medlemmar af sällskapet K. M. A. (Kvinnliga Missions Arbetare) i Stockholm. Genom dessas föranstaltande har äfven under år 1905 gjorts ett försök att i Undersåker anordna ett hem för fattiga, sjuka och ålderstigna lappar, hvilket företag dock redan är nedlagdt, åtminstone tills vidare, emedan det visat sig, att där intagna lappar icke kunnat trivas på stället, utan begifvit sig därifrån. Likaledes har ett försök gjorts att i Åre upprätta ett slags hushållsskola för unga lappflickors utbildning till dugliga tjänarinnor, men äfven detta företag synes ej vilja rätt väl lyckas på grund af elevernas ombytlig het och ostadighet samt deras oväntade själfkrädighet.

Den bofasta befolkningens *sedliga tillstånd* företer inga märkbara förändringar vid jämförelse med förhållandet åren 1896—1900.

Såvidt man får döma af den utaf Östersunds utskänkingsaktiebolag bedrifna försäljning af *spritdrycker*, har

i motsats till förhållandet under de två föregående femårsperioderna konsumtionen af sådana drycker något minskats under åren 1901—1905. Bolaget försålde nämligen:

År 1901	327,113 liter	År 1904	292,273 liter
» 1902	307,409 »	» 1905	294,148 »
» 1903	300,115 »	Summa	1,521,058 liter

Bolagets hela spritförsäljning utgjorde åren 1896—1900 1,692,691 liter. År 1900 belöpte af den genom bolaget förmedlade konsumtionen 3-52 liter på hvar och en af länets invånare, år 1905 2-60 liter. Dessa siffror uttrycka naturligtvis icke hela konsumtionen af spritvaror inom länet, men måste dock anses vara vägledande, då Östersunds utskänkingsaktiebolag ensamt är innehafvare af rätt till minuthandel med och utskänkning af spritdrycker inom länet och partihandel ej heller utöfvas af någon annan firma med säte i länet. Något bränneri finnes ej.

Af bryggerierna i länet samt Gäfle porterbryggeriaktiebolag försålde inom länet under femårsperioden tillsammans omkring 4,370,486 liter öl och porter, däraf år 1905 804,987 liter eller 7-18 liter per invånare. Förbrukningen inom länet af vid dess bryggerier tillverkad öl beräknades år 1900 till 7-13 liter per invånare.

Anslutningen till sådana föreningar, som verka för fullkomlig afhållsamhet från bruket af spirituösa drycker, har under femårsperioden fortfarande ökat, såsom framgår af följande siffror, utvisande ställningen vid 1905 års slut:

	Goodtemplarorden.		Andra sällskap.	
	Loger.	Medlemmar.	Föreningar.	Medlemmar.
Norra fögderiet	45	3,020	3	110
Östra »	46	3,367	16	877
Västra »	52	3,908	4	90
Södra »	29	1,590	11	523
Östersund	6	716	5	592
Summa	178	12,601	39	2,192

Oberäknadt goodtemplarordens s. k. ungdomsloger inom länet, hvilkas antal vid nämnda tid utgjorde 34 med 2,643 medlemmar (barn och ungdom), uppgick således antalet s. k. absolutister till sammanlagdt 14,793 mot 12,350 vid 1900 års utgång. För goodtemplarorden funnos i länet 49 ordenshus till bokfördt värde af 288,925 kr. 95 öre och med samlingssalar rymmande tillsammans 14,000 personer.

Det *religiösa tillståndet* bland befolkningen företer samma bild som under perioden 1896—1900 och utmärkes inom de flesta af statskyrkans församlingar af stillastående eller tillbakagång hvad beträffar deltagandet i gemensam gudstjänst eller nattvardsfirande. Undantag från bruket att nyfödda barn framföras till dopet, och att ungdomen deltar i konfirmationsundervisningen och därpå följande nattvardsgång äro dock bland statskyrkoförsamlingarnas medlemmar ytterligt sällsynta, och antalet ingångna *borgerliga äktenskap*, som under åren 1896—1900 utgjorde 74, har under åren 1901—1905 uppgått till allenast 70, nämligen:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa.
Norra fögderiet	4	1	3	3	5	16
Östra »	3	5	3	7	5	23
Västra »	6	4	3	7	4	24
Södra »	2	—	—	1	1	4
Östersund	—	1	2	—	—	3
Summa	15	11	11	18	15	70

En annan och betydelsefullare förändring i den administrativa indelningen har Konungens Befallningshafvande påkallat, i det Konungens Befallningshafvande i underdånig skrifvelse den 9 juli 1877 fästade Kungl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på det trängande behovet af länets indelning i flera fögderier än de tre, hvaruti det nu är fördeladt, och hemställt om dess indelning antingen i fem eller åtminstone i fyra fögderier, sammanfallande med de fyra då föreslagna domsagorna. Denna framställning ansåg Kungl. Maj:t, enligt nådigt bref den 31 december samma år, emellertid icke för det dåvarande och innan riksdagen meddelat beslut i anledning af Kungl. Maj:ts den 14 i nyssnämnda månad beslutade proposition om länets fördelning i fyra domsagor, till någon åtgärd föranleda; och någon åtgärd till fyllande af det allt mera tilltagande behovet i förevarande hänseende har icke heller efter den beslutade och genomförda domsagaregleringen ännu blifvit vidtagen.

I senaste femårsberättelsen omförmältes, att lön blifvit anvisad till läkare för ett sjunde *provinsialläkaredistrikt*, som, med läkarestation i Bergs kyrkoby, skulle bildas af Bergs och Ovikens pastorat jemte Hackås socken, men att denna reglering före den periodens utgång ej kunnat genomföras. Efter det hindret derför numera blifvit undanröjdt, har detta distrikt sedan juni månad 1879 varit med tillförordnad eller ordinarie provinsialläkare försedt och länets medicinala indelning i sju provinsialläkaredistrikt sålunda fullständigt trätt i verket.

I den *militära* och *kyrkliga* indelningen har under perioden ingen förändring egt rum.

Likasom i föregående berättelser bifogas en tabellarisk uppställning Litt. A af *länets indelning* vid periodens slut i kyrkligt, judicielt, administrativt, medicinskt och militäriskt hänseende, till en, så vidt möjligt, enkel öfversigt häraf; och hafva socknarnes antal och folkmängd jemväl upptagits i tabellen.

Bland de i föregående berättelser anmärkta *oregelbundenheter* i länets indelning hafva några, på sätt af redogörelsen här ofvan för de under perioden verkställda förändringar uti indelningen framgår, numera blifvit undanröjda. Blott några få

återstå, föranledda af fyra jemtländska byars, af lokala förhållanden påkallade kyrkorätt i församlingar inom Västernorrlands län.

Det hade varit önskligt att i denna berättelse förfullständiga den knapphändiga skildring af länets *allmänna naturbeskaffenhet*, som förefinnes i föregående berättelser. En önskt anledning härtill synes ligga i den omständighet, att Jemtland genom de snart fullbordade jernvägar, som vid 1873 års riksdag beslötos, erhåller så lättade vägförbindelser ej blott med rikets sydligare belägna län utan äfven med Östersjön och Vesterhavet, att den inströmning af folk och kapital, som erfordras för snabbare utveckling af landets stora naturliga hjälpkällor, än de inhemska folk- och kapitalförhållandena betinga, nu skulle kunna förväntas, så framt främlingen rätt kände omfånget och beskaffenheten af dessa hjälpkällor och de ingalunda ogynnsamma naturförhållanden och andra i allmänhet ej heller ofördelaktiga villkor för tillgodogörandet deraf, som här verkligen förefinnas. Men då en fullständig framställning häraf skulle, för att motsvara syftet, gifva denna berättelse ett större omfång, än som må hända kunde anses öfverensstämma med den från vederbörligt håll uttalade önskan om femårsberättelsernas inskränkning till måttligare dimensioner, än dessa berättelser under senare åren antagit, så inskränker sig Konungens Befallningshafvande dertill att, under återopande af hvad i ämnet förut blifvit i nämnda berättelser anfördt, uttala den åsigt, att länets jordmån och klimatiska förhållanden äro af den beskaffenhet, att ett på ladugårdsskötsel väsentligen grundadt jordbruk här bör kunna med största fördel idkas. Säsom stöd för denna åsigt är Konungens Befallningshafvande i tillfälle meddela, att, efter hvad en framstående jordbrukare, bosatt nära norska gränsen omkring 2,000 fot öfver hafvet, upplyst, hans så ordnade jordbruk, vid en med ledning af noggrannt förda böcker öfver utgifter och inkomster och med biträde af en om förhållandena i rikets sydliga provinser kunnig agronom för några år sedan företagen undersökning, befunnits per tunnland öppen jord gifva en behållen inkomst, fullt motsvarande hvad i allmänhet kan påräknas i Skåne.

2. Invånare.

Länets folkmängd, som uppgick vid 1870 års utgång till 70,463 och vid 1875 års till 75,756 enligt allmänna befolkningsstatistiken, uppgick vid 1880 års slut, på sätt tabell N:o 1 utvisar, också den grundad på allmänna befolkningsstatistiken, till 83,623, men enligt mantalslängderna till 82,744; eller enligt husförhörlängderna till 879 personer utöfver hvad mantalslängderna upptaga, hvilket hufvudsakligast torde vara beroende derpå, att *lappbefolkningen* icke finnes upptagen i mantals- men väl i husförhörlängderna.

Antalet af denna befolkning utgjorde:

	1870.	1875.	1880.
i Tånnäs distrikt	169	150	144.
i Undersåkers d:o	195	207	218.
i Föllinge d:o	154	162	164.
i Frostvikens d:o	253	248	273.
Summa 771	767	709.	

Lappbefolkningens antal har sålunda under tiden hvarken väsentligen ökats eller minskats. Dock är att märka, att, på sätt i uppgifterna från Frostvikens lappdistrikt omförmäles, flertalet af de såsom lappar upptagna personer öfvergifvit nomadlivet och uppehåller sig i bygden, dels inom Frostvikens och dels inom andra socknar, såsom vall- eller tjenstehjon.

Angående renarnes antal saknar Konungens Befallningshafvande fullständiga upplysningar, väsentligen beroende derpå, att lapparne hafva en på vidskepelse och må hända äfven andra förhållanden grundad fördom mot ordentliga uppgifter i detta hänseende. Af pastorsemetet i Föllinge socken uppgifves, att ett antal dithörande lappar, som några år uppehållit sig i Ovikens sockens fjälltrakter, nyligen derifrån återvändt till sina skattefjäll i Föllinge med synnerligen ökad förmögenhet — antagligen i renhjordar. Ty värr torde detta vara ett undantagsförhållande, enär antagligt är, att lapparnes renhjordar under

perioden i allmänhet icke förökats, utan snarare inom ett och annat distrikt mer eller mindre förminskats.

De många och högljudda klagomål öfver jemtländska lappallmogens betryckta ställning, hvilka under senare tid allt mera

låt sig höras och slutligen jemväl blifvit hos Kungl. Maj:t framställda, likasom å andra sidan framställningar skett af den jordbrukande befolkningen å vissa orter om menligt intrång af lapparne, hafva manat Kungl. Maj:t att åt dessa frågor egna

Tab. litt. A.

Länets administrativa indelning.

Socknar och pastorat. (Moderförsamlingars och pastorats namn kursiverade).	Folkmängd vid slutet af		Folk- mängdens procentiska		Kontrakt.	Tingslag.	Domsaga.	Länsmans- distrikt.	Fögderi.	Provinsial- läkaredistrikt.	Militärindelning. Rotar.
	1875.	1880.	ök- ning. %	minsk- ning. %							
Ragunda	3,079	3,277	6	—	Östra	Ragunda	Östra	Ragunda ✓	Norra	Östersunds	24 fältjägare
Fors	1,677	1,861	11	—				Fors ✓			17 d:o
Hellesjö	1,547	1,667	8	—							17 d:o
Håsjö	797	883	11	—							8 d:o
Stugun	1,576	1,752	11	—				Ragunda ✓			11 d:o
Borgvattnet	407	575	41	—	Östra	Refsunds	Östra	Refsund ✓			4 d:o
Refsund	1,257	1,513	20	—				Bräcke ✓			25 d:o
Nyhem	315	351	11	—				Refsund ✓			9 d:o
Bodsjö	881	979	11	—							17 d:o
Sundsjö	1,335	1,409	6	—							9 d:o
Bräcke	1,096	1,311	20	—	Norra	Brunflo	Norra	Bräcke ✓	20 hästjägare		
Brunflo	2,077	2,301	11	—				Brunflo ✓	4 d:o		
Marieby	440	475	8	—					18 d:o		
Lockne	1,470	1,573	7	—					21 d:o		
Lit	2,385	2,609	9	—				Lits ✓	4 d:o		
Kyrkås	408	407	—	—	Norra	Lits	Norra		5 d:o		
Häggensås	1,742	1,808	4	—				Föllinge ✓	17 fältjägare		
Föllinge	2,314	2,516	9	—				Hammerdals ✓	16 d:o		
Hotagen	561	616	10	—					47 d:o		
Hammerdal	3,816	4,155	9	—				Ströms ✓	28 d:o		
Ström	2,537	2,956	17	—	Östra	Sonne	Vestra		Östersunds	Östersunds	13 hästjägare
Alanäs	859	1,000	16	—				Sonne ✓			6 fältjägare
Frostviken	1,084	1,218	12	—							6 hästjägare
Sunne	1,164	1,246	7	—							16 fältjägare
Frösön	1,305	1,408	8	—				Hallens ✓	8 d:o		
Norderön	266	287	8	—	Södra	Bergs	Herjeådalens	Bergs ✓	31 d:o		
Hallen	1,186	1,266	7	—				Rätans ✓	9 d:o		
Marby	460	461	—	—				Ovikens ✓	36 d:o		
Berg	2,596	2,830	9	—					5 d:o		
Klöfsjö	890	988	11	—	Vestra	Ovikens	Vestra	Ovikens ✓	12 d:o		
Rätan	1,405	1,581	13	—					45 d:o		
Oviken	1,907	2,068	8	—				Näs ✓	25 d:o		
Myssjö	1,022	1,078	5	—					12 hästjägare		
Näs	939	1,050	12	—				Undersåkers ✓	8 d:o		
Hackås	1,349	1,422	5	—	Vestra	Undersåkers	Vestra	Undersåkers ✓	Södra	Bergs	10 fältjägare
Undersåker	1,289	1,438	12	—				Kalls ✓			13 d:o
Mörsill	497	569	14	—				Undersåkers ✓			17 d:o
Åre	1,730	2,040	18	—				Kalls ✓			21 d:o
Kall	2,096	2,125	1	—				Offerdals ✓	7 d:o		
Offerdal	3,277	3,420	4	—	Norra	Offerdals	Vestra	Offerdals ✓	Undersåkers	Hede	21 hästjägare
Alsén	1,651	1,764	7	—				Alsens ✓			9 fältjägare
Mattmar	842	968	15	—							18 hästjägare
Rödön	1,287	1,405	9	—							7 d:o
Näskott	745	785	5	—				Rödöns ✓			1 fältjägare
Åspås	958	1,046	9	—	Norra	Rödöns	Norra	Rödöns ✓	Östersunds	Svegs	16 hästjägare
Ås	967	1,017	5	—							6 d:o
Sveg	1,529	1,663	9	—							9 d:o
Linsell	719	794	10	—				Svegs ✓			12 d:o
Elfros	636	686	8	—				Lillherdals ✓			
Lillherdal	1,391	1,543	11	—	Södra	Svegs	Herjeådalens	Ytterhogdals ✓	Herjeådalens	Hede	Befriade från rotering
Ytter-Hogdal	1,378	1,567	14	—				Hede			8 rotar af Hel-
Ötver-Hogdal	281	303	8	—							singe regemente
Hede	1,094	1,272	16	—							
Vemdalen	903	940	4	—							
Tännäs	882	960	9	—	Östra	Hede	Östra		Hede	Hede	Befriade från rotering
Ljusnedal	339	270	—	20							
Storsjö	356	397	12	—							
Östersunds stad	2,056	2,880	40	—							
Östersunds stad	2,056	2,880	40	—				Östra			

särskild uppmärksamhet, i syfte att närmare utreda klagomålens större eller mindre befogethet samt de åtgärder, som skulle kunna så vidt möjligt undanröja eller åtminstone förminska den öfverklagade ställningens orsaker och de framkallade verkningarna deraf.

Redan på grund af de allmänna upplysningar, Konungens Befallningshafvande vid tid efter annan hållna sammanträden med lapparne och annorledes kunnat inhemta, hade den öfvertygelse hos Konungens Befallningshafvande stadgats, att lapparne eller åtminstone åtskilliga ibland dem af flera anledningar verkligen befinna sig i en betryckt ställning samt att väsentligaste anledningen härtill vore att söka i det för lapparne menliga sätt, hvarpå gränserna för deras renbetesfjäll blifvit vid den för flera år sedan afslutade afvittringen bestämda.

Genom Kungl. brefvet den 20 april 1841 hade stadgats, att i sammanhang med afvittringen lapparnes skattefjällsområden skulle uppmätas samt att af tillstötande disponibla kronomarker skulle särskildt för hvarje skattefjäll utstakas nödiga betestrakter; hvarvid borde tillses, att så vidt möjligt vore, nödig skog till bränsle ej komme att saknas.

Den bördighet och tjenlighet särdeles till grässkörd, som landets jordmån eger ända upp i dalsänkningarna mellan fjällen samt till och med å vissa delar af dessa, synes emellertid hafva förledt afvittringsmyndigheterna att i odlingens förmenta intresse och utan tillräckligt afseende å lapparnes behof, inom fjälltrakterna tilldela den fasta befolkningen större eller mindre sträckor, de der rätteligen bort bibehållas under skattefjällens besittningsrätt, så samt dessa, enligt tydliga syftet i 1841 års bref, skulle hvar för sig innefatta alla nödiga villkor för renskötselns bedrivande med ett visst för fjället beräknadt antal renar; en uppfattning som vunnit stöd af den undersökning, Konungens Befallningshafvande, efter sökt och erhållet bemyndigande af Kungl. Maj:t, låtit inom vissa renbetestrakter verkställa. Gränserna mellan skattefjällen och angränsande hemman eller nybyggeningo jemväl genom den sålunda verkställda afvittringen på alltför många ställen ett för grannsamman olycksbringande läge, i det lappen, som under vissa årstider mångenstädes endast invid denna gräns kan — ofta blott på ett otillräckligt sätt — tillfredsställa sitt behof af skog och gräsbete för renarne, sålunda nödgas tidtals uppehålla sig med sina hjordar så nära den bofasta grannens slätterlägenheter, fåbovallar och ibland jemväl hans åker och odlade äng, att det, framför allt under vissa väderleks- och växtlighetsförhållanden, snart sagdt blir för lappen omöjligt att derifrån afhålla de föga tama, oftast ohandterliga rendjuren, hvilka icke kunna, i fråga om skyldighet att om dem taga vård, anses likställda med sådana hemdjur, som afses i gällande förordning om egors fredande af annans hemdjur m. m.

I den mån som odlingen sålunda framträngt till och gjort större framsteg på spridda ställen ända in bland och stundom uppe å sjelfva fjällen eller på områden, der lapparne fordom fått flytta fritt omkring utan egentlig fara för sammanstötning med den fasta befolkningens intressen, i samma mån har denna fara ökat och lappen blifvit utan sitt vållande allt mera försatt i den ställning att äfven med bästa vilja knappast kunna förhindra skadegörelse å den fasta befolkningens alltför närbelägna egor. Åtminstone gäller detta bland annat för sådana tider, framför allt våren, när det för renen då nödiga gräsbete saknas inom lappens område, men finnes tidigare och rikligare å grannens strax deratom. Härtill kommer, att vid afvittringen i Jemtland lap-

parnes renbetesområden blefvo afskilda utan något sådant förbehåll, som sedermera föreskrefs för den ännu pågående afvittringen inom Vester- och Norrbottens lappmarker, eller att lapparne äfven efter afvittringen skulle vara berättigade att å skogs-trakter utom det egentliga, dem tilldelade området med eller utan inskränkning till viss årstid, allt efter traktens läge nedan eller ofvan kulturgränsen, såsom dittills söka bete för sina ren-hjordar samt, i den mån för renbetesrättens utöfning vore nödigt, till hushållsbehof begagna skogen.

De menliga följderna af nu berörda förhållanden hafva, särdeles under de sista åren, inom vissa delar af länet allt skarpare framträtt medelst häftiga stridigheter mellan lappens ännu orubbade tro på sin urgamla flyttnings- och betesrätt å ena samt den fasta befolkningens må hända ej ogrundade uppfattning af sin ovilkorliga egande- och besittningsrätt å andra sidan. Då nu dessutom befolkningen å vissa orter inom länet använder renmossa såsom ett viktigt, ofta oundgängligt bidrag till vinterutfodring af sin hornboskap, så inses lätt, hvarför denna befolkning börjat allt mera bestrida lappens under någon tid efter afvittringen tolererade vistelse å egor, som blifvit utan förbehåll derom med full eganderätt åt henne upplåtna. Lapparne hafva sålunda blifvit utsatta för alltjemt stigande ersättningsanspråk i anledning af renarnes återkau och skola sålunda inom längre eller kortare framtid må hända se sin tillvaro hotad, så framt icke statsmagterna ingripa och dels genom inlösen af enskildes jord eller upplåtelse af betesrätt å kronans, på de ställen der behöfvat sådant kräffver, utvidga lapparnes områden, så att de innefatta alla oundgängliga villkor för renskötselns bedrivande utan uppenbar våda för nu antydda konflikter, dels ock, der så nödigt finnes eller lämpligare anses, bereda lapparne enahanda rätt till bete och skogsfångst utom deras områden, som enligt ofvannämnda förbehåll vid afvittringen i Vester- och Norrbottens lappmarker deras lappar fortfarande tillkommer. Åtgärder i dessa syften synas, såsom Konungens Befallningshafvande redan i underdånigt yttrande haft tillfälle framhålla, vara af billighet påkallade, då staten genom berörda afvittring å den jordbrukande befolkningen upplåtit så stora och så belägna delar af de trakter, der lappen fordom med föga inskränkt rätt färdades omkring med sina ren-hjordar, att han numera på vissa håll saknar utrymme att utan konflikt med jordbruksintresset kunna lifnära sina renar.

Flera andra omständigheter, delvis framkallade af lapparne sjelfve, hafva, efter hvad den nu afslutade utredningen visar, ganska väsentligt bidragit till de antydda konflikterna. Det torde emellertid få anses öfverflödigt att här närmare redogöra derför, likasom för de ytterligare åtgärder, jemväl i lagstiftningsväg, Konungens Befallningshafvande snart är i tillfälle att hos Kungl. Maj:t föreslå i den kinkiga och omfattande frågan, för hvars slutliga behandling, efter fullbordandet af de antydda vidlyftiga lokalundersökningarna, Konungens Befallningshafvande ansett nödigt afvakta utgången af det förslag till lagstiftning angående lapparne i de förenade konungarikena, som antogs blifva redan sistlidne riksdag förelagdt, men med säkerhet antages komma att utgöra föremål för den stundande riksdagens handläggning.

Ännu fortfar *utflyttningen från länet* att hålla sig inom måttliga gränser och har under de 3 första åren af denna period, likasom under den nästföregående, i allmänhet visat en nedgående tendens, men för åren 1879 och 1880 en stegring. De utflyttandes antal utgjorde i årligt medeltal för:

Sammanställas de siffror, som utvisa förlusten genom öfverskjutande emigration till främmande länder och vinsten genom nativitetsöfverskotten, så visar sig att *folkökningen* i väsentlig mån berott på inflyttningar från andra delar af Sverige, nemligen:

	Folkökning.	hvaraf inflyttningar.
1881.....	1,661	674
1882.....	1,296	709
1883.....	1,606	771
1884.....	2,445	1,000
1885.....	2,460	859

hvidan inflyttningar från det öfriga Sverige bidragit till folkökningen under de senaste 5 åren med 4,013 personer eller 42.4 procent af hela ökningen.

I ännu betydligare mån hafva inflyttningar bidragit till Östersunds folkökning, hvilken på dessa fem år utgjort 1,865 personer, hvarvid inflyttningar från det öfriga landet utgjort 1,516 personer eller 81 procent af hela ökningen.

Lappbefolkningen utgjorde

	1870.	1875.	1880.	1885.
i Tennäs distrikt.....	169	150	144	138
i Undersåkers d.o.....	195	207	218	233
i Föllinge d.o.....	154	162	164	169
i Frostvikens d.o.....	253	248	273	274
Summa	771	767	790	814

Dessa siffror visa en ökning, om ock obetydlig, för senaste femårsperiod, men fråga kan vara om icke denna ökning tillkommit snarare genom noggrannare anteckningar än genom något öfverskott af födde öfver döde.

Alla uppgifter rörande *befolkningsförhållandena* äro hemtade från presterskapet, i likhet med hvad Statistiska Centralbyrån brukar göra, men här i länet visar sig det egendomliga och mot förhållandet i de flesta öfriga orter inom landet motsatta, att, äfven sedan Lapparne, hvilka icke mantalsskrifvas, men förekomma i presterskapets uppgifter, frändragits, dessa uppgifter äro högre än mantalslängderna angifva, utom i Östersund för åren 1884 och 1885, hvilket här väl berott på en strängare kontroll dessa år.

Äfven den förr i dessa berättelser omnämnda omständigheten, att tvärt emot vanliga förhållandet, männens antal öfverstiger kvinnornas inom befolkningen, eger fortfarande rum och synes under femårsperioden med hvarje år något tilltagit.

Nykterhet har städse utmärkt detta läns befolkning framför de flesta, om icke alla rikets öfriga provinser, och de oordningar, som genom fylleri och brott mot försäljningslagarne här ega rum, äro till allra största delen utgångna från den stora hop löse arbetare, bördige från och hemma uti andra län, hvilka här arbeta i skogarne och vid flottningen, äfvensom från den icke obetydliga ström af folk, som stryker igenom länet på väg till och ifrån Norge, af hvilka ett stort antal stå på gränsen att tillhöra den klass, på hvilken lösdrifveristadgan har tillämpning.

Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande har genom den andel af de s. k. polismedlen, som fått disponeras, varit i tillfälle att icke utan verkan bekräfta det onda, som lönnkrögare åstadkomma. Att lyckas annat än undantagsvis påträffa och kunna öfverbevisa dem om deras förbrytelse, då affären bedrives inne uti skogarne, är icke att tänka på, ty aflägsenheten från men-

niskor, det hårda lifvet och den goda förtjensten göra, att skogsarbetaren gerna vill köpa spirituosa och är i tillfälle att betala det högre pris, som den olofligen sålda varan betingar. Jag har derför hufvudsakligen tagit till mål att genom extra polis söka hindra, att lönnkrögerirörelsen drager sig åt bygden, för att i möjligaste måtto förekomma de för den fasta och ordentliga befolkningen störande uppträden, som rusige och vildsinte främmande arbetare ställa till, om de få tillgång till brännvin under deras längre eller kortare vistelse i bebodda orter.

Mot brännvinsförsäljningen djupt in uti skogarne läser sålunda tillsvidare ingen annan utväg finnas, än att fördyra brännvinet genom den risk och förlust, genom åtal och beslag, som lönnkrögaren genom en liflig polis är utsatt för.

En nykterhetsrörelse, med anslutning till föreningar, hvilkas medlemmar aflägga löfte om afhållsamhet från rusdrycker och hvilka föreningar tagit namn af *Good-Templar-loger*, har inom länet uppstått under femårsperioden och här vunnit en lysande framgång.

Sålunda utgör antalet af dessa föreningar, hvaraf den första bildades i Östersund i augusti 1882, och antalet af deras medlemmar vid 1885 års utgång:

	A n t a l	
	föreningar.	medlemmar.
i Östra fögderiet.....	42	1,728
i Västra ".....	41	2,620
i Norra ".....	30	2,060
i Södra ".....	28	1,286
i Östersunds stad.....	8	456
Summa	140	8,150

Dessa föreningar uppträda här med samma förtjenster och samma fel, som i det öfriga landet karakterisera dem. Nykterhet och ordning vinna på deras verksamhet och polisen kan ibland hos dem påräkna stöd vid försäljningslagarnes upprätthållande och s. k. brännvinslangares efterspanande. Å andra sidan uppträda de med en viss fanatism för sin sak, med den vanliga följden af ofördragsamhet mot dem, som icke dela deras mening, och anspråk på att deras uppfattning skall vid afgörande af samhällets angelägenheter åtnjuta mera gehör, än hvad både deras antal och förhållanden i öfrigt gifva fullgod anledning till.

Man har påstått, att denna art af nykterhetsverksamhet skulle vara på återgång, men inga data hafva här i länet bekräftat ett sådant antagande; och om ett moderat uppträdande skall gifva rörelsen större inre styrka, såsom är att antaga, så bör denna i så många hänseenden gagnande och aktningvärda verksamhet hafva rätt till ett längre lif här i länet än på många andra ställen.

Skismatiska religionsrörelser saknas icke och hafva under femårsperioden snarare tilltagit i betydenhet än aftagit.

Det är hufvudsakligen baptister som uppträda och icke så få proselyter göras, der omständigheterna synas dem gynsamma att upptaga kampen med statskyrkan.

Så kallade frireligiösa finnas äfven och hafva ett bönehus i Östersund, hvarjemte de synas hafva vunnit någon framgång i några socknar af östra Herjedalen; men deras utbredning och verksamhet här i länet är af jernförelsevis ringa betydenhet.

Större vikt måste, såsom ofvan är nämndt, tillräknas den baptistiska sekt rörelse, hvilken har utbredning öfver nästan alla

delar af provinsen Jemtland och är gammal här. Religiösa sammankomster hållas sålunda på många ställen reguliert, dels i enskilda lokaler och dels i de bönehus, som finnas i Östersunds stad samt i Hallens, Marby, Myssjö, Hamnerdals, Bräcke och Ragunda socknar.

Civila äktenskap äro ingångna:

1881.....	2 st.
1882.....	6 "
1883.....	5 "
1884.....	5 "
1885.....	22 "
Summa 40 st.	

här af 7 i Östersund och 33 på landsbygden; och hafva i de flesta fall den ena eller båda parterna varit baptister.

Sockenbibliotek finnas inrättade i 21 socknar, tillkomna och underhållna, somligstades genom frivilliga bidrag och annorstades genom uttaxering.

Skarpskytteföreningar i verksamhet finnas icke.

Sjukligheten är i allmänhet icke stor i följd af det rena och friska klimatet; men reumatiska åkommor hos äldre personer äro synnerligen gängse, sannolikt en följd af den ombytlig-
het i väderleken, som under sommaren och hösten är vanlig. De eljest mest rådande sjukdomar äro messling hos barn samt difteri och skarlakansfeber.

Seder och bruk blifva år för år mera lika de i det öfriga landet rådande och egendomligheterna försvinna. Redan hör det till sällsyntheterna att få se någon annan säregenhet i kläde-
dräkt, än den hufvudklädnad, som af äldre gifta kvinnor begagnas och hvilken sannolikt äfven försvinner med dem, som nu bära den. Om Lapparnes dräkt är nu icke fråga. Jernvägen, jernvägsarbetaren och den härigenom underlättade samfärdseln med folk från andra orter utplåna inom kort provinsiella egenheter i kläder och seder.

Befolkningen är nykter och begåfvad med en hög grad af intelligens. Det värddiga och anständiga i uppträdandet, som karakteriserar Jemtlandingen, är egnadt att förvåna fremlingen och gör att allmänna sammankomster, såsom landbruksmöten och dylika mer eller mindre festliga folkmöten, afhållas med stillhet och utan de bullrande avslutningar, som i andra orter äro vanliga, och detta oaktadt ungdomen vid alla tillfällen är allrikt representerad.

En temligen allmänt rådande kärlek till och vidhängsenhet vid hvad som förr brukats, gör befolkningen sväremottaglig för nyheter; och om detta, i en på alla områden rörlig tid, icke är utan sina fördelar, så har det den olägenheten, att det möter stort motstånd, när af ändrade förhållanden betingade förändringar i ekonomien skola införas; och blir jag i tillfälle härom närmare redogöra under rubriken Näringar.

Lappbefolkningens ställning har under perioden föga förändrats och har allt, hvad min företrädare i sina afgifna femårsberättelser om detta folks förhållanden anfört, ännu sin fulla giltighet.

Åtskilliga förhållanden förena sig att här i länet undergräfvat Lappens ställning och att försvåra samt gifva honom afsmak för nomadlivet. De alltför tränga gränser, hvarinom han har att röra sig med sin lättfotade och rörliga egendom, tvinga honom ofta att öfverträda dem och gifva gent emot de bofasta grannarne

anledning till konflikter, hvilka utmynna i ersättningsanspråk för den skada, renarne gjort på växande eller inbergad gröda. De utvidgningar af renbetesfjellen, som föreslagits i sammanhang med en ny lag angående rätten till renbete, äro otvifvelaktigt af största behof, men lära icke utan synnerligen betydande inköp af angränsande hemman kunna skydda Lappen för tvånget att under ogynnsamma omständigheter öfverskrida de för honom utstakade rämärken. Renhjortar kunna vara mer eller mindre i sin egares hand och detta beror till stor del på Lappen själf; men omständigheter kunna ändock alltid inträffa, då det blir Lappen, som får följa renen. De kringboende jordbrukarnes större känslighet, i mån som deras egendom uppodlas och får värde, för intrång af skadedjur och nödvändigheten, i följd här af, att genom noggrannare lagstiftning och lagtillämpning binda en näring, för hvars lyckliga skötande en obunden frihet inom vidsträckta områden är ett hufvudvilkor, är ett af skälen till att renskötseln inom detta län förlorar i värde för sina handhafvare. Ett annat för Lappens framtid ödesdigert förhållande, hvilket på senare tider tilltagit i betydighet, är den sed, som inrotat sig, att bofasta tillhandla sig renar, af hvilka de draga inkomsten och dem Lappen åtager sig att sköta. På detta sätt hafva redan stora hjordar öfvergått från Lappen till hans bofasta grannar, synnerligen i södra delen af länet. Hvad ett sådant förhållande innebär för Lapparnes framtid, ligger i öppen dag. Alla, som icke omedelbart behöfvas för bevakningen af renhjorden, köras bort från fjellen och det minsta möjliga antal bibehållas och blifver i själfva verket icke annat än drängar åt den i bygden boende egaren. En ytterligare omständighet, som icke litet bidrager att vända hågen från nomadlivet, är den på senare tider uppkomna lifligare beröringen emellan Lappen och den bofasta. Lappen besöker alltmer den odlade bygden, stadnar der längre eller kortare tider, insuper smak för det der rådande bekvämare lefnadssättet och känner snart motvilja för det hårda lifvet i vildmarken, isynnerhet om dertill kommer, att den egendom, han der skall under mödor och försakelser vårda, icke tillhör honom själf. Äfvenså har erfarenheten visat, att de flickor och ynglingar, som under längre tid vistats vid skolor utom fjellen, icke sällan blifva oduglige eller åtminstone ovillige att utföra det arbete, som renvården fordrar.

En skola för Lapp-barn, åstadkommen genom välvilja och människokärlek och i bästa afsigt, der ärligen ett jemförelsevis stort antal unga Lappar erhåller undervisning, verkar nog mycket godt, men har äfven följder, som icke äro till nomadlivets befrämjande. De Lapp-ungdomar, som i denna skola intagas, beredas der till H. H. Nattvard och vistas i skolan 2 å 3 år just under den period i lifvet, då sinnet är mest öppet för att taga intryck. De vänja sig der vid bekvämligheter, som icke stå till buds på fjellen, de äta lagad mat sittande vid bord, de ligga i bäddade sängar, de vistas i varma och snygga bostäder, de inhemta här vanor och de insupa föreställningssätt, som sedan göra lifvet i det rökiga tältet och vedermödorna af deras yrke för många af dem outhärdliga.

Flera Lapp-fäder hafva för mig beklagat sig, att de på detta sätt mistat barn, då dessa icke velat stadna hos dem, utan återvänt till bebodda orter; men en sådan erfarenhet gagnar Lappen föga, ty ifölje af sin natur lär han svårigen kunna motstå frestelsen att antaga ett tillbud, af hvilket han ser en fördel för ögonblicket; på framtiden tänker han icke. Jag har gjort fram-

ställningar hos ordföranden i den förening, som har att bestämma öfver den ifrågavarande skolans verksamhet, och förändringar äro vidtagna i afsigt att skolans alumner icke alldeles skulle få tillfälle glömma nomadlivet.

Dessa alla omständigheter och många andra verka, att allt fler och fler Lappar öfvergifva rensköteln och söka sin utkomst i landet.

Sålunda äro de i bygden vistande Lappar talrika i Tennäs och Undersåkers distrikt och från Föllinge ingå framställningar, som understödjas af Lapp-fogden och presten, att tillfälle måtte beredas de många Lappar, som icke få arbete med renskötsel, att som nybyggare få slå sig ned och uppodla dertill lämpliga trakter inom renbetesfjellen, men då en sådan kolonisering af fjellen skulle gå i alldeles motsatt riktning och delvis motarbета de åtgärder, Eders Kungl. Maj:t torde hafva för afsigt vidtaga för renskötels befrämjande, så har jag på dessa framställningar icke kunnat fästa något afseende.

I nordligaste delarne af länet inom Frostvikens distrikt, der fjellen gränsa intill Vesterbottens Lappmarker, är ställningen bland Lapparne i allt bättre och många af de klagomål och olägenheter, som framhållas från de andra Lapp-trakterna, höras här aldrig af. Bofastes renegarskap förekommer icke här och i allo synas dessa Lappars förhållanden mera likna deras grannar, Vesterbottens-Lapparnes.

Vilkoren för rensköteln äro också i dessa trakter i alla afseenden mera gynnsamma.

En Lappens fiende, och som gör honom den mesta skadan, är smaken för bränvin. För att komma åt bränvin besöker han bygden, för bränvin försummar han sina angelägenheter, för bränvin säljer han sina renar och under ruset kan han narras till nästan hvad som helst.

Ett gammalt och vanligt sätt att göra affärer med Lappen var att samvetslösa menniskor begåfvo sig till fjellen vid tiden för renslagtningen och, rikligen utrustade med bränvin, berusade Lapparne och sedan uppgjorde affärer med dem. Detta för Lapparne ruinerande oskick, som egentligen bedrifvits i Tennäs och Undersåkers distrikt, har jag med all stränghet sökt förekomma och utrota genom anställande af särskild polis och Lapp-fogdens

täta resor och oförväntade ankomst till renslagtningsplatserna, hvarpå följt beslag och åtal inför domstol emot dem, som befunnits innehafva bränvin. Också hafva rapporter från vederbörande polis och pastors i Undersåkers Lapp-församling berättelse gifvit vid handen, att nykterhet och ordning bland Lapparne på senare åren gått framåt och att det nu kan förekomma renslagtningar, der icke ens försök göras att använda bränvin.

Enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 24 april 1885 är en särskild *Lapp-fogde* förordnad för länet och har han till uppdrag, att genom inhemtande af noggrann kännedom om Lapparne och deras förhållande tillhandagå Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande med nödiga upplysningar, äfvensom att medla emellan Lappen och den bofaste till förekommande af ovänskap och kostsamma rättgångar, hvarjemte han inom Lapp-fjellen utöfvar högsta polismyndigheten. Denna institution lofvar att blifva till mycken nytta och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande har, då detta skrives, en tillfredsställande erfarenhet af Lapp-fogdens verksamhet.

Beträffande undervisningen bland Lapparnes barn, så bestrides denna hufvudsakligen af så kallade *kateketer*. Dessa äro födde Lappar, som fått undervisning vid småskolelärarinneseminarium i Östersund och sedan bedrifva sin verksamhet på så sätt, att de åtfölja de familjer, som slagit sig tillsammans med andra till större sällskap, under vistelsen i fjellen, och undervisas barnen då tillfället dertill är lämpligt. Visserligen händer icke sällan, att undervisningen för den ene eller andre får afbrytas, då föräldrarne skiljas åt, men snart råka de tillsammans igen på något ställe, der kateketen är med och undervisningen fortsättes. Denna ambulatoriska skolundervisning har verkat och verkar mycket godt och derigenom undvikas de med deltagande i skolundervisningen i bygden förenade olägenheter.

Kateketernes antal är nu 3, sedan Eders Kungl. Maj:t behagat, på min framställning, genom nådiga brefvet den 18 september 1885 tillåta anställande af ytterligare 1. Men flere erfordras, om tillfredsställande resultat skall ernås, och nödgas jag sannolikt att besvära Eders Kungl. Maj:t med nya framställningar i detta ärende.

3. Näringar.

4) **Jordbruk.** *Jordbruket* har som näring icke stått högt i länet. Befolkningen har varit alltför mycket sysselsatt med skogsdrift och handel, för att ha tid eller sinne att egnas åt ett yrke, der resultaten endast långsamt och som följd af ihärdigt arbete ernås och der i öfrigt den störste omtanke är magtlös emot en ogynsam väderlek. Några trakter inom länet göra dock härifrån undantag och t. ex. jordbruket omkring Hamnerdals kyrkoby och de omkring sjön belägne byarne m. fl. ställen i andra delar af länet bära vittnesbörd om att det icke är först nyligen, man här börjat egnas omsorg åt åkerns bruk. År för år går också otvifvelaktigt jordbruket framåt och kan numera så mycket lättare så göra, då, sedan jernvägsförbindelse med sädesproducerande orter kommit till stånd, man icke här af omständigheterna tvingas att forcera sädesodling. Då nemligen förut hvarje tunna spanmål, som skulle tillföras utifrån, hade att, på

den kortaste vägen hit, betala en forlön för 19 mil — afståndet från Sundsvall till Östersund — och ytterligare behöfde köras 8 à 10 mil för att komma till trakterna i och omkring Undersåker, 7 mil till Föllinge, 7 mil till Hamnerdal, 11 mil till Ström o. s. v., så är tydligt, att den införda sädens dyrhet tvingade till sädesodling inom länet, för att åtminstone skaffa jordägaren själf brödföda och i lyckliga fall något att till gängse höga pris aflåta. Jernvägsförbindelsen ändrade med ett slag detta förhållande och spanmål kostar icke mera nu i Jemtland, än i de sädesproducerande orterna med tillägg af den jemförelsevis billiga frakten. Herjedalen måste fortfarande från långa håll på landsväg införa sitt behof af spanmål, mest rågmjöl.

Jernvägsförbindelsen har äfven på annat sätt befordrat jordbrukets framåtgående och ändamålsenliga handhavande, i det den gjorde öfverflödiga de stora skaror af folk och hästar, som

gång hafva uppstått 24 nya *distriktsmejerier*, hvilka uppköpa mjölk af kringboende och göra smör och ost, af beskaffenhet att kunna säljas på utlandet. Denna näringsgren är således på god väg att utveckla sig till hvad den en gång bör bli — länets hufvudnäring, och den ifver och det allvar, hvarmed mjölkhus-hållningen på sista åren omfattats, visar att länets intelligenta befolkning har klart fattat, hvilken vikt det för länets ekonomiska utveckling ligger på kreaturskötsel och goda ladugårdsalster. Hushållningssällskapet understöder också, efter måttet af sina tillgångar, särskildt denna hushållsgren, och för att få tillgång till skickliga mejerister har en statens *mejeriskola* blifvit förlagd inom länet, der den fått sin plats på en egendom under Huså i Kalls socken, i närheten af Åreskutan och 1½ mil från Hjälpens järnvägsstation. Den första kursen, med fullt antal elever, öppnades den 24 oktober 1885. En *länsmejerist* är antagen och har till uppdrag hufvudsakligen att med råd och hjälp

biträda mejeriegare såväl vid anläggning af mejerier som vid deras drifvande.

Allt tyder på att en ändamålsenlig ladugårdsskötsel vunnit förtroende hos folket, och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande följer denna fråga med det lifligaste intresse.

Af *får* underhålles ett stort antal, men litet eller intet af fårafvelns produkter går utom länet, utan användes både kött och ull hufvudsakligen för befolkningens eget behof.

Inom länet födes det största antal *getter* inom något af rikets län och dessa billiga och på födan anspråkslösa djur hafva en viss betydelse inom folkets ekonomi.

På senare tider har ost efter getmjölk börjat vinna efterfrågan utom länet.

Hästafvel har sedan gammalt varit en näringsgren för detta län och de s. k. Jemtlandshästarne hafva haft godt anseende och vunnit afsättning till aflägsna orter. Ännu bedrifves hästafvel och i somliga orter med stor förkärlek och på mångt hemman födas hästar till ett antal, som icke står i något riktigt förhållande till kornas. Att uppfödningen är stark, synes af det jemförelsevis stora antal unghästar som finnes — 11,880 fullvuxna hästar och 3,598 under 3 år — och hästar säljas årligen till icke så ringa antal utom länet; men det är äfven ett bruk att hålla ett onödigt stort antal hästar vid gårdarne, hvarigenom befolkningen af denna afvel icke drager den ekonomiska fördel, som man af djurens antal skulle vara sinnad tro. Det är dock att antaga, att i samma mån som mjölkproduktion blir en inkomstkälla, så få de öfverflödiga hästarne gifva rum för flere kor.

Den allmännast förekommande rasen är en blandning af norskt blod och återstoden af den förr s. k. jemtlandsrasen, hvilken utmärkte sig för större kroppsformer än de norska. Hästarna äro hårdiga och starka och passa väl för ortens förhållanden.

Nedanstående tabeller, *Litt. F* och *Litt. G*, utvisa de under perioden allmänt gängse *pris på kreatur och på smör*.

Antalet *renar*, som af Lapparne egas och vårdas, är svårt uppgifva, enär Lappen i detta fall är mycket förbehållsam och söker leda den, som spörjer honom härom, bakom ljuset; men

Tab. Litt. F. Uppgift på de allmännast gällande handelspris å nedanstående kreatur inom de olika fögderierna under hvartera af åren 1881—1885.

	Hästar.				Oxar.			Kor.			Ungnöt.			
	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Västra fögderiet.
1881.....	450	450	500	600	90	70	—	100	75	80	90	110	45	40
1882.....	450	440	500	600	90	70	—	100	75	75	90	110	45	35
1883.....	500	445	500	550	90	65	—	85	75	80	85	100	45	40
1884.....	450	430	500	500	80	65	—	85	70	70	80	85	40	40
1885.....	350	400	400	500	75	60	—	80	60	65	75	80	35	35

*) Angående antalet renar se texten här nedan.

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1881—1885. Jemtlands län.

Lappfogden i sina rapporter, deruti antalet enligt hans mening är snarare för lågt än för högt, uppskattar hela antalet renar inom Jemtlands län till öfver 50,000.

Häraf skulle komma på de särskilda distrikten:

Tennäs distrikt omkring	17,000 renar,
Undersåkers d:o	12,000 "
Föllinge d:o	12,000 "
Frostvikens d:o	10,000 "

Summa 51,000 renar.

Om man värderar hvar ren, öfver hufvud taget, stort och smått, till 20 kronor, hvilket under vanliga förhållanden kan anses som ett lämpligt medeltal, så skulle alltså de inom länet betande renar representera ett värde af omkring en million kronor.

Huru stort antal renar tillhör bofaste, är ännu svårare att få reda på än på antalet i sin helhet. Lappfogden anser dock kunna uppgifva, att med säkerhet 5 å 6,000 renar tillhöra bofaste. Med detta de bofastes renegarskap förhåller sig dock väsentligen olika i länets olika delar, så att då t. ex. i de norra distrikten, Frostviken och Föllinge, ett högst obetydligt antal eges af andra än Lappar och det till och med från Föllinge uppgifves, att der icke finnes någon främmande ren hos Lapparne, så är deremot förhållandet å det sydligare fjellet, Ruttfjellet, inom Tennäs distrikt i Herjeådalen, att af de 5,500 renar, som vårdas på detta fjell, endast 3,000 tillhöra Lappar och 2,500 bofaste.

Hushållningssällskapet verkar med all den kraft, som sällskapets små inkomster medgifva, och har sällskapet under de gångna åren rigtat sin hufvudsakliga verksamhet på understödjande af mejerier, afsedda att uppköpa mjölk af närboende. Sådana mejerier hafva, i mån af tillgång på medel, fått understöd, dels i form af lån, som 3 år fått innehafvas räntefritt och sedan småningom afbetalas, och dels i form af anslag utan återbetalningsskyldighet; och har mejeriets egare härigenom tillförbundits att hålla mejeriet i gång och uppköpa mjölk under minst 5 år och att under denna tid icke anställa någon mejerist, som icke vunnit länsmejeristens godkännande. Åtgärden har visat goda resultat.

C) Skogshushållning. Sedan förra femårsberättelsen ingafs, har en omdelning af jägmästaredistrikt egt rum, så att de 4 revir, hvaruti länet är indeladt, nu omfatta:

Norra reviret	Norra fögderiet,
Vestra d:o	Vestra d:o
Östra d:o	Östra d:o
med undantag af Hackås och Näs tingslag,	
Herjeådalens revir	Södra fögderiet
jemte Hackås och Näs tingslag.	

Tab. Litt. G. Smörpris i kr. åren 1881—1885.

	C e n t n e r.			
	Norra fögderiet.	Södra fögderiet.	Östra fögderiet.	Vestra fögderiet.
1881.....	65	69	75	80—60
1882.....	65	70	75	80—60
1883.....	70	69	75	75—55
1884.....	70	66.50	75	70—55
1885.....	65	62	70	65—50

Renar. Skogshushållning. Kolareskola.

Skogsstaten består fortfarande af 1 skogsinspektör, 4 jägmästare och revirförvaltare samt 12 kronojägare.

Af de 4 millioner tunnland skogbärande mark, som länet anses ega, komma ungefär 3 millioner på Jemtland och 1 million på Herjeådalen.

De allmänna skogarnes areal utgjorde, enligt revirförvaltarnes årsberättelser, vid 1885 års slut: 169,942.75 hektar eller 344,132 tunnland; härutaf tillhörde

Kronoparker	186,736 tunnland,
Indragna boställen.....	71,677 "
Ecklesiastika boställen	85,719 "
Summa 344,132 tunnland.	

Statsverkets utgifter för skogsväsendet inom länet hafva utgjort år 1885:

Afföningar	kr. 22,220.88,
dessutom extra	" 104.10.
Af reservationsanslaget.....	" 6,458.90.
Summa kr. 28,783.89,	

hvaremot inkomsterna af för statens räkning försåldt virke (häruti icke inberäknadt de ecklesiastika boställsskogarnes afkastning) hafva år 1885 utgjort 169,718.12 kronor.

Beträffande de enskilda skogarnes vård och skötsel, så kan det icke blifva tal om någon skogsskötsel i en ort, der, med undantag af de närmast jernvägen eller större platser belägna skogar, ingen afsättning finnes för virke, som går under det mål, till hvilket sågverksegarne afverka och uppköpa. Dertill kommer att en stor del af de enskildes skogar äro upplåtna till afverkning under vissa år och intill vissa dimensioner och att egaren under afverkningstiden icke har dispositionsrätt öfver sin skog annat än till husbehof. I öfrigt växa skogarne öfver sådana arealer, att det skulle vara otänkbart i en fattig hemmansegares hand att derät egna någon vård. Att på ett helt hemman faller vid skiften 12 å 15,000 tunnland, är alldeles icke ovanligt, och i Hede socken af Herjeådalen får efter skiftet hvarje hemman en kvadratmil, d. v. s. omkring 24,000 tunnland, på sin lott. Hitills hafva skogarne varit och äro ännu på många ställen oskiftade och genom gemensam öfverenskommelse upplåtna till afverkning.

Att djupt in i skogarne taga vara på mindre virke är en omöjlighet, då transporten skulle kosta vida mera än virket är värdt; därför få äfven toppar och skadade träd ligga kvar och ruttna i skogen, till skada, icke allenast genom virkesförlusten, utan äfven derigenom att de multnade träden blifva härdar för skadedjur, som derifrån angripa den friska skogen. Mången gång kunde dock mera göras än som sker, för att nyttiggöra mindre dimensioner, men befolkningens vana att se skogsprodukter föga värderade, då de ej kunna säljas till sågarne, är ett hinder.

För att åstadkomma en förändrad uppfattning i detta hänseende har jag försökt vända uppmärksamheten på kolning, och för att utbreda kännedom om denna hushållning är år 1884 en kolareskola upprättad vid det Skönviks aktiebolag tillhöriga hemmanet Sjöandan, öster om Bräcke, vid Refsundssjöns slut, utmed jernvägen. Skolan har varit i gång åren 1884 och 1885, då under hvardera året en 2 månaders praktisk kurs hållits för omkring 20 elever i hvardera kursen, och hafva omkostnaderna

inom den evangelisk-lutherska kyrkan, utan gör sig väl och gällande inom de andra religionssamfundet, och i detta förhållande torde en inträdande likgiltighet för separatismens lokaler kanske rättast böra sökas.

Civiläktenskap äro ingångna till följande antal:

	År 1886.	År 1887.	År 1888.	År 1889.	År 1890.
Östra fögderiet.....	4	1	4	1	2
Vestra „.....	4	4	1	3	1
Norra „.....	1	2	1	2	—
Södra „.....	1	1	1	—	—
Östersund.....	—	6	3	3	1
Summa 10	14	10	9	4	

eller tillsammans 47, hvaraf 13 i Östersund och 34 på landet.

Sockenbibliotek finnas inrättade i ett tjugutal socknar.

Tidningsprenumeration är mycket allmän och tilltager i öfvermått, då befolkningen är besjälad af en stark läslust och har öfvermått sinne för meningsbytte i allmänna angelägenheter.

Sjukligheten bland människor och djur är i allmänhet icke stor, i följd af det rena och friska klimatet, men har under perioden måhända varit större bland människor, än förr varit fallet. De allmänna förekommande sjukdomar bland äldre hafva varit influensa och åkommor i andedräftsorganen samt tarm- och lungsjukdomar, och för barn difteri, kikhosta och skarlakansfeber.

Bland djur hafva inga smittosamma sjukdomar på kallat några särskilda åtgärder.

Befolkningen har för helsovården att tillgå 12 läkare, 8 veterinärer, 52 barnmorskor samt 9 apotek och medikamentsförråd.

Om seder och bruk bland befolkningen är ingenting att tillägga, till hvad berättelsen för åren 1881—1885 innehåller. De gamla bruken i såväl lefnadssätt som klädedräkt försvinna hastigt och likheten såväl emellan befolkningen här och å andra orter som emellan de olika samhällsklasserna gör allt större steg. En olikhet skulle man dock kunna finna deruti, att den kroppsarbetande befolkningen här har dyrare lefnadsvanor, såväl beträffande kläder som beträffande andra lefnadsbehof, än hvad fallet är äfven i landets större städer.

Skarpskytteföreningar saknas och några förut existerande tyttegillen hafva vid periodens utgång upphört.

Lapppopulationen har under denna tid börjat lefva efter den år 1886 utfärdade lag, hvilken här trädde i kraft med den 1 januari 1889. Verkningsarna af lagen hafva icke varit sådana, som med densamma afsetts, och den oenighet emellan lappen och den bofasta, som varit en följd af densamma, kommer säkerligen att i tidernas längd blifva ödesdiger för lappen och hans näring, om icke lagstiftningen ändras. Hufvuddraget i den nya lagen och som ansågs framför allt böra bidraga till lappens och renskötselns framgång, är: den bestämmelse, som gifver lappen en viss grad af disposition öfver sin bofasta grannes egendom. Det var icke svårt för dem, som kände de förhållanden, för hvilka det lagstiftades, att förutse, att den ifrågakommande bestämmelsen skulle här i länet leda till oändliga strider och till sina följder blifva allt annat än fördelaktig för dem, den åsyftade att gagna.

Också afstyrktes lagen för detta län af såväl Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande som af länets samtliga riksdagsmän

och af de allra flesta af de ortmyndigheter, somingo tillfälle yttra sig, och erfarenheten har nu visat, huru rätt dessa hade i sina betänkligheter.

Otvifvelaktigt är, att lappen behöfver för renskötseln vintertiden tillgång till lågländtare trakter och till skog, och han har derför, sedan urminnes tider, vid vinterns annalkande kommit med sin renhjord ned från fjället och tagit sitt vinterviste i skogar, tillhörande de fjällen angränsande hemmanen. Dessa vandringar hafva många lappar haft för vana att utsträcka långt mera än nödigt och man får sålunda årligen se lappar med renhjordar från Frostvikens fjäll i nordligaste Jemtland stryka igenom södra Ångermanlands odlade bygd, för att hålla till, längre eller kortare tider under vintern, i närheten af städerna Hernösand och Sundsvall, men sådana långa utflygter hafva icke sitt skäl i något renskötselns behof af betesmark, utan i önskan att med stadsbefolkningen göra affärer. Detta allt gjorde emellertid ingen eller ringa skada, då lappen ännu icke hade laglig rätt till hemmansegarens mark, och lappen uppträdde då fogligt, höll ordning på sin hjord, sökte undvika göra skada och betalade godvilligt de vanligen billiga fordringar, den bofasta stälde på honom. Detta goda förhållande förändrades genom den bestämmelse i 1886 års lag, som under vissa villkor gaf lappen rätt till hemmansegarens egendom. Lappen uppträdde nu öfvermodigt och gaf ingen synnerlig akt på den skada, hans djur förorsakade på bondens höstackar, och dessa skador tilltog i omfång och värde, allt efter som lappen lärde känna de svårigheter, bonden hade att efter lagens anvisning bereda sig ersättning, äfven der skadan påtagligen tillkommit genom renavaktarnes vårdslöshet.

Att, sedan osämjan väl kommit till stånd, de bofasta å sin sida, dels af hämnd och dels för att blifva af med sin besvärliga gäst, bereda lappen månet obehag och förluster, ligger i sakens natur, och om dessa misshäligheter icke annat än undantagsvis tagit form af våld, så ökas dock årligen övnskapen och, hvad som nu är ett undantag, kan lätt nog bli regel och laglöshet och näfrätt blifva förhärskande, när lagen visar sig oduglig och kraftlös. Den lag, som utfärdades år 1886, är nemligen i åtskilliga hänseenden icke användbar på i detta län rådande förhållanden och dess bestämmelser äro i vissa delar omöjliga att tillämpa. När dertill kommer, att hörnstenen i de lapparne beviljade nya fördelar, eller att deras dispositionsrätt öfver de skattlagda hemmanens egor skulle vara beroende af, att de efter gammal sedvana hittills hafva besökt dessa egor, är underkastad så olika tolkning, att ingen på förhand kan säga, hvad som härvidlag är rätt, så kan lagen icke ens i detta, dess hufvudsyfte, anses fylla sin uppgift. Å andra sidan äro villkoren för utkrävande af ersättning för af renar liden skada sådana, att de i de flesta fall göra denna rättighet alldeles värdelös.

Att nu gällande lapplag af år 1886 utbytes mot andra efter länets förhållanden bättre lämpade stadgar, är alltså en nödvändighet, som Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan ofta underdånigst framhållit, och, då detta skrifves, är förslag till ny lag af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande uppgjort och beroende på Eders Kungl. Maj:ts nädiga pröfning.

Oafsedt de olägenheter, som vållats af skäl, som ofvan anförts, ha förhållandena inom den nomadiserande befolkningen föga förändrats och freden och sämjan lapparne sins emellan är fortfarande god.

Dock skulle man kunna anmärka, att det redan i föregående berättelser omnämnda förminskande i antalet renskötande lappar och förökande af antalet i bygden boende fortfarande eger rum; och lärar, enligt lappfogdens rapporter, af det till 825 vid 1890 års utgång beräknade antalet lappar inom länet endast 452, qvinnor och barn inräknade, finnas på fjällen och egna sig åt renskötelse, och detta oaktadt renarnes antal på de sista åren betydligt tilltagit, dels såsom följd af 1886 års lag i allmänhet och dels i följd af det antal renar, hvarmed de bofaste renegarne, i skydd af de nya lagbestämmelserna, ökat sitt intressentskap i renskötelsen. Någon egentlig ökning i fattiglapparnes antal har icke egt rum, men anspråken på hjälp af statsanslaget för fattige lappar stiga och göra arbetet för de komitéer, som hafva utdelningen om hand, allt mera nödosamt och otacksamt, ställda som de äro emellan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes föreskrifter om hushållning och de hjälpsökandes skildringar af sin nöd.

Skolundervisningen för lappbarnen föregår under de spädare åren i fjällen af ambulatoriska lärare, hvaraf staten aflönar tvenne s. k. kateketer. Vid 13 å 14 års ålder intagas barnen antingen å barnhemmen vid Änge i Undersåker eller Hillsand i Ström, der de vistas omkring två år och blifva konfirmerade, eller också inackorderas de under nattvardsläsningen i den kyrkoby, der lapp-presten bor. Många ungdomar återvända aldrig till fjällen efter sådan flerårig vistelse i bygden.

Flyttningar till Norge vissa årstider förekomma endast af lapparne på Skjäckarfjället, tillhörande Kalle lappby, samt af Hotagslappar, som delvis vistas vintertiden i Norge, hvarjemte lapparne i Idre lappby invid riksgränsen alla tider på året ströfva på ömse sidor om denna. Norska lappar gå ingenstädes öfver gränsen in i Sverige och hafva aldrig haft detta för vana, och de enda tillfällen, då man får se norska lappar på denna sidan, är, då de söka efter förlorade renar, när hundar eller vargar ekingrat deras hjordar.

Renarnes antal inom länet är för närvarande mera än vanligt svårt att bestämma, enär det sjelfsväld inrotat sig hos lapparne att hafva otäma och omärkta renar, hvilka under vintrar och vårar i tusental ströfva omkring i Herjedalen i fullkomlig frihet, men lappfogden beräknar ökningen under de

senare åren till 15- å 20,000; och då under en följd af år man trott sig vara sanningen temligen nära, då man beräknat hela renstocken inom länet till omkring 50,000 djur, så skulle den vid 1890 års utgång vara emellan 60- och 70,000.

Af renegande lappar är det.

7 som ega öfver	1,000 renar
12 " " "	500 "
25 " " "	200 "
27 " " "	100 "
44 " " "	50 "
37 " " "	25 "
23 " " "	10 "
100 " " "	10 "

För en familj å 5 å 6 personer behöfves för att existera på renskötelse 200 å 250 renar.

De *inköp af mark* för utvidgning af renbetesfjällen, som egt rum under femårsperioden, hafva medtagit 179,800 kronor, åstadkomna genom försäljning af öfvermogen skog från lappfjällen, och har för denna summa säkerligen förvärfvats öfver 100,000 hektar, ehuru af skäl, som ofvan anförts, någon bestämd arealuppgift icke kan lemnas. Derjemte har Eders Kungl. Maj:ts genom nådiga brefvet den 31 december 1888 tillåtit, att Särna norra kronopark, belägen intill Ruttfjället i Herjedalen, får användas till renbete för lappar i Jemtlands län, och har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande dit öfverflyttat från Tennäs lappby ett antal familjer med tillhopa 3,200 renar att bilda en särskild by, under namn af Idre lappby. Dessa lappar, ehuru sålunda egande tillhåll inom Kopparbergs län, anses tillhöra detta läns lappar och administreras härifrån.

Lappfogden, som nu under en femårsperiod fungerat, har visat sig vara en alldeles outhärlig tjänsteman, om någon reda och ordning skall kunna upprätthållas i fjällen och de trakter, lapparne besöka. Hans uppgift är ingalunda lätt såsom medlare emellan fientliga intressen och ofta orimliga fordringar från ömse håll, men det kan med säkerhet antagas, att utan hans medlare-roll skulle förhållandet emellan de båda raserne vara vida sämre, än det är.

3. Närlingar.

A) *Jordbruk.* Jordbruket har väl under perioden gått framåt, men arbetar under *svåra och ogynnsamma omständigheter*.

Icke såsom om klimatet och jordmänen skulle utgöra hinder för ett äfven högt drifvet jordbruk; tvärtom äro båda ytterst gynnsamma för odling af de växter, som trivas under denna breddgrad, och företrädesvis för foderväxter. Jordbrukets fiende, och som håller denna näring nere, är skogsafverkningen. Först och främst tager afverkningen jordbrukaren sjelf för mycket i anspråk, då han lockas af den dermed förenade kontanta inkomsten att tillbringa vintern i skogen, att köra för lega åt andra och vända sin håg från jordbruket. Fourage och gödsel stanna i skogen och ett orimligt antal hästar hålles på de gårdar, hvilkas egare företrädesvis egna sig åt skogskörslor, till skada för jorden, som icke får gödseln, och för ladugårdsskötseln, der djurens antal måste inskränkas i samma mån, som hästarne äro

många. Efter en af länsmännen, hvar inom sitt distrikt, verkställd beräkning, skulle under den afverkningsperiod, som började i december 1890, åtgått till utkörning ur skogarne omkring 200,000 hästdagsverken, hvarvid dock är att märka, att afverkningen i följd af öfverenskommelse emellan exportörerna, den vintern bedrefs i mindre skala än vanligt. Hästantalet inom länet har dock nedgått sedan förra femårsperioden, men i hvad mån omsorgen om en utvecklad ladugårdsskötsel eller de dåliga foderåren, hvarom jag skall yttra mig vidare längre ned, varit orsaken härtill, är svårt att afgöra. Antagligen har foderbristen haft största inflytandet.

Det andra och viktigaste hindret, skogsafverkningen lägger i vägen för ett intensivt jordbruk; är den af skogsarbetet föranledda stegring i dagsverksprisen, som jordbruket omöjligen kan godtgöra. Under 2:75 å 3 kronor fås sällan ett mansdagsvärke

Om *seder och bruk* bland befolkningen finnes ingenting anmärkningsvärdt att meddela, utöfver hvad i föregående femårsberättelser anförts.

Skytterörelsen, som vid slutet af perioden 1886—1890 låg alldeles nere, har under åren 1891—1895 återvaknat till lif och utvecklat sig i en märklig omfattning. Vid 1895 års slut funnos i länet 51 skytteföreningar med 2,176 medlemmar, eller större antal än i något annat län i riket.

För *lappbefolkningen* i länet har den gångna femårsperioden betecknats af en anmärkningsvärd tillbakagång af dess näring renskötseln. Tilltagande vårdslöshet från lapparnes sida i värden om deras hjordar, en allt mera framträdande böjelse hos lappbefolkningen att öfvergifva det hårda lifvet i fjällen och fridigheter mellan lapparne och de bofaste, hvilka tidtals till och med tagit sig så våldsamma uttryck som nedskjutning i större mängd af lapparnes renar, hafva härtill samverkat.

Orsaken till misshälligheterna mellan lapparne och de bofaste, hvilka emellertid under periodens två sista år aftagit i tydlig mån, har man velat se i den år 1886 utfärdade lagen angående de svenske lapparnes rätt till renbete i Sverige. Men den yttersta grunden torde väl dock vara att söka uti renskötselns oförenlighet med den stigande odlingen i de trakter utom de uteslutande till renbete upplåtna marker, som lapparne vare sig af verkligt behof eller af gammal vana taga i anspråk för sin näring, och att vid sådant förhållande lagbestämmelser skola kunna åstadkommas, som, utan att mer eller mindre fullständigt undertrycka vare sig lappens eller den bofastes intressen, reglera förhållandena dem emellan så, att tvistigheter kunna undvikas och fred och sänja upprätthållas, dertill torde blott ringa utsigt finnas.

Behofvet af nya åtgärder i denna riktning har emellertid funnits oafvisligt och utarbetande af förslag till ny lagstiftning har af Eders Kungl. Maj:ts uppdragits åt en dertill förordnad komité, som under år 1895 vid sammanträden inom länet med såväl lappar som bofaste inhemtat dessas åsikter i ämnet.

Genom lappfogden och särskildt anordnad polisbevakning har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sökt förekomma och beifra oloflig renskjutning och hafva dylika förbrytelser mot slutet af femårsperioden blifvit jemförelsevis sällsynta.

Antalet *renar*, som vid 1890 års utgång beräknades till mellan 60- och 70,000, uppskattades vid 1896 års början till:

Frostvikens lappby	omkring	7,735
Hotagens	»	2,870
Offerdals	»	3,195
Kalls	»	1,545
Ovikens	»	4,196

Åre-Storsjö lappby	omkring	6,670
Tännäs	»	270
Idre	»	687
Tillsammans omkring		27,168

De renskötande lapparnes antal, oberäknadt deras familjer och tjenare, var vid periodens slut 86, hvilka af ofvanstående renantal kunna antagas ega 24,208. 1,819 renar egdes af 60 icke renskötande lappar och 1,141 renar af 87 bofaste.

I länets fjälltrakter finnas 4 kapell, afsedda särskildt till gudstjenster för lapparne, nämligen ett i Frostvikens lappförsamling vid Ankarede och tre i Kalls lappförsamling: vid Vallbo i Undersäkers socken, vid Kolåsen i Kalls socken och vid Handöl i Åre socken, det sistnämnda återställt år 1891 efter att i 30 år hafva legat i ruiner.

I religiöst hänseende betecknas tillståndet såsom godt bland de lappar, som vistas i fjällen och egna sig åt renskötseln, äfvensom bland dem, som öfvergått till det bofasta lefnadssättet, hvaremot den ej ringa del af lappbefolkningen, som öfvergifvit det mödosamma lifvet i fjällen för att i stället stryka omkring på bygden, lifnärande sig med tillverkning och försäljning af qvastar, skidor och dylikt, men hufvudsakligen med bettleri, i intet afseende höjer sig öfver den vanliga lösdrifvarens nivå. Endast omkring hälften af länets lappbefolkning uppehåller sig i fjällen. Af dem, som lemnat fjällen, egna sig några få såsom bofaste åt boskapsskötsel eller hafva anställning såsom tjenare på bygden, medan de öfrige med undantag af dem, som åtnjuta full fattigförsörjning och för sådant ändamål äro inackorderade hos bofaste, föra ett kringstrykande lefnadssätt.

Fattigvården bland länets lappar bestrides med statsmedel och de understödsbehöfvandes antal synes ständigt tillväxa. Lapparne sjelfva bidraga icke i ringaste mån till sina fattigas underhåll och erlagga icke någon skatt vare sig till stat eller kommun, likasom de ej heller äro mantalsskrifna i någon kommun inom länet.

Till *fattigvård* bland lapparne utanordnades:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
Frostvikens lappförsamling	850	1,100	1,465	1,600	1,800
Föllinge	1,700	1,650	2,000	1,860	2,200
Kalls	1,450	1,700	1,785	2,100	2,344.10
Hede	800	700	650	1,000	1,100
Somma kr.	4,800	5,150	5,900	6,560	7,444.10

hvarjemte i särskilda fall ersättning till fattigvårdsstyrelser på bygden för åt lappar förskjutet understöd af Eders Kungl. Maj:ts i nåder anvisats.

3. Näringar.

A) *Jordbruk*. Till arbeten för *minskande af frostländigheten* inom länet hafva statsanslag utan återbetalningsskyldighet beviljats till belopp af 18,500 kr. år 1891, 30,470 kr. år 1892, 47,440 kr. år 1893, 36,800 kr. år 1894 och 7,500 kr. år 1895, eller tillsammans 140,710 kr. De företag, för hvilka dessa statsbidrag afsetts, hafva beräknats kräfvat en kostnad af tillhopa

451,576 kr., och hafva genom dem torrlagts i rundt tal 6,900 hektar.

Af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes skördeuppgifter under femårsperioden inhemtas beträffande *skördarne*:

att år 1891 foderskörden varit fullt medelmättig och sädes- och potatisskörden god;

Maj:t fastställt ny organisation af stadens rådstufvurätt och magistrat, på sätt nedan under afdelning 5 närmare omförmäles. Sedan under femårsperioden 1886—1890 genom ett för ändamålet bildadt bolags försorg elektrisk belysning anordnats samt under åren 1891—1895 staden anlagt vatten- och dräneringsledningar, har under nu ifrågavarande femårsperiod arbete med ombyggnad och makadamisering af gatorna pågått, hvarjämte år 1897 anstälts fast brandkår. Ny brandordning för staden har af stadsfullmäktige antagits den 16 juni 1897 och af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställts den 4 december samma år. Genom under femårsperioden utförd elektrisk ledning från Hissmoforsen i Indalselv vid Krokoms järnvägsstation, belägen 22 kilometer från Östersund, tillföres staden kraft för belysningen såväl som för drifvande af industriella inrättningar. De stora framsteg, staden sålunda gjort i fråga om anordningar för befrämjande af allmän sundhet, bekvämlighet och trefnad, hafva dock icke framkallat en mot behovet svarande byggnadsverksamhet, hvilket haft till följd, att i stadens omedelbara närhet uppstått två samhällen med rätt talrik be-

folkning, nämligen Odenslund invid stadens södra gräns i Brunflo socken och Hornsberg i Frösö socken invid den år 1897 fullbordade Oskarsbron, som förbinder Östersund med nämnda socken.

Sedan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom särskilda utslag förordnat, dels den 28 december 1896, att gällande ordningsstadga för rikets städer skulle i tillämpliga delar lända till efterrättelse i Hornsberg i Frösö socken, dels den 31 december 1897, att berörda ordningsstadga samt hälsovårdsstadgans för riket bestämmelser om stad skulle i tillämpliga delar gälla i Odenslund i Brunflo socken, och dels den 10 augusti 1899, att såväl ordningsstadgan som brandstadgan och byggnadsstadgan för rikets städer skulle i tillämpliga delar gälla för Strömsunds samhälle i Ströms socken, har Eders Kungl. Maj:t genom nådiga bref den 11 mars 1898, den 10 och den 17 februari 1899 och den 19 januari 1900 gillat berörda förordnanden och meddelat särskilda föreskrifter med afseende å tillämpningen af ifrågavarande stadgar för hvar och ett af de sålunda ordnade *municipalsamhällena*.

2. Invånare.

Länets *folkmängd*, som ökats åren 1881—1885 med 11.3 %, åren 1886—1890 med 7.9 % och åren 1891—1895 med endast 3.8 % samt vid utgången af sistnämnda år utgjorde 104,259 personer, uppgick vid 1900 års utgång till 111,391. Ökningen från år 1895 är sålunda 7,132 eller 6.84 %. I dessa siffror ingår jämväl staden Östersunds folkmängd, hvilken vid 1895 års slut utgjorde 6,255 och vid 1900 års slut 6,866 och sålunda mellan nämnda tidpunkter ökats med 611 personer eller 9.76 %.

Närmare redogörelse för länets befolkningsförhållanden innehåller bilagan **tabell 1**.

Antalet till främmande land *utvandrade* har under åren 1896—1900 utgjort 1,123, däraf 419 män, 415 kvinnor och 289 barn. Från främmande land *invandrade* under samma tid till länet 198 män, 163 kvinnor och 124 barn, tillhoppa 485 personer. Utvandringen företer sålunda en betydlig minskning i jämförelse med förhållandet åren 1891—1895, då utvandrarernas antal uppgick till 3,665. Invandringen, som under 1891—1895 tillförde länet 471 personer, har således varit i det närmaste lika under de båda senaste femårsperioderna.

Antalet *levande födelse* och antalet *döde* hafva utgjort:

	Födde.	Döde.	Nativitets- öfverskott.
År 1896 . . .	3,180	1,498	1,682
• 1897 . . .	3,222	1,507	1,715
• 1898 . . .	3,343	1,506	1,837
• 1899 . . .	3,197	1,769	1,428
• 1900 . . .	3,167	1,810	1,357
Summa	16,109	8,000	8,019

Lappbefolkningens antal har i de fyra lappförsamlingarna utgjort:

	Frostviken.	Hotagen.	Undersäker.	Hede.	Summa.
År 1896 . . .	258	186	246	143	833
• 1897 . . .	269	190	249	147	855
• 1898 . . .	265	186	253	147	851
• 1899 . . .	263	180	254	157	854
• 1900 . . .	276	178	253	146	853

För denna befolkning, hvilkens hela numerär uppgick i slutet af år 1895 till 840 och således ökats med 13 personer eller i det närmaste 1.5 procent under de därefter följande fem åren, har den gångna femårsperioden i likhet med nästföregående varit särdeles ogynnsam. Ofta återkommande isbildningar i fjällen, som omöjliggjort eller försvårat renarnes åtkomst af renlaf, vargarnes härjningar bland renhjordarna, renlafvens aftagande och den till länets aflägsna trakter framträngande kulturen hafva i förening med lappars försumlighet vid vården af renarne förorsakat en betänklig tillbakagång i lappbefolkningens hufvudnäring, renskötseln. Våren 1900 äfvensom vintern 1900—1901 hafva likväl varit gynnsamma för lapparne, hvilka under nästförflyttna år jämväl mångenstädes begynt att ega bättre tillsyn åt renarne och ihärdigt arbete åt rofdjurens utrotande.

Sedan gammalt rådande misshälligheter mellan den bofasta befolkningen och lapparne hafva under perioden allt mer och mer aftagit, och ehuru tvistigheter äfven numera understundom förekomma rörande ersättning för af renar förorsakade foder-skador, kan förhållandet mellan lappar och bofaste för närvarande betecknas såsom ovanligt godt.

Olofligt nedskjutande af renar har under de sista åren förekommit endast i några få fall.

Lagen om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige den 1 juli 1898 och lagen om renmärken samma dag, hvilka trädte i kraft den 1 januari 1899, hafva tillämpats under alltför

kort tid, för att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande för närvarande skall kunna yttra sig om dessa lagars verkningar.

Antalet renar, som vid 1896 års början uppskattades till omkring 27,000, har enligt lapparnes uppgifter år 1900 nedgått till 10,025, däraf skulle uppehålla sig inom

Frostvikens lappby	2,863
Hotagens »	569
Offerdals »	295
Kalls »	880
Ovikens »	1,988
Åre-Storsjö »	2,244
Tennäs »	1,108
Idre »	78
Summa	10,025

Anledning förefinnes emellertid antaga, att samtliga renhjordar inom länet, renarne i Idre lappby inberäknade, vid 1900 års utgång bestått af omkring 11,000 djur.

Utaf under år 1900 upprättade renlängder framgår, att de renskötande lapparne uppgått till 81, uti hvilket antal ej inbegripits dylika lappars familjemedlemmar eller tjenare, samt att de renskötande lapparnes renar tillhoppa uppskattats till 7,310, under det att icke renskötande lappar och bofasta personer beräknats ega 2,715.

Den bofasta befolkningen, hvilken enligt ofvanberörda nya renbeteslag icke efter 1904 års ingång tillåtes att vidare hafva renar i vård hos lapparne, torde vid periodens slut hafva egt omkring 500 renar.

Till understöd åt fattiga och nödlidande bland lappallmogen hafva under femårsperioden af statsmedel utanordnats följande belopp, nämligen till

	År 1896.	År 1897.	År 1898.	År 1899.	År 1900.
Frostvikens lappförs.	kr. 1,650	1,610	1,500	1,750	1,925
Fällinge »	2,185	2,500	2,700	3,342	3,235
Undersåkers »	2,231	2,200	2,300	2,490	2,141.70
Hede »	1,184	860	1,500	1,694	1,514
Summa kr.	7,250	7,170	8,000	9,276	8,815.70

Härförutom har Eders Kungl. Maj:t i nåder beviljat ersättningsbelopp att i särskilda fall utgå till fattigvårdsstyrelserna i åtskilliga socknar för utaf dem förskjutna kostnader åt fattiga lappar, som under vistelse i bygderna kommit i behof af fattigunderstöd.

Att utgifterna för lapparnes fattigvård under femårsperioden i afsevärd mån ökats, måste anses såsom en naturlig följd af renskötselns tillbakagång.

Några betydande förändringar med afseende å den bofasta befolkningens *sedliga tillstånd* äro icke att anteckna. Detta betecknas i allmänhet såsom godt och befolkningens nykterhet och anständighet i uppträdandet vitsordas från de flesta orter. Oordningar förekomma sällan och äro vanligen, när de uppstå, förorsakade af främmande arbetare.

Medan de flesta af de inkomna uppgifterna intyga, att bruket af starka drycker aftagit, framkastas däremot från ett par orter antagandet, att *dryckenskapen* snarare tilltagit, än aftagit, hvarjämte klagomål ofta förspörjas öfver, att rusdrycker anskaffas med posten. En öfversikt öfver den försäljning af spirituösa

drycker, som utöfvats af den ende innehafvaren i länet af laglig rätt till sådan försäljning, Östersunds utskänkningsbolag, numera aktiebolag, utvisar i själfva verket, att konsumtionen af spritdrycker under de sista tio åren ej obetydligt ökats. Bolaget har under nämnda år försålt följande antal liter dylika drycker:

År 1891	227,879	År 1896	270,983
» 1892	247,884	» 1897	312,988
» 1893	256,122	» 1898	347,626
» 1894	251,235	» 1899	368,933
» 1895	247,223	» 1900	392,211
Summa liter	1,230,343	Summa liter	1,692,691

Då länets folkmängd år 1891 utgjorde 101,059 personer och år 1900 111,391 personer, belöpte sålunda af den genom berörda bolag förmedlade konsumtionen 2.25 liter på hvarje invånare förstnämnda år och 3.52 liter på hvarje invånare år 1900. År 1895 belöpte af konsumtionen 2.37 liter på hvarje invånare, hvadan ökningen hufvudsakligen faller på femårsperioden 1896—1900. Den totala konsumtionen måste emellertid vara betydligt större, än ofvanstående siffror utvisa, då spritdrycker sannolikt i ganska vidsträckt mån äfven af konsumenterna själfva köpas från orter utom länet, hvaremot Östersunds utskänkningsbolag icke bedrifvit nämnvärd försäljning till personer utom länet.

Att äfven konsumtionen af maltdrycker, hufvudsakligen öl, ökats, torde med säkerhet kunna antagas. Af öltillverkningen inom länet kan man ock sluta till, att så är förhållandet. Denna utgjorde exempelvis år 1897 6,814 hektoliter, eller 6.33 liter på hvar och en af länets invånare, och år 1900 7,943 hektoliter, eller 7.13 liter pr invånare. Export af inom länet tillverkad öl förekommer ej, men väl import af öl från orter utom länet.

Om således bruket af sprithaltiga drycker obestriddligen tilltagit, får detta förhållande dock ej anses liktydigt med, att dryckenskapen vunnit utbredning, och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande vill gärna antaga, att de hafva rätt, som hålla före, att den jemtländska befolkningens gamla anseende för nykterhet fortfarande är väl grundadt.

Nykterhetsverksamheten pågår alltjämt med ifver inom länet och antalet deltagare i sådana föreningar, som ålägga sina medlemmar fullständig afhållsamhet från bruket af sprithaltiga drycker, hvilket vid 1895 års slut uppgick till 10,186, utgjorde vid 1900 års utgång 12,350, sålunda fördelade:

	Goodtemplarorden.		Andra sällskap.	
	Lögr.	Medlemmar.	Föreningar.	Medlemmar.
Norra fingeriet	47	2,844	4	252
Östra »	35	1,655	12	752
Vestra »	60	4,022	2	50
Södra »	24	1,424	4	158
Östersund	7	968	2	225
Summa	173	10,913	24	1,437

Rätt allmänt klagas öfver, att barnens uppfostran försummas i hemmen och helt och hållet öfverlemnas åt skolan, att föräldramyndigheten ej respekteras såsom förr af barnen och att i följd häraf *den uppväxande ungdomens* seder försämrats. »Ungdomens förvildning», hvarom i våra dagar skrives och talas så mycket, torde vara en oundviklig följd af industriens utveckling. I jämbredd härmed växer nämligen antalet af industriella

Folkmängdens förändringar. Lappar. Renar. Renbetesland. Jämtlands län.

7

Åren 1856—1860	9.07 %	Åren 1881—1885	11.32 %
• 1861—1865	9.16 „	• 1886—1890	7.91 „
• 1866—1870	3.61 „	• 1891—1895	3.79 „
• 1871—1875	7.61 „	• 1896—1900	6.84 „
• 1876—1880	10.38 „	• 1901—1905	1.65 „

Antalet lefvande födde har emellertid betydligt öfverstigit antalet döde under perioden, såsom framgår af följande siffror:

	Födde.	Döde.	Nativitetsöfverskott.
År 1901	3,304	1,622	1,682
• 1902	3,188	1,521	1,667
• 1903	3,011	1,730	1,281
• 1904	3,019	1,613	1,406
• 1905	3,064	1,634	1,430
Summa 15,586	8,120	7,466	

Om från nativitetsöfverskottet 7,466 drages folkkökningsantalet för åren 1901—1905 1,838, utvisar resten 5,628 det tal, hvarmed antalet utflyttade öfverskjuter de inflyttades antal. I den starka utflyttningen, den största som väl någonsin förekommit i länet, hvarest eljest under flere föregående femårsperioder de inflyttade varit talrikare än de utflyttade, ligger orsaken till den ringa folkkökningen. Af de utflyttade hafva ej mindre än 4,800, däraf 2,109 män, 1,405 kvinnor och 1,286 barn, utvandrat till främmande land, medan från främmande land under perioden inflyttat endast 443, nämligen 207 män, 144 kvinnor och 92 barn.

Fördeladt på de särskilda åren ställer sig antalet emigranter sålunda:

År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa.
366	949	1,584	968	933	4,800

Antalet emigranter från länet var åren 1896—1900 1,123 och immigranter 485.

Lappbefolkningens antal har utgjort:

	Frostvikens.	Hotagens.	Undersåker.	Hede.	Summa.
År 1901	266	174	286	152	878
• 1902	280	166	281	156	883
• 1903	281	160	279	156	876
• 1904	289	156	272	169	886
• 1905	285	159	273	159	876

Från slutet af år 1900, då numerären uppgick till 853, har lappbefolkningen ökat med 23.

Endast omkring 277 af länets lappar, män, kvinnor och barn tillsammans, uppgifvas leva af renskötseln. De öfriga uppehålla sig på renbeteslanden med jakt och fiske eller boskapsskötsel i ringa omfattning eller vistas nere på bygden, försörjande sig såsom tjänstehjon eller med tillfälliga arbeten af hvarjehanda slag. Många föra ständigt ett kringvandrande lefnadssätt.

Antalet renar uppgafs vid sammanträdena inför lappfogden år 1905 till 11,528, däraf i Frostvikens lappby 4,650, i Hotagens 485, i Kalls 780, i Ovikens 1,549, i Åre-Storsjö 2,800, i Tännäs 635 och i Idre 629. På Offerdals lappbys område betas numera inga renar, utan hafva Offerdalslapparne, till antalet uppgående till omkring 135, hvilka tillsam-

mans äga allenast ett femtiotal renar, dessa utlämnade till vård hos lappar i Hotagens, Kalls och Idre lappbyar. Renstocken, som år 1900 af lapparne uppgafs till 10,025, men af lappfogden antogs uppgå till omkring 11,000 djur, skulle sålunda hafva ökat. Blott i Frostvikens, Åre-Storsjö och Idre lappbyar har likväl renantalet ökat, i sistnämnda lappby genom inflyttningar från andra håll, hvaremot detsamma för öfriga lappbyar visar en i vissa fall betänklig minskning, tydande på att betingelserna för en framgångsrik renskötsel försämrats.

Öfver hufvud taget kan dock den gångna femårsperioden anses hafva varit gynnsam för renskötseln, om än emellanåt isbildning och rofdjur förorsakat förödelse bland renhjordarne. Omkring 1,300 eller 1,400 renar uppgifvas hafva rifvits af rofdjur, hufvudsakligen vargar, af hvilka omkring 33 döts af lapparne.

Till renbeteslandens utvidgning hafva under femårsperioden inköpts hemmanet Frankrike i Offerdals socken samt delar af byarne Bunnerviken, Handöl och Landverk i Åre socken, Rönningås i Hede socken och Högvålen i Tännäs socken, i allt omkring 13,200 hektar, och utgör renbeteslandens sammanlagda areal, på sätt här ofvan anmärks, 1,010,101.62 hektar.

De renägande lapparne i de flesta lappbyarne uppehålla sig numera hufvudsakligen inom sin bys renbetesland och besöka endast de närmast dessa belägna socknarnes områden. Undantag utgöra endast lapparne i Kalls lappby, hvilka årligen, vanligen under november—februari månader, uppehållit sig i Ferens och Skjäckerrfjelds distrikt i Norge, ett förhållande som på grund af konventionen mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnes rätt till renbete m. m. den 26 oktober 1905 för framtiden måste upphöra, samt lapparne i Frostvikens lappby, hvilka årligen i november eller december med sina renar flytta nedåt kustsocknarne i trakterna kring Härnösand och Sundsvall för att först i april eller maj återkomma till sina fjäll.

Inom renbeteslanden upplåtas å trakter, där lapparna själfva ej behöfva slättern, jakten och fisket, rättigheter till sådana förmåner åt andra mot afgifter, som genom Konungens Befallningshafvandes försorg redovisas till en numera enligt nådigt bref den 31 maj 1901 under Statskontorets förvaltning stående fond, benämnd *Jämtländska lappväsendets fond*. Beloppet af dylika under perioden influtna afgifter utgjorde 31,376 kr. 77 öre, och uppgick fondens behållning vid 1905 års slut till 111,542 kr. 33 öre. Dessa medel äro afsedda att användas till lapparnes nytta enligt beslut, som årligen efter förslag af Konungens Befallningshafvande meddelas af Kungl. Maj:t för nästföljande år. Bland ändamål, för hvilka medel från fonden sålunda användts, kunna nämnas: uppförande eller reparation af gudstjänstlokaler för lapparne, anordnande af bevakning till förekommande af olofligt fiskande och jagande inom renbeteslanden, uppförande af spänger eller smärre broar öfver vattendrag, som oftare behöfva öfverfaras af lapparne, lån åt lappar för inköp af renar, gratifikationen åt lappbyarnes ordningsmän, belöningar åt lappdrängar för god renskötsel, särskilda belöningar för dödande af varg och järf samt inköp af gift till utdödande af nämnda rofdjur.

En gifven följd af renskötselns tillbakagång är, såsom i flere föregående femårsberättelser anmärkts, en tilltagande fattigdom bland lapparne. Såsom ej mantalsskrifna tillhöra dessa icke de bofastes fattigvårdssamhällen inom länet och bidraga icke heller själfva till underhållet af sina fattiga, hvilket i stället ombesörjes af särskilda styrelser för hvarje lappförsamling, utsedda enligt särskilda nådiga föreskrifter, och med medel från statsanslaget till understöd åt nödlidande bland lappallmogen.

De bidrag till *fattigvård åt lapparne* i länet, som sålunda utgå, hafva varit i ständigt stigande, och under sist-förflutna femårsperiod har stegringen varit större än någonsin. Förutom 1,819 kr. 11 öre, som af Kungl. Maj:t beviljats i särskilda fall såsom ersättning till åtskilliga fattigvårdssamhällen för af dem förskjutna kostnader för fattigvård åt lappar, hafva nämligen utanordnats följande belopp till de särskilda lappförsamlingarne:

Lappförsamling.	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Frostviken	1,775-00	2,050-00	2,525-00	2,500-00	4,175-00	13,025-00
Hotagen	3,060-00	3,400-00	3,800-00	4,447-00	5,620-00	20,327-00
Undersåker	2,050-00	2,731-62	2,597-50	2,679-86	3,450-00	13,508-97
Hede	2,008-28	2,570-84	3,100-00	3,200-00	2,705-00	13,583-57
Summa	8,893-28	10,751-96	12,022-50	12,826-86	15,950-00	60,444-54

Motsvarande bidrag under åren 1896—1900 utgjorde 40,511 kr. 70 öre.

Förhållandet mellan lapparne och de bofaste har under perioden i allmänhet taget varit godt. Uppkomna tvister om ersättning för af renar förorsakade skador hafva bilagts i godo utan domstolarnes anlitande. För olofligt nedskjutande af renar hafva sju personer blifvit åtalade och fällts till ansvar. I dessa fall har emellertid ej varit fråga om något slags nödvärn af bofaste mot intrång af renarne, utan endast om olofligt tillgrepp.

Nykterheten är numera så godt som allmän bland lapparne, och gröfre brott förekomma ej. Religiöst anlagda, äro lapparne föremål för en liflig missionsverksamhet i synnerhet af medlemmar af sällskapet K. M. A. (Kvinnliga Missions Arbetare) i Stockholm. Genom dessas föranstaltande har äfven under år 1905 gjorts ett försök att i Undersåker anordna ett hem för fattiga, sjuka och ålderstigna lappar, hvilket företag dock redan är nedlagdt, åtminstone tills vidare, emedan det visat sig, att där intagna lappar icke kunnat trifvas på stället, utan begifvit sig därifrån. Likaledes har ett försök gjorts att i Åre upprätta ett slags hushållsskola för unga lappflickors utbildning till dugliga tjänarinnor, men äfven detta företag synes ej vilja rätt väl lyckas på grund af elevernas ombytlig het och ostadighet samt deras oväntade självfrådighet.

Den bofasta befolkningens *sedliga tillstånd* företer inga märkbara förändringar vid jämförelse med förhållandet åren 1896—1900.

Sävidt man får döma af den utaf Östersunds utskänkingsaktiebolag bedrifna försäljning af *spritdrycker*, har

i motsats till förhållandet under de två föregående femårsperioderna konsumtionen af sådana drycker något minskats under åren 1901—1905. Bolaget försålde nämligen:

År 1901	327,113 liter	År 1904	292,273 liter
» 1902	307,409 »	» 1905	294,148 »
» 1903	300,115 »	Summa	1,521,058 liter

Bolagets hela spritförsäljning utgjorde åren 1896—1900 1,692,691 liter. År 1900 belöpte af den genom bolaget förmedlade konsumtionen 3-52 liter på hvar och en af länets invånare, år 1905 2-60 liter. Dessa siffror uttrycka naturligtvis icke hela konsumtionen af spritvaror inom länet, men måste dock anses vara vägledande, då Östersunds utskänkingsaktiebolag ensamt är innehafvare af rätt till minuthandel med och utskänkning af spritdrycker inom länet och partihandel ej heller utföras af någon annan firma med säte i länet. Något bränneri finnes ej.

Af bryggerierna i länet samt Gäfle porterbryggeriaktiebolag försålde inom länet under femårsperioden tillsammans omkring 4,370,486 liter öl och porter, däraf år 1905 804,987 liter eller 7-18 liter per invånare. Förbrukningen inom länet af vid dess bryggerier tillverkad öl beräknades år 1900 till 7-13 liter per invånare.

Anslutningen till sådana föreningar, som verka för fullkomlig afhållsamhet från bruket af spirituösa drycker, har under femårsperioden fortfarande ökats, såsom framgår af följande siffror, utvisande ställningen vid 1905 års slut:

	Goodtemplarorden.		Andra sällskap.	
	Lögr.	Medlemmar.	Föreningar.	Medlemmar.
Norra fögderiet	45	3,020	3	110
Östra »	46	3,367	16	877
Västra »	52	3,908	4	90
Södra »	29	1,590	11	523
Östersund	6	716	5	592
Summa	178	12,601	39	2,192

Oberäknadt goodtemplarordens s. k. ungdomsloger inom länet, hvilkas antal vid nämnda tid utgjorde 34 med 2,643 medlemmar (barn och ungdom), uppgick således antalet s. k. absolutister till sammanlagdt 14,793 mot 12,350 vid 1900 års utgång. För goodtemplarorden funnos i länet 49 ordenshus till bokfördt värde af 288,925 kr. 95 öre och med samlingsssalar rymmande tillsammans 14,000 personer.

Det *religiösa tillståndet* bland befolkningen företer samma bild som under perioden 1896—1900 och utmärkes inom de flesta af statskyrkans församlingar af stillastående eller tillbakagång hvad beträffar deltagandet i gemensam gudstjänst eller nattvardsfirande. Undantag från bruket att nyfödda barn framföras till dopet, och att ungdomen deltaga i konfirmationsundervisningen och därpå följande nattvardsgång äro dock bland statskyrkoförsamlingarnas medlemmar ytterligt sällsynta, och antalet ingångna *borgerliga äkten-skap*, som under åren 1896—1900 utgjorde 74, har under åren 1901—1905 uppgått till allenast 70, nämligen:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa.
Norra fögderiet	4	1	3	3	5	16
Östra »	3	5	3	7	5	23
Västra »	6	4	3	7	4	24
Södra »	2	—	—	1	1	4
Östersund	—	1	2	—	—	3
Summa	15	11	11	18	15	70

Vittnesförhör med Oskar Holmin

född 1911

arbetat dels åt Tumningsföreningen, dels åt Iggesund/MoDo

distrikt L-l, Y-l, Sveg

bott i Glissjöberg

Såg ren första gången i början av 1930-talet i Glissjöberg, engångsföreteelse

nästa gång ko+kalv på 50-talet mellan Vemhån- Glissjöberg

Ren i Lillhårdal på 70-talet

Aldrig ren i Y-l

Svårt med årtal

Svårt att tro det förekom ren på 50- talet

tror inte heller på 60-talet

först på 70-talet mellan Glissjöberg-Hån

Oscar Holmström, 1994-07-11

0680/23073

82 år . f. 11

hela livet
som Moder

Tumblingsfrämjare
var

L-L Drog
ps-30

Stadig som
54-6.

Tunga som mig & skogen åt Tjuggmål
bott i Glesjöberg

arb. med skogsskogen en tid; L-L; Y-L; dag;
hela lördagen

fanns aldrig fanns aldrig som intressat
med Glesjöberg

various unga år

strömt utom efter pensionering

Har du sett den unga yngling?

972 född med
från Värmland/Glesjöberg

1929/
ca 1930 vid Värmland - Glesjöberg, kom från
hem; Värmland?

vesta gång Värmland beströmt?

Svenske tab, kyrka

enligt resultat en gång senast hade
50-tal Värmland

~~Stadig~~ an

På spelstället mellan Vind/Glesjöberg

tre int ps 60-tal;

50-tal; senast alla tre

Vittnesförhör med Erik Sundin

född 192⁴ i Tännäs, bott där till 1950, praktisera 1945-55, 50-55 körde timmer med fadern, bonde i Tännäs, Halåsen 56-60, Svskons i Hede 1961, distrikt V-n, Hede, Tännäs, till Sveg 1965, distrikt Sveg, Älvros, Ängersjö Ytterhogdal. -88

Fäbodvall, slätter, hägna, mossor ? Lossen ?

Sensation med ren på inägor på 40-talet i Tännäs.

45-55; praktisera Idre, Hede, Y-l, Sveg. Körde timmer med fadern. Såg ingen ren

Flytta samebyn från Käringsjön till Brändåsen 1954, märktes väldigt väl.

Jaga älg i Brändåsen fr -52 till nu

Stor skillnad på inverkan sedan. Spridningen ökade. Höll sig inom vinterbetesområdena till 50-talet.

Tännäs till - 60 ? Mossa ? Nu ?

När exploderade det ?

Hede- Vemdalen kring 60 ? Mossa ?

Hede ? - sensation med ren

L-l - "

V-n - Ibga bofasta samer, Blind kom

Lillhärdal ? Älvros, Sveg mm ? Mossa ?

Brändåsen till L-l efter - 65.

Första gången ren i Sveg 1975.

Efter 1975 större hopar. Efter Tjernoby l vällde renen fram

Sammanfattning: Sporadiskt på 50-talet inom V-n, Hede, L-l, långt uppe inom Tännäs

Expandera, inte så mycket från början, ökande på 60-talet, väldigt hårda tag på 70-talet

Ende Januar 28/8-95

Häufigkeiten, Ende Januar

→ gegen Th. 1950. jhr.!

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55
Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Frei ab 1924, bis Ende des Jhr. 1950
jhr. 1950-55

Jaga alq p. -50 met Brändar

Har skildat på varken sedan;
"Springaren" har! Istället för att rindas ner -
Vejlind: åbröpa! Lenn gjorde långt -50 till

Kan man på Tammis fira -60
Verst i en Vensalen, Vade fullhant
-46-49, se 2

V-n, inga bopsten samer, Blind kom,
det var upp -där

Und n samer med en
L-L - - - - - 4 -

Om Jorden yngre Långslan

3. Br. Långslan p. -61-64
⇒ Tammis Vade, V-n samer,
ite att und

Tammis; Givsting i Vadsen - skrivet på
-62) and att bete; Skogst. plan
jorden ist. sprids mer.

Vensalen; Skogst. plan på V-n ggn. dag

1973 Långslan rest i pinnslan

explorant - båda sidor Långslan delg
→ Vade och Långslan

65 text song; song, then
song, 7. night

Heads: Tamed, Vn, Vndell's 2nd-
Non - V-n
ca 1965

Lyrics - song regularly told
in song Tamed - V-n

Tok and song song song 1975

Unter text in Litterature

Song lyrics L-L, song then in

Lyrics

Lyrics -> Litterature 25 c/1965
Lyrics -> song, then

Heads: pt 20-25 - song then!
Lyrics and Lyrics
in the text
in song

Heads like lyrics; in song 20-25
Lyrics for lyrics, song

Välkommen till den 80-tals
- (barnskolorna)

- 60 kändes stolt i sin
sitt första stora stycke
långt
långt eller - lång

nu totalt borta)

liten för sig

1. juni 1980 ⇒ långt stolt
den stolt;

den efter långt, långt stolt - 70-tal

Ensta 99 den 1 dag - 70-tal

Tidigare 50-60 den

efter 75 stolt långt, efter 1. juni 1980
stolt den 1. juni

2. juni 1980 40-tal stolt den 1. juni
långt 5 stolt

Ställa upp en
vt..

End husen 4/1-94

SFS Lurs 61-88

Uede 3 år = Tammäs Uede, V-n
Sen Sry = Sry Sthm, Sry Sthm
4-6, 7-8, 9-10, 11-12, 13-14
⇒ alla sthmer

VÄLDIGT
VAGT 9
6

c. 50

1) helt annat dimension = antal + ansvar
mer kontroll då, i den mån det var nya kontroller
mindre antal

2) Den en bit mer de orsaken, Tammäs, Uede
spradistat mer, sällan man sig dem;
aldrig mere vid byn på iövningen;
Inget bygge i de rötter delarna
⇒ visst beror det på jobbet,
skolan liten stor;

3) Rensningspunkt antalet vidlyft i r med
Uendby, här, gick med att tala vad
huvud;

1840 inte en
inlet reuler
huvud - ansvar
tills huvud
Förbundet på
på släkt

-50: spradistat i V-n, Uede, L-6
Långt ögon i Tammäs en.
pösk i Tammäs;

Sen separerat, med 25 mil från byn
pöskligt stads det på 60-talet,
vidlyft huvud på 70-talet;
i släkt byn - inga rättigheter i Tammäs end. markby.

Lex Eriksson 1993-12-02

50-talet till 1900

- 60 talet, Rändalen → 0 /
hänfyllits - en nationalpark

juu - 60 buu ~~zasta~~ / yuu, Ute
ulu & zulu
Vundale
Vundale

keine Kumpelchen & Uebung in Schrift
sollen sie sein

→ spread sig over little bit, Veldy's father
understand;
spread sig over landscape
Randy sep. least. little, Rylee into the lake by last.

Leif Erikson 1993-12-13

fulgt sin fætter som senere

arbejds. tids. med Eder Bureau
færdig er. tænkte sig stængt rent sin fætter
hyttens høje; inge senere

hede Tjærmøderes; utr. senere &
nat. færdig

forstod at en begrundet betingelse, som
ingen senere

Oskar Valerius, Glesingsvej,
slags færdig, Tjærmøder.

Udvalgte Udvalgte, Udvalgte, f. slags,
talende om at den stød senere om blev
som på sommeren

ingen senere & tilsluttede

som på grund til Venneren, af til
Venneren; inde samt den færdig;

betalt chef

med heller & blakseren (7-1)

25 00-tallet, med & Tjærmøder, alder Lægges

Til på
betalt &
de villes
slags de heller.

Lat Eslu

1. Töd och byggnad i lön?

2. Tuckens [belagend]?

3. Laget - 86 jne - 60 (namn på lusen, Wale,
Vandalen, Vandalen)

4. An ut i Dator? - lör? Lil?
hy?
shen

5. Damm an ut?

4-6

6. Juff?

0-16

1-8

7. 60-Elat - remittat?
- belagend?

~~1944~~ ~~1945~~ ~~1946~~ ~~1947~~ ~~1948~~ ~~1949~~ ~~1950~~ ~~1951~~ ~~1952~~ ~~1953~~ ~~1954~~ ~~1955~~ ~~1956~~ ~~1957~~ ~~1958~~ ~~1959~~ ~~1960~~ ~~1961~~ ~~1962~~ ~~1963~~ ~~1964~~ ~~1965~~ ~~1966~~ ~~1967~~ ~~1968~~ ~~1969~~ ~~1970~~ ~~1971~~ ~~1972~~ ~~1973~~ ~~1974~~ ~~1975~~ ~~1976~~ ~~1977~~ ~~1978~~ ~~1979~~ ~~1980~~ ~~1981~~ ~~1982~~ ~~1983~~ ~~1984~~ ~~1985~~ ~~1986~~ ~~1987~~ ~~1988~~ ~~1989~~ ~~1990~~ ~~1991~~ ~~1992~~ ~~1993~~ ~~1994~~ ~~1995~~ ~~1996~~ ~~1997~~ ~~1998~~ ~~1999~~ ~~2000~~ ~~2001~~ ~~2002~~ ~~2003~~ ~~2004~~ ~~2005~~ ~~2006~~ ~~2007~~ ~~2008~~ ~~2009~~ ~~2010~~ ~~2011~~ ~~2012~~ ~~2013~~ ~~2014~~ ~~2015~~ ~~2016~~ ~~2017~~ ~~2018~~ ~~2019~~ ~~2020~~ ~~2021~~ ~~2022~~ ~~2023~~ ~~2024~~ ~~2025~~ ~~2026~~ ~~2027~~ ~~2028~~ ~~2029~~ ~~2030~~ ~~2031~~ ~~2032~~ ~~2033~~ ~~2034~~ ~~2035~~ ~~2036~~ ~~2037~~ ~~2038~~ ~~2039~~ ~~2040~~ ~~2041~~ ~~2042~~ ~~2043~~ ~~2044~~ ~~2045~~ ~~2046~~ ~~2047~~ ~~2048~~ ~~2049~~ ~~2050~~ ~~2051~~ ~~2052~~ ~~2053~~ ~~2054~~ ~~2055~~ ~~2056~~ ~~2057~~ ~~2058~~ ~~2059~~ ~~2060~~ ~~2061~~ ~~2062~~ ~~2063~~ ~~2064~~ ~~2065~~ ~~2066~~ ~~2067~~ ~~2068~~ ~~2069~~ ~~2070~~ ~~2071~~ ~~2072~~ ~~2073~~ ~~2074~~ ~~2075~~ ~~2076~~ ~~2077~~ ~~2078~~ ~~2079~~ ~~2080~~ ~~2081~~ ~~2082~~ ~~2083~~ ~~2084~~ ~~2085~~ ~~2086~~ ~~2087~~ ~~2088~~ ~~2089~~ ~~2090~~ ~~2091~~ ~~2092~~ ~~2093~~ ~~2094~~ ~~2095~~ ~~2096~~ ~~2097~~ ~~2098~~ ~~2099~~ ~~2100~~ ~~2101~~ ~~2102~~ ~~2103~~ ~~2104~~ ~~2105~~ ~~2106~~ ~~2107~~ ~~2108~~ ~~2109~~ ~~2110~~ ~~2111~~ ~~2112~~ ~~2113~~ ~~2114~~ ~~2115~~ ~~2116~~ ~~2117~~ ~~2118~~ ~~2119~~ ~~2120~~ ~~2121~~ ~~2122~~ ~~2123~~ ~~2124~~ ~~2125~~ ~~2126~~ ~~2127~~ ~~2128~~ ~~2129~~ ~~2130~~ ~~2131~~ ~~2132~~ ~~2133~~ ~~2134~~ ~~2135~~ ~~2136~~ ~~2137~~ ~~2138~~ ~~2139~~ ~~2140~~ ~~2141~~ ~~2142~~ ~~2143~~ ~~2144~~ ~~2145~~ ~~2146~~ ~~2147~~ ~~2148~~ ~~2149~~ ~~2150~~ ~~2151~~ ~~2152~~ ~~2153~~ ~~2154~~ ~~2155~~ ~~2156~~ ~~2157~~ ~~2158~~ ~~2159~~ ~~2160~~ ~~2161~~ ~~2162~~ ~~2163~~ ~~2164~~ ~~2165~~ ~~2166~~ ~~2167~~ ~~2168~~ ~~2169~~ ~~2170~~ ~~2171~~ ~~2172~~ ~~2173~~ ~~2174~~ ~~2175~~ ~~2176~~ ~~2177~~ ~~2178~~ ~~2179~~ ~~2180~~ ~~2181~~ ~~2182~~ ~~2183~~ ~~2184~~ ~~2185~~ ~~2186~~ ~~2187~~ ~~2188~~ ~~2189~~ ~~2190~~ ~~2191~~ ~~2192~~ ~~2193~~ ~~2194~~ ~~2195~~ ~~2196~~ ~~2197~~ ~~2198~~ ~~2199~~ ~~2200~~ ~~2201~~ ~~2202~~ ~~2203~~ ~~2204~~ ~~2205~~ ~~2206~~ ~~2207~~ ~~2208~~ ~~2209~~ ~~2210~~ ~~2211~~ ~~2212~~ ~~2213~~ ~~2214~~ ~~2215~~ ~~2216~~ ~~2217~~ ~~2218~~ ~~2219~~ ~~2220~~ ~~2221~~ ~~2222~~ ~~2223~~ ~~2224~~ ~~2225~~ ~~2226~~ ~~2227~~ ~~2228~~ ~~2229~~ ~~2230~~ ~~2231~~ ~~2232~~ ~~2233~~ ~~2234~~ ~~2235~~ ~~2236~~ ~~2237~~ ~~2238~~ ~~2239~~ ~~2240~~ ~~2241~~ ~~2242~~ ~~2243~~ ~~2244~~ ~~2245~~ ~~2246~~ ~~2247~~ ~~2248~~ ~~2249~~ ~~2250~~ ~~2251~~ ~~2252~~ ~~2253~~ ~~2254~~ ~~2255~~ ~~2256~~ ~~2257~~ ~~2258~~ ~~2259~~ ~~2260~~ ~~2261~~ ~~2262~~ ~~2263~~ ~~2264~~ ~~2265~~ ~~2266~~ ~~2267~~ ~~2268~~ ~~2269~~ ~~2270~~ ~~2271~~ ~~2272~~ ~~2273~~ ~~2274~~ ~~2275~~ ~~2276~~ ~~2277~~ ~~2278~~ ~~2279~~ ~~2280~~ ~~2281~~ ~~2282~~ ~~2283~~ ~~2284~~ ~~2285~~ ~~2286~~ ~~2287~~ ~~2288~~ ~~2289~~ ~~2290~~ ~~2291~~ ~~2292~~ ~~2293~~ ~~2294~~ ~~2295~~ ~~2296~~ ~~2297~~ ~~2298~~ ~~2299~~ ~~2300~~ ~~2301~~ ~~2302~~ ~~2303~~ ~~2304~~ ~~2305~~ ~~2306~~ ~~2307~~ ~~2308~~ ~~2309~~ ~~2310~~ ~~2311~~ ~~2312~~ ~~2313~~ ~~2314~~ ~~2315~~ ~~2316~~ ~~2317~~ ~~2318~~ ~~2319~~ ~~2320~~ ~~2321~~ ~~2322~~ ~~2323~~ ~~2324~~ ~~2325~~ ~~2326~~ ~~2327~~ ~~2328~~ ~~2329~~ ~~2330~~ ~~2331~~ ~~2332~~ ~~2333~~ ~~2334~~ ~~2335~~ ~~2336~~ ~~2337~~ ~~2338~~ ~~2339~~ ~~2340~~ ~~2341~~ ~~2342~~ ~~2343~~ ~~2344~~ ~~2345~~ ~~2346~~ ~~2347~~ ~~2348~~ ~~2349~~ ~~2350~~ ~~2351~~ ~~2352~~

① 0880 / ~~10444~~ 10007
pretended to Mrs S.
10007

Miller egg

~~- 60 tabel, realyade, 1000
5 Kalkun 3/1~~

$\bar{p} = 30 \text{ m}^2$; i. Wahrscheinlichkeit war;
 $\bar{p} = 30 \text{ m}^2$

(Grade dar 65-67)

③ - 65 till Under major run to lake

am 18ten oder 20ten in beide
Richtungen - 66, der west. Vandalen;

(5) 1 boyen - 70, low power from Kappeland

(4) Obstat $\left\{ \begin{array}{l} \text{alle an-} \\ \text{ten aus} \end{array} \right.$ Rausg - Hedrich, p. 107
Tills in - Handbuch

and had rendered

$f = 67$ [freq until $p = 70$

⑥

Lehrbuch der Korrespondenz der Handel und Industrie

tests. bryd used Tams mainly, Tam

⑨ Y-Lj Alms
sigh to new

⑦ summiert mit Kopfschmerzen
HGA-artig

5 TLC - artefact
bands with 80-100

⑧ Ther wurde er verhaftet, konnte aber
in der Zeit nicht, wurde als lang und

Exhibit 10, 11, 12
along with 13
and 14

has just left Jan-66 & Corns calls to tell
that Lydia is married

Int. u. d. ringen abs. int.)

shall
slightly over

Tranglo war jms Vendalen - 60 Jahre
 jms temporäre Vendalen wollen Vietnam-V-u

Hjort. Hans Eriksson
 Herr: 0080 / 28066
 från Umeå,

1993-12-02

① har arb. 20 km - 50 - 70;

(2) (Lidhögst) ⁹⁰ ⁻⁷⁰
 -50-60 tal, inga ren ber. runt Rändalen, Gföle, Gfins-
 och byn på 80-tal villen 4-L, Karlöle
 70, 2-70

på 80-tal ③ inga ren inom området 20

exp. chok! ^{för 80-tal} ④ kom på 70-tal inga ren efter
 koforn, ströberg
 många Brändaren, Ta bort den

~~80-tal
 En gång skulle kluvas
 lön i fartygs - fartyg
 ⇒ mestad 3 till Brändaren
 inget kluvas
 alltså en del~~

⑤ de senaste 20 åren börjat komma
 staden iakttaga

klipp - skogarna, ren till lundar,
 skogsflytt, dit och till;

⑥ slutet -80, byn
 90; alldeles inget;

inga renar på 40-tal
 för Sveg
 mestad kändelsen
 efter Ljusså, uppgång, lön nere för

Umeå - Lidhögst - 4-L - Karlöle
 ren i slutet på 80-tal
 Tånas - 187-tal, inga; byn ren till under
 byn; dit kändelsen;

Uppjætt 5. áttunda

Each student - Essay
Gustaf Axelsson - himself, with Dal, Carlsson

diste $\neq$
limsup.

lower 1/2-50 ; some I Van post-50;
 meeting. ridge, watered, am Taurus br;
 jagged, lapped. Withman, shoring. Shells of pms and hms
 shells (Hs) riding pt sea foot watered; top

Thyget. m. s. v.

seiner Stiel - sel. Länge → 53 ; ganz im mlt seiner
5 Wunden, Längig, unv. er verschlucken
Wohl. Schlangenspitze, Kieselstein mit in 1954
Anbringung unter.

topische Kältegründe, Ethanol-Longman, Ethanol-
protektoren)

2 Hade - 50 ~~kont~~ ^{kont} lortche, su nart;

980 bette so Linsen
im Vesper t. so
siehst du Linsen
Fuga reuerst
Linsen
Vander; e' so
Katholik

- Verkauf; Ergebnis
Kaufmann

- Frucht means

Levan H. - 5th Street in 1st Division

Blinds fly that last, shorter season valley just;
the Blinds suppose the Goshute, of order
on the skin
The ankle legs never, with, but under
my to 8 deg;

7 Hubs, ~~not~~ on back, Ransmulet, Ransellen;

— 60 tablet insufficient

Viño!

Vittnesförhör med Manfred Andersson

född 1914, uppväxt i Råndalen, även förädrarna, bönder

lite odling/åkrar i byn, två fäbodar mot Högvålen, 6 resp 13 km från byn, 5 km från Högvålen

tog mycket renlav i olika delar av byn, ingen ren i trakterna, enda gången 1932

bärgat hö i alla tider, aldrig stängt

mulbete ?

skulle inte ha gått att ha ren utan att någon sett dem, folk var för mycket i skogarna, skulle ha blivit känt omedelbart

arbetat åt Bergvik till 1960. avverkade hela 30-talet Råndalen – Högvålen, såg aldrig ren

Råndalen – Ransjö

åkt skidor på Sonfjället varje vinter

kåta i Lill-Råndalen ? aldrig hört talas om renar där, inga kåtor heller, skulle ha funnits namn, troligen en tillfällig bostad

August v. Sjö to 1985-09-13
Beslut; att g. f. n. ska ske!

Manfred Madsen 1985-09-14

f 1901 ^{just nu} byggd i Rindals i Hede
är en prästbarn, bender

hade tillägnat utbyggt Sjöen, 2 prästbarn
med tillägg, 6 resp 13 km, 1/2 km
från Sjöen,
tog med reuter i olika delar av
byen, inga som hinner

enda gången 1902 - här & alla
tider, aldrig stängt

Mt. at Bergsbo - 60

hela 70-talet använd Rindals -
Sjöen = aldrig ren

från Rindals - kung

Sjöf. att ska byggd med

Sjö till kung ren utom att
ingen sett det, för med
slagen

bländ hand omvärlden om ren.

känt - man för Rindals - aldrig med till
om renar alla, inga känd heller, skulle för
manus namn; tillfällig best.

SAMMANFATTNING AV SAMEBYARNAS GRUNDER FÖR BESTRIDANDET

SAMEBYARNA

1. Grunden "urminnes hävd"

Samebyarnas rätt till vinterbete med ren inom områden utanför renbetesfjällen, innefattande bl.a. de omstämda fastigheterna i Härjedalens kommun, och med denna rätt sammanhängande rättigheter, såsom rätt till visst skogsfång och viss byggrätt, grundas ytterst på urminnes hävd. (Ab 689 s. 4). Urminnes hävd gäller oberoende av rennäringslagens bestämmelser och åberopas därför som självständig grund. (Ab 733 s. 3).

Utveckling av grund 1

Begreppet urminnes hävd har två skilda betydelser enligt doktrinen. Dels kan urminnes hävd vara ett i civilrättslig bemärkelse laga fång. Dels ock kan urminnes hävd utgöra ett bevis, en presumption om den rättmätiga uppkomsten av den rätt till stöd för vilken urminnes hävd åberopas. Detta kan också uttryckas som en presumption för besittningsförhållandets laglighet. Enligt denna presumption faller urminnes hävd om sådan har visats endast för en bevisning som ådagalägger, att den, som åberopar hävden i själva verket härleder sitt fång från någon, som obehörigt tillägnat sig rättigheten från en rättmätig innehavare. Samebyarna åberopar i målet urminnes hävd i båda dess betydelser. För det första är det bl.a. genom skattefjällsmålet klarlagt att samernas rätt till renbete grundas ytterst på urminnes hävd, dvs. ett särskilt civilrättsligt fång till denna bruksrätt. För det andra är - när denna bruksrätt sätts ifråga inom visst område utanför samernas åretruntmarker - urminnes hävd en presumption om den rättmätiga uppkomsten och förefintligheten av renbetesrätten. (Ab 696 s. 2). - Begreppen urminnes hävd, gammal sedvana och av ålder har samma rättsliga betydelse. Beträffande tvist i sedvanerättens tillämplighet skall bevisningen ej ovillkorligen hänföras till förhållandena vid tiden för tillkomsten av 1886 års lag. Även förhållandena efter 1886 kan vara avgörande för sedvanerättens tillämplighet. Till stöd härför åberopar sameparterna en justering som ägd rum i och med att ordet "hitintills" i 1886 års lag ströks i 1898 års lag. (Ab 696 s. 3).

FASTIGHETSÄGARNA

1-3, n inlaga 13/1-95

1. Fastighetsägarna - som inte har någon erinran mot Samebyarnas uttalande att begreppen urminnes hävd, gammal sedvana och "av ålder" har samma rättsliga betydelse - hävdar att vinterbetesrätten är uttömmande reglerad genom rennäringslagen. Någon möjlighet att hävda renbetesrätt vid sidan av rennäringslagen finns inte. - Inte heller kan 1734 års lag självständigt grunda rätt till renbete till följd av urminnes hävd, då lagen inte är tillämplig vare sig på sådana marker eller sådant nyttjande som det är fråga om här i målet. - I vart fall har det inte förekommit sådant nyttjande i sådan omfattning och under så lång tid att urminnes hävd därigenom kan anses ha uppkommit. Det ringa nyttjande som skett har dessutom mötts av protester från markägarna. - Om sådan rätt ändå anses ha uppkommit, har den upphört då den inte utnyttjats under ca 1/3 av den tid som fordras för dess uppkomst, ca 30 år.

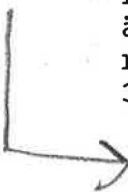
Fastighetsägarna bestriider att det genom skattefjällsmålet klarlagts att samernas rätt till renbete-vinterbete ytterst grundas på urminnes hävd. HDs besked är i stället att samernas rätt uteslutande regleras av den nya lagstiftningen 1886 och efterföljande rennäringslagar. 15 kap ÄJB medger ej att samerna med bruksrätten till renskötsel som grund kan ha någon på urminnes hävd grundad rätt till vinterbete inom by-i by och hemmansindelningen ingående mark. Hävd av allmänning var och är ej möjlig. (Först från och med mitten av 1890-talet har samer nyttjat sina rättigheter kollektivt i samebyar). Enskilda samers eventuella nyttjande dessförinnan får inte samebyarna tillgodoräkna sig. - Enligt reglerna för bevisning av urminnes hävd åvilar det samebyarna att visa att kärandens fastigheter nyttjats för renbete på sådant sätt och under sådan tid, minst 90 år, att urminnes hävd uppkommit. Sådan rätt kan inte uppkomma efter 1972, då nya jordabalken trädde i kraft och bestämmelserna om urminnes hävd upphävdes. Kärandena bestriider således att det i förevarande fall kan uppställas någon presumption för urminnes hävd.

2. Grunden "lagfäst rätt genom renbetes- och rennäringslagarna"

De på urminnes hävd grundade rättigheterna har i vart fall huvudsakligen blivit lagfästa genom den lagstiftning som reglerat rennäringen. Sålunda föreligger lagstöd för nu omtvistad renbetesrätt enligt 3 § 2 p rennäringslagen. (Ab 689 s. 4).

Utveckling av grund 2

Det föreligger på urminnes hävd grundade rättigheter som huvudsakligen blivit lagfästa genom den lagstiftning som reglerat rennäringen. Någon uttömmande reglering har däremot ej ägt rum. Samebyarna hävdar också att samebyarnas rätt till vinterbete med ren inom områden utanför renbetesfjällen, innefattande bl.a. de fastigheter som nu är föremål för process, och med denna rätt sammanhängande rättigheter ytterst grundas på urminnes hävd. (Ab 732 s. 3).

2. Det har inte förekommit sådant nyttjande i sådan omfattning och under så lång tid att renbetesrätt enligt rennäringslagstiftningen därigenom kan anses ha uppkommit. Det ringa nyttjande som skett har dessutom mötts av protester från markägarna. Om sådan rätt ändå anses ha uppkommit, har den upphört då den inte utnyttjats under ca 1/3 av den tid som fordras för dess uppkomst, ca 30 år.

Renbetesrätten har, som redovisats under föregående punkt, uttömmande reglerats genom 1886 års renbeteslag och efterföljande lagar. I fråga om renbetesrättens geografiska utbredning stadgas i rennäringslagstiftningen att rätt till vinterbete med ren föreligger inom sådana trakter utanför renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året (Ab 767 s. 1). Begreppet av ålder innebär enligt fastighetsägarnas mening följande: Om något subjekt, en by, ett kollektiv, faktiskt okvalt nyttjat viss mark för renbete under en längre tid, minst 90 år, kan subjektet vara berättigat för att fortsätta sitt nyttjande p.g.a. gammal sedvana jämlikt rennäringslagen. Det långvariga okvalda nyttjandet skapar en rätt för nyttjaren under förutsättning att besittningstagandet ej skett på ett otillbörligt sätt. (Ab 710 s. 3). Utgångsåret för beräkningen bakåt i tiden är 1886, då den första renbeteslagen tillkom. Renbetesrätt kan däremot inte grundas på nyttjande efter 1886, då denna möjlighet inte erbjuds genom 1886 års lag (hitintills). Med utgångspunkt från lagens intention att bevara samerna vid de renbetesmarker de nyttjat av ålder, får ianspråktagande av marker efter 1886 anses ha skett på otillbörligt sätt. I tvistiga fall får frågan om regelns tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt lag krävs för styrkande av urminnes hävd (Prop 1928:43 s. 71 och 1971:51 s. 158).

Vidareutveckling av grunderna 1 och 2

Samebyarna gör gällande - såsom en utveckling av grunderna 1 och 2 - att det föreligger erforderlig besittning för att konstituera urminnes hävd och gammal sedvana genom att bruket av betesrätten inom olika områden av de omstämda fastigheterna har upprätthållits under återkommande och varierande tidsintervaller. Betesrättens omfattning har bestämts av bruket, som vid varje tidpunkt varit avhängigt av tillgängligt och ändamålsenligt renbete. Bruket av renbetesrätten i Härjedalen har framträtt i erforderlig omfattning för såväl berörda fastighetsägare som andra vilka kan beröras av rättigheten ifråga. (Ab 689 s. 4 och 696 s. 1).

Innebörden av samebyarnas talan måste vara den att samebyarna påstår, utan att grunderna under punkterna 1 och 2 utgör självständiga grunder, att kärandens fastigheter utnyttjats för renbete under sådan tid och till sådan art och omfattning att det lett till uppkomst av renbetesrätt. Fastighetsägarna bestrider att dem tillhöriga fastigheter nyttjas för renbete av ålder och på sådant sätt att renbetesrätt tillskapats. (Ab 710 s. 1). Det bestrids att det föreligger besittning på sätt samebyarna påstår. - Det bestrids att betesrättens omfattning bestämts för betesbruket och tillgängligheten av ändamålsenligt bete. Betesbruket har skett inom för samerna upplåtna områden. Det renbete som skett på senare tid på vissa av kärandenas fastigheter har skett otillåtet och berörda fastighetsägare har protesterat mot detta. Detta betesbruk har pågått sporadiskt och under kort tid och ger ingen rätt till fortsatt bete. För berörda fastighetsägare har det ej framstått som något etablerat betesbruk utan som en otillåten expansion i viss mån understödd av myndigheterna. - Det bestrids att vinterbete av ålder varit och alltför är aktuell i hela Härjedalen. Vinterbete har förekommit av ålder och får tillåtet ske endast inom de områden som numera ingår i renbetesfjällen. Renens betessök har inte skett och får inte ske fritt utan kontroll. Renarna ska hindras att komma utanför betesområdet eller annars vålla skada eller olägenhet, jfr 65 § rennäringslagen. Begrepp som kärnområde och reservbete är främmande för den rätt som lagen ger. Kortare tid än 90 år av okvalt nyttjande ger ingen rätt. - Det bestrids att några passivitetsprinciper kan göras gällande vid sidan av rennäringslagstiftningen, se vidare nästa punkt. - Vid tiden för rennäringslagstiftningens tillkomst bedrevs samernas renskötsel intensivt genom att renhjorden har hållits samman, drivits till bestämda områden av samerna etc. De på senare tid tillkommande extensiva bruket, att köra renarna långa sträckor med moderna transportmedel och låta renarna själva, utan att hjorden hålls samman, söka betesmarker, saknar historisk förankring. Likaså är den mångdubbelt större renmängden främmande för det renbetesbruk som skett av ålder.

3. Grunden "sedvana"

Om urminnes hävd ej kan styrkas till vissa omstämda områden, föreligger ändock en på sedvana grundad betesrätt på den grunden att rätten utövats okvald. Denna besittning av nyttjanderätten till renbete har konfirmerats genom passivitet från berörda fastighetsägare. (Ab 689 s. 5).

Utveckling av grund 3

Begreppet sedvana används i ett led för att uttrycka den grund som antecknats under punkten 4 i protokollet, avser att beskriva en besittning av nyttjanderätt till renbetning ehuru ej av sådan längd som förutsättes för styrkan- de av urminnes hävd. I konsekvens med det ovan sagda är det alltså ej fråga om sådan längd på besittningen att den kan karakteriseras som gammal sedvana eller av ålder, som förutsättes för en sedvanerätt enligt gällande lagstiftning inom rennäringens område. Enligt sameparterna kan dock sedvanerätt (inom visst område) uppkomma jämväl för en sedvana, som visserligen ej utövats av ålder, på den grunden att besittningen ägt rum okvalt, varmed avses att sameparterna varit i besittning av rätten i full och obestridd omfattning och att sålunda fastighetsägarna genom passivitet accepterat denna rätt. (Ab 696 s. 3). Betesrätt enligt denna grund har samma uppkomstförlopp och kännetecken som för bete som skett av ålder. Vinterbete av ålder har varit och är alltför aktuell i hela Härjedalen. Betesrätten utövas områdesvis med olika tidsintervaller så att vissa trakter - områden - kan bli mera frekvent nyttjade än andra. När dessa trakter nyttjas erfordras ej (för betesrätten ifråga) någon kännedom om vem som är fastighetsägare eller vilken fastighet (fastighetsbeteckning) som för tillfället nyttjas. Samtliga fastigheter ingående i en renbetestrakt behöver ej heller tas i anspråk den vinterbetesperiod som trakten nyttjas. Betesrättens natur som bruksrätt är sådan att någon kontroll av trakten ej erfordras, ej heller någon användning som identifierar brukare; det är blott erforderligt att fastighetsägare och/eller tredje man kan märka att vinterbete äger rum i trakten där hans fastighet är belägen. Med utgångspunkt från renens vandringsbenägenhet, som bl.a. beror på dess betessök, kan vinterbete i en trakt vid en återkommande vinterbetning i samma område komma att ske delvis på angränsande marker eller efter ytterligare en längre flyttning på en mera avlägsen mark, vilka kan tjäna som reservbetesmark till ett kärnområde för renbete. Det kan jämväl förhålla sig på det sättet att vinterbete återupptagits i en trakt efter mycket lång tid. För reservbetesmarker och återupptagna betesmarker kan det ej uteslutas att förhållandena kan vara sådana att samebyn ej förmår styrka - i den nu anhängiggjorda tvisten - att vinterbete har ägt rum av ålder. I sådant fall gör samebyarna gällande, att sedvanerätt ändock kan

gäller, att om urminnes hävd ej kan styrkas kan

3. Vinterbetesrätten är uttömmande reglerad genom rennärlingslagen. Rätt till vinterbete med ren finns endast inom fastigheter där sådant nyttjande av ålder bedrivs. Någon möjlighet att hävda en renbetesrätt vid sidan av rennärlingslagen finns inte. Skulle kärandens inställning i denna del ej godtas av tingsrätten bestrids i vart fall att det kortare nyttjande varom det kan vara fråga dels kan utgöra grund för en sådan rätt och dels att nyttjandet utövats utan protester från markägarna. Någon rättsgrundande passivitet från markägarhåll har de inte alls varit fråga om. (Ab 710 s. 2). Eventuell rätt har upphört, då den inte utnyttjats under ca 1/3 av den tid som tingsrätten kan finna erforderlig för uppkomst.

^{gälla}
 uppstå under förutsättning att renbetning ägt rum okvalt. Samebyarna gör gällande att denna konsekvens av fastighetsägarnas passivitet är förenlig med de passivitetsprinciper som gjort sig gällande i många fall inom fastighetsrätten utan att det härför erfordrats stöd av lagregler. Tidsaspekten när det gäller aktivsidan (nytjandet av marker för bete) respektive passivsidan (fastighetsägarens underlåtenhet att reagera) som enligt vår uppfattning bör vara densamma, låter sig inte utan vidare fastställas i ett skede av fortskridande rättsbildning rörande passivitetsspörsmålet inom civilrätten och svaret torde i det enskilda fallet stå att finna utifrån en avvägning av just de särskilda förhållanden som präglar den omtvistade rättsfrågan/rättigheten såsom de varom ovan redogjorts för beträffande vinterbete. Samebyarna gör härvid den bedömningen att för uppkomst av sedvanerätt erfordras en okvald tidsperiod av vinterbetning på åtminstone en till två generationers längd med en förekomst på några, varmed avses fler än tre men nödvändigtvis ej fler än sju, vinterbetningar. (Ab 736 s. 1 och 2). För uppkomst av sedvanerätt under en tidsperiod av en generation erfordras enligt samebyarna att det har förekommit minst tre vinterbetningar under perioden. Föreligger det färre vinterbetningar än tre bör det för uppkomst av sedvanerätt i gengäld erfordras, att det under följande tidsperiod motsvarande en generation har förekommit ytterligare vinterbetningar, så att det under den sammanlagda tidsrymden av två generationer har förekommit minst fem vinterbetningar. Mot bakgrund av att förhållandena kan vara mycket skiftande låter sig en precisering ej göras utöver den nu angivna. (Ab 766).

4. Grunden "konventionsskyddade rättigheter"

Renskötseln är ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt. Tillgång till marker för vinterbetning är en nödvändig förutsättning för att kunna bedriva renskötsel. Bestämmelserna i 1 kap 2 § sista stycket regeringsformen jämförd med artikel 27 i FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna ger samerna - i detta mål de omstämda samebyarna - ett skydd för sin näring också på en folkrättslig grund. Käromålet strider därför mot samernas möjlighet att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv enligt de folkrättsliga förpliktelser Sverige har att följa. (Ab 696 s. 1).

Utveckling av grund 4

Det är fråga om ett grundlagsförstärkt konventionsskydd, dvs. att grundlagarna förstärker i Sverige det åtagande som följer av den Svenska ratificeringen av FN-konventionen. (Ab 743) - Samebyarna gör gällande att käromålet, som gäller betydande betesarealer i flera samebyar och därmed är helt avgörande för fortsatt rennäring i dessa, strider mot samernas möjlighet att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv enligt de folkrättsliga förpliktelser som Sverige har att följa. (Ab 732 s. 3).

4. Av samebyarna under punkt 4 upptagen grund torde främst avse skydd för rennäringens utövning. Kärandena grundar sin talan på regelsystemet i rennäringslagen. Denna lag är inte grundlagsstridig. Eventuella konventioner är inte av direkt betydelse för en domstols prövning av en tvist. Folkrätten reglerar förhållandet mellan stater och är inte tillämplig i en tvist mellan svenska rättssubjekt. Frågan om var renbetesrätt p.g.a. den 1886 införda regeln om sedvanerätt föreligger har av lagstiftaren lämnats öppen för att avgöras genom domstolsprövning. Kärandenas talan syftar till att få klarlagt att rätt till vinterbete inte föreligger på kärandenas respektive fastigheter. Ett avgörande av denna mellan parterna tvistiga fråga kan inte såsom samebyarna påstår påverka de folkrättsliga förpliktelser Sverige har att följa för att möjliggöra för samerna att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv. Käromålen har följaktligen inte till syfte att försämma förhållandena för rennäringen. (Ab 710 s.2 och 3).

Föredragnings PM

✓ Yrkande – se ab 1

Grunder – se sammanställning + inlaga 13/9 – 95

Presentation av parterna och de geografiska förhållandena:

Kartan – ab 768 = yttergränser (ab 710, sid 4) och socknar

Antal fastigheter:

2/ Hede	140
10/ Lillhärdal	30
4/ Linsell	60
5/ Sveg	60
1/ Tännäs	140
3/ Vemdalen	120
8/ Ytterhogdal	27
6/ Älvros	28
9/ Ängersjö	2
3/ Överhogdal	12
Summa	drygt 600

Nils : skattefjällen.

Kartan – ab 710 = renbetesfjäll : arealer se ab 710, sid 8, Grön- och Rutfjället = 47 000 ha *Ans km*

Särvfjället = 6 400 ha

Mittådals

Skärvax

Ljungris, 84 000 ha

Summa 137 400 ha

Efter 1886 års lag: tillköpt 115 500 ha + Särna kronopark om 89 000 ha = 204 500 ha

VIKTIGT !!!!!!!

Vår ståndpunkt är inte att betesrätt saknas utanför avsatta skattefjällen. *342'*

Den är att betesrätt saknas utanför åretruntmarkerna (skattefjäll och tillköpta och upplåtna områden) = yttergränserna *342'*

Sedvanerätt = stor fråga vid 1886 års lag = noggrann genomgång av betestrakter och samebyarens behov. Redovisas i målet

(i text och på karta)

1898 = överprövning av 1886 års regel ang rätten till bete av ålder = ytterligare genomgång av betestrakter och behov

Inget nämnvärt bete utanför nuvarande åretruntmarker

Dåtidens tvister – Farup (Ljusnedal – visa på kartan)

Flera utredningar på 1900 – talet, 1913 – 1948

1928 års lagförarb.

Prot från lappfogdarnas årliga förhör med samebyarna *med uppgift om vinterbeta.*

Huss utredning 1959

"Officiellt" material – visar var bete förekommit. Vittnen ? 100 – tals markägare skulle kunna höras. Vi skulle mycket väl ha kunnat sitta här sex veckor till. Vi har valt att avstå från det och i huvudsak hålla oss till sambyarnas egna uppgifter.

Vi kommer att gå igenom allt material.

Det kommer att visa att en succesiv expansion av renbetet har skett under 1900 – talet, framför allt efter 1950. Se Huss – gul linje 1958, renbetesmarksutredningen – orange linje på 60 – talet. Nu betar man nedanför Sveg och har anspråk i Dalarna och Hälsingland.

φ 1900 = innan gränd
Materialet kommer också att visa, att expansionen och därmed renbetet påbörjats för sent för att grunda någon rätt.

Den här expansionen har följts av protester. För hundra år sedan från Farup på Ljusnedals bruk. 1950 i Vemdalen, Tännäs, Långå och Hede Viken, på 1970 talet i Lillhärdal, på 80 – talet, efter Tjernobylikatastrofen i Sveg.

Spelar roll ? (att renarna vinterbetar)

Vitmossa – i stort sett borta

Skogsskador, plantering, ungskog

Igentrampade vägar – svårt att snöröja

Strövrenar

skador på gröda

jakt

Rådighetsinskränkningar

Det var nära tvist på 50 – talet, runt 1980, en enda lång diskussion sedan dess, när det var som värst – 1988 tillsatte f landshövdingen Heurgren en förhandlingsgrupp, avslutades 21/12 1989 utan att nå en lösning.

= stämning

GRUNDPROBLEMET

Lagstiftaren införde en regel 1886, som säger att man får vinterbeta på enskildas marker där man ditintills beta av ålder utan att ange tala om var det var, ingen lappmarksgräns.

(Styckhandlaren)
Tvist får lösas i domstol på grundval av sådan bevisning som fordras för minnes hävd.

Uppfattningarna om var det finns betesrätt diametralt olika. Samebyarna = betesrätt i åtminstone hela Härjedalen. Markägarna = ingen betesrätt utanför åretruntmarkerna.

Vi har bett stat och kommun om bidrag för att försöka lösa det här själva. Får inget.

Staten inte beredd att hjälpa till och lösa problemet (på annat sätt än genom att tillhandahålla domstolsväsendet mot tre stämpelavgifter om 350 kr), snarast tvärtom – staten verkar vilja ha den här processen !

Här är vi nu – Vi vill ha klarhet om det finns betesrätt, i så fall var och vilken sameby som innehar den.

M. a. o.: Vi vill ha den klarhet som lagstiftaren borde ha givit fastighetsägare och samebyar för 110 år sen. *Länge*

Svegs tingsrätt
Box 205
842 22 SVEG

1995-09-13

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

Fastighetsägarna, som ännu ej fått del av de samebevisa registersammanställningarna, vill anföra följande i anledning av samebyarnas ändrade inställning.

Grunder

Den ändrade talan föranleder följande övergripande förtydligande avseende fastighetsägarnas invändningar mot grunder 1-3.

De grunder^[1-3] som samebyarna åberopat och de invändningar som fastighetsägarna gjort däremot hänför sig till respektive samebys nyttjande. Det innebär bl a att en sameby inte kan åberopa annat nyttjande än som skett av just den samebyn. Eftersom samer först från och med mitten av 1890-talet nyttjat sina rättigheter kollektivt i samebyar får enskilda samers eventuella nyttjande dessförinnan inte tillgodoräknas samebyn.

Om tingsrätten trots allt skulle finna att enskilda samers eventuella nyttjande innan samebyarna bildades kan grunda betesrätt måste betet i vart fall ha utövats av enskild same som suttit på den samebyn nu ingående skattefjäll.

Omständigheter till stöd för talan

Till följd av det anförda är det av intresse att veta exakt vilka skattefjäll som byarna omfattar och kunna följa utvecklingen bakåt till samebyarnas bildande.

På grund av det anförda bifogas f landskamrerarens Huss redovisning av indelningen i samebyar, sid 18-21, bilaga 1. Vidare bifogas i redogörelsen omnämnda kungörelser den 23 januari och den 20 mars 1889, den 14 juni 1915, den 31 december 1929 och den 22 januari 1962, bilaga 2-6.

Efter 1962 ingår Tranris sameby i Handölsdalens sameby.

I övrigt hänvisas till redovisningen i fastighetsägarnas inlaga den 8 april 1992, aktbil 710.

Svegs tingsrätt

Mål T 88/90, 70/91 och 85/95

I anledning av vad fastighetsägarna anför i aktbil 1092 rörande grunder, omständigheter till stöd för talan och renantal får samebyarna redovisa följande, varvid först skall framhållas att det enligt samebyarnas uppfattning ej föreligger någon ändrad inställning från deras sida. Fastighetsägarna har varit obetagen möjligheten att tidigare göra aktuella invändningar helt oberoende av den anledning man nu hänför sig till och det är uppenbart att så varit fallet i vart fall sedan samebyarna redovisade sina respektive markanvändningsplaner.

Grunder

Samebyarna bestrider att de grunder som samebyarna åberopat uteslutande är hänförliga till respektive samebys nyttjande. Kollektiviseringen av renskötseln genom renbeteslagstiftningen på 1880-talet förtar ej verkan av tidigare hävd av vinterbete genom enskilda samer. Verkan av hävd är ej inskränkt till eller beroende av att viss enskild same suttit på skattefjäll ingående i sameby.

Omständigheter i sak

Före 1886 års renbeteslag förelåg redan en viss kollektivisering genom sambruk. Samerna själva använde begreppet *Sita*, som enligt definition av Ernst Manker i De åtta årstidernas folk 1963, s 68, och även litt *Acta Lapponica* VII, 1953, var "flyttlagets kollektiv, de familjer som följs åt på flyttningarna och sköter sina renar i samma hjord inom ett gemensamt disponerat betesområde; de renäggande samernas egen lilla samfundsbildning med privat äganderätt till djuren, kollektiv skötsel av hjorden och gemensam nyttjanderätt till marken". Som exempel härpå har vi under finnekongen i Lappefiällen Mårten Jonsson ingående familjehushåll, som vi anför i yttrande 1995-08-11 s 3 n

(aktbil. 975). Dessa flyttlag har även förändrats genom att in- och utflyttningar förekommit bl a i samband med giftermål, vilket även inneburit flyttning av renar mellan dessa grupper.

Genom 1886 års renbeteslag kollektiviserades renbetet -
- viss kollektivisering genom sambruk förelåg redan som nämnts i föregående stycke - genom att de tidigare lappskattefjällen och lappskatteländen sammanfördes till lappbyar inom vilka renbetet blev gemensamt. Envar same blev hänvisad att utnyttja betet endast inom området för den lappby han tillhörde. Även efter lappbyindelningen har förekommit in- och utflyttningar i byarna och samarbete byarna emellan med gemensamma renskiljningar etc. Förändringar har även ägt rum beträffande lappbyindelningar, vilket bl a fastighetsägarna själva redogjort för.

Enär sedvanerätten emanerar från renskötsel utövad av same i egen samfundsbildning, som sålunda föregått omorganiseringen i lappbyar, och vidmakthållits av same i de i administrativ ordning indelade lappbyarna - med förekommande förändringar av lappbyindelningen, in- och utflyttningar i byarna och samarbete mellan byarna - kan något krav inte uppställas på att de grunder som samebyarna åberopat utslutande är hänförliga till respektive samebys nyttjande. Kollektiviseringen av renskötseln under 1880-talet förtar ej verkan av tidigare hävd av vinterbete genom de organisationsformer som enskilda same tidigare ingått i. Ej heller är verkan av hävd inskränkt till av fastighetsägarna åsyftat förhållande rörande i samebyn ingående skattefjäll. Av nu anförda skäl kan ej heller något krav uppställas att renar i ett område skall ha kommit från en och samma sameby för att sedvanerätt till renbete skall finnas.

Vad fastighetsägarna anför rörande omständigheter saknar på anförda skäl betydelse.

Vad som nu aktualiserats påverkar ej samebyarnas sakframställan i övrigt.

Renantal

Vad fastighetsägarna anför i fråga om renantal talar för samebyarnas tidigare redovisade ståndpunkt att det antal djur som förekom under tidsepoken för tillkomsten av den första renbeteslagstiftning ej kan ha funnit sin föda vintertid inom nuvarande område för renbetesfjällen utan erforderligt uthålligt bete har funnits i skogslandet österut.

Umeå 1995-09-15

Lars Sandow

Jörgen Bohlin

(812) ?

(3) trying to fix color lock?

⇒ get my best on Friday

⇒ all over the place

Wieder q = with the

→ same. 3 into all money -

into bread all good
by the way. H.

B. again, all in and back

into the car - try to

back. B. then the app

try to make - right
before I broke her of

sty.

Rede as postscript says just to say

something

~~That was what we really~~ Rede

something p 3 " " "

Ind. not unknown place = assigned value

Ab 696, 1 7-8,

Ab 732 55

770, 55

| Input on finding

885 - Value = assigned

First of ⑤ out 19, 20, 21, 23

Known as 811

13866 8 9

Value put any 20 in center

NÄRVAROBLANKETT - RENBETESPROCESSEN

Fastighet: Slöde Nyttelug 31:1

Namn: Göte Backman

Personnummer: 310127-8434

Adress: Säresjövägen 11 84093 Slöde

Inställelsedag: 950919

Yrkad ersättning för inställelsen:

Dagarvode: 500:- kr

Särskild
motivering: Förklarad arbetsinkomst

Resekostnad: 150:- kr

Körsträcka, ev
medpassagerare: 150 km

Grund

Inlaga 8/4 - 92 (aktbil 710)

GRUNDER

Renbetesrätten har uttömmande reglerats genom 1886 års ren- beteslag och efterföljande lagar. I fråga om renbetes- rättens geografiska utbredning stadgas i 1971 års ren- näringslag att rätt till vinterbete med ren föreligger inom sådana trakter utanför renbetesfjällen där renskötsel av älder bedrivs vissa tider av året.

Samebyarna gör gällande att det föreligger erforderlig besittning för att konstituera urminnes hävd och gammal sedvana genom att bruket av betesrätten inom olika områden av de omstämda fastigheterna har upprätthållits under åter- kommande och varierande tidsintervaller. Denna grund för samebyarnas talan som de upptagit under punkt 3 utgör en utveckling av samebyarnas grunder under punkt 1 och 2. Innebörden av samebyarnas talan måste vara den att same- byarna påstår, utan att grunderna under punkt 1 och 2 utgör självständiga grunder, att kändenas fastigheter nyttjats för renbete under sådan tid och till sådan art och omfattning att det lett till uppkomst av renbetesrätt.

Kändena bestrider att dem tillhöriga fastigheter nyttjats för renbete av älder och på sådant sätt att renbetesrätt tillskapats.

Så vitt gäller de alternativa grunder som åberopas av same- byarna under punkterna 4 och 5 vill kändena anföra följande.

Vinterbetesrätten är uttömmande reglerad genom rennärings- lagen. Rätt till vinterbete med ren finns endast inom fastig- heter där sådant nyttjande av älder bedrivs. Någon möjlighet att hävda en renbetesrätt vid sidan av rennäringslagen finns inte. Skulle kändenas inställning i denna del ej godtas av

tingsrätten bestrids i vart fall att det kortare nyttjande varom det kan vara fråga dels kan utgöra grund för en sådan rätt och dels att nyttjandet utövats utan protester från markägarna. Någon rättsgrundande passivitet från markägarhåll har det inte alls varit fråga om.

Av samebyarna under punkt 5 upptagen grund torde främst avse skydd för näringsutövning. Kärandena grundar sin talan på regelsystemet i rennäringslagen. Denna lag är inte grundlagsstridig. Eventuella konventioner är inte av direkt betydelse för en domstols prövning av en tvist. Konventioner avser i stället binda lagstiftaren. Folkrätten reglerar förhållandet mellan stater och är inte tillämplig i en tvist mellan svenska rättssubjekt. Frågan om var renbetesrätt p g a den 1886 införda regeln om sedvanerätt föreligger har av lagstiftaren lämnats öppen för att avgöras genom domstolsprövning. Kärandenas talan syftar till att få klarlagt att rätt till vinterbete inte föreligger på kärandenas respektive fastigheter. Ett avgörande av denna mellan parterna tvistiga fråga kan inte såsom samebyarna påstår påverka de folkrättsliga förpliktelser Sverige har att följa för att möjliggöra för samerna att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv. Käromålen har följaktligen inte till syfte att försämra förhållandena för rennäringen.

Urminnes hävd, gammal sedvana och sedvana samt bevisbördan

Samebyarna uttalar i svaromålet att begreppet urminnes hävd, gammal sedvana och "av ålder" har samma rättsliga betydelse.

Kärandena har ingen erinran mot samebyarnas ståndpunkt därvidlag.

Samebyarnas utveckling av innebörden av begreppet urminnes hävd finner kärandena delvis svårförståelig. Kärandenas syn på begreppet anges därför nedan.

Om något subjekt, en by, ett kollektiv, faktiskt okvalt nyttjat viss mark för renbete under en längre tid, minst 90 år, kan subjektet vara berättigat att fortsätta sitt nyttjande p g a gammal

sedvana jämlikt rennäringslagen. Det långvariga okvalda nyttjandet skapar en rätt för nyttjaren under förutsättning att besittningstagandet ej skett på ett otillbörligt sätt.

Samebyarna har under rubrik bevisning upptagit frågan om bevisbördan. Kärandena delar inte samebyarnas inställning att bevisbördan åligger kärandena. Enligt sedvanliga regler åvilar det samebyarna att visa att kärandenas fastigheter nyttjats för renbete på sådant sätt och under sådan tid att urminnes hävd uppkommit. Kärandena bestriider således att det i förevarande fall eller i andra fall kan uppställas någon presumtion för urminnes hävd.

Enligt samebyarna behöver bevisningen om sedvanerättens förekomst inte ovillkorligen hänföras till tiden för 1886 års lag. Kärandena vill i sammanhanget framhålla att huvudregeln dock är den att bevisningen skall hänföras till tidpunkt för ikraftträdandet av 1886 års lag. Syftet med renbeteslagen 1886 var just att bevara samerna vid det nyttjande av mark som av ålder skett vid lagens tillkomst.

Inlaga 27/5 – 93 (aktbil 806)

GRUNDER M M

Kärandena anser att den av samebyarna tredje åberopade grunden, "sedvanerätt" är oklart formulerad. Av inte minst processekonomiska skäl måste samebyarna konkret redovisa innehållet i den medverkar till att klarlägga situationen.

rättsreg